T.C.
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Gazetecilik Anabilim Dalı

YAZILI BASIN HABER SÖYLEMLERİNDE CUMHURİYET MİTİNGLERİNİN SUNUMU

Yüksek Lisans Tezi

Esin AYGÜN

Ankara- 2011

T.C.
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Gazetecilik Anabilim Dalı

YAZILI BASIN HABER SÖYLEMLERİNDE CUMHURİYET MİTİNGLERİNİN SUNUMU

Yüksek Lisans Tezi

Esin AYGÜN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mine GENCEL BEK

Ankara- 2011

T.C.
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Gazetecilik Anabilim Dalı

YAZILI BASIN HABER SÖYLEMLERİNDE CUMHURİYET MİTİNGLERİNİN SUNUMU

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:

Tez Jürisi Üyeleri:

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Mine Gencel Bek (danışman)	[signature]
Doç. Dr. Funda Başaran	[signature]
Yrd. Doç. Dr. Gülseren Adaklı	[signature]
....	....
....	....
....	....

Tez Sınav Tarihi ...22.7.2011..................

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (…./…./2011)

Esin AYGÜN

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

Modernleşme sürecinin egemen kıldığı ulus devlet anlayışı, yani ulusal sınırlar içinde kurulan siyasi yapı, 1980'ler sonrasında küreselleşmenin de etkisiyle, insan hakları, sivil toplum ve demokratikleşme söylemleri çerçevesinde, farklı kimliklerin demokratik talepleri ile neo-liberal politikalara uyum sürecinin yarattığı tahribat nedeniyle bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Bu krizin Türkiye'deki yansıması da yine 1980 sonrasında etnik kökenli Kürt hareketi ile dini kaynaklı İslamcı hareketin yükselişiyle, Türkiye'nin kurucu ideolojisi olarak kabul edilen Kemalizm'in meşruiyet krizinin gündeme gelmesi şeklinde olmuştur. Kemalizm'in meşruiyet krizinin temelinde, toplumu "imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir bütün" olarak gören ulus tasavvurunun Kürt ve İslamcı hareketlerin ortaya çıkışıyla, aslında devletin resmi söyleminde anlatılageldiği biçimde türdeş olmadığının fark edilmesi yatmaktadır. Böylece Kemalist devletin, tüm çıkarları temsil edemediği noktasında meşruluğu sarsılmıştır.

Diğer taraftan Kemalist elitler yaşanan bu sarsıntı karşısında, otoriterleşme eğilimi göstermişlerdir. Bu çerçevede 1980 askeri darbesi sonrasında İslamcı hareket, evcilleştirilip sistem içine çekilirken Kürt sorunu da sadece askeri tedbirlerle çözüme ulaştırılmaya çalışılmıştır (Köker, 1996). Özellikle 1990 sonrası Refah Partisiyle temsil olunan İslamcılık 28 Şubat süreciyle sert bir biçimde bastırılmış ve devletin meşruluk temeli korunmaya çalışılmıştır. Yine Cumhuriyet Mitingleri'nin gerçekleştirildiği dönemde AKP'de somutlanan İslamcı kimlik 27 Nisan e-

muhtırasıyla baskılanmaya çalışılmıştır. Tüm bunlar Kemalizm'in sorgulanmasını beraberinde getirmiş, Kemalist devlet ve ilkeler üzerindeki uzlaşım sarsılmaya başlamıştır.

2007 yılında gerçekleştirilen Kemalist ideolojinin belirleyicisi olduğu Cumhuriyet Mitingleri de, İslamcılık ile Kemalizm'in hegemonya mücadelesinin açığa çıktığı bir olay olmuştur. Ancak iki ideoloji arasındaki hegemonya mücadelesi sadece bu dönemde ortaya çıkmamıştır. Kemalist ulusal devletin kuruluşuyla birlikte, din birliğine dayanan ve ümmetçilik anlayışının hakim olduğu Osmanlı toplumu yerinden edilerek yerine "muasır medeniyete erişme" hedefi doğrultusunda toplumsal yapı yeniden inşa edilmiştir. Bu yeniden yapılanmada, İslamcılığın, İslami kurallara dayalı bir devlet kurma bir başka ifadeyle şeriat düzeni getirme arzusu nedeniyle yeni rejime karşı bir tehdit unsuru olarak algılanması, Kemalist laiklik ilkesi temelinde İslam'ın bir yandan kamusal alandan dışlanması bir yandan da devletin sıkı denetimi altına alınması sonucunu doğurmuştur. Bu baskı altında İslamcılık, bir süre yer altına kaymıştır. Bu dönemde, zor ve rıza yoluyla bastırılması, İslamcılığın, siyasi dilini yitirmesine neden olmuş ve taleplerini, İslamcı bir partide doğrudan dile getirmelerini engellemiştir. Böylece İslamcılık politikalarını sağ partiler içinde geliştirmiştir.

Çok partili hayata geçişle birlikte Kemalizm'in yumuşamasıyla İslamcılık siyasi alanda görünür hale gelmiştir. 1980 askeri darbesi sonrası Türk – İslam sentezi söylemi etrafında devletle eklemlenen İslamcılık, 1990'larda ilk defa İslamcı

kimliğin oluşturduğu bir parti olan Refah Partisi'yle iktidara gelmiştir. Bu olay, Kemalizm ve İslamcılık arasında yaşanan hegemonya mücadelesinde önemli bir kırılma noktasını oluşturmuştur. Ancak İslamcılığın yükselişi Kemalist elitler tarafından devletin meşruluk temeline bir tehdit oluşturduğu gerekçesiyle kararlı bir şekilde bastırılmaya çalışılmıştır. İrticai faaliyet gösterdiği gerekçesiyle Refah Partisi, ordu tarafından siyaset alanından silinmiştir. Sonraki dönemde ise, 2002 ve 2007 genel seçimleriyle İslamcı kimliğe sahip AKP'nin güçlü bir şekilde iktidara gelmesini, Kemalist elitler, yine rejime karşı bir tehdit olarak algılamışlardır.

Cumhuriyet Mitingleri 2007 Nisan – Mayıs ayları içinde, Ankara – Tandoğan, İstanbul – Çağlayan, Çanakkale, Manisa, İzmir ve Samsun'da, İslamcı olarak tanımlanan iktidar partisi AKP'nin yine kendi içinden İslami kimliğe sahip bir kişiyi cumhurbaşkanı seçmemesi talebiyle gerçekleştirilmiştir.

Mitingler sırasında ordu, internet sitesinden iktidara karşı bir uyarı yayınlamıştır. E-muhtıra olarak adlandırılan bu uyarıda ordu, laiklik karşıtı faaliyetlerden rahatsızlık duyduğunu, son günlerde cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde ortaya çıkan laiklik tartışmalarının endişe ile izlendiğini, TSK'nın laikliğin kesin savunucusu olması çerçevesinde bu tartışmaların da bir tarafı olduğunu ve bu nedenle de söz konusu tartışmaların ve olumsuz yorumların karşısında olduğunu, gerektiğinde tavrını net bir şekilde ortaya koymaktan kaçınmayacağını belirtmiştir. Bu açıklamayla birlikte cumhurbaşkanlığı seçim sürecindeki tartışmalar genel olarak

laiklik ilkesi etrafında şekillenmiştir. Bu anlamda Kemalizm ve İslamcılık arasındaki hegemonya mücadelesinin laiklik ekseninde devam ettiği görülmektedir.

1980'lerde neo-liberal uyum politikaları, devletin tüm alanlardaki işlevinin yeniden tanımlanmasını da beraberinde getirmiştir. Günümüzde ulusalcı olarak tanımlanan "asker – sivil orta sınıf, kentli, modernist, laik kesimler" bu süreci devlete yani kendi konumlarına bir tehdit olarak algılamışlardır. Bu nedenle de ulusalcılar özelleştirmelere ve devlet kontrolünün kaldırılmasına karşı çıkarlarken İslamcı kesimler bu yeni dönüşümü, devletin gücünün kırılması ve Kemalizm'in etkisinin zayıflaması bakımından bir fırsat olarak görmüşlerdir (Uzgel, 2009: 24). 1980 sonrası neo-liberal uyum süreci çerçevesinde uygulanan politikalarla birlikte İslamcılığın tabanını oluşturan toplumsal kesimlerin ekonomik gücünü arttırdığı görülmüştür. Küreselleşmeyle birlikte dünya pazarlarına da ulaşılabilmesiyle sermaye, ulus devlet kontrolünü kırarak hareketlerinde belli bir serbestlik sağlanmıştır. "Anadolu kaplanları" olarak adlandırılan İslami tabanın hızlı gelişimi "yeşil sermaye"nin oluşumunu ve güçlenmesini sağlamış ve söz konusu ekonomik gücün bir göstergesi olarak, İslami burjuvazinin doğuşunu simgeleyen MÜSİAD kurulmuştur. Bu gelişmeler sonucunda İslamcı sermaye elinde bulundurduğu ekonomik güç oranında siyasi güce de ortak olmak istemiştir (Yavuz, 2005: 122 – 126). Böylece Kemalist elitler İslamcılığı hem siyasi konumlarına hem de ekonomik ayrıcalıklarına karşı bir tehdit olarak algılamışlardır. Böylece gerek Kemalizm'in milliyetçilik ve halkçılık ilkelerine yaslanan homojen toplum tahayyülü ve gerekse devletçilik ilkesinin aşındığı bu dönem derin bir krize işaret etmektedir. İşte Cumhuriyet Mitingleri de Kemalist elitlerin bu krize verdiği bir tepki olarak ortaya

çıkmıştır. Bu anlamda Kemalist ideolojinin belirleyicisi olduğu Cumhuriyet Mitingleri, İslamcılık ile Kemalizm'in hegemonya mücadelesinden kaynaklanan bir çatışmanın yaşandığı bu dönemde, devlet içindeki yarılmaların sergilenmesi ve Kemalizm'in yaşadığı meşruiyet krizinin görünür olması açısından dikkat çekici olmuştur.

Medya, ideolojilerin, anlam oluşturma ya da oluşmuş anlamların temsili açısından bir mücadele alanıdır. Tezin sorunsalı, Türkiye'de Kemalist devletin içinde bulunduğu meşruiyet krizinin Cumhuriyet Mitingleri çerçevesinde medyada hangi mekanizmalarla görünür hale geldiğidir. Bu noktada alanda Cumhuriyet Mityingleri'yle ilgili yapılan çalışmalara bakmak, bu çalışmanın farklılığının ortaya çıkarması bakımından önemli görülmektedir.

Sibel Altun'un (2007) "Haber Söylemi, Değişkenleri: Cumhuriyet Mitingleri ya da Gelincik Devrimi Örneklemi" başlıklı yüksek lisans tezi Cumhuriyet mitinglerinin Kanal Türk, Kanal 7 televizyonlarında nasıl sunulduğunu incelemiştir. Yöntem olarak nicel analiz ve Van Dijk'in söylem çözümlemesi kullanılmıştır. Bu çalışma da yöntem olarak benzerlik göstermekle birlikte televizyon haberlerini söylem analizine tabi tutması bakımından bu tezden ayrışmaktadır. Altun'un çalışmasında sonuçta Kanal 7 ve Kanal D televizyonlarının cumhuriyet mitinginin toplumsal karakterini göz ardı ettiği vurgulanmıştır. Kanaltürk'ün haber içeriğinin ise Kanal 7 ve Kanal D'den iktidarın egemen söylemini kırma ve muhalif bir söylem yartma çabası içinde bulunması yönüyle ayrıldığının altı çizilmiştir. Sonuç olarak da

cumhuriyet mitinglerinin üç ayrı televizyon kanalında genel yayın politikalarına uygun biçimde sunuluşunun, liberal çoğulcu kuramlarda savunulduğu gibi medyanın dördüncü güç olma görevini yerine getiremediğini bulgulamıştır.

Gökçe Zeybek (2010) *Cumhuriyet Mitinglerinin Türk Basınında Sunumunun İdeolojik Analizi* adlı yüksek lisans tezinde, Türk siyasi hayatına egemen olan Kemalist ideoloji ile onun karşısına konumlanan siyasal İslam arasındaki hegemonya mücadelesinin nasıl bir söylemle kurulduğu sorunlaştırılarak, Kemalizm ve siyasal İslam arasında var olan hegemonya mücadelesinin Cumhuriyet mitingleri örnek olayı çerçevesinde medya üzerinden nasıl işlediğini ve hegemonik mücadelenin medyada nasıl söylemleştirildiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. 14 Nisan, 29 Nisan ve 13 Mayıs Cumhuriyet mitingleriyle ilgili gazete haberlerinin eleştirel söylem analizi yöntemi uygulanarak çözümlendiği çalışmada Zeybek, Altun'la benzer şekilde gazetelerin cumhuriyet mitinglerini bağlı oldukları ideolojiler çerçevesinde sunduklarını ortaya koymuştur.

Konu ile ilgili bir diğer çalışma Yeliz Özdemir'in (2010) "Basında Cumhuriyet Mitinglerinin İnşasının Karşılaştırmalı Eleştirel Analizi: Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman Gazeteleri" adlı yüksek lisans tezidir. Çalışma, Cumhuriyet mitingleri haberlerinin, Cumhuriyet (laik/Kemalist), Hürriyet (popüler) ve Zaman (İslamcı) gazetelerinde hangi karşıtlıklar temelinde kurulduğunu ve gazetelerin bu karşıtlıkları kurma sürecinde geliştirdikleri ideolojik stratejileri çözümlemeyi

amaçlamıştır. Araştırma ulaştığı basının ideolojik eğilimlerine göre haberleri sunması sonucu bakımından diğer iki çalışmayla benzerlik taşımaktadır.

Bu çalışmanın taşıdığı farklılık ise şöyle özetlenebilir: Kemalist devlet ideolojisi ile İslami ideolojinin hegemonik mücadele pratikleri içinde ortaya çıkan cumhuriyet mitinglerinin medyada sunuluş biçimlerinin açığa çıkarılmasıyla Kemalist devletin yaşadığı meşruiyet krizinin medyada nasıl görünür hale geldiği ortaya konulacaktır. Bir yandan devletin yaşadığı kriz durumunda resmi tarih söyleminin medyada yeniden üretilmesinin bir yandan da medyada demokrasi özgürlük gibi kavramların anlamı üzerinden meşruiyet sağlama mücadelesinin ortaya çıkarılması devlet, medya ve sermaye arasındaki ilişkiler hakkında bir bakış açısı sağlayacaktır. Buna göre incelenmek üzere seçilen gazeteler, yaşanan meşruiyet krizinin iki ucundan birine daha yakın görünmektedir. Bu bakımdan yaşanan krizin bir görüngüsü olarak Kemalist ve İslamcı söylemde hegemonik mücadelenin gerçekleşme biçiminin ortaya serilmesi amaçlanmaktadır. Tezin konusu, altı gazetede (Hürriyet, Cumhuriyet, Akşam, Zaman, Yeni Şafak ve Star) 2007 yılı içerisinde düzenlenen "Cumhuriyet Mitingleri"nin nasıl haberleştirildiği ve söz konusu haberlerdeki söylemsel stratejilerdir. Bu çerçevede, anlamların üretiminde çok önemli olan, mitinglerle ilgili haberlerde çerçevelendirmenin nasıl oluşturulduğunu, kimlerin çerçevelerinin haberlerde kullanıldığını, hangi karşıtlıkların kurulduğunu, ne tür meşrulaştırmalar yapıldığını, sözcüklerin seçimini, nedensellik ilişkilerinin nasıl kurulduğunu, cümle yapılarıyla nelerin vurgulandığını ortaya çıkarabilmek amacıyla, mitinglerin gerçekleştiği ilk tarih olan 14 Nisan 2007 ile son mitingden bir gün sonraki tarih olan 22 Mayıs 2007 tarihleri arasında

Hürriyet, Cumhuriyet, Akşam, Zaman, Yeni Şafak ve Star gazeteleri analiz edilecektir. Bu analiz sonucunda Kemalist ve İslamcı ideolojilerin söylemsel stratejilerin görülmesi açısından, Cumhuriyet Mitingleri'nin seçilen gazetelerde nasıl farklı veya benzer biçimlerde kurulduğunu görmek mümkün olacaktır. Böylece Cumhuriyet mitinglerinin medyada temsili çerçevesinde medyanın güç/iktidar odaklarıyla ilişkileri bakımından işlevine dair bir bakış açısı geliştirilebilecektir. Televizyon haberlerinin araştırma dışında bırakılması ve izleyici alımlama çalışmalarının araştırma kapsamı dışında tutulması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Medyada iktidar ilişkilerinin temsiline bakmak, çalışmanın yaklaşımı açısından, medyayı toplumda yasama, yürütme ve yargının yanında özerk Dördüncü güç olarak gören anaakım yaklaşım olarak bilinen liberal çoğulcu yaklaşımdan farklı olarak, eleştirel yaklaşımı benimsemeyi gerektirmektedir. Eleştirel yaklaşımda ise medya toplumsal yapılardan özerk değildir. Liberal çoğulcu yaklaşımda medyanın bilgilendirme ve farklı görüşleri temsil etme gibi işlevleri söz konusuyken, medyanın güç/iktidar sahiplerine bağımlı konumunu sorgulayan eleştirel yaklaşım medyanın ideolojik işlevlerine işaret eder. Bu çerçevede eleştirel medya analizlerinde haber bir söylem olarak ele alınmaktadır. Medyayı daha eleştirel, daha bütüncül, ve daha dinamik bir bakış açısıyla ele alan ekonomi politik yaklaşım içinde haberi ele almak, içinde oluştuğu ekonomik, siyasi ve kültürel bağlam içinde değerlendirmeyi gerektirir. Çalışmada haber söyleminde Kemalist ve İslamcı ideolojilerin temsilinde seçilen gazetelerin bağlı bulunduğu ideolojik yapılar önem taşımaktadır. Bu bakımdan bu ideolojilerin, haberlerde nasıl farklı sunuldukları van Dijk'ın eleştirel

söylem çözümlemesi yöntemi kullanılarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan ideolojilerin söylemsel sunum stratejilerindeki farklılıkla birlikte hangi noktalarda benzeştiklerine bakmak da önemli görülmektedir. Böylece haberin yapısal özelliklerine ilişkin de bir tartışma yürütülerek ileriki çalışmalar için önerilere yer verilebilecektir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular öncelikle nicel bir analize tabi tutulacak, daha sonra nicel verilerden elde edilen sonuçlar nitel analizle birleştirilecektir. Van dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesinin analiz yöntemi olarak seçilmesinin bir nedeni de, İslamcı ve Kemalist ideolojilerin hegemonya mücadelesinde, haber söylemi aracılığıyla ileri sürdükleri temel savları ortaya çıkarması bakımından uygun bir yöntem olmasıdır. Bu çerçevede tematik çözümlemede, hangi temaların haberlerde yer aldığı ve hangi temaların öne çıktığı bir başka ifadeyle haberlerin hangi temalar etrafında kapandığına bakılacaktır. Şematik biçimde ise olayın haberlerde ele alınış biçiminde haberlerde kurulan karşıtlıklar ile ardalan ve bağlam bilgilerine bakılacaktır. Haber söyleminin sentaksını, bildirimlerin ve anlamların artarda dizilmesiyle oluşan anlam bütünlüğünü ve sözcük seçimlerinin çözümlenmesini içeren haberin mikro yapısında ise, haberde kullanılan cümlelerin kısa ya da uzun olup olmadığı, etken mi edilgen mi olduğu, basit veya bileşik mi olduğu incelenecektir. Ayrıca olayın, aktörlerin vb. tanımlanmasını/nitelenmesini içeren sözcük seçimleri, ideolojinin temsilinde oldukça önemlidir.

Araştırmanın ilk bölümünde, çalışmanın yaklaşımı açısından önemli olan eleştirel yaklaşım üzerinde durularak, genel olarak özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır. İlk alt başlıkta eleştirel yaklaşımların haber analizlerine dahil ettiği iktidar ve ideoloji kavramlarının açıklanması önemli görülmüştür. Bu nedenle Marks, Foucault, vanDijk gibi düşünürlerin görüşlerine yer verilerek iktidar ve ideoloji kavramları Liberal Çoğulcu Yaklaşım ile Eleştirel Yaklaşım çerçevesinde tartışılmıştır. Ayrıca haberde yapısal yanlılık sorununu ele alan araştırmaları içeren kültürel çalışmaların, Althusser ve Gramsci'nin düşüncelerinden önemli ölçüde etkilenmesi nedeniyle bu düşünürlerin görüşlerine geniş olarak yer verilmiştir. "Haber Anlatısında Dil ve Anlamın İnşası" alt başlığında ise eleştirel yaklaşımların dili ele alışları ile haber dili denince ne anlaşılması gerektiği ve anlamın oluşumu üzerinde durulmuştur. Dil ve anlamla ilgili tartışmalara yer verilmesinin nedeni haberin, anlam oluşturma ya da oluşmuş anlamların temsili çerçevesinde bir mücadele alanı olarak görülmesidir. Sonrasında ise haber söylemi tartışılarak haberle ilgili eleştirel yaklaşım içinde temel sayılan bazı araştırmalarına yer verilmiştir.

"Türkiye Modernleşmesi Bağlamında Kemalizm ve İslamcılık" başlığını taşıyan ikinci bölümde ise, Türkiye'nin kurucu ideolojisi olan Kemalizm ve kuruluşundan beri bir çatışma içinde olduğu İslamcılık'tan bahsedilerek, bu iki ideolojinin Cumhuriyet Mitingleri bağlamında güçlenen hegemonik mücadele stratejileri yine bu mitinglerle ilişkilendirilerek, mücadele pratiklerinin tarihsel arka planına değinilecektir.

Üçüncü ve son bölümde ise, öncelikle mitinglerle ilgili toplanan haberler nicel analize tabi tutulacak, sonrasında ise vanDijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi kullanılarak çözümlenecektir. vanDijk'ın modeli incelenip kurucu öğeleri anlatıldıktan sonra, Hürriyet, Cumhuriyet, Akşam, Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde yer alan miting haberleri mitinglere katılım, mitinglerin aktörlerinin siyasal kimlikleri, mitinglerin amacı ve mesajı, konuşmalar, pankartlar ve sloganlar olmak üzere dört tema kategorsi çerçevesinde değerlendirilecektir. Ayrıca haber fotoğrafları ve haber kaynaklarını da tematik analiz kısmında tartıştıktan sonra, tematik analiz sonucu elde edilen bulgular genel bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Sonrasında ise ana olayın sunumuna bakılacak, ana olayın sunumunda hangi karşıtlıkların kurulduğu ele alınacaktır. Makro yapının son kısmı olan ardalan bilgisinin olup olmadığı incelenecektir. Sonrasında ise mikro yapı bağlamında cümle yapıları, anlam bütünlüğünün kuruluşu ve sözcük seçimleri içinde miting haberleri ele alınacaktır. Yine bu kısımda araştırma bulgularının genel bir değerlendirmesi yer alacaktır.

Sonuç kısmında ise cumhuriyet mitinglerinin medyada sunumunda hangi söylemsel stratejilerin kullanıldığı ortaya koyularak gazeteler arasında ne tür farklılıklar ve benzerlikler olduğu ortaya koyularak Kemalizmin hegemonik krizinin medyaya ne açıdan yansıdığı tartışılacaktır.. Bu tartışma içinde medya söylemi, tarihsel bağlam ve analiz arasında bir bağ kurularak medyanın toplumsal rolü sorgulamaya açılacaktır.

1. BÖLÜM

İKTİDAR, İDEOLOJİ VE MEDYA

Bu bölümde çalışmanın yaklaşımı açısından önemli olan eleştirel yaklaşım üzerinde durularak, genel olarak özellikleri açıklanmaya çalışılacaktır.

Eleştirel yaklaşımın, 1960'lı yıllarda iletişim alanında ortaya çıkan dönüşüme gönderme yapan; Marksizm, psikanaliz, dilbilim, yapısalcılık, göstergebilim gibi farklı yaklaşımlardan beslenen ve iletişimi toplumsal yapı ve süreçlerle birlikte bütüncül olarak ele alan farklı teorileri içeren bir çatı kavram olduğu söylenebilir. Eleştirel yaklaşımın oluşumu iletişim çalışmalarında genellikle Frankfurt Toplumsal araştırmalar Enstitüsü'yle ilişkilendirilmektedir. 1923 yılında kurulan Enstitü'nün ilk akla gelen üyeleri arasında Horkheimer, Marcuse, Adorno, Lowenthal sayılabilir. Marksist yönelimli bir toplum eleştirisi getiren Enstitü'nün iletişim alanında da çalışmaları vardır. Enstitü'nün iletişim alanıyla ilişkisi, Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nün dergisinde kitle iletişim çalışmalarına yer açılması ve ampirik araştırmalarda Lazarsfeld'le işbirliği yapılması, Adorno'nun Princeton Radyo Araştırma Projesinin Müzik Araştırması Biriminin başına getirilmesi ve Lowenthal'in 1940'lardan itibaren kitle iletişimi ile ilgili yaptığı birçok çalışma; anaakım iletişim çalışmaları karşısındaki eleştirelliği ile açıklanabilir (Kejanlıoğlu, 2005: 16–17).

Bottomore’a göre Frankfurt Okulu olgun döneminde birbiriyle ilişkili üç öğeyi sunmuştur:

> “Sosyal bilimlerde pozitivizmin ya da çok daha geniş olarak bilimciliğin epistemolojik ve metodolojik bir eleştirisi, teknokratik-bürokratik yeni bir egemenlik biçiminin yaratılışında temel bir etmen olarak bilim ve teknolojinin ideolojik etkisine yönelik eleştirel bir tavır ve kültür endüstrisi ya da daha genel olarak tahakkümün kültürel boyutlarıyla bir ilgilenim.” (1997: 61)

Okul, medya ve popüler kültür eleştirisinde, kültür ürünlerinin özgürleşme yolunu engelleyici özelliklerini vurgulayarak toplumsal dönüşümü desteklemiştir. Örneğin, Marcuse’nin ‘Tek Boyutlu İnsan’ında sunduğu ileri endüstriyel toplum eleştirisinde, teknolojinin bireyi kendine özgü gelişiminden alıkoyarak tek boyutlu hale getirdiğini görürüz (Türkoğlu, 2004: 139). Bu tek boyutlu toplumda medya, bireyin baskı altına alınması amacıyla oluşturulan, gerçek gereksinimleri dışındaki yapay gereksinimlerin özendiricisi konumundadır. Yine “Marcuse’un aynı eserde ortaya attığı ‘tek boyutlu dil’ yaklaşımı, haberin dilini ele alırken alımlama konusuna yönelik çıkarsamalarla birleştirilmesi ile dil ve düşünceyi ayrı olarak ele almayan bir bakışa” sahip olması bakımından önemlidir (İnal, 1996: 39).

Horkheimer ve Adorno tarafından geliştirilen önemli bir kavram “kültür endüstrisi”dir. Kavram yaşamın ticarileşmesiyle birlikte, kültür ürünlerinin de bir meta gibi toptan üretildiği süreçlere gönderme yapar. Buna göre kültürel ürünler,

filmler, radyo programları, magazinler, arabaların ya da kentleşme projelerinin seri olarak yapımındaki örgütlenme ve planlama şemasına ait teknik mantığın aynısını yansıtırlar (Mattelart, 2006: 61). Bu da standartlaşmayı getirmiştir. Kültür ürünlerinin üretimindeki bu değişim, üretim teknolojisinin gelişmesinden ziyade ekonomik işleyişin bir sonucu olarak görülür.

Yukarıda Eleştirel Yaklaşımın, altında farklı yaklaşımları barındıran bir çatı kavram olduğu belirtildi. Bu yaklaşımları bir çatı altında buluşturan ortak özellikler ve aynı çatı altında ayıran özellikler nelerdir? Hall, eleştirel yaklaşımların, çoğulcu paradigmanın içsel ve yöntembilimsel rafinelik ve tutarlılığından uzak olduğunu, bu yüzden de eleştirel kuramların, içsel tutarlık temelinde ya da tamamlanmamış ve eksiksiz bir proje olarak savunulamayacağını söyler. Ardından da bu kuramları sorgulayıcı özellikleri ve muhalif yönelimleri açısından desteklediğini belirtir (2002: 115). İletişime tek bir eleştirel yaklaşım olmadığını söyleyen Mutlu, eleştirel yaklaşımların ortak noktasının, toplumsal ilişkileri iktidar ilişkisi olarak görmeleri ve bu iktidar ilişkilerinin tahakküm biçimi aldığını varsaymaları olduğunu belirtir. Farklılıklarının ise toplumsal denetimi açıklama biçimlerinden kaynaklandığını söyler (1998: 110).

Curran, Gurevitch ve Woollacott, iletişim çalışmalarındaki yaklaşımları, tartışma konuları ve uzlaşmazlık alanlarının tipi açısından üç başlık altında değerlendirirler: Yapısalcı çalışmalar, Ekonomi politik ve Kültürel çalışmalar. Temel ilgisi anlamlandırma ve temsil süreç ve sistemleri olan yapısalcı yaklaşıma,

Saussure'nin dilbiliminden, Levi-Strauss'un yapısalcı antropolojisine, Barthes'in göstergebiliminden Lacan'ın psikanalizine kadar farklı çalışma alanları eşlik etmiştir. Yapısalcı yaklaşımda medya ideolojik bir güç olarak görülür (Curran vd. 1991: 245–246).

Ekonomi politik yaklaşımda ise vurgu daha çok ekonomik yapı ve süreçler üzerindedir. Golding ve Murdock'a göre eleştirel ekonomi politik, iletişimin ekonomik ve simgesel örgütlenmeleri arasındaki etkileşimle ilgilenir (2002: 60). Buna göre, bu yaklaşımın, medya ve ekonomi ilişkisini sadece ekonomik örgütlenmeler olarak ele almadığını aynı zamanda yapı ve süreçlere de dikkat çektiğini söyleyebiliriz. Böylece iletişim kurumlarının ekonomik yapısı, pazar ilişkileri, tekelleşme, iletişim ürünlerinin üretim ve dağıtım yapısı, mülkiyet ilişkileri ve bu ilişkilerin ürünün üretimi üzerindeki etkisi, iletişim profesyonellerinin yapı içindeki yeri gibi konular bu yaklaşım içinde ele alınmaktadır (Alemdar ve Erdoğan, 2005: 261). Fejes ise medyadaki tekelleşme ve denetim konularının incelenmesinin ekonomi politik yaklaşımın ana çizgisi olduğunu belirtir. Ayrıca ekonomi politik yaklaşımın, alt-yapı ve üst-yapı modelini benimseyen bir ideoloji kavrayışına dayanarak, medyanın, medyaya sahip olanların çıkarlarını meşrulaştırdığı görüşünü savunduğunu söyler (2005: 297).

Kültürel çalışmalarda ise medya, toplumsal rızanın kazanıldığı ya da kaybedildiği bir mücadele alanı olarak görülür (Curan vd, 1991). Kültürel çalışmaların klasik alt-yapı/üst-yapı bağlantısını reddederek toplum ve medya

arasındaki ilişkileri daha geniş bir kültürel bağlama yerleştirdiğini söyleyen Shoemaker ve Reese, bu yaklaşımın ekonomi politik ile medya "metinleri" üzerinde duran Marksist yapısalcı yaklaşımın görüşlerini birleştirdiğini belirtirler (2002: 150). Kültürel çalışmaların gelişiminde önemli rol oynayan Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi, dil alanındaki tartışmalarla Marksist bakış açısını birleştirerek ideoloji, dil ve özne sorununu ele alışlarında bütüncül bir bakış açısı sergilemişler ve medya metinlerinin okunma biçimlerini sorgulamaya açarak alımlama çalışmalarına önem kazandırmışlardır (İnal, 1996: 42).

Kültürel Çalışmalar yaklaşımı içinde yapılan çalışmalarda yeni eleştirel inceleme yöntemleri geliştirilmeye çalışılmıştır. Çoğu edebiyat sosyologu olan araştırmacılar, edebiyat metinlerinin çözümlenmesinde kullanılan yöntemleri medya metinlerine uygulamışlardır (Türkoğlu, 2004: 183). Edebi metin analizlerinin medya metinlerine uyarlanmasıyla başlayan bu süreçte, eleştirel metin analizlerinde, toplumsal yapı, dil ve ideoloji konularına yönelik duyarlı bir bakış geliştirilmiştir. Böylece, ilk bakışta, metinlerin incelenmesi üzerinde durulması bakımından benzerlik gösteren yapısalcı yaklaşım ve kültürel çalışmalar yaklaşımı bu noktada birbirinden ayrılır. Yapısalcılık, medya söylemlerinin özerkliği üzerinde yoğunlaşırken, kültürel çalışmalar yaklaşımı medya ve diğer pratikleri daha karmaşık bir bütün olarak algılanan toplum içine yerleştirir (Curran vd., 1991: 249).

Özetlersek, eleştirel yaklaşımlar dilbilim, göstergebilim, antropoloji, siyaset bilimi, psikanaliz gibi farklı disiplinleri içeren bir alan olmuştur. En temel

özelliklerden biri de iletişimi, toplumsal bir süreç olarak görmeleri ve toplumun ekonomik, siyasi ve kültürel yapılarından soyutlamadan ele almalarıdır.

Eleştirel yaklaşımları bir çatı altında toplayan ortak bir nokta kapitalist ekonomik düzene ve liberal siyasal sisteme getirdikleri Marksist eleştiridir. Bir diğer ortak nokta ise, toplumsal ilişkileri iktidar ilişkileri olarak görmeleri ve iktidarı, zor kullanıcı ya da rıza kazanıcı bir şekilde uygulanan merkezi bir kavram olarak ele almalarıdır (Dursun, 2001: 19). Medya ve ideoloji arasındaki ilişki önemli bir konu olarak eleştirel yaklaşımların araştırma gündeminde yer alır. İdeoloji sorununu farklı tarzdaki ele alışları ise, eleştirel yaklaşımların, farklı yönelimlerini ortaya çıkarır. Eleştirel yaklaşımlarda toplumsal iktidar kavramının ve ideolojik boyutun da işin içine katılmasıyla birlikte medya metinlerinin ideolojik yapılanması önemli bir konu olmuştur. Ekonomi politik yaklaşımda, medya içeriklerinin ekonominin dinamikleri içinde oluştuğu kabul edilir. Ancak bu kabul, ideolojinin medya içeriklerinde nasıl kurulduğunu dıştalaması ve bu içeriklerin izleyici tarafından nasıl alımlandığına dair bir boşluk bırakması bakımından eleştiriye uğramıştır. Kültürel çalışmalar yaklaşımının, gerek medya metinleri ve ideoloji ilişkisini ele alarak ve gerekse alımlama sürecinde medya metinlerinin konumunu sorgulayarak bütünsel bir yaklaşım geliştirme çabasında olduğu söylenebilir (İnal, 1996).

Böylelikle bu bölümde eleştirel yaklaşımlar üzerinde durularak medyayı toplumsal yapı içinde nasıl konumlandırdığından bahsedildi. Bundan sonraki kısımda ise toplumsal iktidar ve ideolojinin toplumsal yaşamdaki rolü ve önemine dair

tartışmalara yer verilerek medyanın bu yapı içindeki yeri sorgulanacaktır. Daha sonra dil tartışmaları üzerinde durularak medyanın anlam oluşturma pratiği anlaşılmaya çalışılacaktır. Son kısımda ise haber üzerine yapılan önemli bazı çalışmalara yer verilerek haberin söylemi incelenecektir.

1.1. İktidar ve İdeoloji

Eleştirel yaklaşımlar içinde iktidar ilişkilerinin sorgulanmasında ideoloji kavramının önemli bir yeri olduğu daha önce belirtilmişti. İktidar ve ideoloji kavramlarının sorunlaştırılması eleştirel yaklaşım ile liberal çoğulcu yaklaşım arasındaki farkı oluştururken, bu kavramların ele alınışındaki farklılıklar da eleştirel yaklaşımlar içinde yol ayrımlarını oluşturmaktadır. Medya ve ideoloji ilişkisinin sorgulanması ise eleştirel yaklaşımlarda önemli olmuştur. Özellikle kültürel çalışmalar yaklaşımı içinde yapılan haber söylem analizlerinde, toplumsal iktidarın kuruluşunda ve sürdürülmesinde medyanın ideolojik rolü üzerinde çokça durulmuş ve haber söylemlerinde ideolojinin nasıl işlediği gösterilmeye çalışılmıştır.

İletişime farklı yaklaşımlar içinde iktidar sorununu ele alan farklı görüşler söz konusudur. Bu eğilimlerden biri, çoğulcu liberal yaklaşımda kendini gösteren, iktidarı topluma yayılmış ve dağılmış olarak ele alan görüş iken bir diğeri, iktidarı yönetici sınıf veya küçük bir elit grubun elinde toplanmış olarak gören araççı yaklaşımlar içinde konumlanan eğilimdir (İnal, 1996: 88). Liberal çoğulcu yaklaşım

medya araştırmalarında iktidarı, A'nın B üzerindeki dolaysız etkisi olarak teorileştirmektedir (Hall, 2005a: 77). Yani üzerinde durulan bireydi. İktidara bu tür bir yaklaşım toplumsal yapıların göz ardı edilmesini de beraberinde getirmiştir. Bu eğilimi nedeniyle de Marksist eleştirel medya kuramları tarafından eleştirilmiştir. Diğer yandan üretim araçlarını elinde bulunduran sınıfın entelektüel üretim araçlarını da kontrol edeceğini savunan Marksist araççı yaklaşım ise, iktidarı doğrudan bireysel eylemlerle ilişkilendirmesi bakımından benzer bir eleştiriye uğramıştır. Bu anlayış, medyaya sahip olanların medya içeriklerini de belirlediği varsayımını içinde taşır (İnal, 1996: 89). Ancak medyaya eleştirel yaklaşımlarda iktidar tartışmalarının sadece bu iki eğilim içinde konumlandığını söylemek yanlış olur.

Van Dijk'a göre iktidar, toplumsal grup ve üyelerinin bir başka toplumsal grup ve üyeleri üzerindeki denetimidir. Buna göre iktidarın özellikleri gruplar, sınıflar ya da diğer toplumsal oluşumlar arasındaki ya da bunların üyeleri arasındaki ilişkinin bir özelliği olduğu, iktidar ilişkilerinin bu sayılanlar arasındaki etkileşimde ortaya çıktığı, iktidarın dolaylı olduğu ve zihinler yoluyla işlediği, iktidarın uygulanmasının ve sürdürülmesinin ideolojik bir çerçeveyi gerektirdiği ve son olarak iktidarın karşı iktidar biçimleri ya da tahakküm altındaki grupların direnişiyle birlikte ele alınması gerektiği şeklinde belirir (Van Dijk, 2005: 318). Görülebileceği gibi, Van Dijk, bireysel iktidardan ziyade topluma dair bir iktidar üzerinde durur. Buna göre, toplumsal etkileşim sürecinde bir grubun ya da üyelerinin başka bir grubun ya da üyelerinin eylemleri üzerinde denetim uygulamasıyla iktidar oluşur. Böylece iktidar uygulanarak denetim altında tutulanların özgürlüğü de sınırlanmış olur. Van Dijk'ın dikkat çektiği bir nokta da iktidarın uygulanması ve sürdürülmesinde

ideolojik bir çerçevenin gerekliliğidir. Toplumsal bir grubun ve üyelerinin çıkarla ilişkili bilişlerinden oluşan bu çerçeve iletişim ve söylem yoluyla kazanılır, onaylanır ya da değiştirilir (Van Dijk, 2005: 319). Burada medyayla ilgili olarak haber metinlerinin içeriğini belirleme bir başka ifadeyle bilgiyi denetleme gücü de bir iktidar uygulama biçimi olarak görülebilir. Buna göre haber söylemlerini kimlerin oluşturduğu, kimlerin bu söylemlere ulaşabildiği ya da ulaşamadığı önemli hale gelmektedir. Genel olarak söylendikte iktidar, çeşitli söylem biçimlerine ve ifadelerine erişimde farklılık oluşturularak dolaylı olarak da uygulanabilir (Van Dijk, 2005:320). Haber söylemlerinde bilginin denetiminin haberin yapılanışı, yani başlık seçimleri, neyin nasıl söyleneceğinin belirlenmesi, kaynak seçimi vb. yoluyla sağlandığını görmekteyiz.

Ayrıca iktidar kaynaklarının da eşit dağılmadığı açıkça söylenebilir. Buna göre Van Dijk, Bourdieu'dan alıkoyduğu 'simgesel seçkinler' kavramını kullanarak gazeteciler, yazarlar, sanatçılar, yönetmenler ve akademisyenlerin "kendi iktidar bölgeleri içinde söylem türleri hakkında karar verme konusunda göreceli özgürlükleri ve böylece göreceli iktidarları olduğu ve söylemin başlıklarını, üslubunu ya da sunumunu belirlediklerini" söyler. Böylece siyasal, askeri ve ekonomik seçkinlerin yanında anılan bu simgesel seçkinlerin iktidarın uygulanması ve sürdürülmesinde gerekli ideolojik destek çerçevesinde rol oynadıklarını belirterek bu grupların iktidarın ideolojik iktidar biçimi olduğunu vurgular (Van Dijk, 2005: 321).

Medya çalışmalarını etkilemiş bir isim olan Fransız düşünür Foucault iktidar sorununa farklı bir açıdan yaklaşmıştır. İktidarı, Marksist düşüncede olduğu gibi ekonomik çıkarlardan kaynaklanan bir sınıf hakimiyeti aracı olarak görmez. Foucault iktidarı, sahip olunan bir şey olmaktan çok uygulanan bir şey olarak görür; aracılara ve çıkarlara bağlanmaz, sayısız pratikle birleştirilir (Barrett, 2004: 188).

> "İktidar, mümkün eylemler üzerinde işleyen bir eylemler kümesidir; eyleyen öznelerin davranışlarının kaydolduğu imkan alanı üzerinde yer alır: kışkırtır, teşvik eder, baştan çıkarır, kolaylaştırır veya zorlaştırır, genişletir ya da sınırlar, aşağı yukarı muhtemel hale getirir; uç noktada kısıtlar ya da mutlak olarak engeller; ancak eylemde bulundukları ya da bulunabilecekleri ölçüde eyleyen özne ya da özneler üzerinde eylemde bulunma biçimidir. Başka eylemler üzerindeki bir eylem kümesi." (Foucault, 2005: 74)

Buna göre Foucault devleti iktidarın kaynağı olarak görmenin sınırlılığına işaret eder. İktidarın ne olduğu değil nasıl oluştuğu düşünür için önemlidir. İktidarın işlemesi özgürlüğün varlığıyla ilişkilidir. Çünkü özgürlüğün yokluğu, yönetim ve yapılandırma ilişkisinin tek yönlü, sabit ve tersine çevrilemez bir hale geldiği durumlarda tahakküm vardır. Buradaki özgürlük, öznelerin eylemlerini engelleyen veya engelleyebilecek olan etmenlerin yokluğuyla değil, bu engellerin aşılmasında sahip olunan güçlerin kullanımı olarak tanımlanır (Keskin, 2005: 21). Bu anlamda Foucault'daki özgürlüğün "pozitif" bir özgürlük olarak ele alınmaktadır. Böylece iktidar ve özgürlük birbirlerini dışlamaktan ziyade karmaşık bir ilişki içindedirler. Bu ilişkide özgürlüğün direnişinden bahsedilebilir. Foucault, son yıllarda gelişen

direnişlerin esas amaçlarının herhangi bir iktidar kurumuna, gruba, elit kesime ya da sınıfa saldırmaktan çok bir iktidar biçimine saldırdığını söyler (2005: 63).

Laclau ve Mouffe, Foucault'nun 'nerede iktidar varsa orada direniş vardır' tezini onaylamakla birlikte bu direnişin ancak belli durumlarda politik bir karakter kazanıp tabiyet ilişkilerine son vermeye yönelen doğrudan mücadeleler olduğuna işaret ederler (2001: 236).

Özetle, Foucault, öznel deneyimlerin oluşması üzerinde dururken iktidar ile öznellik arasındaki sıkı ilişkilere dikkat çekmiştir. İktidar, Foucault'ya göre, dağılmış, belirsiz, şekilsiz, öznesiz bir olgudur ama bireylerin fiziksel gövdelerini ve toplumsal kimliklerini kurmaktadır (Şaylan, 2006: 262). Klasik anlamdaki devlette yoğunlaşan siyasal iktidar kavramından farklı olarak delilik, suç, cinsellik gibi farklı deneyim biçimlerinin kurulmasında iktidar ilişkilerinin önemine işaret etmiştir. Bunu yaparken de iktidara karşı direnişin varlığını vurgular. Bu anlamda Foucault'nun eleştirel medya çalışmalarında iktidar sorununa farklı bir yaklaşım getirdiği söylenebilse de "iktidarın kapsamlı bir şekilde yayılmış olduğunun farz edildiği bir toplum modeli içinde analiz edildiği Amerikan liberal geleneğinden çok da farklı olmadığı" (Curran, 2005: 382) noktasında eleştirilmekten kurtulamamıştır.

Haber söylemlerinde iktidarın kurulma ve sürdürülme biçimlerinde ideoloji tartışmalarının önemli bir yeri vardır. Ancak bu tartışmalarda ideolojinin, üzerinde

anlaşılmış tek bir anlamı yoktur. Eagleton, ideolojinin, “toplumsal yaşamda anlam, gösterge ve değerlerin üretim süreci; bir egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya yarayan fikirler; özneye belirli bir konum sunan şey; söylem ve iktidar konjonktürü; toplumsal gerçekliğin doğal gerçekliğe dönüştürüldüğü süreç…” olarak kullanılan farklı tanımlarını vermiştir (2005: 18).

Kavram ilk olarak Fransız düşünür Destutt de Tracey tarafından fikirlere ilişkin bir bilim anlamında kullanılmıştır. Böyle bir bilim insanın anlama kabiliyetini analiz ederken ideologlar da eğitim sistemini ona göre yenileyecekti. Ancak daha sonra Napolyon’un ideologlara karşı duruşuyla kavram olumlu anlamını yitirmiştir (Edgar ve Sedgwick, 2007: 180).

Kavramın geliştiği yer Marksizm içindeki ideoloji tartışmaları olmuştur. Barrett, bu tartışmalarda, ideolojinin bir yanılsama ya da çarpıtma olup olmadığı ve ekonomik olarak belirlenip belirlenmediği gibi konularda Marks’ın farklı vurgularının etkili olduğunu söyler (2004: 13).

Eagleton’a göre Marks’ta ideoloji dört anlama gelmektedir. İlk tanımda ideoloji, kendilerini tarihin temeli olarak gören ve insanların ilgisini toplumsal koşullardan başka yöne çekerek baskıcı bir siyasi iktidarın ayakta kalmasına hizmet eden yanıltıcı veya toplumsal bağları kopartılmış inançlara karşılık gelebilir. İkincisi ideoloji, egemen toplumsal sınıfın maddi çıkarlarını doğrudan doğruya dile getiren

ve onun yönetimini desteklemeye yarayan fikirler anlamına gelirken üçüncü tanıma göre ideoloji, içinde bir bütün olarak sınıf mücadelesinin verildiği ve büyük ihtimalle, siyasi açıdan devrimci güçlerin doğru bilincini de içeren kavramsal formların tamamını kapsayacak şekilde genişletilebilir. Son olarak ideoloji meta fetişizmi kavramıyla ilgili olarak ele alınabilir. Meta fetişizmi nedeniyle insan ilişkileri şeyler arasındaki ilişki gibi görünür. Emeğin toplumsal karakterinin göz ardı edilmesiyle toplumun gerçek işleyişinin gizlenmesi bunun ideolojik bir sonucudur. Bir diğeri ise toplumun bu meta mantığı ile parçalanmasıdır. Böylece toplum bir bütün olarak düşünülmekten çıkar. Son olarak cansız varlıklar tarafından tahakküm altına alınmış olması, toplumsal yaşama bir doğallık ve kaçınılmazlık havası vererek, toplumun insan tarafından inşa edilen bir şey olarak algılanması engellenir. Dolayısıyla toplum insanlar tarafından değiştirilemeyen bir şey olur (2005: 127).

Therborn da Marksizm'de en az iki farklı ideoloji kavramlaştırması olduğundan bahseder. Bunlardan ilki ideolojiyi, insanların kendi tarihlerini bilinçli aktörler olarak yapmalarına aracı olan ortam olarak görürken diğeri farklı sınıf ideolojileri arasındaki mücadele ve bunların sınıfsal olmayan ideolojilerle ilişkileriyle ilgilidir. Bu ideoloji anlayışı Marks ve Engels'in yapıtlarında başka bir anlayışla birleşerek, insan bilinci ve insan eyleminin güdülerine ilişkin yanlış bir anlayışa gönderme yapar (2008: 14). Buna göre ideoloji toplumsal gerçekliğin çarpıtılmış bir bilgisi olarak gerçek çıkarların görülmesi önünde engeldir. Dolayısıyla ideoloji gerçek değildir. Bu açıdan ideoloji kavramı eleştirel bir anlamda kullanılmıştır.

Marksizm'deki altyapı ve üstyapı arasındaki belirleme ilişkileri, ideoloji konusundaki tartışmaların bir ayağını oluşturur. Marks Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı'nın önsözünde bu ilişkiyi şöyle betimler:

> "Üretim ilişkilerinin tümü, toplumun ekonomik yapısını, belirli toplumsal bilinç biçimleriyle örtüşen bir hukuki ve siyasal üstyapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur… Ekonomik temeldeki değişme bütün üstyapıyı az çok hızlı bir şekilde değişime uğratır. Böylesi bir değişim incelenirken ekonomik üretim koşullarının maddi değişimi ile hukuksal, siyasal, dinsel, estetik ya da felsefi biçimleri, kısaca insanların bu çatışmanın bilincine vardıkları ve çözmeye çalıştıkları ideolojik biçimleri ayırt etmek gerekir." (2005: 39).

Buna göre ekonomik altyapı üretim güçleri ve üretim ilişkilerinden oluşurken hukuk, aile, din gibi kültürel ve ideolojik alanlar da üstyapıyı oluşturmaktadır. Düşünce ve bilincin hareket ettirici gücünün ekonomik olduğunda ısrar sürecinde Marks'ın, maddi ve ideal diyebileceğimiz şey arasına bir ayrım koyduğunu belirten Barrett, Marks'ın ölümünden itibaren Marksist geleneğin, altyapı/üstyapı metaforunu, doğrudan doğruya ekonomik üretim ilişkilerinin saf tepkisel olduğu düşünülen bir üstyapıda "yansıma"sı şeklinde ele almasıyla, ekonomik indirgemeci bir tutumun oluştuğunu söyler (2004).

Diğer taraftan Althusser'in devletin ideolojik aygıtları ve ideolojinin maddiliğine dair söyledikleri ile Gramsci'nin hegemonya kavramı Marksizm içindeki ideoloji tartışmalarının gelişmesinde oldukça etkili olmuştur.

Althusser'de ideoloji, bireylerin gerçek varoluş koşullarıyla girdikleri imgesel bir ilişkinin temsilidir. İdeoloji hem devlet aygıtlarında hem de onların pratiklerinde yer alır. Bu anlamda ideolojinin maddiliği vurgulanır (Althusser, 2006).

Marksist gelenekte toplumsal formasyon altyapı/üstyapı metaforuyla açıklanırken Althusser bu bütünlüğü ekonomik, politik ve ideolojik düzeylerin birbiri karşısındaki görece özerkliği ve ideolojik düzeyin bir bütün olarak toplumsal sistemi yeniden-üretme işlevi çerçevesinde açıklamasıyla klasik yaklaşımdan ayrılır (Üşür, 1997: 41). Althusser, genellikle kapitalist düzeni normal göstererek meşrulaştırmaya hizmet eden ve çarpıtılmış düşünce biçimlerini kasteden ideolojinin, kapitalist düzenin kendisini yeniden üretmesini açıklamada yetersizliğini vurgular. Buna göre sadece kapitalist üretimi çözümlemekle kalmayıp yeniden üretimi ve bir toplumsal oluşumun zaman içinde kendini yeniden üretme biçimini anlamaya çalışmak da önemlidir (Barrett, 2004: 137). Althusser'in kelimeleriyle söylersek:

> "…emek-gücünün yeniden-üretiminin yalnızca nitelikliliğinin yeniden-üretimini değil, kurulu düzenin kurallarına boyun eğmesinin de yeniden-üretimini, yani egemen ideolojinin işçiler için yeniden-üretimini ve sömürü ve baskı görevlileri için yönetici sınıfın egemenliğini "söz ile" sağlasınlar diye egemen ideolojiyi düzgün kullanma yeteneğinin yeniden-üretimini de gerektirir diyeceğiz" (2006: 51).

Althusser, bunun devletin ideolojik aygıtlarıyla gerçekleştirildiğini belirtir. Bilindiği gibi Althusser "Devletin baskı aygıtları" ve "Devletin ideolojik aygıtları"

olarak ikili bir ayrıma gider. Buna göre devletin baskı aygıtları hükümet, ordu, polis gibi kurumlardan oluşur ve zor kullanırken, devletin ideolojik aygıtları aile, eğitim, din, medya gibi kurumlardan oluşur ve ideolojiyi kullanarak işler. İdeoloji artık, sırf bir çarpıtma veya yanlış düşünme, özneler ile gerçeklik arasına giren bir perde olmaktan ziyade, öznelerin üretimi için vazgeçilmez bir araçtır (Eagleton, 2005: 211).

İdeolojinin bireylere özne olarak seslendiğini belirten Althusser, ideolojinin ancak bir özne aracılığıyla ve özneler için varolduğunu belirtir (2006: 96). İdeolojik söylemler bireyleri söylemin özneleri olarak kurarlar. Althusser bu işleyişi Lacan'ın 'çağırma' kavramıyla açıklar (Hall, 2005c: 375). İnsanların çağırmaya, seslenmeye karşılık verdikleri an öznelerin ideolojide konumlandırıldığı andır. İdeolojinin varoluşuyla öznelerin çağrılması bir ve aynı şeydir (Althusser, 2006: 101).

Althusser'in medya çalışmalarında yer alışı çok genel olarak, ideolojinin maddiliğine yaptığı vurgu ve öznenin toplumsal süreçte kuruluşu açısından ele alınışıyla olmuştur. Bu çerçevede medyanın etkinliği yukarıdan dayatılan bir yanlış biçimlilik ve tutum değişiminden ziyade koşulların temsil edilmesi ve tecrübe edilmesini sağlayan bilinçdışı kategorilerde yatmaktadır (Curran vd., 1991: 246). Bir diğer önemli gelişme ise Kültürel Çalışmalar yaklaşımı içinde Althusser'in ideolojinin maddiliği görüşünün Gramsci'nin hegemonya kavramıyla buluşması ve dilbilim alanında da Voloşinov'un işaretin çok vurgululuğu açısından dil ve söylemin bir mücadele alanı olması görüşüyle birleşmesi olmuştur (İnal, 1996: 61).

Gramsci tarafından ortaya atılan ve iktidarla pratik arasındaki bağlantıyı araştıran hegemonya kuramı, medyanın eleştirel çözümlemelerinde kullanılan güçlü bir akım olmuştur. Ayrıca ideolojinin rolüne yaptığı vurgu ve kavrama tanıdığı özerklik açısından da önemlidir (Shomaker ve Reese, 2005:150).

Gramsci'de hegemonyanın ideolojiye göre daha ön konumda olduğu söylenebilir. Anderson'un belirttiği gibi hegemonya, Devrim öncesi Rusya'da Çarlığı devirmek için proletaryanın, köylüleri ikna ile kazanmasını ifade eden bir kavram olmuştur (2007: 69). Gramsci'de, hegemonya kavramı genelde, bir yönetici gücün kendi hakimiyeti için hükmettiği insanların rızasını alma biçimi anlamında kullanılır (Eagleton: 2005: 165). Hall'a göre, Gramsci'nin hegemonya kuramında, başat sınıfların ideolojiler alanını olumlu bir şekilde hegemonya inşa etmek için kullanabilmeleri ve ayrıca başat sistemin tahakküm altında kalan sınıflardan belli bir kabul görebilmesi meşruluk ve rıza yoluyla sağlanmaktadır (Hall, 2005b: 222). Diğer yandan Anderson, Gramsci'nin hegemonya kavramını, ilk modelinde zordan çok rıza olarak ele alırken ikinci ve üçüncü modelinde zorla rızanın bir birleşimi olarak ele aldığı saptamasını yapar (2007).

Hegemonya ve ideoloji kavramı birlikte düşünüldüğünde hegemonyanın ideolojiyi de kapsayan ama ona indirgenemeyen daha geniş bir kategori olduğu söylenebilir (Eagleton, 2005: 165). İdeoloji bir "fikirler sistemi" ya da toplumsal faillerin "yanlış bilinci" olarak kavranmaktan ziyade, bir tarihsel bloğu birtakım

temel eklemlenme ilkeleri çevresinde birbirine bağlayan, kurumlarda ve aygıtlarda cisimleşmiş, organik ve ilişkisel bir bütün olarak görülür (Laclau ve Mouffe, 2001: 117). Buna göre ideoloji "bir toplumsal bloğun ideolojik birliğini koruyan birleştirici bir sıva ya da çimento olarak iş görür" (Hall, 2005b: 214). İktidarın örgütlenmesi ve sürdürülmesinde ideolojinin rolü üzerinde duran Therborn ideolojilerin değişken ve çatışkılı karakterine işaret ederek, iktidar sistemlerinin yalnızca çimentosu olmadıklarını, onların çatlamasına da neden olabileceklerini ve onları yok etmeseler de, başka yer ve biçimlere doğru "kum yığınları" gibi sürükleyebileceklerini söyler (2008).

Gramsci'nin hegemonya kavramının vurgulanan bir diğer önemli yanı da hegemonyanın sabit olmaması her an değişebilir olmasıdır. Hall'a göre, hegemonya verili ve sürekli bir durum değildir, aktif bir şekilde kazanılması ve sağlamlaştırılması gerekir. Yani sürekli bir hegemonya yoktur, yitirilebilir de (2005b: 215). Herhangi bir "karşı hegemonya", yürüttüğü siyasi mücadeleyi, bugüne kadar ihmal edilmiş olan, değerler ve alışkanlıklar, dilsel kalıplar ve ritüel pratikler alanına daha genel söylendikte kültürel alana da taşımalıdır (Eagleton, 2005: 166).

Hegemonya kavramının eleştirel iletişim çalışmalarında yaygın kullanımının bir nedeni, iletişim araçlarının özerk toplumsal aktörlerin ve baskın ideolojilerin basit bir yansımaları olmalarından ziyade rızanın üretimindeki ana etkenlerden biri olarak ele alınmasıdır. İkinci önemli nokta ise, hegemonya için toplumun her alanında, hatta siyaset ve devletin müdahalelerinden en uzak ve en mahrem görünen alanlarda dahi

savaşım veriliyor olmasıdır. Dolayısıyla, medya metinleri de (çok satan romanlar, televizyon programları vb.) bu savaşımın sürdürüldüğü önemli alanlar olarak karşımıza çıkar (Mutlu, 1998: 155).

Althusser ve Gramsci'nin tartışmalarının etkilediği Kültürel Çalışmalar Yaklaşımı içinde, bu mücadelenin yürütüldüğü bir alan olarak haber söylemlerinde, analizlerin, temelde anlamın kuruluşuyla ilgilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Anlamın toplumsal bir üretim olduğunu söyleyen Hall, anlamlandırmaların çekişmeli ve çatışmalı konulara gerçek birer güç olarak katıldığını ve sonuçları etkilediğini söyler. Olayların anlamlandırılması mücadelenin bir parçasıdır. Bu bakış açısına göre ideoloji bir yandan gerçek bir maddi güç haline gelirken diğer yandan bir mücadele alanı haline gelmektedir (Hall, 2005a: 92). Bu da haberlerde kullanılan dil ve anlamın inşası konularını analizlere dahil etmeyi beraberinde getirir.

1.2. Haber Anlatısında Dil ve Anlamın İnşası

İktidar ve ideoloji kavramlarının medya çalışmalarındaki haber analizlerine dahil edilmesiyle birlikte, haber metinlerinin içinde yer aldığı ideolojik bağlam da sorunlaştırılmıştır. Bu sorunlaştırmada eleştirel yaklaşımların dili ele alışları ve haber anlatısında anlamın kurulması konusuna yaklaşımları önemlidir. İdeoloji ve iktidarın söylemsel alan içinde kurulması tartışmalarıyla birlikte günlük yaşam içinde farklı dil kullanım süreçlerine odaklanan bir analiz söz konusu olmuştur. Medyanın

kullandığı dil de buna dahildir. Medyada öncelikle günlük konuşma dili kullanılmakla birlikte anlam sadece bu dil içinde oluşmaz, günlük dille birlikte medyanın kendine özgü ve kendi içinde farklılaşan biçimsel bir dile de sahiptir. Örneğin televizyon medyasında görüntüler kullanılırken yazılı medyada fotoğraflar kullanılır. Ya da televizyonda ekrandaki kişinin jest, mimik, ses tonuyla vurgu farklılıkları oluşurken gazetede başlıkların puntoları, sayfa düzeni vb. ile vurgu gerçekleştirilir (İnal, 1996).

Eleştirel yaklaşımlarda medya metin analizlerinde dil, kendi dışındaki gerçekliği yansıtan bir araç olarak ele alınmaktan ziyade o gerçekliğin inşasına katılan toplumsal bir pratik olarak anlaşılır. Haber analizlerini de ilgilendiren bu yaklaşımı anlamak için dilbilimindeki gelişmeleri kısaca ele almak gerekir.

Yapısalcı dilbilimin öncüsü sayılan Fransız düşünür Saussure'la başlamak yerinde olacaktır. Saussure dil ve sözü birbirinden ayırarak dili toplumsal olana sözü ise bireysel olana yerleştirir. Buna göre dil bütün toplumu ilgilendiren bireyüstü bir dizgeyken söz, dilin bireysel kullanımıdır (Rifat, 1990: 16). Saussure'e göre, "herkesin ortak malı olan dil, konuşan kişinin bir işlevi değildir, bireyin edilgen bir biçimde belleğine aktardığı üründür. Söz ise, bireylerin söylediklerinin toplamıdır" (1998: 43–50). Böylelikle iki farklı inceleme alanı ortaya çıkar. Saussure daha çok dil dizgesiyle ilgilenir. Dilin dizgesi sözlerin incelenmesinden anlaşılır. Ancak dilin söz içindeki bireysel gerçekleşmesi, Saussure'u dilin işleyiş kurallarına ulaşma açısından ilgilendirir (Rifat, 1990: 16). Kısaca, bireysel olan sözün ardında onu

belirleyen toplumsal bir yapı olarak dil yer alır ve Saussure'e göre bir dilbilimcinin amacı da bu yapının işleyişini çözmektir.

Saussure'un analiz modeli, dili, belli bir zaman kesitinde yer alan ve kendine özgü bir yapı olarak ele alır. Bunu eşsüremli dilbilim olarak adlandırır. Diğer tarafta ise dili tarihsel süreç içinde ele alarak, dilin zaman içindeki evrimini inceleyen artsüremli dilbilim yer alır. Eşsüremli dilbilim, bir arada bulunan ve dizge oluşturan öğeleri incelerken, artsüremli dilbilim, aralarında dizge oluşturmadan birbirinin yerini alan ardışık öğelerin bağıntılarını inceler (Saussure, 1998: 149). Saussure eşsüremli ve artsüremli dilbilim arasında hiçbir ortak nokta olmadığını belirtir. Buna göre bir sistemin işleyişini anlamak için onun tarihsel sürecine, yani nasıl oluştuğuna ya da ne değişimler geçirdiğine bakmaya gerek yoktur. Çünkü sistem dışarıdan bağımsız kendi içinde bir bütündür.

Saussure'un dil tartışmaları açısından önemli olan bir kavramı da göstergedir. Saussure, dili, bir göstergeler sistemi olarak tanımlar. Gösterge bir nesneyle bir adı değil, bir kavramla bir işitim imgesini birleştirir (Saussure, 1998: 107). Öyleyse gösterge bir ses imgesiyle bir kavramın birleşiminden oluşur. Saussure ses imgesini gösteren, kavramı gösterilen olarak, ikisinin oluşturduğu bütünü de gösterge olarak adlandırır. Saussure gösterge kavramı üzerinde durarak, göstergelerin dil dizgesi içinde diğer öğelerle kurduğu ilişki ve işlevleri açısından ele alınması gerektiğini belirtir. Buna göre dil dizgesinin işleyişi dil dışı özelliklerden bağımsızdır (Rifat, 1990: 17).

Burada genel özellikleriyle ele almaya çalıştığımız Saussure'ün yaklaşımı dil çalışmaları açısından önemli bir açılım sağlarken, yeni tartışmaların oluşumuna da katkıda bulunmuştur. Öncelikle dili, verili bir dünyayı yansıtmaya yarayan bir araç olarak gören yaklaşımı kökünden sarsmıştır. Öyleyse dilin, önceden oluşmuş anlamların taşıyıcısı olmanın ötesinde, dil içindeki göstergelerin birbirleriyle ilişkisi yoluyla oluşturulan dilsel değerler söz konusudur. İkinci bir önemli nokta Saussure'un dilin toplumsallığına dair vurgusudur. Buna göre "bireyler dili oluşturdukları kadar dil tarafından da oluşturulurlar" (Lechte, 2006: 273). Yani birey hem kendisini hem de içinde bulunduğu çevreyi dil içinde tanır ve tanımlar. Diğer taraftan Saussure'ün yeniden değerlendirilmesiyle anlamlandırmanın, farklılık süreci tarafından kurulmasının statik olmadığı üzerinde durulmasıyla anlamlandırma tartışmaları yeni bir ivme kazanmıştır (Coward ve Ellis, 2008: 28).

Dil, anlam ve ideoloji üzerinde duran Rus düşünür Voloşinov, Saussure'ün dil ve söz ayrımına karşı çıkar. Yukarıda belirtildiği gibi Saussure'un temel inceleme nesnesi dil dizgesidir ve Saussure dili, kendi içinde işleyen kuralları olan, kapalı bir sistem olarak ele alır. Böyle bir yaklaşımda "birey, bu sistemi, olduğu haliyle kabul etmeli ve özümsemelidir; bu sistemde değerlendirici, ideolojik ayrımlara yer yoktur: bir şeylerin daha iyi, kötü, güzel, çirkin vb. olup olmadığı gibi" (Voloşinov, 2001: 105). Oysa insanlar hiçbir zaman sözcükleri söylemez ve işitmezler yalnızca neyin doğru neyin yanlış, neyin iyi neyin kötü, neyin önemli neyin önemsiz, neyin hoş neyin nahoş olduğunu vb. söyler ve işitirler (Voloşinov, 2001: 125). Sözcükler

toplumsal etkileşim ve ideolojiden kaynaklanan anlamla yüklüdür ve bu nedenle, Voloşinov'a göre de dil ideolojik içeriğinden ayrı tutulamaz. Burada etkileşim kavramı dil ve ideolojiyi anlamada önemli bir kavram olarak karşımıza çıkar. Gösterge yalnızca etkileşimin olduğu yerde vardır. Gösterge anlamın oluştuğu bağlamdan koparılamaz, yalnızca bu dolaşım ağının içinde varolabilir (Serdar, 2001: 230). Başka bir deyişle gösterge, bir yandan konuşan/yazan diğer yandan işiten/okuyan öznelerin aktif katılımını gerektirir. Voloşinov anlamların bağlamlarından yalıtılamayacağını, sözcüğün anlamının bağlamı tarafından belirlendiğini söyler. Bir sözcüğün ne kadar bağlamı varsa o kadar da anlamı vardır (Voloşinov, 2001: 138).

Voloşinov'un göstergenin çok vurgulu olduğuna dair yaklaşımı dikkat çeken diğer bir noktadır ve haber analizleri için önemlidir. Buna göre sözcüğün anlamı, sözlük karşılığına işaret ederken, sözcüğün vurgusu, o sözcüğün kullanımı sırasında oluşan anlamlara denk gelir. Böylelikle Voloşinov, tek bir sözcüğün farklı vurgularla, farklı anlamlar yaratılarak kullanılabileceğini belirtir. Örneğin, iki kişi arasında geçen bir konuşmada deli sözcüğü, bir hakaret anlamı taşıyabilirken karşısındaki kişiye şaka amaçlı takılma anlamı da oluşturabilir.

Voloşinov ideoloji ve göstergeyi birleştirir. Ona göre, "ideolojik her şey gönderene sahiptir: Kendi dışındaki şeyleri temsil, tarif ya da ikame eder. Başka bir anlatımla bir göstergedir. Gösterge olmaksızın ideoloji de yoktur" (2001: 48). Başka türlü söylersek fiziksel bir beden kendinden başka bir şeyi işaret etmediğinde ideoloji

söz konusu değildir. Ancak bu fiziki beden bir simge olarak algılandığında bir göstergeye dönüştürülmüş olur. Böylelikle bu nesne "maddi gerçekliğin bir parçası olmaktan çıkmaksızın, başka bir gerçekliği de bir ölçüde yansıtır ve saptırır" (Voloşinov, 2001: 48). Voloşinov'a göre, göstergede oluşturulan saptırma sınıf mücadelesiyle belirlenir. Farklı sınıfların aynı dili konuşması göstergeyi bir sınıf mücadelesinin alanı haline getirir. Çatışan toplumsal çıkarlar tarafından bir o yana bir bu yana çekiştirilen gösterge, bu çekiştirme içinde dinamizmini ve canlılığını korur. Karşıt toplumsal çıkarların gösterge düzeyindeki mücadelesi söz konusudur (Eagleton, 2005: 272).

Göstergenin bu çok vurguluIuk özelliği bir yandan alternatif ve muhalif konumlara bir mücadele sağlarken, diğer yandan yönetici sınıf bu mücadelede göstergeyi tek vurgulu yapmaya çalışır. Hall'a göre dilde sınıf mücadelesi iki türlü olabilir. İlk olarak bir sözcüğün yerine başka bir sözcüğü geçirerek, ikincisi ise aynı sözcüğe farklı vurgularla, farklı bir anlam yükleyerek bu mücadele gerçekleştirilebilir (Hall, 2005a: 105). İlk mücadele biçimine Türkiye'de "kadın" sözcüğünün yerine "bayan" sözcüğünün kullanımının yerleştirilme çabasını (ki büyük ölçüde başarılı olunmuştur) verebiliriz. İkinci mücadele biçimine ise Hall, "küçültücü 'siyah' renginin zenginleştirilmiş bir değer haline geldiği (Siyah güzeldir'de olduğu gibi) süreci" örnek olarak verir (2005a: 105). Haber metinlerinde de benzer durumlarla karşılaşırız. Örneğin 'protesto' eylemleri aslında demokratik bir hak iken haber metinlerinde bu eylemler çatışma, kavga, gözaltılar, polisin göstericileri coplaması gibi olumsuzluklarla verilir. Böylece protesto eylemleri demokratik bir hak olarak olumlu anlamını kaybederek olumsuz bir anlam yüklenir.

Buraya kadar anlatılanlara baktığımızda medyanın, bu çalışma özelinde söylersek haberlerin, anlam oluşturma dolayımı ile iktidar mücadelelerinin sürdüğü bir alan olduğunu söyleyebiliriz.

Saussure'ün yapısalcı yaklaşımından yola çıkan Barthes, göstergenin ideolojikliğini Voloşinov'dan farklı bir biçimde ele almıştır. Voloşinov gösterge ve ideoloji arasındaki ilişkinin doğrudan olduğunu vurgularken, Barthes bu ilişkinin dolaylı oluşumu üzerinde durur. Barthes'in göstergebilim yaklaşımı, Saussure'ün yaklaşımını ters yüz etmesi açısından ayrıca ilgi çekmiştir. Saussure dilbilimi göstergebilimin bir alt dalı olarak görürken, Barthes göstergebilimi dilbilimin bir alt dalı olarak ele alır. Çünkü moda, mutfak, görüntü, yazın gibi gösterge dizgelerinin ancak dil desteğiyle bir gerçeklik kazandığına inanır (Rifat, 1990: 117). Bir taraftan da Barthes, anlamın okur, yazar ve metin arasında karşılıklı etkileşime dayanan bir müzakere süreci olduğunu ve bu anlam düşüncesinin çözümlenebileceği bir model geliştirerek Saussure'ün yaklaşımındaki boşluğu doldurmuştur. Çünkü Saussure bir cümlenin farklı konumlardaki farklı insanlar için başka anlamlar taşıyabileceği üzerinde çok az durmuştur (Fiske, 1996: 115).

Barthes anlamın oluşumunda göstergelerin işleyişiyle ilgilenmiştir. Göstergelerin düz anlamı ve yan anlamı olarak ikili bir ayrıma giden düşünür ideolojinin aslında anlamlandırmanın ikinci düzeyi olan göstergenin yan anlamında işlediğini söyler. Barthes'e göre yananlam, bir gösteren-gösterilen ilişkisinde ortaya çıkan göstergenin, bir başka göstergenin göstereni olması durumunda ortaya çıkar.

Bunu bir dergi kapağında Fransız bayrağını selamlayan bir zenci fotoğrafını örnek vererek açıklar. Fotoğraf, göstereni, Fransız bayrağını selamlayan zenci ise gösterileni oluşturur. Bu gösteren gösterilen ikiliği de göstergeyi oluşturur. Barthes bu göstergenin, sömürgeciliği belirttiğini söyler (2003: 185). Böylece gösterge (Fransız bayrağını selamlayan zenci), başka bir göstergenin (sömürgecilik) göstereni haline gelmiştir. Başka türlü söylersek, Fransız bayrağını selamlayan zenci asker resmi düz anlamı ifade ederken, bu düz anlam tasarlanmış bir başka anlam tarafından çevrilmiştir ki bu da sömürgecilik yan anlamıdır. Yan anlam düz anlamdan kaynaklanırken aralarında sürekli yinelenen "git gelle" birlikte doğal bir bütünlük olarak görünürler. Düz anlamın göstergesi yan anlam tarafından gösteren olarak kullanılır (Coward ve Ellis, 2008: 32).

Barthes Çağdaş Söylenler kitabında insanları kuşatan reklamlar, eğlence, popüler kültür türleri ve tüketim maddelerine dair çeşitli söylenleri eleştirel bir bakış açısıyla ele alır. Barthes'e göre söylen anlamlandırmanın ikinci düzeyinde işler. Yani "…söylen özel bir dizgedir, bu da kendisinden önce varolan bir göstergesel zincirden yola çıkılarak kurulmasından ileri gelir: ikincil bir göstergesel dizgedir" (Barthes, 2003: 183). Söylen, dünyayı kavramsallaştıran ve belirten belli bir süreç olarak işlev görür, bu süreç baskıcı bir düzenin kendisini doğal bir düzen olarak sunmasının gerekliliği için güdülenir. Söylen, dilin yan anlamını doğallaştırır ve yaratılmış gerçekliği tarih-dışı bırakır (Coward ve Ellis, 2008: 33). Ve söylen bunu yaparken "…hiçbir şeyi gizlemez, hiçbir şey göstermez: bozar; söylen ne bir yalandır, ne bir açılma: bir sapmadır" (Barthes, 2003: 196). Göstergebilimcinin yapması gereken söyleni çözmektir. Okur ise, söyleni olduğu gibi almalıdır, söylenin yorumlanması,

açıklanması gerekmez. Başka bir ifadeyle söylenin iletisi, gösteren ile gösterilen arasında ayrım olmadığıdır (Lechte, 2006: 222). Gösteren ve gösterilen özdeşliği medya metinleri ve özellikle haber metinleri açısından önemlidir. Özellikle görselliği kullanan medya, örneğin hareketli görüntüyü kullanan televizyon ya da fotoğraflara yer veren gazeteler, gerçekliğe ilişkin iddialarını görüntülere dayandırır. Görsel metinde göndergeye ilişkin hiçbir şey olmasa da izleyici göstereni gönderge ile özdeşleştirerek gördüğünün gerçekliğine inanır (İnal, 1996: 57).

Medyada, haber metinlerinde kullanımına sıkça rastladığımız, Roman Jakobson'un eğretileme (metafor) ve düzdeğişmece (metonomi) kavramları anlamlandırma pratiğinin anlaşılmasında önemlidir. Eğretileme, bilinmeyen bir şeyin bilinen bir şey açısından ifade edilmesidir. Eğretilemenin bir özelliği benzerlik ve farklılığı eşanlı olarak kullanıyor olmasıdır. Düzdeğişmece ise bir parçanın bütünü temsil etmesidir. Düzdeğişmecenin seçimi oldukça önemlidir, çünkü gerçekliğin bilinmeyen tarafı seçilen düzdeğişmeceden yola çıkılarak kurulur (Fiske, 1996: 124 – 128). Bu açıdan yazılı haber metinlerinde seçilen sözcükler ve fotoğraflar oldukça önemlidir. Örneğin, gazete ve televizyon haberlerinde protesto eylemlerindeki, polis ve göstericiler arasında oluşan çatışmalı anlar sayfalara ve ekranlara taşınır. Burada bir seçme söz konusudur: Göstericilerin slogan atarak yürüdükleri, taleplerini dile getirdikleri anların değil de çatışma anlarının fotoğrafları ya da çekimleri kullanılmaktadır. Ayrıca gazetelerde polisin durduğu taraftan, göstericileri tam karşıdan alan fotoğrafların seçilmesi de söz konusudur. Seçilebilecek bir başka fotoğrafı ele alalım; yine bir eylem fotoğrafında, kafası kazınmış eylemciler yer aldığında, bu eylemin ırkçı düşünceye sahip kişilerce bu yönde düzenlenmiş bir

eylem olduğunu düşünebiliriz. Oysa öyle olmayabilir. Bu, bir sendikal hak arama eylemi olabilir ve kafası kazınmış kişiler de işçiler olabilir.

Özetle anlam toplumsal ve kültürel yapı ve ilişkiler içinde oluşan ve değişen dinamik bir kavramdır. Medya da bu açıdan anlamın oluşturulduğu ve değişime uğratıldığı bir alan olarak anlamlandırma sürecinde etkin bir konumdadır.

1.3. Haber Söylemi ve Haber Çalışmaları

Haberin gazete, televizyon ve internet gibi farklı ortamlarda yer almasıyla habere ulaşmanın kolaylaşması habere olan ilgiyi arttırmıştır. Haber günlük hayatımızda her zaman gözümüzün önündedir. Farklı gereksinimlerle de olsa hep bir şeylerden "haberdar" olma isteği haberi bir taraftan hayatımızın ayrılmaz bir parçası yaparken diğer taraftan da toplumsal hayattaki rolü açısından akademik ilgi kaynağı olmuştur ve olmaya devam edecek gibi görünmektedir. Farklı yaklaşımlara sahip medya çalışmaları içinde de haber çalışmalarının önemli bir yeri vardır.

Üzerinde anlaşılmış ortak bir haber tanımı olmamakla birlikte farklı yaklaşımlar içinde haber kavramına da farklı yaklaşımlar söz konusudur. Dolayısıyla haberin nasıl tanımlandığı bir haber araştırmasının amacını, sorununu ve yöntemini de belirlemesi açısından önem taşımaktadır. Haberi, "gerçekte olup biteni yansıtan"

bir olgu olarak görmekle “toplumsal olarak inşa edilen yapılanmış bir söylem” olarak ele almak iki farklı yaklaşıma gönderme yapar. Buna göre anaakım olarak bilinen liberal çoğulcu yaklaşım ile eleştirel yaklaşım, haber araştırmalarında benimsenen belli başlı yaklaşımlardır.

Liberal çoğulcu gelenek içinde, pozitivist bir yaklaşımla, bir bilim adamının toplumsal olgular karşısında takındığı ve takınması gereken tavrı bir gazetecinin de gösterebileceği ve göstermesi gerektiği anlayışı söz konusudur. Böylece gazeteci haberleştirdiği olaylar karşısında siyasal eğilimlerinden arınmalı, haberlere ‘nesnel’ ve ‘tarafsız’ bir şekilde yaklaşmalı, ‘yansız’ ve ‘dengeli’ olarak haber üretmelidir. Dolayısıyla medyanın dördüncü güç olarak görüldüğü liberal çoğulcu yaklaşım içinde gazeteci, ‘gerçeğe’ ulaşarak onu olduğu gibi aktaran profesyoneller olarak tanımlanmaktadır (İnal, 1994: 156). Böylelikle “haberin de bir ayna işlevi görerek olayları olduğu gibi aktarabileceği bir başka ifadeyle yansıtabileceği” (Hackett, 1998) kabul edilmektedir.

Eleştirel yaklaşım ise aralarında çeşitli farklılıklar olmasına rağmen kabaca söylendiğinde liberal çoğulcu yaklaşımın haberin gerçeği yansıtabileceği görüşüne karşı çıkmaları ve “haberi bir ideoloji olarak görmeleri ile haberciliği resmi kaynakların söylemlerinin yeniden üretildiği bir alan” (İnal, 1994: 158) olarak görerek dinsel, etnik, sınıfsal farklılıklar ile cinsiyet farklılıklarını da içeren iktidar ilişkilerinin eşitsizliğini vurgulamaları bu yaklaşımın ortaklaştığı görüşlerdir. Dolayısıyla “iktidarın eşitsiz dağılımı, toplumun bazı üyelerine siyasal iletişim ve

örgütlenme kurumlarına diğerlerine göre daha fazla erişim ve bunların üzerinde daha fazla denetim imkanı verir" (Hallin, 2005: 292). Böylece haberlerde tüm çıkarların ve görüşlerin aynı oranda temsil edildiği söylenemez. Ekonomik ve siyasal yapıları birbirlerinden ayrı ele alan liberal çoğulcu yaklaşımın tersine eleştirel yaklaşım toplumu bir bütün olarak kavrama ve medyayı özelinde de haberleri bu bütünlük içinde görme eğilimindedir.

Eleştirel yaklaşım içinde haber, ya olayın çarpıtılmış bir bilgisi olarak ya da gerçekliğin yeniden inşası olarak karşımıza çıkmaktadır (Dursun, 2007: 109). Ortodoks Marksist yaklaşım içinde konumlanan haberin ilk tanımı, ekonomik araçları elinde bulunduran sınıf kültürel araçlara da sahiptir mantığıyla haberi de egemen sınıfın çıkarlarının yansıtıcısı olarak görmektedir. Böylece liberal çoğulcu yaklaşımdaki ayna metaforunun Ortodoks Marksistler için de geçerliliğini koruduğunu söyleyebiliriz. Buna göre "ayna liberal kuramcılar için 'toplumsal gerçekliğin' diğerleri içinse 'kapitalist sınıf çıkarlarının' yansıtıcısı olmuştur" (İnal, 1995: 114). Dolayısıyla liberal çoğulcu yaklaşımda haber nesnel ve tarafsızken ve böyle olması gerekenken Ortodoks Marksist yaklaşımda haber yanlıdır ve böyle olmaması gerekendir. Schudson, bu yaklaşımı "komplo teorisi" olarak niteleyerek 1960'ların sonunda kapitalist sınıfa atfedilen "Orwelci" güce karşı kuşkuların oluşmaya başladığından bahseder. Çünkü kapitalist sınıfın kanaatleri yönlendirme ve kapalı bir söylemsel sistem yaratma yeteneği sınırlı olmakla birlikte ideoloji de bir "mücadele alanı" olarak ele alınmalıdır (1994: 311 – 313). Hallin'e göre de medyanın artan şekilde şirketlerin denetiminde olması medya ürünlerinin de tutarlı bir şekilde kapitalist sistemin çıkarlarına hizmet etmesini garanti etmez. Çünkü

medya, siyasal amaçları olan bir kurum olmaktan çok ekonomik çıkarlarına odaklanan bir işletme olmasından dolayı egemen konumdakilere doğrudan bağlı olmaktan ziyade, her ne kadar açıkça kapitalist sistemin bir eleştirmeni olamasa da kendi meşruiyetini korumaya çalışır (Hallin, 2005: 312 – 315). Glasgow Media Group (GUMG)'un araştırmasında da endüstriyel çatışma ve krizlerin medyada genellikle işçilerin suçlanması çerçevesinde sunulduğu ve medyada ekonomik sistemin eleştirisinin yasaklanmış gibi göründüğü vurgulanarak benzer bir noktaya işaret edilmiştir (1976: 232).

Schudson, kapitalist ekonomi içinde oluşan bir ürün olarak haberin genel hatlarını anlamak için ekonomi politik yaklaşımın uygun olduğunu söyler. Buna göre "ekonomi politik yaklaşım haber sürecindeki çıktı ile kurumun ekonomik yapısı arasındaki ilişki"ye odaklanır (1994: 310). Bu yaklaşım içinde medyada tekelleşme, medyanın finans sektörüyle ilişkisi ile medyanın yapılanması ve medya sahipliği gibi konular üzerinde durulmuştur. Egemen ideolojinin haberlerde yeniden üretildiğini söylemesine rağmen ekonomi politik yaklaşımın bu üretimin nasıl yapıldığına dair ayrıntılara girmemesi bir başka ifadeyle haber metninin içeriğini analiz dışı bırakması açısından çeşitli eleştirilere uğramıştır. Diğer taraftan iletişim sürecinin sonunda konumlanan alıcıya yani izleyici/okuyucu'ya dair bir şey söylememesi de diğer bir eleştiri noktası olmuştur (İnal, 1996). Ancak kültürel çalışmalar yaklaşımıyla birlikte haber metin analizleri ile alıcıyı pasif konumdan aktif özneye dönüştüren alımlama çalışmalarının gelişmesiyle bütünsel bir yaklaşım getirilmeye çalışılmıştır. Elbette ki ekonomi politik yaklaşım içinde yapılan çalışmaların önemi yadsınamaz. Bu açıdan bu iki yaklaşımı karşıt kutuplar olarak görmekten ziyade

birbirlerinin eksik yönlerini tamamlayan farklı yaklaşımlar olarak ele alma gerekliliği açıktır.

Kültürel çalışmalar yaklaşımı içinde konumlanan eleştirel haber analizlerinde haber ne liberal çoğulcu yaklaşımdaki gibi "gerçeği olduğu gibi yansıtan" bir olgu ne de "egemen ajanların çıkarları doğrultusunda çarpıtılmış" bilgidir. Tüm bunların ötesinde haber, kendine özgü yapılanması olan karmaşık bir süreç sonunda oluşmaktadır. Hall vd.'ne göre de medya basitçe, haber değeri taşıyan olayların aktarıcısı değildir aslında. Haberler sistematik bir sınıflamaya ve toplumsal olarak inşa edilen kategorilere göre konu ve olayların seçilmesiyle başlayan karmaşık bir sürecin ürünüdür (1978: 53).

Haberin yapılanma sürecini daha iyi anlamak için öncelikle haber ve haber değeri kavramlarına değinmek gerekir. Tuchman haberleri dünyaya açılan bir pencereye benzetir. İnsanlar bir yandan kendi ülkelerindeki olaylar, kurumlar, kişiler ve kendi yaşam tarzlarıyla ilgili bilgi alırken diğer yandan da diğer ülkelerdeki insanlar, kurumlar, liderler, olaylar ve bu ulusların yaşam tarzları hakkında da bilgilenirler (Tuchman, 1978: 1).

Hallin de medya içeriklerinde kurulan ilişkilerin karakteri üzerinde durulması gerektiğini vurgulayarak haberin, sadece dünyada olup biteni anlatmadığını, bu dünyayla ilişkili olarak kim olduğumuzu da anlattığını söyler (2005: 294). Tuchman

ve Hallin'in söylediklerine baktığımızda haberin sadece olay ve olgularla ilgili bilgiler içermediğini ve fakat dünyada yaşananlar ile bu dünyadaki biz ve diğerleriyle ilgili tanımları da içerdiğini çıkarsayabiliriz. Dolayısıyla haber toplumsal bilginin üretildiği bir alandır. Diğer yandan Tuchman da haber ve haber üretiminin kamusal karakterine vurgu yaparak haberin toplumsallığının altını çizer: "Haber olayların kamusal yönünü ortaya çıkarır ve kurumsal pratikleri benimseyen gazeteciler tarafından toplanıp yayılmakla birlikte kurumsal yöntemlerle hazırlanır. Buna göre haber toplumsal bir kurumun ürünü olmakla birlikte diğer kurumlarla olan ilişkilerde gömülüdür" (Tuchman, 1978, 4 – 5).

Her gün milyonlarca olay yaşanmaktadır. Bu olayların hepsinin haber olması elbette beklenemez. Öyleyse hangi olaylar "değerli" görülerek haber olarak karşımıza çıkarılmaktadır, hangi olay haber hangisi değildir ve bu tanımlama neye göre yapılmaktadır? Haberlerin belli konu kategorileri içinde düzenli bir şekilde yönetildiğini farz etsek de kategorilerin her birinde rekabet eden konuların hangisinin seçileceği hala bir sorundur. Burada neyin "iyi haber" olduğuna dair değerleri belirleyen profesyonel ideolojinin – gazetecilerin haber değeri algısı – devreye girmesiyle haberin üretim süreci de başlar. Örneğin deprem gibi günlük hayatın normal akışını sekteye uğratan, beklenmedik, sıra dışı olaylar haber değeri taşımaktadır (Hall vd., 1978: 53). Galtung ve Ruge da bir olayın "iyi haber" olabilmesi için beklenmedik veya nadir olması ya da her ikisi birden olması gerektiğinin altını çizerek olayların haber olabilmesi için sıklık, mutlak şiddet, anlamlılık, uyum/tutarlılık, kültürel uygunluk, az bulunurluk/kıtlık, süreklilik gibi bazı koşulları karşılaması gerektiğini belirtirler. Ayrıca elit uluslara ve insanlara

ilişkin olan ve negatiflik içeren olayların haber olma olasılığının yüksekliğinden bahsederler. Bir olay gazetede manşet olduğu ve haber olarak tanımlandığı andan itibaren haber olarak tanımlanmaya devam eder (Galtung ve Ruge, 1981).

Haber üretim sürecini sadece olayların seçimine indirgemek haberin yapılanmasını anlamak için yetersizdir. Çünkü haberler basitçe seçilen şeyler olmaktan ziyade inşa edilen şeylerdir (Schudson, 1994: 310). Negatiflik, elit kişi ve uluslarla ilgili olma, beklenmediklik vb. haberin seçim ölçütlerini oluştururken nesnellik, tarafsızlık ve dengelilik gibi ölçütler de haberlerin sunumunda etkili olmaktadır. Gazeteciliğin meslek ilkeleri olan nesnellik, tarafsızlık ve dengelilik kendiliğinden oluşmamış tarafgir siyasi basından ticari basına geçiş süreciyle birlikte gelişmiştir. Gazeteciliğin profesyonel ideolojisini anlamak açısından bu sürece değinmek yerinde olacaktır.

19. yüzyıl başlarında amaçları belirli bir görüşü savunmak olan gazeteler siyasi partilerin kurulmasıyla birlikte tarafgir hale gelmişlerdir (Hallin, 2005). Bu dönemde gazetelerin gelirleri de bağlı oldukları siyasi parti tarafından karşılanıyordu. Bu gazetelerin sütunlarında ise siyasi parti liderlerinin atışmaları yer alıyordu (Tuchman, 1978). 1830 öncesinde gazeteler, işçiler ve orta sınıf kesim için fazla pahalıydı. Dolayısıyla gazeteler daha çok tüccarlara ve siyasi elitlere hitap etmekteydi. Gazetelerin düzenli bir biçimde çıkmasını ve herkesin sahip olabilmesini sağlayan gelişme ise 1830'larda ortaya çıkan "metelik basın" (penny press) olmuştur (Hallin, 2005). Herkes için tasarlanan ilk gazete, New York Sun, 1833'te çıkmaya

başlamıştır. Baskı teknolojisindeki gelişmeyle birlikte gazete ucuzlamış ve çeşitli reklamlarla sübvanse edilmiştir. Reklamcılara satılabilen yeni bir okuyucuya odaklanan Sun haberi de yeniden tanımlamıştır. Bazı siyasi raporlara yer vermekle birlikte erken dönem gazeteler gibi partizan olmamış, haber içeriğinde de normal insanların hayat hikayeleri ile sansasyonel ve şok edici olaylara yer vermiştir (Tuchman, 1978). Böylelikle bir yandan siyasi bir kuruluş olmaktan çıkıp ticari bir işletmeye dönüşen gazete bir yandan da haber içeriğini değiştirerek haber değerlerini de yeniden oluşturmuştur. Reklamın, basının ekonomik uğraşı haline gelmesi basını bir yandan siyasal partilerden bağımsız hale getirirken diğer yandan da tiraj artışına bağlamıştır. Daha fazla sayıda kişiye ulaşabilmek için de çeşitli uygulamalar söz konusu olmuştur. Bunlardan en önemlisi de gazeteciliğin profesyonelleşmesidir. Tirajını en yükseğe çıkarmayı amaç edinen basın, belli bir siyasi partinin ya da görüşün sözcüsü olmaktan kaynaklanabilecek okuyucu sayısının kısıtlanmasını istememiştir (Hallin, 2005). Murdock da aynı noktaya dikkat çekerek, geniş bir siyasi görüş alanı içinde yer alan çok sayıda okuyucuyu kendine çekmek için gazetelerin açıkça partizan olmayı göze alamadıklarını söyler (1981: 216). Böylelikle söz konusu gelişmelerin öncesinde basın, yaptığı yayınlarda bağlı olduğu siyasi partinin yararını gözetirken bundan sonra kamu yararı adına çalışır olmuş ve kendi meşruiyetini sağlamak için de nesnellik, tarafsızlık, dengelilik gibi ilkelerin ardına sığınmıştır. Haberlerde kaynaklara bağımlılık ise bu ilkelerin uygulanmasının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeni okuyucuları çekmek ve diğer gazetelerden okuyucu çalabilmek için okuyucuların bilmek istediğini diğer gazetelerden önce duyurmak, habercilikteki

terimiyle “atlatma haber” yakalamak yeni haberciliğin hedefi olmuştur. Bir yandan haberciliğin yirmi dört saatlik bir iş olması bir yandan habercilerin her an her yerde olamaması gibi zamana ve mekana dair kısıtlılıklar buna karşılık diğer gazetelerle süren haberi erken verme yarışı ile tiraj rekabeti haber medyasının bilgi kaynaklarının merkezileşmesini gerektirmiş ve haber bürosunu kaynak sürekliliğine bağlı bir hale getirmiştir (Tuchman, 1978). Yani “bir yanda günlük rutin ve pratikler, diğer yanda profesyonel normlar ve haber değerleri kaynak kişi ve kurumların sözlerinin ve söylemlerinin haberler aracılığı ile okuyucuya aktarılması ile sonuçlanır” (İnal, 1995: 159).

Hackett’tan özetlersek “Haber değerini oluşturan ölçütler, aracın teknolojik özellikleri, haber üretiminin mekana ilişkin yapılanması, bütçe sınırlılıkları, yasal sınırlandırmalar, kaynaklardan gelecek enformasyona ulaşabilme şansı, seslenilen izleyiciye ussal ve eğlendirici bir hikaye anlatma gereksinimi, izleyiciyi reklamlara satmaya yönelik ticari yaklaşım doğrultusunda haberi paketleme ve toplumsal ve siyasal olayların görünüm biçimleri” haberin yapılanmasını etkileyen süreç ve pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır (1998: 62 – 63).

Sonuç olarak eleştirel metin analizlerinde haber, üretim süreci, gazeteciliğin profesyonel ideolojisi ile medyanın ekonomi politiği içinde yapılanan ve bağlamıyla birlikte değerlendirilmesi gereken bir söylem olarak ele alınmaktadır.

1.3.1. Haber Çalışmaları

Haber üretim süreci, metin analizleri ve izleyici çalışmaları söz konusu yaklaşımlar içinde yapılan haber araştırmalarının üç ayağını oluşturmaktadır (İnal, 1994, 1996). Kabaca söylendiğinde haber üretim süreciyle ilgili yapılan çalışmalarda liberal çoğulcu yaklaşımın benimsendiği araştırmalar genel olarak birey üzerinde duran bir yaklaşımla gazetecinin özerkliği ve haber kuruluşunun bu özerkliğe etkisi incelenirken eleştirel yaklaşımda haber üretim sürecinin dinamikleri üzerinde durulmuştur. Metin analizlerinde ise liberal çoğulcu yaklaşım haber metinleri içinde siyasal yanlılığı araştırırken eleştirel yaklaşımda yapısal yanlılık üzerinde durularak bunun haber metinlerine yansıma biçimleri ele alınmıştır. İzleyici çalışmaları içinde ise liberal çoğulcu yaklaşım medyanın etkilerinin sorunlaştırılmasıyla birey üzerindeki doğrudan etkilerine eğilerek pasif özne kavrayışına sahipken eleştirel yaklaşım özneyi aktif bir konuma taşıyarak izleyici/okuyucunun anlamlandırma pratikleri üzerinde durmuştur.

Haber üretim süreçleri üzerinde duran yaklaşımların ortak noktası haber üretiminin kurumsal bir süreç olarak ele alınmasıdır. Liberal çoğulcu yaklaşım içinde medya kurumları endüstriyel bir işletme gibi görülmüş ve yapılan örgütsel çalışmaların medya kurumlarına da uygulanmasıyla medya kurumlarının, mesajların üretilmesi sürecindeki müdahaleleri araştırılmış ve medyanın gücü sorununa bir yanıt aranmıştır (Curran vd., 1991: 237). Bu yaklaşım içinde pozitivist bir mantıkla gazetecinin olgular karşısında yargılarından sıyrılıp nesnel bir tavır takınarak

gerçekliği olduğu gibi aktarabileceği öngörülmektedir. Buna göre gazeteci toplumun ekonomik, siyasal ve kültürel yapısının üzerinde bir yerde konumlanmakta ve gerçekliğe kamu adına tanıklık etmektedir. Bu açıdan bu yaklaşımda gazetecinin uyması beklenen nesnellik, tarafsızlık ve dengelilik gibi ilkelerin uygulanması bireysel bir çaba olarak görülerek "haber üretim sürecinin kontrolünün çeşitli baskılarla karşılaşsalar da sorumlu olan profesyonellerin elinde olduğu" (Curran vd., 1991: 240) öne çıkmaktadır. Schudson da liberal çoğulcu yaklaşım içindeki haber üretim süreciyle ilgili araştırmalarda ana sorunun gazetecilerin iş görme pratikleri üzerindeki kurumsal ve mesleki rutinlerce uygulanan baskı karşısında gazetecinin özerkliği ve karar alma gücüyle ilgili olduğunu belirtir (1994: 310). Bununla birlikte bu yaklaşımın haber üreten kurumları bağımsız örgütler olarak ele alıp incelemesi, "bu kuruluşların kar eden birer kapitalist işletme oldukları gerçeğini göz ardı ederek" (İnal, 1994: 164) medyayı toplumsal bağlamı içine oturtmaması bakımından eleştirilebilir. Diğer yandan ekonomi politik yaklaşımın, medya kurumlarını toplumdan bağımsız bir kurum olarak görmek yerine ekonomik ve siyasal yapılarla sıkı ilişkiler içinde değerlendirir. Söz konusu yaklaşıma göre, medya içeriklerinin medya örgütünün ekonomik yapısı tarafından belirlendiğini söyleyen Curran vd., bu çalışmaların medya kurumlarının mesleki ideolojileri ile pratiklerinin analiziyle de desteklenmesi gereğine dikkat çekmişlerdir (1991: 239). Ekonomi politik yaklaşımın önemli isimlerinden Murdock'a göre gazeteler, ekonomik ve politik sistem içine gömülmüş olduğundan çıkarları da bu sistemin istikrarının ve devamlılığının sağlanması yönündedir. Murdock, medyanın ekonomi politiğiyle haber üretim süreçlerini ilişkilendirerek bu genel çerçeve ile gazeteciliğin günlük pratikleri arasında dolaylı bir bağ olduğunu belirtir. Bu noktada Murdock, siyasi olayların

anlatımında kullanılan tanımların büyük ölçüde iktidar sahiplerinin durum tanımlarıyla örtüştüğünü vurgulamaktadır (1981: 208).

Böylece liberal çoğulcu geleneğin, haberin gerçekliğin olduğu gibi aktarımı olduğuna ve gazetecinin bu süreçte özerk davranabileceğine dair inançlarını eleştirmesi açısından eleştirel yaklaşımın görüşlerini paylaşan ancak "kurumsal ve metodolojik tercihleri bakımından bu yaklaşımdan ayrılan fenomenolojistlerin çalışmaları" (İnal, 1994: 159) da bu konuda önemli görülmektedir. Haberi gerçekliğin yeniden inşa edildiği bir olgu olarak tanımlayan bu yaklaşım içindeki araştırmacılar haber üretim sürecinin incelenmesinde habercilik pratikleri üzerinde durarak gazetecilerin kaynaklarla ilişkilerini vurgulamışlardır.

Bu yaklaşımın önemli isimlerinden biri olan Tuchman incelemeye gazeteciden değil haberin örgütlenme biçiminden başlar ve haber pratiklerinin gazetecilerle kaynaklar arasındaki bağın sürekliliğine neden olduğunu vurgular. Haber tipolojileri ayrımı yazarın önemli bir katkısı olmuştur. Tuchman haber tipolojilerinin ortaya çıkmasında zaman ve mekan sınırlılığı ile kaynak bağımlılığının etkili olduğunu belirtir ve ayrıca tipolojilerin olaylara dair farklılıkları yok sayarak tek bir kalıba soktuğunun altını çizer (1978). Haberi değerli kılanın haber içeriği olması gibi haber kategorilerinin de içeriğe bağlı olduğunu belirten Tuchman, gazetecilerin, sert haber (hard news) – yumuşak haber (soft news), kısa haber (spot news) – gelişen haber (developing news) ve süren haber (continuing news) olarak beş haber kategorisi oluşturduklarını belirtir. Buna göre sert haber vatandaşların

bilgilendirilmesiyle ilgiliyken yumuşak haber ise insani meraklara dayanan insan yaşam hikayeleriyle ilgilenir. Sert haber önemli görülen ve mutlaka bilinmesi gereken konuları – örneğin iktidarın aldığı bir karar – içerirken yumuşak haber daha çok ilginç konulara – örneğin, bir yıldız şarkıcının ölüm tehlikesi geçirmesi – eğilir (Tuchman, 1978). Bir başka ifadeyle sert haber ciddi haberken, yumuşak haber magazinel haberdir (İnal, 1994). Kısa haberler programlanmamıştır, yani zamanı belli değildir, beklenmedik bir anda ortaya çıkabilirler. Örneğin bir olay kısıtlı bir zamanda ve anında ulaşılması uzak bir yerde ortaya çıktığında haber için gerekli bilginin biran önce toplanması için kaynaklara ulaşılması gerekir. Gelişen haberde ise olayla ilgili yeni bilgiler ortaya çıktıkça verilir. Son dakika haberleri buna örnek olarak verilebilir. Örneğin bir uçak kazası beklenmedik bir olaydır ve "gerçek"le ilgili bilgi de sınırlıdır. Dolayısıyla haberciler "gerçeği" tam anlamıyla sunamaz, sadece uçak kazası olduğu bilgisi verilir. Gerçeğin yeniden inşa edilebilmesi için daha fazla bilgiye ihtiyaç vardır. Ana olay aynı kalmakla birlikte hikaye yeni bilgilerle sürekli geliştirilir. Devam eden bir olaya dair değişiklikler haberi de gelişen haber yapar. Süren haberler önceden planlı olduğu için haberin örgütlenmesinde habercilere kolaylık sağlar. Süren haber belli bir zaman diliminde aynı konuya dayanan devam eden hikayeler serisi olarak tanımlanabilir. Gelişen haberle aynı tanıma sahip gibi görünen süren haberin en önemli farklılığı ise zaman olarak beklenen olmasıdır. Böylelikle süren haber habercilerin kendi aktivitelerini ayarlamaları için kolaylık sağlar (Tuchman, 1978: 54 – 57).

Genel olarak bakıldığında olayın zamansal olarak beklenmedik olması ile gazetecilerin olay çıktığı anda olay yerine ulaşabilme imkansızlığı gazetecilik

pratikleri üzerinde baskı yaratan unsurlar olarak görülmektedir. Bu baskı muhabirlerin, olay çıktığı anda ulaşabilmeleri için, belli yerlerde – meclis, adliye vb. – yer tutma gereğini oluşturmuştur. Tuchman’a göre muhabirlerin ağ biçimindeki dağılımı, haberin yapısının anahtar öğesi olması açısından teorik önemdedir. Merkezileştirilmiş kurumsal mevkilerde haber ağının uzamı sabitlemesi, haber olan günlük “gerçekliğin” sınırlarını da belirlemektedir. Bir diğer önemli sonucu ise, muhabirlerin buralarda yer tutması, bu kurumların olayla ilgili tanımlarının habere girmesiyle sonuçlanarak kurumun kamudaki meşruiyetini de güçlendirmektedir (Tuchman, 1978: 20 – 22).

Molotch ve Lester (1981) da Tuchman’a benzer şekilde haberi olayların toplumsal bir inşası olarak görerek liberal çoğulcu yaklaşımın “nesnel olunabilme” savını eleştirmişlerdir. Yazarlar kaynak ve gazeteci ilişkisinden yola çıkarak kendi haber tipolojilerini oluşturmuşlardır. Öncelikle olayların oluşturulmasındaki günlük aktiviteler belli amaçlar doğrultusunda gerçekleşir. Buna göre oluş’lar (occurrence), deneyimlerini düzenleme amacında olan birey için faydalı olduğunda ya da kullanılabilir olduğunda olay (event) haline gelmektedir (Molotch ve Lester, 1981). Molotch ve Lester olayların üç önemli aktör tarafından oluşturulduğunu söylemektedir. Birincisi, bir olayı belirleyen haber teşvikçileri (news promoters); ikincisi haber teşvikçilerinin sağladığı malzemeyi kamusal olay haline getirip yayımlayan haber aktarıcıları (news assemblers) ve sonuncusu da haber tüketicileri olarak okuyucu/izleyicidir (news consumer) (1981: 122).

Haberin içeriğinin belirlenmesinde haber teşvikçileri ile haber aktarıcılarının gereksinimleri etkilidir. Bazı durumlarda haber teşvikçilerinin ihtiyacı ile haber aktarıcılarının ihtiyaçları çatışabilir. Bu durumda belli bir güce sahip iktidar konumundaki haber teşvikçileri medyanın günlük rutinini bozmaya çalışarak kendi ihtiyaçlarını karşılamayı deneyebilirler (Molotch ve Lester, 1981). Bazen de farklı teşvikçilerin farklı ve/veya çatışan "olay gereksinimleri" söz konusu olabilir ve bunun sonucunda da farklı gerçeklik tanımlamaları ortaya çıkar (Hackett, 1998: 43). Buna göre Molotch ve Lester rutin haberler (routine news), kazalar (accidents), skandallar (scandals) ve tesadüfi haberler (serendipity) olmak üzere dört haber tiplemesi oluşturmuşlardır. Yazarlar haberin kasıtlı olarak ortaya çıkarılıp çıkarılmadığı ile haber teşvikçisinin (kaynağının) aynı zamanda olayın aktörü olup olmadığı soruları üzerinden haber tipolojilerini belirlemişlerdir. Buna göre rutin olay kasıtlı olarak yapılan ve haber teşvikçisi ile olayı gerçekleştirenin aynı kişiler olduğu olaylardır. Bu türün en bilindik örneği ise basın konferanslarıdır. Diğer taraftan Molotch ve Lester, haber teşvikçilerinin haber aktarıcılarına erişimi açısından ise sürekli (habitual) erişim ve bozucu (disrupt) erişimden bahsederler. Buna göre gazetecilerin sürekli yararlandığı rutin kaynakları olmakla birlikte, bazı teşvikçilerin kendi olaylarını dolaşıma sokmak ve rutin kaynaklar arasına girmek amacıyla diğer teşvikçilerle haber aktarıcıları arasındaki rutin erişimi bozmaya yönelik çabalarının altını çizerler. Kazalar, ortaya çıkan olayın kasıtlı olmaması ve haber teşvikçisinin olayın aktörü olmaması açısından rutin haberden farklıdır. Skandallar rutin olaylar gibi kasıtlı bir oluş içermekle birlikte farklı olarak haber teşvikçisi olayın gerçekleştiricisi değildir. Bireysel yaşamın ya da kurumsal süreçlerin gizlenen yönlerini ortaya çıkarması bakımından kazalara benzemektedir. Tesadüfi haberler ise

kazalar ile rutin olayların özelliklerini paylaşır. Buna göre kazalarda olduğu gibi tesadüfi haberler de planlı değildir ve rutin olaylara benzer şekilde teşvikçisi aynı zamanda olayın aktörüdür (Molotch ve Lester, 1981: 126 – 132). Özetle Molotch ve Lester medyanın ve spesifik olarak da haberin nesnel gerçekliğin yansıtıcısı olduğu tezine karşı durarak haberi olgu ve olayların bir yeniden inşası olarak görme noktasında haberin üretim sürecini anlamaya çalışmışlardır. Bu süreç içinde de gazeteci ve kaynak ilişkisi üzerinde durmuşlar ve gazeteciler ile kaynakların benzer ihtiyaçlarının haberin içeriğini oluşturduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca haber teşvikçilerinin haber aktarıcılarının sürekli kaynağı olma çabası içinde olması söz konusudur.

Bu noktada haber kaynakları ile gazeteciler arasındaki ilişkinin niteliği bakımından liberal çoğulcu yaklaşım ile Marksist analizlere değinmek yararlı olacaktır. Liberal çoğulcu yaklaşımda kaynak ve gazeteci arasındaki ilişki karşılıklı bağlılığa dayandırılarak gazetecinin bilgi için toplumun merkezi kurumlarına bağlılığı vurgulanırken, bu kurumların da, görüşlerini kamuya iletmek açısından gazeteciye bağımlı olduğuna dikkat çekilir. Böylece medyaya iktidar odakları karşısında yarı özerk bir konum atfedilir. Diğer taraftan Marksist analizlerde ise iktidar yapısına kenetlenen medyanın, iktidar odaklarının görüşlerini diğer görüşler yanında alternatif bir konuma taşımaktan ziyade bu görüşleri merkezi ve "doğal" olanın kendisi olarak yeniden ürettiğine vurgu yapılır (Curran, 1991: 241 – 242). Molotch ve Lester da haber içeriğinin haber kaynaklarıyla gazetecilerin ortak gereksinimleri tarafından belirlendiğini söylemeleri noktasında karşılıklı bir ilişkiden bahsetmektedirler. Bu yaklaşımlarında gereksinimler üzerinde fazla durmamaları ve

“soyut bir ‘gereksinim’ kavramını anahtar bir kavram olarak görmeleri çalışmayı dar bir çerçeveye oturtmuştur. Çünkü bu gereksinimler, içinde oluştuğu toplumsal koşulların dışında kavranıp açıklanamazlar” (İnal, 1994: 169). Bu açıdan yazarların, önemli sorunlara değinmekle birlikte, ele aldığı haber üretim sürecini siyasi, ekonomik ve toplumsal bağlamına yeterince oturtabildikleri söylenemez.

Kültürel çalışmalar yaklaşımının önde gelen isimlerinden Stuart Hall da haber söyleminin gazeteciliğin günlük pratikleri içinde oluştuğunu ve haber üretim sürecindeki zamansal ve mekansal kısıtlılığın birçok önemli konu ve olayda birincil kaynakların görüşlerinin habere girmesine neden olduğunu belirterek Tuchman ve Molotch ve Lester’ın bulgularını desteklemiştir (Hall vd., 1978: 56). Hall vd.nin, haber kaynaklarını “birincil tanımlayıcılar” olarak görürken gazetecileri de aktaran olmaktan ziyade profesyonel normlar içinde olay ve olguları yeniden tanımlayan “ikincil tanımlayıcılar” olarak ele almaları açısından, daha aktif bir konuma yerleştirdikleri görülmektedir (1978). Hall’a göre (2005a) şeylerin nasıl tanımlandığı rızanın üretiminde önemlidir. Ancak bu, medyanın şeyleri olduğu gibi aktardığı görüşüyle anlaşılamaz. Bunun için şeffaf dil anlayışının sorgulanması gerekir. Çünkü:

> …gerçeklik basitçe verili bir olgular dizisi olarak görülemez; gerçek, gerçekliğin belirli bir tarzda kurulmasıdır, medya gerçekliği yalnızca yeniden üretmez aynı zamanda tanımlar. Gerçeklik tanımları, tüm bir (geniş anlamda) dilsel pratikler yoluyla desteklenip üretiliyordu ve bu dilsel pratikler aracılığıyla gerçek’in seçilmiş tanımları temsil ediliyordu. Ama temsil etme, yansıtmadan çok farklı bir nosyon. Temsil etme,

> aktif bir seçme ve sunma, yapılandırma ve biçimlendirme işini ima eder: Yalnızca zaten varolan aktarma değil, ama daha aktif bir, şeylere anlam verme işini ima eder (Hall, 2005a: 84).

Benzer şekilde Hackett da (1998) haber medyasının toplumsal süreçleri incelemek ve bu süreçleri meşrulaştırmak biçiminde, gerçekliğin kurulmasında aktif bir rolü olduğunu vurgulamıştır.

Haber üretim sürecine ilişkin çalışmalar, hem gazeteciliğin profesyonel ideolojisinin sorgulanmasını hem de pozitivist mantığı reddederek haberin 'gerçek' olmayıp gerçekliğin bir inşası olduğu kavrayışını sağlamaları, eleştirel haber analizlerinin bu tartışmaları ideoloji tartışmalarıyla birleştirmeleriyle, haber söyleminde güç/iktidarın nasıl kurulduğunun anlaşılması bakımından önemli katkılar sunmuştur.

Haber araştırmalarının ikinci ayağını haber metin çözümlemeleri oluşturmaktadır. Gerek liberal çoğulcu yaklaşım içinde gerekse eleştirel yaklaşım içinde haber metin analizleri önemli görülmüş ve farklı vurgularla çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Liberal çoğulcu yaklaşım içinde yapılan haber analizleri genellikle haberlerdeki "siyasal yanlılığı" ortaya çıkarmayı amaçlarken, eleştirel yaklaşımlarda ise "yapısal yanlılık" kavramından yola çıkılarak iktidar sahibi kişi ve kurumların söylemlerinin haber metinlerinde kurulma biçimleri üzerinde durulmuştur.

Liberal çoğulcu yaklaşımda, medya, gerçekleri yansıtarak toplumda dördüncü güç olarak işlev görür. Buna göre medya siyasal, ekonomik ve kültürel yapılardan bağımsız ve bunların üzerinde bir yerde konumlanmıştır. Dolayısıyla haber bir ayna işlevi görerek olayları olduğu gibi aktararak kamuyu bilgilendirme işlevi görür. Murdock da gazetecilerin kendilerini, siyasi ve ekonomik yapılar karşısında özerk ve bağımsız olarak konumlandırdıklarını ve basının halkın sözcüsü olarak işlev gördüğünü vurguladıklarını belirtir (1981: 208). Bu süreç içinde gazeteci de değer yargılarından arınmış nesnel ve tarafsız bir şekilde haberi oluşturur. Hackett (1998) liberal çoğulcu yaklaşımın kabaca özetlenen bu görüşleri doğrultusunda yapılan haber metin analizlerinin altında yatan bazı varsayımlardan bahseder. İlk olarak haber medyası gerçekliği doğru ve dengeli bir biçimde yansıtabilir ve yansıtmalıdır. Yanlılık kavramı, yansız olunabileceği ya da nesnelliğin olabileceği bir durumu varsayar. Bu açıdan bir şeyin yanlı olduğunu söylemek yansızlığın olabileceğini söylemeyi de içerir. Gazeteciler nötr bir dille gerçekleri okuyucuya iletebilirler ve farklı ve/veya karşıt siyasi görüşlere dengeli biçimde yer vererek nesnellik sağlanabilir. İkincisi haberde dengeliliği ve doğruluğu bozan faktör değer yargılarının habere girmesine izin veren ve haberin sunumunda seçiciliğe neden olan siyasi ve toplumsal değerlerdir. Üçüncüsü varolan yöntemlerle haberdeki siyasal yanlılık sergilenebilir. Dördüncü ve sonuncusu ise haberdeki en önemli siyasal ve ideolojik yanlılık herhangi bir siyasi parti, aday, politik düşünce ve çıkar grubunu diğerlerine tercih etmektir (Hackett, 1998: 37). Genel olarak liberal yaklaşım içinde yapılan haber metin analizlerinde, haberdeki siyasal yanlılığın ortaya çıkarılması

amaçlanmış ve eleştiriler, nesnel ve tarafsız haberciliğin olmaması noktasında odaklanmıştır.

Liberal çoğulcu yaklaşımın bu iddialarına çeşitli karşı çıkışlar olmuştur. Birincisi nesnellik ve tarafsızlık ilkelerine dayanılarak haberin gerçekleri olduğu gibi yansıtarak ayna işlevi görmesi iddiası çeşitli açılardan eleştirilmiştir. Bu eleştirilirden biri liberal çoğulcu yaklaşımla yapılan çalışmaların haber dilini kavrayışları üzerinedir. Buna göre bu araştırmalarda dil verili anlamların bir aktarıcısı olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla Saussure, Volosinov, Barthes gibi yazarların geliştirdiği dil tartışmaları dışarıda bırakılmıştır (İnal, 1995: 144). Söz konusu eleştiriler ise dilin anlamların aktarıcısı olmadığına bunun yerine dilin kullanımı içinde anlamların oluşturulduğuna vurgu yapılmaktadır. Hall'a göre de günlük pratiği içinde haber medyası günlük dili kullanarak anlamların aktarılmasından çok anlamı oluşturmaktadır. Hall'ın ifadeleriyle belirtilirse:

> Medya, gerçekliği yalnızca yeniden üretmiyor, tanımlıyordu. Gerçeklik tanımları, tüm bir (geniş anlamda) dilsel pratikler yoluyla desteklenip üretiliyordu ve bu dilsel pratikler aracılığıyla 'gerçek'in seçilmiş tanımları temsil ediliyordu. Ama, temsil etme, yansıtmadan çok farklı bir nosyon. Temsil etme, aktif bir seçme ve sunma, yapılandırma ve biçimlendirme işini ima eder: Yalnızca zaten varolan anlamı aktarma değil, ama daha aktif bir, şeylere anlam verme işini ima eder. Söz konusu olan bir anlam pratiğidir, anlam üretimidir… (Hall, 2005a: 84).

Böylece medya aktarıcı konumdan çok oluşturucu bir konumda anlamlandırma sürecinde aktiftir. Ayrıca medya anlam oluştururken sadece günlük dili kullanmamaktadır, medyanın kendine özgü kullandığı bir dili de vardır. Bu dil, normal günlük dilde kullanılan sözcükler, cümle yapıları vb.den farklı olarak medyanın biçimsel dilidir. İnal'ın da belirttiği üzere "anlam farklı araçların kullandıkları özgün kodlar bir başka ifadeyle araçların semiyotiği içinde oluşmaktadır". Buna göre yazılı basında sayfanın düzenlenmesi, haber başlıklarında kullanılan puntolar ve renkleri, noktalama işaretleri, haber fotoğrafları vb. ile televizyon haberlerinde haberlerin sıralanması, haber görüntüleri, sunucuların ses tonları gibi unsurların kullanılmasıyla farklı vurgular öne çıkarak farklı anlamlar oluşturulmaktadır (İnal, 1995: 117). Böylelikle eleştirel haber analizlerinde, dilbilim alanındaki tartışmalara yer verilerek haberde kullanılan dilin sorgulanması önemli görülmüştür.

Liberal çoğulcu yaklaşımda haberin değer yargılarından arınabilirliği bir başka ifadeyle nesnelliği karşısındaki eleştirilerden biri de, Hackett'ın da belirttiği gibi, bir olayın adlandırılmasının bile o olayın değerlendirilerek bir bağlama oturtulduğu görüşüdür (1998: 40). Örneğin bir olay "gösteri" (demonstration) olarak tanımlandığında, bu tanımlamayla birlikte oluşturulan anlamlar da kavrama içkin olarak hatırlanacaktır. Buna göre haberlerde bir gösteri yapıldığından bahsedildiğinde, okuyucu olarak biliriz ki, bu gösteride polis ve göstericiler arasında çatışma çıkmıştır ve hatta göstericilerin kışkırtması sonucu bu çatışma yaşanmıştır.

Murdock, gösterilerin medyada nasıl sunulduğuyla ilgili çalışmasında, gösterilerin, farklılıkları görmezden gelinerek aynı temalar çerçevesinde medyada yer aldığını vurgulamıştır. Buna göre haberler, gösterilerin içerdiği şiddet ile göstericilerin kimlikleri üzerinde odaklanmış ve bu çerçeve Paris'teki gösteri haberlerinde olduğu gibi, Londra'da gerçekleştirilen gösteri haberlerinde de kullanılarak sürekli tekrarlanmıştır. Londra'da gerçekleşen söz konusu gösteri haberlerinde olay, öğrencilerin provoke ettiği ve öğrenciler ile polis arasında yaşanan "sokak kavgası" (street fighting) olarak karakterize edilmiştir (Murdock, 1981).

Hall vd.'ne (1978) göre de bir olayı adlandırmak oldukça önemlidir. Çünkü bir adlandırma o olayı değerlendirmekle kalmaz belli bir bağlama da oturtur. Ve bundan sonraki tüm aynı adlandırmaların kullanıldığı olaylarda, bu bağlam tüm anlam ve yan anlamlarıyla hatırlanır. Hall vd.nin çalışmasında "mugging" (soygun) kavramının İngiliz medyasında kullanılmasının sadece basit bir soygun anlamından ziyade daha geniş yan anlamlar içeren kullanımı olduğunu belirtilmektedir. Buna göre kavram 1940'larda soygun, bir kişiyi gasp etme gibi anlamlara sahipken kavramın daha geniş bir bağlama gönderme yapar hale gelmesi ABD'de gerçekleşen bir dönüşümle olmuştur. 1960'larla birlikte Amerika'da "mugging" basitçe bir adli suçu anlatan bir kavram olarak görülmekten çıkarak genel olarak sosyal ve siyasal hayatı kuşatmış gerilim ve problemler için merkezi bir simge haline gelmiştir. Dolayısıyla "mugging" kavramı Amerika toplumunun krizini yansıtan sosyal temaların tüm bir kompleksini ifade eder hale gelmiştir. Bu temalar arasında ırkçılık, uyuşturucu, gittikçe keskinleşen siyasal gerilimler ve protesto hareketleri vb. saymak mümkün. İşte İngiltere'nin Amerika'dan ithal ettiği "mugging" kavramı sadece adli

bir suçun tanımı olarak değil, tüm bağlamı ve içerdiği yan anlamlarıyla birlikte gelmiştir. Böylece Amerika'dan nakledilen kavramla birlikte İngiltere, sadece soygun korkusunu değil; siyahlar, uyuşturucu, militan hareketlerin yükselişi karşısında Amerika'nın yaşadığı korku ve paniği de ithal etmiştir (Hall vd., 1978: 19 – 28). Kısaca, "mugging" bir sokak soygunu olarak adli bir suçu anlatan bir kavramdan toplumsal düzenin krizinin bir simgesi olarak kullanılmıştır.

Yazarların çalışmalarından (1978) devamla "sokak soygunu" (mugging) olaylarının medyada önem kazanmasında polisin kaynaklık ettiği belirtilmiştir. Burada yazarların birincil ve ikincil tanımlayıcılar ayrımına değinmek, liberal çoğulcu yaklaşımın nesnel habercilik anlayışına getirilen eleştirilerden birini oluşturan medyada kaynak bağımlılığını anlamak açısından yerinde olacaktır. Hall vd.'ne göre medya, haberleri güvenilir ve düzenli kaynaklara dayanarak oluşturur. Bir yandan günlük habercilik rutinleri diğer yanda gazeteciliğin profesyonel kodları haber medyasını akredite kaynaklara bağımlı hale getirmektedir. Haber üretim süreci üzerine çalışan Tuchman ile Mollotch ve Lester'ın belirttiği gibi Hall vd. de gazeteciliğin belli bir zaman içinde haberi toplama ve oluşturma zorunluluğunun güvenilir kurumsal kaynakların kullanımını da zorunlu hale getirdiğini söylerken diğer yandan da gazeteciliğin profesyonel kodlarının da bu bağımlılığa neden olduğunun altını çizerler. Tarafsızlık, dengelilik ve nesnellik ilkeleri bir yandan haberin gerçekliğini, doğruluğunu sağlarken diğer yandan "olay" ve "yorum" arasında bir ayrım yapılması sonucunu da üretmiştir. Böylelikle gazeteci haberi yaparken akredite kaynaklara bağımlı olmaktadır. Siyasetçiler, sermaye sahipleri, bürokratik kurum üst düzey yetkilileri, sendika yöneticileri gibi kişiler söz konusu

kaynaklar arasındadır. Bu kişiler hem belli bir güce, konuma sahip olmaları hem de bir grubu ya da bir grup insanı temsil etmelerinden dolayı kaynak konumuna yerleşirler. Ayrıca bazı kaynaklar toplumda uzman olarak kabul edilen kişiler olarak haberlerde yer alırlar. (Hall vd., 1978: 57 – 58). Örneğin ekonomi konularında sıradan insanların görüşlerine başvurmak yerine konunun uzmanı olarak görülen toplumca tanınmış ekonomistlerin görüşlerine yer verilir. Hall vd. haberlerde kullanılan bu kaynak kişileri "birincil tanımlayıcılar" olarak adlandırmışlardır. Yazarlar "böylelikle medyanın toplumsal düzende güç/iktidarın mevcut yapısını, tarafsız ve nesnel olarak, yeniden ürettiği"ni vurgulamışlardır. Diğer yandan haber medyası ve birincil tanımlayıcılar arasındaki yapılaşmış ilişki konusunda önemli bir nokta, haber olan olayla ilgili ilk tanımı yaparak olay hakkındaki yoruma izin vermesidir (1978: 58). Bir başka ifadeyle olayı tanımlayarak, olayla ilgili çerçeveyi belirlemesidir. Olayla ilgili bundan sonraki söylenenler de bu çerçeve içinde kalmaktadır. Bu açıdan profesyonel kodlar bir yandan kaynak bağımlılığına yol açarken diğer yandan da haber metnini kapalı bir metin haline getirmektedir (İnal, 1995: 117).

Hall vd. yapılanmış kaynak ilişkilerinde medyayı birincil tanımlayıcıların durum tanımlarını aktaran ikincil tanımlayıcı konumunda yer almaktadır. İlk bakışta medyanın, profesyonel kodlara uygun olarak, sadece bir aktarıcı olarak habercilik işinin içinde olduğu sanılabilir, ancak durum böyle değildir. Yazarların dilinden söylersek "Medya ne basitçe haberi yapar ne de komplocu bir üslupla söylenirse egemen sınıfın ideolojisini aktarır. Medya açıkça birincil tanımlayıcı değildir, ancak medya ve güç/iktidar arasındaki yapılanmış ilişki içinde, medyaya erişimde öncelikli

konuma sahip akredite kaynakların durum tanımlarını yeniden üreterek oldukça önemli ikincil bir rol oynar." Böylece medya ikincil tanımlayıcı konumundadır (Hall vd., 1978: 59).

Diğer taraftan Hall vd. gazetelerin gerek okuyucu profilleri, gerek benimsediği haber değerleri gerekse de haberlerin teknik çerçeveleri bakımından farklı olduğuna vurgu yaparak, birincil tanımlayıcıların durum tanımlarının olduğu gibi aktarılmayıp, kaynaklardan edinilen bilginin her gazetenin kendi yayın politikası süzgecinden geçerek haberleştirildiğini belirterek basının aktif rolüne dikkat çekerler (1978: 60). Burada gazetelerin hitap tarzlarının (mode of address) olmasının medyada çokseslilliğin olduğu anlamına gelmediğinin altını da çizen yazarlar bunun belli ideolojik sınırlar içinde gerçekleştiğini belirtirler (Hall vd., 1978: 61).

Hall vd., "Habere konu olan olaylarla ilgili söylenenlerden başka ne söylenebilirdi?, Olaylarla ilgili hangi sorular göz ardı edilmiştir?, Haberlerde niçin her zaman cevabı önceden belli sorular sorulmakta ve yanıtlar sürekli tekrar edilmektedir?, Bazı diğer sorunlar niçin hiçbir zaman görünür hale gelmemektedir?" gibi sorular sorulmadıkça, haberin yapılanmasının, bu formların ideolojik örüntü içinde işlediğini görünür kılmaktan çok onları yaygın ve doğal hale getirdiğini söylerler. Yazarlara göre bu eğilim, gazetecilerin ve onların patronlarının kasıtlı davranışlarından kaynaklanmaktan ziyade haberin yapılanmasıyla ilgilidir (1978: 65 – 66). Eleştirel haber analizlerinde haberi yapılanmış bir söylem olarak ele alma

yaklaşımı haber medyasının ideolojik rolünü sergilemek bakımından oldukça elverişli olmuştur.

Hackett da haberin yapılanışına dikkat çekerek, liberal çoğulcu yaklaşımla yapılan haber analizlerinde kullanılan “siyasal yanlılık” kavramının yerine, “yapısal yanlılık” kavramının eleştirel haber analizlerinde kullanılışına vurgu yapar (1998: 62). İnal yapısal yanlılık kavramını şöyle açıklar:

> Bu çalışmalarda yapısal yanlılıktan kastedilen tüm haber kuruluşlarının günlük pratikleri içinde güç/iktidar sahibi kurum ve kuruluşların ürettikleri durum tanımlarını yeniden kurmaları olgusudur. Siyasal, ekonomik, askeri ve sembolik seçkinlerin söylemleri, haber metinleri dolayımı ile meşruiyet kazanmakta ve varolan toplumsal yapıya yönelik rızanın oluşumunda etkili olmaktadır (1995: 113).

Hall vd.nin çalışmasına dönersek halkı ilgilendiren bir konu olarak “mugging” olayında medya, hukuksal sistemin haklılaştırılmasında aktif bir rol oynamıştır. Bu açıdan haber oldukça kapanmıştır, olayın çerçevesi de oldukça sıkıdır ve ayrıca medya ile birincil tanımlayıcılar arasındaki ilişki de karşılıklı olarak desteklenmiştir. Önceleri medya, hikayelerini mahkeme kararlarına dayandırırken şimdi mahkeme, kararlarını, birincil kaynakların – ki bu birincil kaynaklar arasında mahkeme kurumu da vardır – halkın sesine dönüştürülen söylemlerine dayandırmıştır. Bu noktada medya kontrol sürecinin meşrulaştırıcısı olmuş ve bir

yere kadar özerk de olsa, kontrol sürecinin etkili bir aracı haline gelerek devletin ideolojik aygıtı olarak işlev görmüştür (Hall vd., 1978: 75 – 76).

Dolayısıyla bunun nasıl gerçekleştiğine dair sorular yani toplumda hakim söylemlerin yeniden üretilerek toplumsal rızanın elde edilmesinin nasıl gerçekleştiği soruları haberi söylem olarak incelemeyi gerektirir. Biraz daha açarsak, "…haber metinlerinin söylemsel yapıları incelendiğinde kendilerine özgü özellikler taşıyan kapalı metinler olarak karşımıza çıkmaktalar. Haberlerin içine sızan farklı söylemler, haberin düzenlenişi içinde daha çok egemen söylemlerin öne çıkması ve metnin bu söylemler çevresinde kapanması ile sonuçlanmakta." (İnal, 1995: 116)

Eliot, Murdock ve Schlesinger, metinleri açık ve kapalı metinler olarak ikiye ayırırlar. Haber bültenleri ve aksiyon-macera serisi gibi bazı program türleri resmi söylem tarafından belirlenen referans koşulları içinde çalışan kapalı türlerdir. Ama belgesel gibi başka program türleri resmi söylemin temel varsayımlarını sorgulayan ve hatta karşıt temalara yer verebilen açık türlerdir (1986: 268).

Bu noktada yazarlar sıkı (tight) ve gevşek (loose) program biçimleri arasında ikinci bir ayrım yapmanın gerekliliğinden bahsederler. Buna göre sıkı (tight) format, herhangi bir argümanın ve kanıtın tek tercih edilen bir yorumlama çerçevesi içinde düzenlendiği ve diğer mümkün okumalara kapalı biçimdir. Gevşek (loose) format ise izleyici/okuyucuya programda tamamen belirlenmemiş boşluklar sunan ve farklı

okumaları mümkün kılan biçimdir (Eliot, Murdock ve Schlesinger, 1986: 268 – 270). İnal, haber söylemlerinin bir yandan egemen söylemlerle kapanması diğer yandan da farklı okuma biçimlerine kapalı olması bakımından haber metinlerinin hem "kapalı" hem de biçim olarak "sıkı" olduğunu belirtir (1996: 100).

Haber söylemlerinin iktidarın söylemleriyle kapandığını vurgulayan başka çalışmalar da vardır. Glasgow Media Group (GUMG)'un İngiltere'de endüstriyel alanda gerçekleşen çatışma ve krizlerin medyadaki sunumunu incelediği çalışmalar (1976, 1980, 1982) da bunlar arasındadır. GUMG araştırmacılarına göre medya endüstriyel yaşamın anlaşılmasında birtakım seçici şemalar oluşturur ve böylece içinde bilgi akışı ve raporların düzenlendiği ve baskın görüşleri içeren yorumlayıcı yapı olarak medyanın oluşturduğu şemalara başvururuz. Medya yayınlarının doğası gereği medya kurumlarının kontrolü ve sahipliği üzerinde döndüğünü söyleyen araştırmacılar bu durumun sendikaların radikal bir şekilde medyanın yorumlayıcı şemalarını değiştirmesini, etkilemesini olanaksız kıldığını belirtir. Ayrıca araştırmanın bir sonucu olarak incelenen her iki televizyon kanalında da (BBC ve ITV) bu yorumlayıcı şemaların birbirine benzediği ve katı olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla haberlerde sendikaların görüşlerine yer verilmesinin bu katılığı kırarak şemaları değiştiremeyeceği, iktidarın konuları çerçeveleyerek haber metnini biçimlendirdiğini bulgulamışlardır (1976: 231 – 243).

Gösteri haberlerini inceleyen önemli bir haber araştırması da Halloran, Murdock ve Elliot'un (1970) gerçekleştirdiği "Gösteriler ve İletişim"

(Demonstrations and Communication) çalışmasıdır. Söz konusu çalışmada 27 Ekim 1968'de Londra'da gerçekleştirilen Vietnam Savaşı karşıtı gösterinin medyada sunumu incelenmiştir. Çalışmada ayrı medyalar arasındaki farklılıklar ortaya konmakla birlikte tüm medya için geçerli olan pratiklerin benzerlikleri ve temelleri de ortaya çıkarılmıştır. Ele alınan gösteri olayı, haber olmasını sağlayan temel konuya göre çerçevelenmiştir. Gösteri öncesi haberleri de inceleyen yazarlar, gösterinin gerçekleşmesinden sonraki haberlerde de olayın, olaya dair oluşturulan ilk haber bakış açısı içinde tanımlandığını ve analiz edildiğini söylerler (Halloran vd., 1970: 90). Buna göre Londra'da gerçekleştirilen gösteri, şiddet çerçevesinden haberleştirilmiştir. 27 Ekim gösterisinin sunumunda Paris'teki öğrenci gösterisinin yazılı basında sunumunda kullanılan çerçevelerin tekrarlandığı görülmüştür (Halloran vd., 1970: 139). Yazarlar 27 Ekim gösterisinin haberlerde sunumunda negatiflik ve kişiselleştirme gibi haber değerleri ile nesnellik, tarafsızlık, dengelilik gibi gazeteciliğin profesyonel etik kodlarının etkili olduğunu vurgulamışlardır.

Yazarlara göre medya içindeki farklılaşma ortak bir çerçeve içinde ortaya çıkar. Örneğin tüm medyada haber olan 27 Ekim gösterisinin sunumunda medya ortak bir çerçeve, ortak bir beklenti ve yorumlama modeli oluşturmuştur (1970: 306). Bir başka deyişle, olay, medyada aynı çerçeve içinde farklı tarzlarda oluşturulur. Bu, Hall ve arkadaşlarının söyledikleriyle de uyuşmaktadır. Hall ve arkadaşları da gazetelerin farklı hitap tarzlarına gönderme yapan "halk deyimi" (public idiom) kavramıyla aynı olayın farklı biçimlerle benzer şekilde çerçevelendiğini söylemişlerdir (1978).

Halloran ve arkadaşlarının, 27 Ekim gösterisinin medyada nasıl sunulduğunu araştırdıkları çalışmada olayın içerdiği şiddet bakımından olumsuz bakış açısıyla medyada yer aldığını bulgulamışlardır. Benzer şekilde GUMG'un yaptığı çalışmada da, grevlerin medyada olumsuz bir açıdan sunulduğu yer almıştır. Söz konusu çalışmada, endüstriyel çatışmanın nedenleri medyada, çoğunlukla işçi ve sendikaların iki özelliğine dayandırılmıştır. Buna göre endüstriyel çatışma bir yandan endüstriyel alanın grev eğilimli yapısının bir sonucu olarak ortaya çıkarken bir yandan da küçük bir azınlık tarafından gerçekleştirilen grevlerin militan ve huzursuzluk yaratan (unrest) özelliği nedeniyle ortaya çıkmaktadır (1976: 233). Araştırmacılar medyanın, endüstriyel çatışmanın bir nedeni olarak gördükler grevleri "huzursuzluk" (unrest) kategorisi içinde ele almasının farklı grevleri benzer kılarak farklılıkları görmezden geldiğini vurgulamışlardır. Yazarların medyada "tutarlılık kuralı" (consistency rule) olarak bahsettikleri kuralın işleyişiyle anlam belirsizlikleri ya da olaya dair şüphelerin üstü örtülür ve aynı zamanda tutarsızlıklar gizlenir. Böylece haberlerde bir grev yapılacağını öğrenen kişiler grevin amacı, hedefleri, talepleri vb kategorilerden ziyade grevi "huzursuzluk" kategorisi içinde değerlendireceklerdir (GUMG, 1976: 23 – 24). Örneğin; Ankara'da Tekel işçilerinin eylem yapacağını öğrenen bir kişi eylemin nedeninden, işçilerin amaçlarından ve ne talep ettiklerinden çok yolların kapanacağını, işe ya da okula nasıl gideceğini, ulaşım sorunu yaşanacağını düşünerek, eylemin Ankara'da günlük yaşamı aksatacağı çerçevesi içinde (ki haberlerde oluşturulan çerçeve) ele alacaktır. Bu konuda Palacı'nın araştırması Türkiye'de yapılan çalışmalara örnek olarak verilebilir. Palacı da çalışmasının sonucunda işçi grevlerinin yazılı basında "yaşamı aksatan" bir

çerçeve içinde ele alınarak olumsuz bir bakış açısıyla sunulduğunu bulgulamıştır (Palacı, 1998).

Halloran ve arkadaşlarının çalışmasında vurgulanan bir diğer önemli nokta medyanın 27 Ekim gösterisini sunumunda belli noktalar üzerinde odaklanarak bazı bilgileri görmezden gelmesidir. Göstericilerin gösterinin hedef ve amaçlarını anlattıkları basın toplantıları, el ilanları, miting konuşmaları görmezden gelinmiş ve haberlerde çeşitli pankartlara yer verilerek göstericiler arasındaki anlaşmazlık vurgulanarak, gösteriye dair oluşturulan olumsuz bakış açısı güçlendirilmiştir (Halloran vd., 1970: 119). Böylelikle haberlerde olaya dair ardalan bilgisi eksik bırakılarak okuyucunun kendi bakış açısının oluşturulması bir noktada engellenerek medyanın kendi bakış açısını okuyucuya dayatması söz konusu olmuştur. Gitlin'in de belirttiği gibi haberlerde karşıt gösterilere yer vermek ya/ ya da gösterici gruplar arasındaki çatışmaları vurgulamak gibi haber teknikleri gösterilerin haberlerde olumsuz sunumunu desteklemektedir (1980). "Gösteriler ve İletişim" adlı çalışmada belirtilen diğer bir önemli nokta göstericilerin kişisel özelliklerinin haberlerde olayın çerçevelenmesinde kullanılmasının olumsuz haber bakış açsının kurulmasında ve gösterici grupları arasındaki farklı görüşlerin öne çıkarılmasında etkili olmasıdır (Halloran vd., 1970: 108). Çalışmada göstericilerle polis arasında şiddetli bir çatışma meydana geleceğine yönelik medyada yer alan kabul doğrultusunda yabancı uyruklu öğrencilerin katılımının öne çıktığı görülmüştür. Şiddetli çatışma beklentisi ve yabancı uyruklu öğrencilerin katılımının vurgulanması birlikte değerlendirildiğine, çatışmayı bu öğrenciler üzerinden kurmak, resmi söylemleri, örneğin İçişleri Bakanlığı'nın yabancı öğrencilere yönelik yasaklamasını, meşrulaştırıcı işlev

görmüştür. Diğer taraftan da İçişleri Bakanı, polis ve çeşitli gruplar gibi çeşitli kişi ve kurumların görüşleri negatif sunumu desteklemek için kullanılmıştır (Halloran vd., 1970: 309). Araştırmanın bir diğer önemli sonucu da 27 Ekim gösterisinin sunumunda medya, bazı grupların şiddet kullanımını negatif bir vurguyla şiddeti bir yandan olumsuzlarken bir yandan da gösteri sırasında polisin şiddet kullanımını olumlayan bir sunumla problemlerin çözümünde şiddet kullanımını meşrulaştırmaktadır (Halloran vd., 1970: 315). Bu açıdan kimin kullandığı şiddetin medya tarafından meşrulaştırıldığı önemli bir noktadır.

Özetle eleştirel haber analizlerinde haber, belli bir kişi veya grubun görüşlerini yansıtan bir araç olarak değil, çeşitli çıkarların yeniden üretildiği ve kurulduğu yapılanmış bir söylem olarak ele alınmaktadır. Haber, medya kurumlarının ekonomi politiği ile gazeteciliğin günlük pratikleri içinde oluşmaktadır. Bir yandan günlük rutin içinde zaman ve mekan kısıtlılığı bir yandan da nesnellik, tarafsızlık, dengelilik gibi gazetecilik profesyonel etik kodları kaynak bağımlılığını yaratır. Böylece bahsedilen çalışmalarda da belirtildiği gibi toplumda belli bir güce sahip kişi ve kurumların söylemleri haber içinde yeniden kurulur. Dolayısıyla toplumsal iktidarın kurulduğu ve sürdürüldüğü yer olan haber söyleminin anlaşılabilmesi için haberin dilini analiz etmek önemlidir. Bu açıdan Van Dijk'ın önerdiği haberin makro ve mikro yapılarının çözümlemesini içeren söylem çözümlemesi modeli haberin yapılaşmasını ortaya çıkarmak açısından bütünlüklü bir yaklaşım olarak görünmektedir. Modelde haberin makro yapıları olarak başlıklar, alt başlıklar, spotlar ve haber girişleri incelenir. İncelemede haberde yer alan temalar ve temaların birbirleriyle ilişkisini içeren tematik hiyerarşi ortaya çıkarılarak olayın

haberde hangi temalar etrafında kapandığı anlaşılır. Haberin makro yapılarından bir diğeri olan haberin şematik yapısı ise olaya dair ardalan bilgisi, olayın aktörleriyle ilgili bilgiler, ana olayın ele alınışı, olayın sonuçları ile olayla ilgili tarafların yorumlarını içerir. Ancak olaya dair tüm bu bilgiler haberde aynı anda olmayabilir. Örneğin bir haberde olayın aktörleriyle ilgili tüm bilgiler yer almazken aktörlerle ilgili tek bir bilgi öne çıkabilir ya da olayın aktörlerine dair bilgiler haberlerde yer almazken olayın sonuçlarıyla ilgili bilgilere yeterince yer verilebilir. Halloran vd.nin araştırmasında görüldüğü gibi 27 Ekim gösterisinin haberlerde sunumunda göstericilerin tümüyle ilgili bilgilerden çok gösteriye katılan yabancı uyruklu öğrenciler üzerinde durulmuştur (1970). Çalışmada örneğin "Guardian gazetesinde göstericilerin eylemleri 'Kim ve Nasıl?' başlığıyla ele alınırken sorulabilecek bir diğer soru 'Neden' göz ardı edilmiştir" (Halloran vd., 1970: 108). Böylece bazı bilgiler öne çıkarken bazıları eksik bırakılmıştır. Bu da okuyucunun olayları değerlendirerek kendi görüşünü oluşturmasını engeller.

Haberlerde toplumsal güç ve iktidarın kurulmasında oldukça önemli olan cümle yapıları ve cümleler arası ilişkiler ile sözcük seçimleri haberin mikro yapılarını oluşturmaktadır. Haberde kimlerin eylemlerinin aktif ve/veya pasif cümlelerle verildiği, cümlelerin birbirleriyle olan ilişkileri ve kimlerin, kimlerin eylemlerinin vb. tanımlanmasında ne tür sözcükler seçildiği Van Dijk'a (2007) göre sosyolojik ve ideolojik imaları da barındırması açısından oldukça önemlidir ve ayrıca muhabirin olayın aktörleri ile olayın kendisiyle ilgili görüşlerinin de izlerini taşımaktadır. Van Dijk'ın modelinde bir diğer mikro yapı haberin retoriğidir. Haberin inandırıcılığının sağlanması için kullanılan fotoğraflar, istatistikler, sayısal

veriler ve kaynaklar ele alınır. Böylece bir söylem olarak ele alınan haberde toplumsal güç ve iktidarın kurulma biçimleri anlaşılmaya çalışılır.

Medya çalışmalarının üzerinde durulması gereken üçüncü ayağını izleyici üzerine yapılan çalışmalar oluşturmaktadır. Gerek liberal çoğulcu yaklaşım içinde olsun ve gerekse eleştirel yaklaşım içinde olsun medya metinlerinin üretim süreciyle ilgili çalışmalarda ve metin analizlerinde, medyanın izleyici/okuyucu üzerinde birtakım etkileri olduğu örtük olarak kabul edilmektedir (İnal, 1996). Ancak Fejes'in de belirttiği gibi liberal çoğulcu yaklaşım içinde psikoloji disiplininin etkisi bağlamında geliştirilen etki modelleri bireyin de içinde var olduğu toplumsal ve tarihsel çerçeveyi göz ardı ederek fenomenleri bireysel psikoloji düzeyinde ele alırken eleştirel yaklaşımlar medyayı daha karmaşık bir toplumsal bağlam içine oturtmaktadır. Bu açıdan eleştirel araştırmalarda medya hegemonik bir düzenin yaratılması ve sürdürülmesi bazında etkili görülür (Fejes: 2005: 299 – 302). Dolayısıyla iki yaklaşım arasındaki sorun etkinin varlığı ya da yokluğuyla ilgili olmaktan çok etki sorununun "özgül formülleştirimleri ve bu sorunu sınama ve yanıtlamada kullanılan araçlar"la ilgilidir (Lewis, 2005: 345).

Tüm bu anlatılanlar ışığında, çalışmanın amacı doğrultusunda, medyanın, hakim söylemlerin yeniden üretilmesi ve toplumsal iktidarın sağlanması açısından rızanın yeniden üretilmesini sağlayarak hegemonik işleyişinin anlaşılması bakımından haberin yapılaşmış bir söylem olarak ele alınması gerekliliği açıktır. Böylece Kemalist devlet ideolojisi ile İslami ideolojinin, mücadele pratikleri içinde

ortaya çıkan Cumhuriyet Mitingleri'nin medyada sunuluş biçimlerinin açığa çıkarılmasıyla Kemalist devletin yaşadığı meşruiyet krizinin medyada nasıl görünür hale geldiği anlaşılacaktır. Bir yandan devletin yaşadığı kriz durumunda resmi tarih söyleminin medyada yeniden üretilmesinin, bir yandan da medyada demokrasi, özgürlük gibi kavramların anlamı üzerinden meşruiyet sağlama mücadelesinin ortaya çıkarılması devletle medya arasındaki ilişkiler hakkında bir bakış açısı sağlayacaktır. Bu bakımdan haberi bir söylem olarak ele alıp inceleyen ve bu kısımda üzerinde durulan eleştirel haber metin analizlerinin kullandığı kavramsal ve kuramsal çerçeve benimsenmiştir. Haberin alımlanma biçimlerinin araştırılması önemli görülmekle birlikte çalışmada analiz dışında tutulması ve yazılı basın haberleri üzerinde durularak televizyon haberlerinin ele alınmaması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

2. BÖLÜM

TÜRKİYE MODERNLEŞMESİ BAĞLAMINDA KEMALİZM VE İSLAMCILIK

2.1. Bir Modernleşme İdeolojisi Olarak İslamcılık

Dinlerin bir ideoloji haline gelmesi 19. yüzyıl modernleşme sürecinin bir parçasıdır. İdeolojileri genel olarak muhalif ve direnen bir karakter sergileseler de siyasal sistemler kendilerini meşrulaştıracak ideolojiler kurgulamışlardır (Alkan, 2004: 378). İslam dünyasında modernleşme hareketleri, dini yorumlama çabalarının bir parçası olmuş bir başka deyişle modernleşme, bir tür dini hareketler olarak ortaya çıkmıştır (Kara, 2004: 234).

Akçura (1976), Osmanlı Devleti'nde Batı kaynaklı olarak üç ana siyasi akım belirlemiştir: Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük. Osmanlıcılık yeni anlamda bir Osmanlı milleti oluşturmaktır. Osmanlıcılık düşüncesinde, din ve ırk ayrımı yapılmaksızın, Osmanlı Devleti'nde Müslim ve gayrimüslim halka aynı siyasal haklar tanıyarak ve aynı sorumlulukları yükleyerek halk arasında eşitlik sağlanacaktır. Böylece ortak bir vatan çevresinde, Amerikan ulusuna benzer şekilde

bir Osmanlı milleti oluşturulacaktır. Sonuç olarak da imparatorluk sınırları korunarak parçalanmaktan kurtarılacaktır (Akçura, 1976: 19). Ancak bazı nedenlerle Osmanlıcılık siyasetinin uygulanması, Akçura'ya göre neredeyse olanaksızdır. Bunun bir nedeni İmparatorluk halklarının bir millet haline getirilmesi, devletin kurucusu ve yöneticisi olan Türklerin zayıflaması anlamına gelmektedir. İslam da Osmanlıcılığa karşıdır. Çünkü dinin, gayrimüslimleri daima ikinci plana atması bakımından Müslim ve gayrimüslim tebaa arasında bir eşitlik kabul edilemez. Diğer taraftan Osmanlı hakimiyeti altında zulüm gören gayrimüslim tebaanın da çıkarı Osmanlıcılıkla uyuşmamaktadır. Diğer taraftan dış etkenler de Osmanlıcılık siyasetini hayata geçirmenin önünde engel olarak görünmektedirler. Rusya'nın siyasal ve mezhepsel nedenlerle ve bir bölüm Avrupa kamuoyunun dinsel sebeplerle direneceği de ortadadır. Sonuç olarak, Akçura'nın sözleriyle belirtilirse "… artık Osmanlı milleti meydana getirmekle uğraşmak, beyhude bir yorgunluktur" (Akçura, 1976: 28 – 31).

Osmanlıcılık siyasetinin başarısızlığı üzerine İslamcılık ortaya çıkmıştır.[1] İslamcılık, Osmanlı ülkeleri ile dünyadaki diğer Müslümanları, ırklarına bakmaksızın, dindeki ortaklıktan yararlanarak birleştirmeyi, "millet" kelimesinin anlamında tek bir millet haline getirmeyi savunur. İslamcılık, Osmanlı Devleti'nde, Abdülaziz döneminde yani 1872'de ortaya çıkmıştır (Akçura, 1976: 21 – 23). Böylece "ittihad-ı anasır" veya "imtizac-ı akvam" düşüncesi "ittihad-ı İslam"a yani "Panislamizm"e dönüşmüştür. II. Abdülhamit, 30 yıl süren yönetimi boyunca,

[1] İslamcılığın bir fikir hareketi olarak doğup gelişiminin, 11 Temmuz 1908'de Sırat-ı Müstakim dergisinin yayınlanmasıyla başladığı paylaşılan bir görüştür (Efe, 2008: 244).

ittihad-ı İslam politikası için önemli faaliyetlerde bulunmuştur. 1909'da iktidara geçen İttihat ve Terakki yönetimi de, 1911'de İtalya'nın Trablusgarp'a saldırması ve 1912'de Balkan savaşlarında bu politikayı kullanmak istemiştir. Ama, milliyetçilik hareketleri ve sonrasında ulus devletleşme süreçleriyle birlikte Osmanlı Devleti'nde İslamcılık siyasetinin tutmayacağı anlaşılmış ve İttihat Terakki yönetimi de bundan sonra Türk milliyetçiliği temelli bir siyasete yönelmiştir (Efe, 2008: 245 – 246). Akçura'ya göre İslamcılığın hata geçmesi, bazı problemlerin ortaya çıkışını da kaçınılmaz olarak tetikleyecektir. Örneğin Tanzimat'la birlikte terk edilmek istenen dini devlet geri gelecek ve Osmanlı halkı arasındaki eşitliğin bozulmasıyla, Müslim ve gayrimüslim tebaa arasında çatışma yaşanacaktır. Bir başka ifadeyle, İslamcılık, Osmanlı halkından gayrimüslim olanların çıkarlarını kapsamaz ve bunun sonucu Osmanlı Devleti toplumunun bir parçasının yok olması olacaktır. Müslüman halkı barındıran büyük devletler de bu siyasete karşı duracaklardır. Böylece Avrupa'da Türklüğe karşı bir düşmanlık baş gösterecektir (Akçura, 1976: 23 – 26).

Akçura'ya göre (1976) Türk birliği öncelikle Osmanlı Devleti'nde Türklerin Türk olmadıkları halde az çok Türkleşmiş olanların ve ulusal bilinçten yoksun olanların bilinçlendirilmesi ve Türkleştirilmesiyle başlayacaktır. Türk birliğinin önemli bir yararı, Osmanlı ülkelerindeki Türklerin hem ırki hem de dini bağlarının güçlü olması nedeniyle Türk olmadığı halde Türkleşmiş Müslim unsurların Türklüğü benimseyecek ve henüz benimsememiş unsurların da Türkleştirilebilecek olmalarıdır. Böylece dilleri, ırkları, adetleri ve hatta dinleri aynı olan ve Asya kıtasının büyük bir kısmıyla Avrupa'nın doğusuna yayılmış Türklerin birleşerek diğer büyük milletler arasında büyük bir mili güç oluşturabilecekleridir. Ancak Türk

birliğinin bir zararı vardır ki o da, Osmanlı halkından Türk olup da Müslüman olmayan ve Türkleştirilmesine olanak bulunmayan toplulukların Osmanlı Devleti'nden ayrılmak istemeleri olacaktır (33). Böylece Akçura (1976), Osmanlıcılığı gerçekleşmesi mümkün olmayan bir siyaset olarak görürken, Müslümanların veya Türklerin birleşmesine dönük siyasetler olan İslamcılık ve Türkçülük akımlarının ise Osmanlı Devleti için eşit derecede yararlı ve zararlı olduklarını savunmaktadır (35).

18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü kötü durumdan nasıl kurtulacağını yanıtlayan başlıca üç ana aktör göze çarpmaktadır: Batı yanlısı modernleşmeyi savunanlar, milliyetçiler ve İslamcılar. Ancak bu üç aktör arasında kesin çizgilerin olduğunu savunmak mümkün değildir. Batılılaşma yanlılarıyla milliyetçiler ya da İslamcılarla Batılılaşmayı savunanlar arasında benzerlikler de olabilmekteydi. İslamcıların Batılılaşmayı toptan dışlamayıp Batı'nın iyi bazı yönlerinin alınabileceğini savunmaları buna örnek olarak gösterilebilir (Bulaç, 2004: 55).

Osmanlı'nın gerilemesinin sorumlusunun İslam olup olmadığı noktasındaki tartışmalarda İslam'ın tabiatı gereği gerilemenin ve çöküşün kaynağı olamayacağı ileri sürülmüştür. Çünkü İslam "akıl, mantık ve ilim" dinidir. O halde yanlış olan İslam değil, İslam'ı anlayamayan veya yanlış anlamış olan Müslümanlardır [2]. Yine

[2] Kara, burada, günümüzde tartışılan "gerçek İslam/tarihi İslam" söylemlerinin buralarda mayalandığını vurgulamaktadır (2004: 36). Türban ya da dört kadınla evlilik üzerine yapılan tartışmalar buna örnek olarak verilebilir. Türban takmanın İslam'da zorunlu olmadığını savunan

de Osmanlı Devletiyle temsil olunan İslam, devletin Batı karşısındaki mağlubiyetleri ve geri kalmışlık hissi sonucunda yenik sayılmıştır. Avrupa'nın/Batı'nın İslam'ın üstüne gelmesi karşısında yok olmamak için yapılması gereken bu "selin ahengi"ne uymaktır bir başka ifadeyle "düşmanın silahıyla silahlanma"dır (Kara, 2004: 36 – 38). Böylece İslam'ın Batı karşısındaki mağlubiyetinin iki temel nedeni vardır: Birincisi Batı'nın sahip olduğu teknolojik üstünlük ikincisi ise İslam'ı yanlış yorumlayarak İslam âleminin bilimsel ve teknolojik olarak geri kalmasına yol açan dinsel cehalet ve atalettir (Kurtoğlu, 2004: 202). Dolayısıyla Batı karşısında güç kazanmak için Batı'nın üstün sayıldığı maddi unsurlarının alınması mubah sayılmıştır. "Devleti kurtaracak olan şey dini de kurtaracağı için devletin modernleşmesi istikametinde yapılacak düzenlemeler dine aykırı asli ve tali bazı unsurlar taşısalar da esas itibariyle meşrudurlar" (Kara, 2004: 238). Böylece devletin kurtuluşu bir yandan Batı'nın çökmüş maneviyatı karşısında gerçek İslam'ın güçlü maneviyatının benimsenmesi diğer yandan da Batı'nın üstün görülen maddi unsurlarının devlete aktarılmasında görülmüştür. İslamcılığın Batı'nın ahlak ve maneviyatına yönelttiği eleştirilerin odak noktasını sekülerleşme oluşturmaktadır. Çünkü "sekülerleşmenin dinin bertaraf edilmesiyle mümkün olduğu; oysa bütün insani yaşam alanlarını düzenleme iddiasında olan bir din olması bakımından İslam dininin, sekülerleşme fikriyle telifinin mümkün olmadığı öncüllerden hareketle temellendirilmektedir" (Kurtoğlu, 2004: 202). Kısacası İslamcılık, modernleşmeden ziyade tümüyle Batılılaşmaya karşı çıkmıştır, çünkü topyekûn bir Batılılaşmanın

---

"Cumhuriyet"in din alimleri, dört kadınla evliliğin de İslam dininin kutsal kitabı Kur'an'da geçmesine rağmen aslında Kur'ın'ın bazı kişilerce işlerine geldiği gibi yorumlanmasından kaynaklandığını vurgulamaktadırlar. Dolayısıyla yanlış olan İslam değildir aslında, yanlışlık Kur'an'ı işlerine geldiği gibi yorumlayan din adamlarındadır. Bu açıdan bu kişiler dini "gericileştiren" kişiler olarak devletin ideolojisi tarafından dışlanırlarken; gerçek İslam'ın onların dediği gibi olmadığını, halkın bu kişiler tarafından kandırıldığını ileri süren din adamları da, dışlananlar tarafından "dini reformcular" olarak tanımlanarak İslam'ı güne uyarlama çabasıyla dini gerçekleri değiştirmeye çalışmakla suçlanmaktadırlar.

kabul edilmesi İslam'ın ilkelerinden de vazgeçmek anlamına gelecektir (Kubilay, 2010: 41).

İslam'ın ve Osmanlının neden geri kaldığı ve bu durumdan nasıl kurtulacağı soruları etrafında verilen yanıt "İslam medeniyeti"[3] formülü olmuştur. Bu formülasyon İslami kimliğin yeniden canlandırılmasını ve Batı medeniyetinin bilim ve teknoloji gibi iyi yönlerini almayı içermektedir. Böylece Batı modernliğine bağımlı kalınmadan İslam medeniyeti kavramı çerçevesinde alternatif bir modernlik hedeflenmiştir (Duran, 2004: 145). Böylece, "tarih boyunca daima siyasal bir görünüme ve işleve sahip olmasına ve daha önce de kendisinden inanç üzerine temellenen siyasal teoriler üretilmesine rağmen, ilk kez İslamcılık akımıyla birlikte bir siyasal eylem planına adını veren İslam dininin, siyasal kurtuluş projesi olarak yeniden yorumlanmasındaki ana etken, modernleşmiş Batı'nın siyasal, ekonomik, teknolojik ve kültürel gücünün ve bu gücün tasallut olarak Müslüman ülkelere yönelmiş oluşunun Müslüman bilinçte meydana getirdiği kırılmalardır" (Kurtoğlu, 2004: 201). Müslüman aydınların asıl çözmek istedikleri sorun, yukarıda da belirtildiği gibi devletin çöküşten nasıl kurtulacağı bir başka ifadeyle Müslümanların küfrün (Batı'nın) karşısındaki yenilgisinin nasıl durdurulacağıdır. Bu açıdan reform hareketlerinin askeri alanla ve buna koşut olarak eğitim süreciyle başlamış olması, bu yenilginin büyük ölçüde askeri alandaki yetersizliklerle ilgili görülmesiyle ilişkilidir (Kara, 2004: 253). Batı'da olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de zorunlu eğitim ve

[3] Medeniyet kavramı Batılılaşma hareketlerinin saldırısına karşı bir yanıt olarak İslamcılık içinde kullanılan bir kavram olmuştur. II. Meşrutiyet dönemi İslamcıları bu kavramı "yaşayan ve Batı'nın meydan okumasına karşı koyan ama ondan öğrenen gelenek" anlamında kullanmışlardır (Duran: 2004: 147).

zorunlu askerliğin 19. yüzyılın ikinci yarısında başlamış olması bir tesadüf olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü "zorunlu eğitim, devletin genişleyen iktidarının sacayaklarından olan bürokratik yönetimin yayılması ve ordunun güçlenmesinin yanında üçüncü bir dayanak olacaktır" (Alkan, 2004: 380).

İlk olarak askeri alandaki reformlarla devletin geri kalmışlığına bir çözüm üretilmeye çalışılsa da zamanla askeri reformların yeterli olmadığı görülerek idari ve mali alanlarda da değişikliğe gidilmiştir. Osmanlı modernleşme hareketlerinde reformlarla asıl amaçlanan devletin güçlendirilmesi olmuştur. III. Selim dönemindeki "Nizam-ı Cedid" (Yeni Düzen) reform programı devlet aygıtının gücünü iç ve dış düşmanlara karşı arttırmayı hedeflemiştir. Yine II. Mahmut döneminde de askeri, idari ve mali reformlar yoluyla devlete güç aktarılmaktaydı. II. Mahmut ülkeyi kontrol etmek ve vergileri düzenli toplayabilmek için modern bir ordunun yetmeyeceğini idrak etmiş ve bunun için etkin bir bürokrasi örgütüne ihtiyaç olduğunu görebilmiştir. Babıali'nin geleneksel yönetim anlayışının yerine modern gereklerle uyuşabilecek işbölümünün getirilmesi, artan yasama yükünü kaldırabilmek için hem sarayda hem de Babıali'de danışma meclislerinin oluşturulması, devletin taşradaki nüfuzunun güçlendirilmesi için posta örgütü ve yol yapım çalışmalarıyla haberleşmenin iyileştirilmesi hep amacın gerçekleştirilmesine dönük olan yenilikler olmuştur. Tanzimat döneminde de ordu, merkezi bürokrasi, taşra yönetimi, vergilendirme gibi alanlarda reformlar devam etmekle birlikte adli reforma ve danışmaya dayalı usullere daha fazla ağırlık verilmesi bu dönemin ayırt edici özelliği olmuştur (Jan Zürcher, 2009: 44 – 101). Böylece Bulaç'ın da belirttiği gibi devlet nasıl kurtulur sorusuna yanıt arayan İslamcılık "devletin

rasyonelleştirilmesi"ni savunması temelinde "modernleştirici bir misyon" yüklenerek "modern dünyanın bir ürünü" olarak ortaya çıkmıştır (2004: 51 – 57).

Osmanlıda reform hareketleri hiçbir tepki olmaksızın gerçekleştirilmemiştir. Söz konusu reformlara yönelik tepkilerin dini bir içerik taşıması, modernleşme sürecini tehlikeye sokan unsurları da barındırmaktaydı. Bunu aşmak için ise yapılanların dinileştirilmesi yolu tercih edilmiştir. Bu açıdan, İslam dünyasında ve Osmanlı Devleti modernleşme deneyiminde, reformların din-ü devleti birlikte temsil eden halife sultan tarafından gerçekleştiriliyor olması oldukça önemli olmuştur. "Zaman zaman zor ve problemli işleyen bu çift taraflı mekanizma Cumhuriyet idaresinin kuruluşu dahil olmak üzere bütün Türk tarihi modernleşmesi boyunca bazen sadece söylem olarak bazen de hem söylem hem de icraat olarak işleyecektir" (Kara, 2004: 253).

2.2. Yeni Devletin Oluşumu: Kemalizm ve İslamcılık Arasındaki Gerilim Noktaları

1930'larda ortaya çıkan Türkiye'nin kurucu ideolojisi olarak kabul edilen Kemalizm, bir süreç içerisinde doğal şekilde ve yavaş yavaş gelişmiştir. Kemalizm'i oluşturan tutum ve kanıların ayrıntılı bir tanımı hiçbir zaman yapılmamıştır. Sonuçta Kemalizm, esnek bir kavram olarak, dünya görüşleri çok farklı olan insanlar tarafından savunulabilmiş ve bu kişiler kendilerini Kemalist olarak

niteleyebilmişlerdir (Zürcher, 2009: 269). Çelik'e göre, "1930 – 1945 arasında mitsel bir uzam olarak ortaya çıkan Kemalizm, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü izleyen yapısal yerinden oluşların sonuçlarını düzeltecek yeni bir düzen anlayışını temsil eder" (2006: 75 – 76).

Modern anlamda, toplumsal – siyasal bir programı ifade etmesi ölçüsünde bir "ideoloji" olan Kemalizm, devleti, ulus ile devletin birliği temelinde yeniden kurmayı amaçlayan bir projedir. Bu açıdan, Türkiye toplumu ve siyaseti ile ilgilenen birçok araştırmacı için Kemalizm'in kurduğu yeni devletin, Osmanlı'dan tam bir kopuşu simgelediği savunulmuştur.[4] Eleştirel bir biçimde bakıldığında ise, her ne kadar Kemalizm'in, dinin yerine laik terimler ile tanımlanan ulusu geçirerek meşruluğu yeniden oluşturmak istediği doğru olsa da burada önemli ve dikkat çekici olan, klasik anlamda din ve devletin birliği yerini, Kemalizm'de ulus ve devletin birliğine bırakması ve bu anlamda da birlik fikrinin temelde korunmuş olmasıdır (Köker, 1996: 157). Dolayısıyla, Kemalizm ideolojisi, Osmanlı tarihi içinde

[4] Türk tarih yazımında modernliğe başlangıç konusunda süreklilik ve kopuş teorisi olarak iki farklı görüşten bahsedilmektedir. Buna göre resmi tarih söyleminde Birinci Dünya Savaşı öncesi ile 1923 yılında Cumhuriyetin kurulmasından sonraki dönem birbirinden kesin çizgilerle ayrılmaktadır ve 1923 yılı modern devletin kuruluşuna başlangıç olarak kabul edilir. Buna göre Birinci Dünya Savaşı öncesi dönem "Osmanlı İmparatorluğu" olarak adlandırılırken 1923 sonrası "Türkiye Cumhuriyeti" olarak adlandırılmaktadır. Modernliğin başlangıcını 1923 tarihi olarak ele alan yaklaşımda saltanatın kaldırılıp Cumhuriyetin ilan edilmesiyle monarşinin sona ermesi vurgulanarak siyasal anlamda kökten bir değişikliğin gerçekleştiğinin altı çizilmektedir. Ayrıca emperyalist müdahalelere son verilerek ekonomide bağımsızlığa kavuşulmasıyla bu alanda da kökten bir değişim olduğu vurgulanmaktadır. Süreklilik tezini savunanlar ise yenilik hareketlerinin Osmanlı döneminde başladığı, "modernleşme eğilimi gösteren bürokrasi gibi kurumların sürekliliğini koruduğu" görüşünü paylaşmaktadırlar (Kansu, 2009: 5 – 7). Kansu ise (2009), modern Türkiye tarihini 1908 Meşrutiyet Devrimi'ne dayandırmaktadır. Buna göre geleneksel devletten modern devlete geçiş, 1908 devrimi ve sonrasında gerçekleştirilen reformlarla gerçekleşmiş 1923'te ise bunun adı konarak reformların devamı sağlanmıştır (Laçiner, 1998: 16; Zürcher, 2009: 17). Bu çalışma kapsamında da Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında bir süreklilik olduğu, 1908 devriminin önemi teslim edilerek kabul edilmektedir.

biçimlenmiş olan "devletin kutsallığı"[5] anlayışına bağlılığını devam ettirerek bir süreklilik göstermiştir (Köker, 2006: 110).[6]

Kemalist ideolojinin gösterdiği hedef, "modernleşmek", yani Türkiye toplumunu ekonomik, kültürel ve siyasi düzeylerde "muasır medeniyet seviyesi"nin üstüne çıkartmaktır (Köker, 2006: 99). Burada "Muasır medeniyet seviyesine erişmek", bir başka ifadeyle "çağdaşlaşmak", modernlikle aralarındaki kapatılamayan mesafeyi ve özlem ilişkisini dile getirmektedir. "Çağdaş" sözcüğü, sözlük anlamında bugünkü zamana ilişkin olana, eşzamanlılığa vurgu yapmakla birlikte, Türk modernleşmesi bağlamında, hep ileriyi işaret eder ve Batı modernliğiyle özdeşlik kurar (Göle, 1999: 134). Buna göre Kemalizm, "ekonomide "sanayileşme", kültürde "fikri, irfanı, vicdanı hür" birey – yurttaş esasını bir değer olarak hakim kılma, siyasette ise – resmileşmiş ifadesi "milli hakimiyet" olan –

---

[5] Bununla kastedilen, "imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle" olarak algılanan Türk toplumunun bir farklılaşmış çoğulcu yapıya sahip olduğunu kabul etmemek temelinde, devletin, bu farklılaşmamış bütünlük tasavvurunun en üst somutlaşmış iradi organı olarak algılanmasıdır (Köker, 2006: 110).

[6] Günümüz Türkiye'sinde büyük etkisi hissedilen Osmanlı'nın en önemli miraslarından biri merkezileşmiş ve güçlü bir devlet geleneğidir (Yavuz, 2005: 59; Ahmad, 2009b: 27). Osmanlı'da devlet, bütün yerel kimliklerin ve özel çıkarların üzerinde olmak suretiyle evrensel merkez olma amacını gerçekleştirme anlamında aşkındı. Ancak 19. yüzyıl başlarına gelindiğinde, laiklik ve milliyetçilik gibi Avrupa kaynaklı yeni fikirler, savaşlar ve Batı Avrupa kapitalizminin ülkeye girişiyle ortaya çıkan devletin çok yönlü krizi, çeşitli idari reformları zorunlu kılmıştır. Söz konusu reformların ana amacı, devletin ülkede yaşayan farklı kimlikleri bir arada tutabilemsi ve varlığını sürdürebilmesi için, devleti güçlendirmek, bir başka ifadeyle devleti kurtarmaktı (Yavuz, 2005: 63). İşte "güçlü merkeziyetçi devletin (çoğunlukla yine dış mihraklı olan) millet içi ayrışmaya (nifaka) ve özerk güç odaklarına izin vermeme" (Bora, 1998: 88) anlayışı günümüze de aktarılan bir gelenek olmuştur. Bunun için öncelikle orduda reform yapma yoluna gidilmiştir. Diğer taraftan da kurumsal reformlarla merkezin gücünü yeniden sağlamak amaçlanmış ve devletin toplumsal tabanı güçlendirilmeye çalışılmıştır. Devletin güçlendirilmesinde askeri ve kurumsal reformların uygulanmasından başka bir diğer yöntem de ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi için bilim ve teknolojinin kullanılma çabası olmuştur. Osmanlı entelektüelleri için bilim, devlet kurumunun düzenlenmesinde ilerici bir güç olarak kabul edilmiştir (Yavuz, 2005: 64). Böylece devleti kurtarmak için yapılanlar devletin gücünü arttırmış ve onu toplum içinde korunması gereken öncelikli bir konuma getirmiştir.

demokratikleşme eğilimlerini" (Köker, 2006: 99) kapsamaktadır. Bu açıdan Kemalist ideolojide, Batı modernleşmesi ilerleme fikri açısından olumlanmaktadır.

Kemalistler modernleşmeyi Batılılaşmayla, Avrupa uygarlığında bir yer edinmekle özdeşleştirmişlerdir. Kemalistlere göre modernlik, Avrupa'yı modern kılan kültürel boyutların tümünü içselleştiren bütünsel bir projedir. Bunun için de sadece akılcılığı, bürokratikleşmeyi ve örgütsel etkinliği artırmakla yetinilmemiş, toplumsal yaşamı etkileyen, hatta yaşam pratiklerini tümden değiştiren laikliği, bireyin özerkliğini ve kadın erkek eşitliğini sağlamak için de bir toplumsal dönüşümü de gerekli görmüşlerdir (Keyder, 1998: 29). Bunlarla birlikte düşünüldüğünde, genel olarak modernleşmenin; siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak dört temel süreç içerdiğinden bahsedilebilir. Laiklik ve modern ulus devlet siyasi modernleşmenin önemli boyutlarıdır. Ekonomik modernleşme ise hem kapitalist/liberal serbest pazar ekonomisini, hem de endüstri/sanayi toplumu ve kültürüne işaret etmektedir. Günlük yaşam pratikleri bu süreçlerin içinde gerçekleşiyorsa modernleşilmiş demektir (Çetisaya, 1998: 107 – 108).

Batı modernleşmesinin yüzyıllara yayılan ekonomik, kültürel ve hukuki dönüşümlerini Türkiye'de çok daha kısa bir zamanda gerçekleştirme zorunluluğu devletin cebri gücünü devreye sokmayı gerektirmiştir. Bu nedenle "siyasi otoriterlik" başlangıçta zorunlu bir evre olarak algılanmıştır (Köker, 2006: 108). Tepeden inmeci olarak nitelenebilecek olan modernleşme, bireyleri değil, birlik içindeki ulusu modernleştirme anlamına gelmiştir. Dolayısıyla, ulusal birliği oluşturan unsurların

bireyselleşmesine izin verilmemiştir. Böylece Batılılaşma emelleriyle sınırlı kalan modernleşme arasında derin bir uçurum oluşmuştur (Keyder, 1998: 38). Keyder, bu süreci şöyle değerlendirmektedir:

> Bundan sonraki Türkiye tarihi, söylemi halkınkinden kökten farklılaşan modernleştirici elit ile sessiz kitler arasındaki uçurumun çevresinde oynanıp durdu. Elitin modernleşmeci söylemi ile kitlelerin yaşamı arasında ortak nokta bulunamadı. Dolayısıyla Batılılaşma ideali, moderni getirenlerin devletçi ve otoriter yaklaşımıyla özdeşleştirildi. Buna tepki olarak dayatılan modernleşmeye meydan okuyan otantik görünüm altında bir direniş kültürü gelişti. Türkiye'de mücadelenin milliyetçi ve popülist meşruiyeti yavaş yavaş un ufak olan geçmişin otoriter modernleştirmeci ve ataerkil devleti ile modernist bir siyasal liberalizm ve yurttaşlık kavramı arasında sürdüğü söylenebilir. Kendini toplumsal değişimin bekçisi olarak gören modernleştirmeci bir devletten siyasal liberalizm ve yurttaşlık üzerine kurulu modern bir devlete geçişin otomatik olarak ya da kolayca gerçekleşmeyeceği açıktır. Modernlik, sırtındaki modernleştirmeci yükten kurtulacaksa, atılması gereken adım yurttaşlık haklarını ve hukukun egemenliğini getirecek olan siyasal liberalleşmedir. Her ne kadar dinsel hareket için de "modernist" bir çizginin belirtilerini bulmak zorsa da siyasal İslam'ın cephanesini devletin laiklik adına savunduğu otoriter anlayışlarından sağladığı da doğrudur. Gerçek bir laiklik yoluyla cemaatçi İslami hareket pekala sıradan bir "asr-ı saadet" akımına ve marjinal kesimlere dayalı bir seçmen kitlesine indirgenebilir (Keyder, 1998: 38 – 41).

Tunçay da yeniliklerin halkın yerleşik geleneksel değerlerinin görmezden gelinerek dayatıldığına işaret ederek Türkiye'deki toplumsal sorunların çoğunun kaynağının da kitlelere mal edilmeye çalışılan bu yeniliklerin yerleşik geleneksel

düzende yarattığı tepkiler olduğunu vurgulamaktadır. Bu tepkiler, "gericilik" olarak nitelenerek "ileri" bir düzene geçişi engelledikleri gerekçesiyle yok edilmek istenmiştir. Ancak, sorunu bu şekilde görmek çözümsüzlükten başka bir şey getirmemektedir. Onun yerine tepkilerin nedenlerinin kaynağını inmek ve kabul ettirilmek istenen yeniliklerin özüyle olan ilgilerin analiz edilmesi sonucu bir çözüme ulaşabilmek mümkün görünmektedir (2005: 37).

1924 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930 Serbest Fırka'nın kurulmasıyla çok partili siyaset denemesi, halkın beklenmedik tepkisiyle karşılaşan Kemalistler için hüsranla sonuçlanmıştır. Diğer taraftan gerici bir olay olan Menemen Olayı'nın da buna eklenmesiyle, 1920'lerin içselleştirilemeyen reformlarının halkı yabancılaştırmış olduğu ortaya çıkmıştır. Böylece Kemalistler, halkın kazanılması için ideolojik bir atılımın gerekliliğini kavramışlardır (Ahmad, 2009a: 74 – 82; 170). 1931'de CHF'nin parti kongresinde Türkiye'nin siyasal sisteminin tek parti sistemi olarak kabul edilmesiyle, Mustafa Kemal tarafından Batılılaşmanın bir aracı olarak kurulan CHF, ideolojinin yayılacağı tek kaynak olmuştur (Zürcher, 2009: 261; Ahmad, 2009a: 171). Böylece Türkiye'de siyasal etkinliğin tek merkezi haline gelen parti, devletle özdeşleşmiş ve bu özdeşlik nedeniyle parti programları kurucu metinler olarak görülmüştür (Çelik, 2006: 76). Kemalizm'i oluşturan cumhuriyetçilik, halkçılık, devrimcilik – reformculuk, devletçilik, milliyetçilik ve laiklik ilkeleri 1931 CHP'nin parti programının içine yayılmıştır. 1937 yılında bu ilkelerin Anayasaya sokulmasıyla da Kemalizm, yeni devletin resmi ideolojisi haline gelmiştir (Zürcher, 2009: 269 – 270). Bu noktada Türkiye'de devletin karşı karşıya kaldığı meşruiyet krizini daha iyi anlamak

bakımından bu ilkelere değinmek yerinde olacaktır. Modernleşme sürecinde Kemalizm ve İslamcılık arasında devam eden mücadele içinde İslamcılığın Kemalist ilkelere getirdiği eleştiriler açısından kurucu ilkeleri anlamak önemlidir. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte laiklik ilkesi temelinde gerçekleştirilen reformlarla İslam'ın siyasal alandan dışlanması ve toplumsal alanda da denetim altına alınması mücadelenin özellikle laiklik eksenine oturmasını beraberinde getirmiştir. Araştırmanın örnek olayı olarak Cumhuriyet Mitingleri'nin gerçekleştiği dönem bu mücadelenin sivrildiği görülmüştür. Kemalist ideolojinin belirleyicisi olduğu Cumhuriyet Mitinglerinde yine laiklik, İslamcılık ve Kemalizm arasındaki temel çatışma noktasını oluşturmuştur. Bunun için laiklik ekseninde Kemalist dönemde din ve devlet ilişkilerinin nasıl oluştuğu ve bunun İslamcılığa etkisi ayrı bir başlık altında değerlendirilecektir.

Kemalizm, yeni devletin kuruluşunda bir hedef olarak koyduğu "muasır medeniyetlere ulaşma" çabasında devrimcilik/inkılapçılık[7] ilkesi çerçevesinde belirlenen reformları bir araç olarak kullanmıştır (Oran, 1997: 257). Devrimcilik olumlu anlamda bir sürekli değişime ve Kemalist reform programının desteklenmesine atıfta bulunmaktadır (Zürcher, 2009: 269 – 270). Kemalizm'in inkilapçılık İlkesinde iki noktaya vurgu yapılmaktadır. Bunlardan ilki Osmanlı toplumundan kopuşu gerçekleştirmek için Batılı kurum ve değerlerin ithali ve yerleştirilmesidir. İkincisi ise onların korunmasıdır. Bu bağlamda Cumhuriyet

[7] Kemalist devrimcilik ilkesinde "devrim" sözcüğünün taşıdığı anlamlar üzerinde durmak bir karışıklığı önelemek açısından gereklidir. Çünkü devrim sözcüğü bir yandan Osmanlıcadaki "ihtilal" terimini karşılarken diğer yandan da "inkılap" (reform) anlamında da kullanılmaktadır (Oran, 1997: 257). Burada "devrimcilik" sözcüğüyle kastedilen devrimden ziyade reformizmdir. Çünkü Kemalistler için, İttihatçı öncüllerine benzer bir şekilde, aşağıdan ayaklanma değil, yukarıdan yönlendirilen düzenli bir dönüşüm idealdi (Zürcher, 2006: 51).

mitinglerinde de Atatürk devrimlerinin İslamcılık karşısında korunması gerektiği sıklıkla vurgulanan bir tema olmuştur (Oran, 1997: 258). Kemalizm'de devrimciliğe, ulusal kurtuluş hareketinin başarılarını korumak ve çağdaş uygarlık düzeyine erişinceye kadar değişimi sürdürmek olarak iki işlev yüklenmiştir (Çelik, 2006: 87).

Batı'dan alınan kurum ve değerlerin toplumsal hayata sokulması, ekonomik alanın da kapitalist sisteme uyumlaştırılmasında önem taşımaktadır. Ancak toplum içinde herhangi bir sermaye birikimi gerçekleşmemiş olduğundan, bu uyumlaştırma çabası devlet eliyle yapılmak zorunda kalmıştır. Devletçilik ilkesinin uygulanmasına paralel olarak, ulusal bir burjuva kesimi yaratılmaya da çalışılmaktadır.[8] İş Bankası'nın kurulması gibi çeşitli tedbirler bu politikayı uygulamaya dönük olarak düşünülebilir. Böylece devletten bağımsız bir sermayenin varlığı da engellenmiştir.[9] Ancak Oran'ın belirttiği gibi, gerçekleştirilen devrimlerin bürokratik seçkinlerin

---

[8] İttihatçılar döneminde de ekonomi alanında serbest girişimin önünü açma ve sermaye birikimini sağlama yolunda çeşitli girişimlerde bulunularak ekonomi kapitalistleştirilmeye çalışılmıştır (Kansu, 2009). İttihatçılar, devrimin başarıya ulaşmasında ekonomik bağımsızlığın önemini anlamışlar, reformlar ve müzakereler yoluyla ekonomik bağımsızlığı sağlamaya yönelmişlerdir (Zürcher, 2009: 187). 19. yüzyıl ortalarına kadar kendine has özellikler taşıyan derebeylik düzenine sahip Osmanlı'nın toplumsal ve ekonomik yapısı, 19. yüzyıldan itibaren Fransa, İngiltere, Avusturya ve Rusya gibi dış güçlerin ekonomik ve politik baskılarıyla yüz yüze gelmeye başlamıştır. Böylece git gide bir yarı sömürge haline gelmeye başlayan Osmanlı'da 1908 devrimi, "ekonomik tabanı henüz kurulmamış bir milliyetçi burjuva hevesiyle", bu durumdan kurtulmak amacıyla yapılmıştır (Tunçay, 2005: 30). Kansu da 1908 devriminin "geç kalmış liberal bir devrim" olduğunu söyler. Buna göre devrim, "Türkiye'de siyasette rol oynamak isteyen ve ekonomik haklarını liberal bir hukuk düzeni içeren bir anayasal çerçevede garanti altına almak isteyen burjuva sınıfının istemlerini ön plana çıkarmaktaydı". Tüm bunların yanında, 1908 rejimi, yukarıdan devrimin siyasal boyutunu uygulamasının yanında ekonomik hayata da müdahale etmiştir. Buna göre, elitist toplumsal mühendisliğe giden bir pozitivist ideolojiye sahip Jön Türkler, milli bir ekonomi yaratma görevini de üstlerine almışlardır (Keyder, 2003: 40). Bu bakımdan Kemalistlerle İttihatçılar arasında bir süreklilik ilişkisi olduğu görülmektedir.

[9] 1980 sonrası ekonomide yaşanan neo liberal dönüşümle birlikte gelişmeye başlayan Pazar ekonomisi, aslında İslamcı olarak adlandırılabilecek sermayenin de gelişmesinde etkili olmuştur. Oluşmaya başlayan yeni sermaye, devlet eliyle oluşturulmamış olduğundan, devletin geleneksel değerlerinden uzak olduğu söylenebilir. Cumhuriyet mitinglerinde vurgulanan özelleştirilme karşıtlığının bir boyutu da aslında yeni sermayeye karşı bir tepki olarak nitelenebilir. İstanbul'da yapılması planlanan gökdelenlerin, Dubai'li bir firmaya ihale edilmesi ve Türk Telekom'un Arap sermayeli bir firmaya satılması İslamcı sermayenin uluslar arası bağlantılarla birlikte ülke eknomosini ele geçirmeye başladığına dair tepkileri arttırmıştır.

ideolojik tavırlarından kaynaklanmış olmaları nedeniyle halk kitleleri üzerinde olumsuz bir etkiye neden olmuştur. Çünkü devrimler halk tarafından talep edilmemiş üstelik geleneksel değerlerin de değişimini getiren düzenlemeler yapılmıştır. İşte burada laik reformlara gelecek karşı tepkileri engellemek isteyen Kemalist devlet gerek rıza yoluyla ve gerekse yasalarla yaptırım uygulayarak söz konusu reformları tepeden inme bir şekilde gerçekleştirmeye çalışmıştır (1997: 261).

Kemalizmin gerçekleştirdiği reformlar Batılı kurum ve değerlere yaslanarak toplumda hızlı bir değişimi öngörmüştür. Ancak toplumun Osmanlı İmparatorluğu'ndan bu yana geliştirdiği değerlerden kopuşu, öngörüldüğü biçimde gerçekleşmemiştir. Özellikle İslam kültürü ile biçimlenmiş olan geleneksel yapı, değişime karşı direnmiş ve varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Devlet aygıtının Batılı reformları yoğun bir baskıyla dayattığı dönemlerde yer altına saklanan bu İslami değerler, 1950'lerde devlet politikasının yumuşamasına bağlı olarak toplumsal hayatta hızlı bir yer edinmişlerdir. Bu durumun toplumdaki Batılı değerlere bağlı olan ve geleneksel değerlerini korumak isteyen kesim arasındaki ikili karşıtlığın temelini oluşturduğu söylenebilir.

Kemalizm muasır medeniyetlere erişme hedefi yolunda savunduğu reformları hem rıza hem de zorla gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu reformlarla bir yandan modern bir toplum yaratılmaya çalışılırken bir yandan da "tarihi ve kültürel kaynaklarının tanımı devletin denetiminde olan bir insan türü yaratmayı amaçlıyordu. (…) Kemalizm için, yeni Türk insanının kültürel kodlarının devlet

merkezli tanımlanması" önemli olmuştur (İnsel, 2006: 18). Bu bakımdan yeni toplumsal düzenin ve insanın çeşitli reformlarla yeniden biçimlendirilmesi ve hukuki yaptırım, eğitim gibi araçlarla zor ve iknaya dayalı bir şekilde bu biçimin yerleşikleştirilmeye çalışılması devrimciliğin uygulanabilirlik temelini oluşturan Kemalist devletçiliğe vurgu yapmaktadır. Devletçilik bir taraftan da devletin ekonomik alandaki üstünlüğünün tanınması anlamına gelmektedir (Zürcher, 2009: 270). Kemalizm'de devletin çoklu işlevi olduğunu yeniden vurgulamak gerekir. Buna göre devlet bir yandan ekonomik kalkınmayı sağlarken bir yandan da yurttaşlara gerekli eğitim ve kültürü vererek fikri önderlik de yapacaktır. Bu önderlikte Kemalist seçkinler reformların halka benimsetilmesini sağlamak için reformları küçük kasabalarda anlatacak reformist seçkinler oluşturmaya çalışmışlar ve seçkinlerle halk arasında bir körü işlevi görmesi amacıyla halkevleri ile köy enstitülerini kurarak kırsal bölgelerde sosyal ve kültürel standartları yükseltmeye çalışmışlardır (Yavuz, 2005: 81). Ancak yine de devletin "eğitim reformları, dinsel etkinlikler üzerindeki katı denetim mekanizması, kültürel ve etnik farklılıkların denetlenmesi yoluyla siyasal ve toplumsal pratiğin yönetim ve gözetimi" (Çelik, 2006: 88) sonucunda devleti halk karşısında önceleyen tavrı halk kitleleri ile aradaki uçurumu derinleştirmiştir. Bu durum da, Kemalist halkçılık ilkesiyle çelişkili görünmektedir.

Kemalist ilkeleri birbirine bağlayan kurucu öğe olarak vurgulanan halkçılık[10], bir yandan halkın siyasal yaşama katılması anlamında Cumhuriyetçilik ilkesinde

[10] Oran Bağımsızlık Mücadelesi döneminde halkçılığın üç işlevi olduğunu vurgulamaktadır. Birinci olarak halkçılık, ulus egemenliğinin eşrafı tatmin eden bir tamamlayıcı olarak kullanılmıştır. çünkü

benimsenen "ulusal egemenlik" düşüncesiyle ilişkiliyken diğer yandan da bütün ulusun çıkarlarının herhangi bir topluluk ya da sınıf çıkarlarının üstünde tutulması anlamında toplumsal düzenle ilişkilidir.

İlk olarak Kemalizm yeni siyasal görüşü oluştururken bunu halkçılık ilkesiyle açıklamıştır. Buna göre Kemalizm halkçılığı "ulusal sınırlar içinde yaşayan halk kitlelerini kendi çıkarları doğrultusunda, kendi iradelerinin egemenliğini sağlayarak yönlendirmek" (Çeçen, 2007: 125) olarak kavramıştır. Böylece bu ilkeyle iktidarın kaynağı "ulusal egemenlik" düşüncesi temelinde halka dayandırılmıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nde İslam'ın oluşturduğu iktidar kaynağı yeni devlette halka dayandırılarak bir kopuşu simgelemiştir.[11] Çünkü yeni rejimle birlikte "Osmanlı

savaş sırasında güç koşullarda çalışan halk temsilcileri, yani eşraf ve hocalar, kendileriyle farklı kökenden gelen ve farklı kafa yapısına sahip seçkinlerin, İstanbul'dan gelen seçkinlere iş bulmalarına karşı çıkmışlardır. dolayısıyla seçkinlere karşı yatıştırma halkçılığın birinci işlevi olmuştur. ikinci olarak halkçılık, Sovyet Rusya'dan yardım alınması için kullanılan sol içerikli bir anlam taşımıştır. Halkçılığın üçüncü işlevi, sonradan görülmeyecek de olsa gerçek anlamda bir halkçılık olarak kavranmıştır. Buna göre "halkçılık, seçkinler tarafından, ilk kez gereksinimlerini yönetime yansıtma olanağı bulan halk kitleleri ile eşrafın omzu üzerinden daha doğrudan bir ilişkiye geçmek için kullanılmıştır". Oran bunlara bir dördüncü işlev eklemekte ve bunun önemine değinmektedir. Buna göre "siyasal yaşamın her yönünü etkileyen halkçılığın önemli bir işlevi de günün sosyalizme açık görünen atmosferi içinde girişim üstünlüğünü solcu gruplara bırakmamak olarak ortaya çıkmaktadır" (Oran, 1997: 150 – 152).

[11] Kansu'nun belirttiği gibi modern Türkiye tarihinde 1908 yılı, meşruti monarşinin kurularak hükümetin sadece, halk tarafından seçilen bir meclise karşı sorumlu olması ve bu anlamda sultanın mutlak yönetiminin kırılarak mutlakıyetçi monarşinin ve bu yönetime hizmet veren askeri bürokrasinin gücünün siyasal süreçten dışlanmaya çalışılması bakımından oldukça önemlidir (2009: 1). Adından da anlaşılacağı gibi, 1908 yılında meşrutiyetin ikinci kez ilan edilmesi sanki, 1876'daki birincisinin devamıymış gibi görünse de, 1876'da sultan tarafından ilan edilen Kanun-u Esasi'yle başlayan anayasal hareket, mutlakıyetçi monarşiye yeni bir düzenleme getirmekle kalmıştır. Çünkü Kanun-u Esasi, Avrupa'nın en tutucu yasaları örnek alınarak hazırlanmış ve siyasal gücü monarşi ile bürokrasi arasında paylaştırmaktan öteye gitmemiştir (Kansu, 2009: 1). Kansu'ya göre, 1876 Kanun-u Esasi'si üzerinde yapılan değişikliklerle, sultana siyasette törensel bir rol atfedilmiştir (2009: 365). Kansu 1908 devrimiyle, mutlakıyetçi monarşiden meşruti monarşiye geçildiğini vurgulayarak, resmi tarih anlatısında 1923 tarihinde olduğu söylenen rejim değişikliğinin aslında II. Meşrutiyetle gerçekleştiğinin altını çizmektedir. Kansu'nun kelimeleriyle söylersek, "Rejim değişikliği 1923'te olmuş gibi anlatılıyor bize. Halbuki rejim değişikliği 1908'de oluyor. 1908 – 1922 arasında mutlakıyetçi monarşi değil, meşruti monarşi yaşanıyor. Başında ha cumhurbaşkanı ha padişah olmuş bir şey fark etmiyor ki. Çünkü meclis üstünlüğü önemlidir. Ama biz demagojik bir söylemle cumhuriyeti sanki liberal bir demokrasiymiş, parlamenter bir rejimmiş gibi algılamak istiyoruz" (http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=156980).

hanedanından kaynaklanan meşruiyet olsun, dinsel kaynaklı herhangi bir meşruiyet olsun, artık yerini radikal ve kalıcı bir şekilde halkın egemenliğinde merkezlenen ve meşrulaşan bir söyleme bırakıyordu" (Karaömerlioğlu, 2006: 275). Böylece Çeçen'e göre Kemalist halkçılık ilkesi "halkın uyandırılması[12], bilinçlendirilerek yönetimin bir halk hükümeti olması, halkın çıkarları doğrultusunda devletin yönetilmesi ve halka karşı olan güçlerin siyasal alandan temizlenmesi"ni içermektedir. Ancak 1930'lara gelindiğinde halkçılık "halk için, halka rağmen" formülüyle daraltılmıştır. Buna göre ulusal egemenlik için Meclisin varlığı yeterli görülmüş ve halkın siyasal hayata katılımı sınırlanmıştır (Köker, 2009: 138).[13] Kemalist seçkinler böylece kendilerini Meclisle özdeşleştirerek çağdaşlaşma yolundaki reformları, kimi zaman halk iradesiyle çelişse bile, halk adına gerçekleştirmeyi bir görev bilmişlerdir (Çelik, 2006: 77). Bütün reformlar devlet eliyle yukarıdan aşağı gerçekleştirilmiştir. "Yapılacak işlerin ölçütü bilinçsiz kitlelerden gelen (daha doğrusu gelmeyen) istemler değil, ülkeyi kalkındırmak yolunda kararlı olan seçkinlerin kafalarındaki modeldir" (Oran, 1997: 185). Bu modele halktan gelen karşı tepkiler de zor yoluyla bastırılmıştır. Böylece Kemalist halkçılık anlayışı bir yandan iktidar kaynağı olarak halkı görüp olumlarken diğer yandan da halkı, laiklik ilkesi temelinde uygulanan reformlarla gerçekleştirilmeye çalışılan çağdaşlaşma yolunda bir tehdit olarak algılamışlar ve bu karşı tepkileri "gerici" olarak nitelemişlerdir.[14] Bu bakımdan

[12] Cumhuriyet Mitingleri'nde halkın AKP'nin şeriat özlemleri karşısında uyandığı sıklıkla vurgulanmıştır. Bu çerçevede mitingler bir halk uyanışı olarak nitelendirilmiştir. Örneğin Cumhuriyet Gazetesi'nde Ankara'da gerçekleştirilen Tandoğan Mitingi "Ulusal uyanış" başlığıyla verilmiştir (Cumhuriyet, 15 Nisan 2007).

[13] 1924 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930'da Serbest Fırka deneyiminde Kemalist elitlerin halkın tepkisiyle karşılaşması sonucu, yeni rejim için halkın hazır olmadığı düşüncesiyle çok partili hayata son vererek reformlarla halkın bilinçlendirilmesi anlayışını savunmaları bunun göstergesidir.

[14] İrtica ya da gericilik Türkiye'de bir tehlikenin bir korkunun adı olarak kullanılmaktadır. Gerici kavramının kullanımı genellikle Osmanlı yenileşme hareketleriyle ilişkilendirilerek bu hareketlere karşı tepkiler gericilik olarak tanımlanmıştır. Ancak Osmanlı döneminde dini gerekçelerle yenileşme hareketlerine karşı durmak henüz o dönemde gericilik olarak adlandırılmamış, sonrasında bu tanıma

laiklik ilkesiyle halkçılık ilkesi arasında da bir çelişki olduğu görülmektedir. Laikleştirici reformlara rağmen halkın büyük çoğunluğu tarafından benimsenen "dinsel içerikli değerler sistemi" Kemalistlerin sürekli mücadele ettiği bir rakip olmuştur. Bu açıdan da Kemalist modernleşme programı uygulama çabası çerçevesinde Kemalizm halkın duygu ve düşünüş biçimiyle bir çatışma ilişkisi içinde olmuştur (Köker, 2009: 169).

İşte bu durum Kemalizm ve İslamcılık arasındaki gerilimlerden birini oluşturmaktadır. Buna göre İslamcılar, Kemalist elitleri "halka rağmen" anlayışlarıyla halktan gelen talepleri görmezden gelerek halkı yok saydıkları noktasında eleştirmektedirler.[15] Kemalistlere yöneltilen bu eleştiriyi Cumhuriyet Mitingleri'nde de görmek mümkündür. Burada da İslamcılar, AKP'nin cumhurbaşkanı seçmesini istemeyen Kemalist elitleri, halkın iradesini yok saymakla eleştirmekte ve bu hareketleri Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana devleti ellerinde

---

başvurulmuştur. Bunun ilk örneği de II. Meşrutiyet döneminde yaşanan 31 Mart Olayı olmuştur (Mert, 1998: 9). Resmi tarih anlatısında söz konusu olay daha çok modernleşme ve laikliğe karşı gerici bir hareket olarak değerlendirilmektedir. Bunun dışında kalan bazı görüşlere göre ise, ordu içinde alaylı askerlerle mektepli subaylar arasındaki iktidar mücadelesinin bir sonucu olarak vurgulanmıştır. Bu görüşlerdeki ortak nokta ise hareketin İTC karşıtı olması ve dinin hareketi meşrulaştıran bir araç olarak kullanılmasıdır (Akşin, 1998; Yurdsever Ateş, 2008; Ahmad, 2009a; Karpat, 2010). Akşin'e göre, ayaklanma her ne kadar "Şeriat isteriz" sloganları atılsa da, gerçekte ayaklanma, muhalefetin alaylı askerleri kışkırtarak, İttihat ve Terakki'ye karşı düzenlediği fakat başarıya ulaşamamış bir askeri hükümet darbesidir (1998: 176). Gericilik Türkiye'de "öncelikle bir siyasal tercih olmaktan ziyade koyu cahillik olarak tanım kazanıyordu. Diğer yandan bu koşullar altında, modernleşme süreci boyunca, sekülerleşmemiş ve kendini dinsel terimlerle ifade etmeye devam eden halk kitleleri, gericilik hareketlerinin doğal müttefikleri olarak görülmüşlerdir" (Mert, 1998: 11). Bağımsızlık mücadelesi sırasında ise irtica, İstanbul hükümetlerinin mücadele karşısındaki olumsuz tavrının dini söylemlerle desteklenmesi etrafında irtica teması güçlenmiştir (Mert, 1998: 16). Aydınlanma düşüncesi çerçevesinde, "dini düşünceyi toplumların tarihsel ilerlemesinde bir geri aşam olarak görme anlayışının sonucu da dinsel söylem ve semboller çevresinde her şeyi geri/gerici olarak niteleme geleneği" oluşmuştur (Mert, 1998: 17).

[15] Bora, Kemalist reformların, İslamcı resmi tarih eleştirisinin iddia ettiği oranda bir düş kırıklığı ve hoşnutsuzluk yaratmamış olsalar da, "oldukça pasif bir şekilde 'izlenmiş' ve geniş halk kesimlerinde "toplumsal bir dönüşüm heyecanı ve inisiyatifi" oluşturamadığını vurgulamakta, buna göre de mili kimliğin asli bir unsuru olarak aktarılmaya çalışılan "devrimci" bir ulus olma bilincinin "popüler" karşılık bulamadığının altını çizmektedir (1996: 189).

tutan Kemalist elitlerin bu gücü kaybetmeye başlamalarının bir sonucu olarak görmektedirler. Diğer taraftan, ideolojisini Kemalizm'in oluşturduğu Cumhuriyet Mitingleri'nde ise, AKP'nin halkın dini duygularını kullanarak iktidar olduğu ve çağdaşlaşma yolunda gerçekleştirilen Kemalist reformların geri döndürülmeye çalışıldığı vurgulanmıştır. Bu noktada İslamcılık yine "gericilik" olarak tanımlanmıştır. Ayrıca İslamcılığın "halkı yok sayma" eleştirisine karşı mitingler, Kemalist elitler tarafından bir "halk hareketi" olarak tanımlanarak mitinglerde yansıtılan halkın taleplerinin görülmemesi çerçevesinde bir karşı eleştiri geliştirilmiştir.

Kemalist ilkeler arasında halkçılık "sınıflı toplumun var olmadığını kuramsal olarak açıklama" işlevi de görmüştür. Buna göre Kemalist halkçılık anlayışı, halkın organik bir birim olarak sınıflardan ziyade meslek gruplarından oluştuğunu anlatmaktadır. Bu nedenle de halkçılık sınıf dayanışması yerine ulus dayanışmasını öne çıkarmaktadır (Toprak, 2003: 237 – 238). Bir başka ifadeyle halk kavramının yerine ulus koyulmuştur. Böylelikle halk ulus, ulus da halk anlamına gelmiştir (Yerasimos, 2003: 80; Tunçay, 2005: 184). Böylece halkçılığın, içerdiği vurgu nedeniyle milliyetçilikle de örtüşen bir tarafı vardır (Karaömerlioğlu, 2006: 275).

Milliyetçiliğin oluşumunda, milli devletin kuruluş süreci oldukça belirleyici bir öneme sahiptir. Çünkü milliyetçiliğin oluşum evresindeki söylemler, imgeler, anlatıları şekillendirerek milli kimliği de tasvir eden, milli devlet ve onunla birlikte teşekkül eden modern iktidar aygıtıdır. "İktidar, icraatiyle ve söylemiyle, bir millet

ve bir kimlik kurar; ‘aslında kimiz?’ ve ‘nasıl olmalıyız?’ sorularının cevaplarını sabitler” (Bora, 1996: 168). Milliyetçi Kemalist ideoloji, eski devletin dine dayalı geleneksel yapısını ortadan kaldırdıktan sonra benimsediği ulus devlet çerçevesinde Batı modeline uygun olarak, “laik temele dayalı türdeş (homojen) bir ulus toplumu oluşturacak biçimde yeniden örgütlemeye” girişmiştir. Kemalist milliyetçi ideoloji, toplumu yeniden yapılandırırken kurmak istediği ulus toplumunu dine dayanmaktan kurtarmak için bir yandan laiklik politikalarını uygularken bir yandan da yıktığı eski temelin yerine yenisini koymak gerektiğini farkındaydı. Bu amaçla da dil ve tarih konularını uluslaştırma çabasına girişmiştir (Oran, 1997: 198 – 200).[16] Laiklik ilkesi modern bir ulus ve ulusal kimlik oluşturma tasarısının ayrılmaz bir parçasıydı. Cumhuriyetin hedeflediği siyasal kimlik artık, tereddütsüz ulusal kimlik olmuştur. İslamiyet kaçınılmaz olarak bu kimliğin asli unsuru olmaya devam etse de[17], Cumhuriyetin siyasal elitleri, ulusal kimliği seküler çerçevede tanımlama yoluna gitmişlerdir (Mert, 2006: 206). Laiklik ve milliyetçilik II. Meşrutiyet dönemi ideolojisinin belirgin özellikleri arasında yer almıştır. Ancak o dönemde geçerli olan

---

[16] 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu)’nin kurulmasıyla, Osmanlı dili yerine koymak için, “lehçelerden ve eski edebi kaynaklardan, hatta Orta Asya’daki Türki dillerinden sözcükler” bir araya getirmeye başlanmıştır. 1936’da resmen kabul edilen, bütün dillerin, Orta Asya’da konuşulan eski tarihi dönemlere ait tek bir dilden çıktığı, Türkçenin de bütün diller içinde bu dile en yakın olduğu ve bütün dillerin Türkçeden geçerek bu en eski dilden gelişmiş olduğunu savunan Güneş Dil Teorisi de dilde dili uluslaştırma çabalarının bir parçası olmuştur. diğer taraftan 1932’de kurulan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (Türk Tarih Kurumu)’nin ortaya attığı “Türk Tarih Tezi” de bu tarihi uluslaştırma çabasının bir örneği olmuştur. bu kurama göre, “Orta Asya’nın beyaz (aryan) sakinlerinin torunları”yken sonradan başka yerlere göç etmişlerdir. Bu tarih anlayışı Türklerin, Hititler ve Sümerler gibi, dünyanın yüksek uygarlıklarını yarattığını savunmaktadır. Böylece Türklere Osmanlı dışından bir övünç kaynağı sağlayarak “eski”den kopuşu sağlamada bu kurama başvurulmuştur. Böylece Güneş Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezi, Kemalizmin “yeni bir ulusal kimlik ve güçlü bir ulusal birlik kurma” amacında kullandığı araçlar olmuştur (Zürcher, 2009: 281 – 282).

[17] Bora, milli kimliğin oluşturulmasında kilit işlevi olan Öteki imgesini şekillendirenin Türkiye’nin tarihsel-toplumsal gerçekliğine içsel olarak “Eski Türkiye” yani dinsel dünya görüşüyle çerçevelenen “Osmanlı” olduğunu söylemektedir. Milli kimliğin Öteki-imgesi olarak “eski”yi koyması eski kimliğe dair bir tanımlamayı da beraberinde getirmektedir. Bu “eski kimliğin” yeniden tasarlanışında Osmanlı, Türk’ün başarılarının engel olarak görülmektedir. Bu çerçevede İslam da, bu eski medeniyet ve Osmanlı kalıntısını (buna göre de irtica tehlikesini) temsil edene işaret etmektedir. İslam hem “batı medeniyetinin evrenselliğinin” hem de “Türk kimliğinin özgünlüğünün” dışında bırakılmıştır. Öyleyse ancak evrensel medeniyet ölçülerine (yani seküler bir varoluşa) ve “Türk” kimliğine uyarlanarak” meşrulaşabilecektir (Bora, 1996: 183 – 184).

Türkçülük yeterince sekülerleşmemiştir. Bu bakımdan bu dönemde milli kimlik tanımları İslami içerikli kalmıştır (Zürcher, 2009: 269). Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise Türklüğü bir ulusal kimlik olarak tanımlayan ortak dil, ortak tarih, ortak vatan, ortak köken gibi öğeler arasında din yoktu (Çelik, 2006: 84). Diğer taraftan Kemalist milliyetçilik "çatışmalardan arınmış, Cumhuriyet idaresinin yekpare bir görüntüyle yansıyacağı bir alan olarak tasarladığı kamusal alanı bu görüntüyle uyuşmayan her türlü 'sızma'ya karşı koruma altına almış"tır (Karaömerlioğlu, 2006: 215). Bu çerçevede, Türk milliyetçiliği, yeni topluluğun dış güçler ve içerideki aykırı hareketlerden dolayı tehlike altında yaşadığını özellikle vurgulamıştır. Devlete de topluluğu koruma görevi yüklemiştir. Böylece otoriterlik devletin meşruiyet ilkesi olarak milliyetçiliğe dayanmanın zorunlu sonucu olmuştur (Keyder, 1998: 38).

Kemalist milliyetçilik kimlik inşasında sınıfsız, imtiyazsız homojen bir ulus oluşturmayı hedefleyerek bunu Türklük üst kimliği altına toplamayı amaçlamıştır. Bu nedenle din, sınıf, etnik temelli kimlikleri devletin bekası karşısında bir tehdit unsuru olarak görerek kamusal alandan dışlamıştır. Kemalist milliyetçiliğin yekpare toplum ideali karşısında İnsel'in belirttiği üzere (2006: 18), fiilen hiçbir toplumun, özelikle de etnik ve kültürel kaynakları göz önüne alındığında[18] Türkiye'nin yekpare olmasının pek mümkün görünmemesi noktasında meşruiyet krizinin ortaya çıktığı savunulmaktadır. Bu bağlamda meşruluğunu "türdeş bir kültürel/ekonomik bütünlük olarak kavramak ve oluşturulmak istenen "ulusal birlik" esasına oturtmayı

[18] Türk olarak tanımlananlar arasında, kendini "Müslüman" olarak algılayanlar olduğu gibi "Kürt" olarak algılayanlar da vardır ve hatta "yerel varoluşları ve benlikleriyle" kendini tanımlayanlar da bulunmaktadır (Bora, 1996: 169).

hedefleyen Cumhuriyet'in, toplumun resmi söylemce sunulduğu gibi 'imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitle' olmadığını açığa çıkaran belirtiler karşısında" Kemalist elitlerin gösterdiği tepkiler aslında meşruiyet krizine bağlıdır (Köker, 1996: 150). Turan da benzer noktaya işaret ederek, özellikle İslamcılık ve Kürt hareketinin yükselmesiyle toplumun homojen bir bütün olmadığı noktasında "ulus-devletlerin temsil ettiği birlik esasına dayanan meşruluk" sarsılmaya başlamıştır (2006: 593). Bu açıdan değerlendirildiğinde Cumhuriyet Mitingleri'ni de 1980 sonrasında yükselişe geçen, İslamcılığa karşı Kemalist devletin karşılaştığı meşruiyet krizine karşı bir tepki olarak okumak mümkündür.

2.2.1. Laiklik İlkesi Çerçevesinde Cumhuriyet Döneminde Din ve Devlet İlişkileri

Cumhuriyet reformları öncelikle, modern bir toplum inşasına temel teşkil eden kurumsal ve toplumsal dönüşümlerin tümüne zemin hazırlamayı hedeflemiş dinsel kurum ve hiyerarşilerle birlikte, geleneksel topluma özgü tüm kurum ve hiyerarşileri de ortadan kaldırmıştır. Laiklik ilkesi bu yönüyle, Kemalist ideolojide geleneksel toplumdan modern bir topluma dönüşümün çerçevesini belirlemiştir (Mert, 2006: 204).

Kemalist laiklik anlayışının iki temel boyutu vardır. İlk olarak toplumda hukuk, eğitim gibi alanlarda oluşmuş olan ikilikleri kaldırmanın amaçlanmasıdır (Şaylan, 1992: 80). Cumhuriyet döneminde laiklik ilkesi yönünde atılan ilk adımlar,

1924 yılında Halifelik ve Şeriye ve Evkaf Vekaleti'nin kaldırılması, eğitimde ve sonra da yargıda birliğin sağlanması olmuştur. Daha sonra ise bunları fesin kaldırılarak şapkanın getirilmesi, tarikat ve tekkelerin yasaklanması, Batı yasalarının benimsenmesi gibi başka adımlar izlemiştir (Tunçay, 2005: 178). Zürcher'e göre bu reformlar Osmanlı laikleşme sürecinin bir devamı olarak görülebilirler. Ancak 1925'te tarikatların yasaklanması ve tekkelerin kapatılması ile 1926'da Avrupa Medeni Hukukunun toptan kabulü Kemalistleri ayırıcı adımlar olmuştur. Çünkü radikal olarak yeni olan bu reformlarla, devlet, artık kendine bağlı olmayan dinsel kurumlara ve yurttaşlar arası kişisel ilişkilere müdahale etme olanağına sahip olmuştur ve bu durum sadece kurumlar ve yasamayı değil, sıradan yurttaşın "hayat tarzı"nı da etkilemiştir (Zürcher, 2006: 48). Buna göre laiklik söylemi, "bireyleri Batılı hümanist, aydınlanmacı değerleri benimsemeye, düşünme ve muhakeme etme tarzını bilimsellik ve rasyonellik ölçütünde değiştirmeye, halkın düşünüş tarzını belirlediği düşünülen hurafe ve inançları kökünden yok etmeye ve yeni toplumun temeline pozitif ve deneysel bilimlerin bakış açısını yerleştirmeye dönük bir tasarıdır" (Çelik, 2006: 86). Bu açıdan Köker'in belirttiği gibi, Kemalist laiklik politikası, "fertleri mütefekkir kılmak", boş inançları yok etmek ve yeni toplumun temeli olarak düşünülen "müsbet tecrübevi ilim" anlayışını geçerli kılmak öncüllerine dayandırılmaktadır (Köker, 2009: 166 – 167).

Kemalist söylem içinde laiklik, çağdaş hayat tarzının en önemli koşulu olarak görülür. Bu açıdan İslamcılık, "çağdaş olmayan" zamana ait olarak görülmekte ve ancak "ortaçağ", "fundamentalizm", "köktendincilik" kavramlarıyla ele alınmaktadır (Göle, 1999: 137). Ayrıca Kemalist laiklik söylemi, "geleneksel ve dinsel olanla laik

ve bilimsel (rasyonel) olan arasında, Doğululuk, Müslümanlık ve Osmanlılıkla Batılılık ve modernlik arasında karşıtlıklar" kurmaktadır (Çelik, 2006: 86). Kemalizm, toplumsal ve siyasal alanda laik – dinsel karşıtlığı kurarken laiklik ve onunla ilişkili kavramları olumlarken, dinsel olanı olumsuzlamaktadır. Kemalizm'in dinsel olanı dışlamaya dönük politikaları, İslamcı söylemle karşıtlığının temelini oluşturmuştur. Bu nedenle, hem Kemalist modernleşmeci elitlerin hem de onların laiklik politikalarının İslamcılar tarafından dinsizlikle suçlanması Kemalizm'le İslamcılık arasında önemli bir gerilim noktası olmuştur (Tunaya, 2003: 189). Bu gerilimi aşmak üzere, Çelik'in belirttiği gibi, Kemalist söylem içinde üç ayrı stratejiye başvurulmaktadır. İlki, İslam'ı cumhuriyetin gerçek düşmanı olarak gören dışlayıcı bir tavırdır. Buna göre, İslamcılığın köktenci biçimde yadsınması söz konusu olmuştur. İkinci stratejide, dini bütünüyle yadsınmaz ama "Türkiye Cumhuriyeti'nin herhangi bir inancı resmi din olarak tanımasının laiklik ilkesi gereği mümkün olmadığını vurgulayarak", dini alanın sınırları belirlenir. Buna göre de, kişinin bireysel yaşamına ait rasyonelleştirilmiş ve siyasetten arındırılmış bir İslam, kabul edilebilir görülür. Üçüncü stratejide ise İslam değil; fanatikler ve fanatiklik reddedilir (Çelik, 2006: 87). İkinci boyut, İslamiyet'i siyasi iktidarın meşruiyet kaynağı olmaktan çıkarması çerçevesinde Kemalist ideoloji "karşı devrimin esas olarak dinsel ideoloji biçiminde ortaya çıkacağına işaret etmiştir. (…) Kemalist laiklik anlayışı içinde din sivil topluma bırakılan geniş bir özgürlük alanı olarak yorumlanmamış, aksine sıkı devlet denetimi altına sokulmuştur" (Şaylan, 1992: 80). Zürcher'e göre de, yukarıda bahsedilen ve laiklik ilkesi yolunda ilk düzenlemeler olan kutsal görülen şeyhülislamlık makamının ve Şeriye ve Evkaf Vekaletinin kaldırılarak yerine kurulan, Diyanet İşleri Reisliği ile Evkaf Umum Müdürlüğü'nün

doğrudan Başbakanlığa bağlanması, Kemalist laiklik anlayışının devletle dinin tamamen ayrılması anlamına gelmediğini, daha çok, devletin din üzerindeki denetimini ilan ettiğini açıkça göstermektedir (Zürcher, 2009: 277).

Mustafa Kemal din konusunda Kurtuluş Savaşı'nın başlarında açık bir tutum almamış görünmektedir (Şaylan, 1992: 81). Özellikle Milli Mücadele döneminde, İslami dayanışmadan yararlanılmış, hatta "dinin siyasete alet edilmesi" yolunda, Osmanlı döneminden bile daha ileriye gidilmiştir (Tunçay, 2006: 92).[19] Milli Mücadele döneminde ve sonrasında, ulusalcılar İslam'ın, Çerkezler, Lazlar, Araplar, Kürtler ve Türklerden oluşan karma bir nüfusu içinde, kendi davaları için seferber etme yolunda, birliği sağlamak bakımından ne kadar değerli olduğunu anlamışlardır. "Ulus", "ulusal" ve "ulusalcılık"ı betimlemek için kullandıkları terimlerin, kökeni Arapça olan ve Türkçede dini cemaat anlamına gelen "millet" sözcüğünden türetilmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Dolayısıyla, İslami söylem, bir süre için de olsa tutucu unsurların desteğini sağlayarak ulusalcılara da hizmet etmiştir (Ahmad, 2009b: 64). 23 Nisan 1920'de TBMM'nin Kur'an okunarak açılması, Mustafa Kemal'in Ankara'ya gelirken Hacı Bektaş'a uğraması gibi örnekler de bunu göstermektedir. Ancak 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu savaşın amacını halife – sultanı kurtarmak olarak belirlerken anayasanın birinci maddesi "hakimiyet milletindir" demektedir. Egemenliğin insanlara verilmesi ve hem de ulus kategorsinin ortaya çıkması İslami öğretinin özüne karşıdır. Yani bu anayasa maddesiyle şeriata dayalı devlet tarihe karışmıştır (Şaylan, 1992: 81).

[19] Bütün Müslüman Osmanlı vatandaşlarının Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin doğal üyesi sayılması, ilk TBMM'nde Müslüman olmayan tek bir üyenin bulunmayışı bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Tunçay, 2005: 177).

Kemalist reformların en karakteristik unsuru olan laiklik hamlesinde üç faaliyet alanı görülmektedir. Bunlardan ilki, ulemaya, kurumlaşmış İslam'ın geleneksel kalelerine saldırmak anlamına gelen devleti, eğitimi ve hukuku[20] laikleştirmektir. İkincisi, dinsel simgelerin üzerine gitmek ve bunların yerine Avrupa uygarlığının simgelerini koymak ve üçüncüsü, toplumsal yaşamı laikleştirmek ve gerektiğinde popüler İslam'ın üstüne gitmektir (Zürcher, 2009: 276). Kemalizm, Osmanlı'dan beri süregelen iki İslam karşısındaki tavrı devralmıştır. Halk İslam'ını hurafe olarak yaftalayarak yasaklamak, bunun karşısında resmi İslamı devlet denetimi altına almak (Kubilay, 2010: 45). Bu yönde gerçekleştirilen ilk laiklik adımları, dinin gerçek özüne dönmek ve gericilerin çağdaşlaşma yönündeki olumsuz etkilerini önlemek gerekçeleriyle atılmıştır. Bunda din hocalarının çoğunun Kurtuluş Savaşı'nı desteklemesine rağmen, Saray ve çevresinin dini kullanarak Anadolu hareketine karşı çıkmış olması da bahane olmuştur (Tunçay, 2005: 182). Kemalistler, geleneklere ters düşen yasaları çıkarırlarken "putları yıkalım" sloganını kullanmışlardır. Halk İslam'ını temsil eden ve bu nedenle de Müslümanlar üzerinde resmi İslam'dan daha etkili olan tarikatlar, tekkeler ve türbeler kapatılmıştır (Ahmad, 2009b: 99).[21] Bu çerçevede denilebilir ki "Kemalizm, hurafe olarak nitelendirdiği halk İslam'ını kesinlikle dışlarken, kendi denetimi altındaki modernleştirilmiş ya da ehlileştirilmiş bir İslam'ı bütünüyle dışlamamıştır. Devletin İslam'ı denetleme ve

---

[20] 1926 yılında İsviçre'den Medeni Kanun ile Borçlar Kanunu ve sonrasında da başka ülkelerden çeşitli yasaların alınması, laikliğin aşılarak Avrupa hukuk sistemindeki başka din değerlerinin bazı etkilerinin kabul edilmesini getirmiştir (Tunçay, 2005: 57).

[21] 1930 yılının son günlerinde yaşanan Menemen Olayı'nda hükümetin din hocalarına karşı olumsuz tavrı açıkça görülmektedir. Bir yedek asteğmenle (Kubilay) iki mahalle bekçisinin öldürüldüğü gerici ayaklanma, ordu tarafından şiddetle bastırılmasından başka, faillerin Nakşibendi Tarikatı'yla bağlantıları olduğu gerekçesiyle bu tarikatın mensupları da koğuşturmaya uğramıştır (Tunçay, 2005: 182).

İslam'ın kendi yorumu çerçevesinde yaşanmasına yönelik *çabaları, Türkiye'nin* laiklik politikasının farklılığını ortaya koymaktadır" (Kubilay, 2010: 45).[22] Hükümet, halk İslamı'nın çoğu dışavurumunu bastırmada, en azından kentlerde başarılı olsa da, halk İslamı kuşkusuz yok olmamıştır. Bunun sonucunda arikatlar büyük ölçüde yer altına kaymıştır. Ama otoriter bir yönetim biçiminin dayatılması ve halk İslam'ının bastırılması yoluyla hükümet İslam'ı siyasallaştırarak bir muhalefet aracına dönüştürmüştür. Kemalistlerin bu otoriter tavrı sonuçta, kendileriyle halk kitlesi arasındaki bağların kopmasına yol açmıştır (Zürcher, 2009: 285).

Cumhuriyetin ilanı hem siyasi hem de kurumsal olarak Osmanlı Devletiyle birlikte İslamcılığın da tasfiyesi anlamına gelmektedir. Bir yandan Şer'iye ve Evkaf

[22] Michel, Laisizm, laikleşme ve laiklik kavramlarının küçük anlam farklılıklarıyla kullanıldığını söylemektedir. Yazarın belirttiğine göre, "laikleşme, sivil toplumda insan yaşamının çeşitli durumlarının din tarafından yönelnedirilmesinin sona erdiği süreç" olarak kabul edilmektedir. Toplumda laikleşme yolunda gerçekleştirilen değişimler bazı kişiler tarafından (Türkiye ekseninde düşündüğümüzde Kemalizmi burada konumlandırabiliriz) "cahillikten bilgiye, batıl inançtan bilmeye, çocukluktan olgunluğa doğru" bir gelişim olarak olumlu karşılanmaktadır. Başkaları ise (İslamcılık da burada konumlanıyor görünmektedir. Ancak burada belirtilmesi gereken günümüzde İslamcılık akımının laikliği eleştirmekten ziyade Kemalist laiklik anlayışını eleştirmeye başlamış olmasıdır.) "inançtan amaçsızlığa, açıklıktan karmaşıklığa, mutlak değerlerin kesinliğinden göreceliğe doğru bir" dönüşüm olarak laikleşme sürecini olumsuzlamaktadır. Laikleşme sonucunda oluşan laiklik kavramı ise, "Bireyin din otoritesini ne zaman, nasıl ve hangi durumda kabul edeceğine ve din bilginleri tarafından temsil edilen uygulama ve değerlerin hangilerini benimseyeceğine kendisinin" karar vermesidir. Laikleşmenin, dine kayıtsız kalmaktan çok tamamen karşı bir ideoloji haline gelmesi ise laisizm olarak tanımlanmaktadır (1994: 101 – 102). Çeçen (2007), Kışlalı (1999) gibi bazı Kemalist yazarlar, İslamcı eleştirilerde Kemalizm'in dine karşı olduğu ve bireylerin dini gerekleri yerine getirmelerinin engellendiği savlarına karşı (bu anlamda laisist), Kemalizm'in dine karşı olmadığı, dini yaşanabilir kıldığını savunmaktadırlar. Çeçen (2007) Kemalizm'in laiklik ve din politikasını, İslamiyet'te ruhban sınıfı olmadığı için,her insanın gerçeğe ve bilime ulaşması gerekliliği nedeniyle, bireylerin İslam'ı yaşarken bilimi ve dini anlamayan hoca kılıklı cahillerden ziyade gerçek din adamlarını dinlemesi gerektiği, "Türk ulusunun dindarlığı ancak sade bir yaşam çerçevesinde alabileceği", saçma sapan boş inançlara inanılmaması gerektiği olarak açıklamaktadır. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulmasıyla da dinin meşrulaştığını bu noktada Kemalizm'in gerçek dine önem verdiğini vurgulamaktadır. Kışlalı (1999: 99), Mustafa Kemal'in dine karşı olmadığı, sadece dinde reform yapmak istediğini belirtmektedir. Kılıçbay ise daha farklı bir görüş öne sürmekte, "Diyanet İşlerinin lağvedilmesi, dinsel konuların düzenlenmesinin cemaatlere bırakılması, her tür din okulunun kurulma ve işletilmesi işinin cemaatlere bırakılması, din adamı kadrolarının lağvedilmesi" gibi değişimlerin gerçekleştikten sonra, bir başka ifadeyle devletin din üzerindeki kontrolünün tamamen kaldırılmasından sonra ancak laik olunabileceğini vurgulamaktadır (1994: 18 – 19).

Vekâletinin kaldırılması, Tevhid – i Tedrisat Kanununun kabulü ve en önemlisi hilafetin kaldırılmasıyla Osmanlı Devleti'nin kalıntıları yok edilmeye çalışılırken diğer yandan da Takrir – i Sükun Kanunları[23] ve İstiklal Mahkemeleri[24] yoluyla İslamcı liderler baskı altına alınarak (Bulaç, 2004: 48) İslamcılığı sindirme çabalarıyla "yeni" devletin dinle bağları kesilmeye çalışılmıştır.

Tevhid-i Tedrisat, hem eğitimin çağdaşlaşması hem de tüm eğitim kurumlarının devletin denetimine geçmesi anlamına gelmiştir. Dolayısıyla bundan sonra artık, din eğitimi de, gerektiğinde devlet tarafından verilecektir. Kemalizm'in çağdaşlık anlayışı da temelde "hayatta en hakiki mürşit ilimdir" düsturuna dayandırılmış laiklik de bu çerçevede, İslami inanç sisteminin yerine bilimsel inanç ve örgütlenme sisteminin geçirilmesi anlamını kazanmıştır (Köker, 2009: 167 – 169).

Laiklik yolunda gerçekleştirilen reformlardan biri de alfabe değiştirmek olmuştur. Bu değişiklikle de Arap alfabesinden Latin harflere geçilmiştir. Tunçay'a göre, söz konusu değişim, milliyetçilikle birlikte İslam'ın da yeniden biçimlendirilmesini ima etmektedir. Buna göre yazı devrimini, Cumhuriyetin ilk

---

[23] Bazı Sünni Kürtlerin, hilafetin kaldırılmasını, merkezi devletle olan bağlarının zayıflaması olarak yorumlaması sonucu ulusal nitelikte bir ayaklanmaya kalkışmaları, hükümet tarafından genel bir bastırma politikası uygulamasının gerekçesi haline getirmiştir. Ancak böyle bir politika uygulayabilmek için hükümet bu hareketi ulusal ayrılmacı yerine, dinsel-karşı devrimci olarak tanımlamış ve İngiliz emperyalizminin bir oyunu olduğunu savunmuştur. Böylece Takrir-i Sükun Kanunları ve sonrasında İstiklal Mahkemeleriyle birlikte bir dizi toplumsal reform yürürlüğe konarak laikleşme süreci hızlandırılabilmiştir (Tunçay, 2005: 55 – 56).

[24] Hint Müslümanlarından İsmailiyye mezhebi ile İslam Cemiyeti liderleri tarafından Türkiye Başvekiline yazdıkları bir mektupla, halifeliğin tüm Müslümanlar arasında manevi bir bağ olarak korunmasını istemeleri ile Tanin Gazetesinde Lütfü Fikri bey'in halifeye hitaben bir yazı yazması Aralık 1923'te, İstanbul'da ilk İstiklal Mahkemesinin kurulmasına neden olmuştur (Tunçay, 2005: 54).

yıllarında, dil üzerinden denenen "İslamiyeti Türkleştirme" çabaları çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Bu bağlamda öncelikle Türkçe namaz denenmiş, İlahiyat Fakültesi çevresinde bir grup tarafından reformasyon önerileri geliştirmiştir. Her ne kadar Türkçe namazdan vazgeçilmiş olsa da, 1950 DP dönemine kadar Ezan ve Kamet Türkçe okunmuştur. Ancak Türkçe Kur'an konusu 20. yüzyılda da tartışılmaya devam edilmiştir (Tunçay, 2006: 92 – 94).

Çiğdem'e göre Cumhuriyet dönemindeki İslamcılık, dini ve dünyevi olan arasındaki ayrımın oluşturduğu gerilimin reddine dayanmaktadır. Buna göre bu dönemde İslamcılığın rolü, şeriat ilkelerinin geçerli olacağı bir siyasal düzeni hayata geçirme çabasından ziyade, dinselliği koruyabilmek için dinsel olanın gündelik ve kurumsal olarak mümkün olabildiğince uygulanabilirliğinin sağlanmasına çalışmaktır (2004: 26). Benzer şekilde Duran da, Cumhuriyet dönemindeki İslamcılığın en önemli noktalarından birinin "siyasal dilin" yitirilmesi olduğunu vurgulamıştır (2004: 154). Çünkü Cumhuriyetin İslamcılığı ötekisi olarak tanımlaması, gördüğü her yerde ezerek baskıcı bir yaklaşım sergilemesi, İslamcı hareketlerin daha tedbirli, çekingen bir üslupla hareket etmelerine yol açmıştır. Bu tedbir geleneğinin yarattığı çekingenlik, İslamcılığın kendisini sağcı hareketler içinde veya başka siyasallıklar üzerinden temsil etmesini de beraberinde getirmiştir (Yılmaz, 2004: 607). Çelik'e göre, Kemalizm, toplumsal-dini alanın çoğulluğunu bir bütünde yeniden inşa etmede başarısız olması, İslam'ın eklemlenebileceği yolları çeşitlendirmiş ve İslam'ı kamusal alandan silme girişimi, İslam'ı siyasallaştırmıştır (Çelik, 2006: 90).

Cumhuriyetin Batılılaşmaya yönelik uygulamalarını, kendi yaşam tarzlarına bir tehdit olarak algılayan ve kendilerini İslami kimlik temelinde tanımlayan, köylü, esnaf ve eşraftan oluşan geleneksel toplumsal yapı, daha sonraki İslamcı oluşumlara, dinsel kimliklerinin engellenmesi noktasında mağdurluk, mazlumluk gibi bir "sensibilite" sağladığı görülmektedir (Çiğdem, 2004: 29).[25] Kılık kıyafette ve kültürel hayatın diğer alanlarında Batılılaşma, muhafazakâr aydınlar ve dindar halk kesimleri tarafından, başından itibaren, Batı'ya koşulsuz teslimiyet olarak görülmüştür. Kökleri DP dönemine dayanan sağ muhafazakâr laiklik yorumu, devletin dine müdahalesini kısıtlama gayreti şeklinde, bir yandan din ve inanç özgürlüğü söylemine ağırlık vererek Anglo-Sakson sekülarizmini gündeme getirirken, diğer yandan da dini milli kimliğin vazgeçilmez bir parçası olarak tanımlayarak, dini millileştirme gayreti göstermiştir (Mert, 2006: 208). Batılılaşma Cumhuriyet Türkiyesinde toplumun tümüne yayılmayarak iki kültürlü bir toplumsal yapıya yol açmıştır. Buna göre aslında Batılılaşma projesiyle birlikte yönetenler ile yönetilenler arasında bir uçurum yaratılmıştır. Bu uçurumun bir tarafında, ayrı bir dünyada yaşayan yeni elitlerle hiçbir ortak noktası bulunmayan yönetilenler dururken diğer tarafta farklı giyim ve konuşma tarzına sahip elitler bulunmaktadır. Buna rağmen yönetici elitler hala halkçı olduklarını iddia etmekten de geri durmamıştır. Böylece bir yanda, "zayıf ama etkin bir azınlığın bürokrasiyle birlikte anılan, Batılılaşmış laik kültürü" diğer yanda ise "halk kitlelerinin İslam'la birlikte anılan yerli kültürü". İşte İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'de çok partili hayata

[25] Özellikle 2007 yılı içinde, cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde, AKP'nin, dinsel kimliği öne çıkarışına karşı gerçekleştirilen eleştiriler, gerek TSK'nın 27 Nisan'daki e-muhtırası ve gerekse Cumhuriyet Mitinglerinin söylemi, karşısında AKP bu sensibiliteden yararlanarak mağdur ve mazlum tarafı oynamış ve seçimler sonucunda yine tek başına iktidara gelebilmiştir.

geçilmesiyle birlikte, bu yabancılaşma DP tarafından iyi değerlendirilerek iktidar olma yolunda gerekli kitle desteğini sağlamıştır. Bu olay da, etkisi günümüzde hala hissedilen İslami uyanışın başlamasında etkili olmuştur (Ahmad, 2009b: 114).

2.2.2. Türkiye Siyasal Yaşamında Ordunun Yeri

Osmanlı İmparatorluğu'nda devletin taşıdığı önem, onun kurtarılmasını da bir amaç olarak ortaya koymaktadır. Osmanlı toplum anlayışında klasikleşen yöneten – yönetilen ayrılığı, geç dönemlerde bile katılımcı bir siyasetin gelişememesinin önemli bir nedenidir. Bu durumda toplumun seçkinler grubu tarafından yönetilmesi gerektiği anlayışı yerleşmiş ve dolayısıyla bu anlayış da bir seçkinler grubunun yaratılmasını gerekli kılmıştır (Kayalı, 1985: 1250). Böylece devlet, kendi bürokrat okullarını kurarak kendi sürekliliğini sağlamak için devşirme çocukları eğitmiştir. Askeri bileşeni oluşturan yeniçeriler ise, devletin korunması amacını gerçekleştiren baş öğe olarak imparatorluğun gelişiminde oldukça önemli olmuştur. Bu açıdan devlet ve onu koruyan orduya verilen önem yeniçerilerin de kendi başına bir güç olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yeniçerilerin devletin bürokrasi aygıtının doğrudan kontrolünün üzerinde bir güç olması Cumhuriyet dönemine aktarılan bir gelenektir (Yavuz, 2005: 61). Bu bağlamda "Osmanlı döneminden günümüze kadar Türk tarihinde ve siyaset hayatında ordunun taşıdığı önem makul bir süreklilik gösterir. Böylece ordu dünya görüşünü asla değiştirmeyen, toplumun üzerinde duran ve ondan bağımsız olan bir kurum olarak görülür" (Ahmad, 2009b: 11).

Ordu Osmanlı döneminde gerek ekonomik örgütlenme ve gerekse fethe dayalı siyasal örgütlenme üzerinde belirleyici bir unsurdur (Vaner, 2003: 256). Sultanın iktidarını korumasında iki önemli eylem vergi ve asker toplanmasıdır. Burada amaç, hazineyi zengin tutarak gerekli harcamaları yapmak ve ordu aracılığıyla düzeni koruyarak halka adaletli, iyi bir hayat yaşatmaktır. Bu açıdan da ordu düzenin vazgeçilmez bir parçası olarak görülmektedir. Düzeni tehlikeye sokan iç ve dış sorunların ortaya çıktığı durumlarda ordu oldukça önemli bir konumdadır. Özellikle iç sorunların artmasının ve çözümlenememesine ek olarak dış sorunlar da kendini gösterdiğinde ordu konusu yoğun olarak gündeme gelmektedir. Bu tür sorunların halledilmesinde orduya güvenilmektedir. Bu nedenle ordu kavramı gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemini ve gerekse günümüzdeki çoğu sorunu anlamada kilit bir kavramdır (Kayalı, 1985: 1251). Osmanlı İmparatorluğu'ndan neredeyse yüz yıl sonra gerçekleştirilen Cumhuriyet mitinglerini anlamak için de ordunun günümüzdeki yerini ve önemini sorgulamak manidardır. Çünkü ordu, günümüz Türkiyesinde çok da farklı bir konumda değildir: Hala düzenin bekçisi, iç ve dış sorunların çözümünde başvurulan etkin bir güçtür. Mitinglerin söylemlerine bakıldığında "ordunun göreve çağırılması", "ordunun şeriat düzeni getirmek isteyenlere karşı en önemli güç olduğu" gibi ifadeler hep bu anlayışın bir yansımasıdır.

İşte ülkedeki bu etkin konumu nedeniyle ordu, Batı dünyasıyla ilk tanışan ve belli bir ideolojiyle eğitilen ilk kurum olmuştur. Kuyaş bu söylemin üç temel unsuru olduğunu vurgulamıştır. Bunlar: "ilk kez devrimsel bir boyutta bir yenilik yapılıyor olması, ortaya yeni çıkan kurumun dayandığı ilkelerin Osmanlı ya da İslam

dünyasının dışından kaynaklanıyor olması ve bu yeni kurumun siyasal bir rol üstlenmesinin kendi başına bir yenilik olmasıdır" (Kuyaş, 1999: 261). Osmanlı ordusunda yeniliklerin başlamasını tetikleyen temel neden "gaza ideolojisi", yani bir başka ifadeyle devlet sınırlarını mümkün olduğu kadar genişletme çabasıdır. Buna göre ekonomik faaliyet konusundaki hakim anlayış "verimliliği arttırmaktan" ziyade savaşlar yoluyla yeni gelir kaynakları elde etmektir (Mardin, 1995: 168). Üstüne bir de 17. yüzyıldaki toprak kayıpları eklenince de orduda yenilik yapılması gündeme gelmiştir (Kayalı, 1985: 1251).[26] Diğer taraftan, Rönesans sonrasında Avrupa'da askeri alanda gerçekleştirilen yenilikler de, disiplinli piyade ve topçu birlikleri gibi, Osmanlı ordusunda benzer değişiklikler yapılmasını gerekli kılmıştır (Mardin, 1995: 168). Orduda başlayan bu yenileşme süreci bir süre sonra daha kapsamlı bir hale gelerek askeri boyutu aşmış ve ancak askerin girişimiyle gerçekleştirilebilecek bir yenileşme anlayışı oluşmuştur. Ama bu hareketi savunabilecek eğitilmiş bir kadro henüz oluşturulamamıştı. Bunun için yenileşme sürecinde yabancı uzmanların etkisi oldukça önemli olmuştur (Kayalı, 1985: 1254).

Kuyaş, ordunun Batı'yla tanışan ilk Osmanlı kurumu olduğu söyleminin, devrimsel bir yenilik olması, dış kaynaklı olması ve yeni kurumun siyasi bir rol üstlenmesi unsurlarının sadece 18. yüzyıla özgü olmadığını vurgulamaktadır. Örneğin "Osmanlılar 18. yüzyılın daha erken dönemlerinde Batı dünyasının kalyonlarını alıp, kendisi de bir Batılı olan Bonneval'e humbarahaneyi kurdurmuş, Çanakkale'nin yeni istihkamlarını da bir Macar'a inşa ettirmişlerdi. Daha önceki bir

[26] 1699 Karlofça ve 1718 Pasarofça anlaşmalarıyla başlayan toprak kayıpları gözlerin, düzenin korunmasında başrol verilen orduya çevrilmesine neden olmuştur (Kayalı, 1985: 1251).

dönemde, on dört ve on beşinci yüzyıl gazileri ise Macar süvarilerinden savaş taktikleri almışlardı" (Kuyaş, 1999: 262). Benzer şekilde, ordunun siyaset sahnesinde etkin bir rol oynaması da tüm Osmanlı tarihinde görülen bir olgudur. Yeniçeri ordusunun, yeni bir denge unsuru olarak şeyhülislamlığın 16. yüzyılda giderek önemli bir kurum haline gelmesinde, sonraki yüzyılların çeşitli isyanlarında rolü olduğu düşünülebilir (Kuyaş, 1999: 261). Ordunun siyasete doğrudan ilk müdahale çabası, 1959 Kuleli Olayı ve 1865'te kurulan İttifak-ı hamiyet adlı örgütten gelen hareket sayılmaktadır. Bu iki hareket her ne kadar başarısızlıkla sonuçlansa da yönetime karşı tepkinin artık siyasete doğrudan müdahale biçimine büründüğünü göstermesi açısından önemli olmuştur. İlk başarılı askeri müdahale ise Mithat Paşa ve Harp Okulu Kumandanı Süleyman Paşa'nın da içinde olduğu 1876'da gerçekleştirilen müdahaledir. Bunun sonucunda da I. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Bu hareketin bir özelliği de ulema kesimi tarafından desteklenmesi olmuştur (Kayalı, 1985: 1255). Böylece bu olaylarla ordu, siyasal iktidarı belirleyen etkin bir güç haline gelmiştir. Bu noktada II. Meşrutiyet'in ilanı ve sonrasında 1913 Babıali Baskınını da anmak gerekir. 1908 Devrimi, gerçekleştikten sonra her ne kadar sivil bir yönetim anlayışı benimsenmiş olsa da başlangıcında ordu kaynaklı bir hareket olarak görülmektedir. II. Meşrutiyet döneminde, İTC'ye bir tepki olarak ortaya çıkan ve askerin etkin olduğu 31 Mart Olayının yine asker tarafından bastırılmasından sonra 23 Ocak 1913'te Enver Paşa az sayıda subayla birlikte Babıali baskınını gerçekleştirmiştir. Böylece II. Abdülhamit yönetimine karşı verilen özgürlük mücadelesi, Enver Paşa'nın da dahil olduğu Cemal ve Talat Paşaların şahsında somutlaşan ve 1918'e kadar süren bir askeri diktatörlük dönemiyle sonuçlanmıştır (Kayalı, 1985: 1256 – 1257). 1913 askeri darbesinden sonra ordu siyasallaşmakla

birlikte siyaset alanından uzak tutulmaya çalışılmıştır. İttihatçı hedeflerin gerçekleştirilmesinde bir araca dönüştürülerek "İttihatçılaştırılan" ordu modern Türkiye'nin tarihinde oldukça önemli bir noktadır. Çünkü hükümet ve ordusu arasında herhangi bir çelişki kalmamış ve her iki kurum da aynı sınıfın, yani Türk alt-orta sınıfın denetimine geçerek benzer amaçlara sahip olmuştur (Ahmad, 2009b: 16). Buraya kadar bakıldığında, Kayalı'nın da belirttiği gibi anılan olaylar askeri darbelerin süregittiğini somutlamaktadır. Söz konusu bu süreç içinde kitleler etkili olmamakta iktidar kavgası toplumsal elitler arasında devam etmektedir. Bu kavgada da asker etkin bir unsur olarak çoğu zaman da belirleyici bir rol oynamıştır (1985: 1258).

İttihatçıların yurtsever siyasalarından etkilenen ordunun Bağımsızlık Savaşı sırasında etkinliği doğal olarak artmıştır. Böylece ordu, "geleneksel hanedan kimliğinden çok yurtsever – ulusalcı kimliği" benimsemiştir (Ahmad, 2009b: 17). Savaş sonrasında ordu, gelişen Türkiye'de, bazı kısıtlama çabalarıyla birlikte fiilen başat bir hale gelmiştir. Her ne kadar Mustafa Kemal, askerin siyaset sahnesinden çekilmesi gerekliliği üzerinde durmuşsa da ve savaştan sonra siyaset sahnesini parti ve sivil bürokrasiye bıraksa da ordu, "büyük çoğunluğunu asker kökenlilerin oluşturduğu iktidar seçkinleri aracılığı ile kendi politikasını hayata geçirmeyi başarmıştır" (Vaner, 2003: 256). 1945 yılına kadar süren Tek Parti döneminde ordu, siyasal hayattan tamamen dışlanmaya çalışılmıştır. Siyasete girmek isteyen askerler ordudan, orduda kalmak isteyen paşalar da siyasetten ayrılmak zorunda bırakılmışlardır. Böyle bir karardan sonra siyaseti seçen askerlerin çoğu CHP'de kendilerine yer bulabilirken, askerlik hizmetindekilerin oy kullanması bile

engellenmiştir (Ahmad, 2009b: 18). Tek Parti döneminin asker – siyaset ilişkisindeki bu tavır Kayalı'ya göre, aslında Mustafa Kemal'in muhalif paşaları siyasetten uzak tutma isteğinin bir sonucudur (1985: 1258). Ancak 1945'ten sonra dünya politikalarının etkisiyle birlikte Türkiye'de ordu, siyasette yavaş yavaş ön plana çıkmaya başlamıştır. Timur'un belirttiği üzere, Türkiye'nin dış politikasının, Kemalist bağımsızlık anlayışından NATO çerçevesinde gerçekleşen bloklaşma ve Batı savunma sistemi içinde yer alma politikasına kayışı bunda etkili olmuştur. Böylece Osmanlı modernleşmesinin, ordunun Batı etkisine girmesiyle birlikte devam etmesi gibi Türkiye'nin demokratikleşmesi de, ordunun kendi isteği dışında askeri planlara dahil eidlmesiyle birlikte gerçekleşmiştir (Timur, 2003: 36). 1950'lerde Türkiye'de çok partili hayata geçilmesiyle, muhalefetin kazandığı zafer iç politikada da değişime neden olmuştur. Türkiye'de siyasal elitlerin kazandığı yeni çehre, ordunun da yeni bir kimlik arayışını beraberinde getirmiştir. Böylece ordu, tek parti döneminde olduğu gibi doğrudan temsil edilebilme olanağını yitirmiştir. Toplumsal değişimden kaynaklanan ve siyasi yapı içindeki farklılaşmaları yansıtan seçkinler sınıfındaki bu "yenilik", ordu tarafından toplumdaki konumuna karşı bir tehdit olarak algılanmıştır. 1960, 1971 ve 1980'de ordunun müdahalelerine bakıldığında, her ne kadar farklı toplumsal değişimler nedeniyle farklı politikalar uygulandıysa da, ordunun değerlerini benimseyen ve ayrıcalıklı konumunu göz önünde bulunduran bir siyasal düzen asıl amaç olmuştur (Vaner, 2003: 257). Gerçekten de 1960 darbesinden sonra "ordunun tercihi, doğrudan askeri yönetim değil, ordunun temel eğilimlerini gözeten bir sivil yönetimdir" (Eroğul, 2003: 145).

1960 darbesini etkileyen çeşitli nedenlerden bahsedilebilir. Bunlardan biri darbeyi gerçekleştiren subayların İTC – CHP seçkinlerinin otoriter, devletçi ideolojilerinden beslenmiş olmalarıdır. Askerler darbeyi yaparken, devleti, cahil seçmenlerin desteğiyle iktidar olan zorbaların elinden kurtarmanın en önemli görevleri olarak görmüşlerdir. Bu açıdan DP'nin suçu Kemalizme ihanet etmekti. Ancak burada askerlerin göremediği, DP'nin "bürokratik seçkinlerce uygulanan göreneksel vesayetin aleyhine vahşi sermaye birikimine izin vererek bir sınıf partisi" olmasıdır. Dolayısıyla bu politika, ordunun, rejimin bekçisi olduğu yolundaki geleneksel rolünü saf dışı bırakmıştır. DP'nin, orduyu siyasetten uzaklaştıran ve ekonomik ayrıcalıklardan uzak tutan politikası bir hayli tepki toplamıştır (Timur, 2003: 61 – 62). Vaner de 1960 darbesinde ordunun, siyasal sistem içindeki zayıflayan etkisi ile ekonomik nedenlerin etkisini vurgulamaktadır. Menderes'in orduya yönelik katı davranışları ile ekonomik çöküşün subayların gelirlerinde yarattığı olumsuz etki bu açıdan önemli görülmektedir (Vaner, 2003: 270). 60 darbesinin bir diğer özelliği de ordu hiyerarşisini bozan bir hareket olmasıdır. Eroğul, müdahalenin ordunun tümünden ziyade daha çok küçük subay kümesinden kaynaklandığını ve buna göre de mevcut askeri hiyerarşi ile gerçek güç dengesi arasında bir uyumsuzluğun bulunduğunu vurgulamıştır. Bundan sonrasında da, Türk Silahlı Kuvvetler Birliği'nin kurulmasıyla ortaya çıkan askeri stratejiye göre, askeri hiyerarşi izin verdiği sürece sivil yönetim devam edecektir. Ancak ordunun müdahalesinin zorunlu olduğu durumlarda, bu, askeri hiyerarşi bozulmadan yapılabilecektir. Zira 1971 ve 1980 müdahalelerinde bu stratejinin uygulandığı görülmektedir (2003: 134 – 142).[27]

---

[27] Bu noktada gazeteci Mustafa Balbay'ın, 23 Mayıs 2003 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan,

1960 darbesiyle birlikte siyasette ordu yönetimi, kriz dönemlerinde bir olasılık olarak gündeme gelen bir olgu olmuştur ki zaten ordu da rejimin bekçiliği görevini açıkça üstüne almış ve rejimi tehlikede gördüğü durumlarda siyasete karışmaktan geri durmamıştır. Bunlar arasında, her ne kadar bazılarında doğrudan askeri yönetime gidilmemiş olsa da, 1971, 1980, 28 Şubat süreci ve 27 Nisan 2007 e-muhtırası bulunmaktadır. Bir süre sonra ordu faktörü, sadece kriz ortamlarında değil olağan dönemlerde de siyasal yaşama katılan bir unsur olmuştur (Eroğul, 2003: 133). Son olarak belirtilmesi gereken, ordunun siyasal yaşama bu kadar müdahil olmasının, onun ekonomik ilişkilerinden ayrı düşünülemez olmasıdır. Birçok asker emekli olduktan sonra kamu yönetiminde kendine yer bulmasının dışında, 60 darbesinin bir mirası olan OYAK (Ordu Yardımlaşma Kurumu), "varlığının yarısından fazlasını sınai ve ticari yatırımlara ayırarak kendisini orta sınıf tüketicilere, ithal ikameci montaj sanayine ve dış sermaye ortaklığına dayalı özel bir gelişme çizgisine oturttu" (Vaner, 2003: 276).[28] 1961'de kurulan OYAK, vergiden muaf tutma gibi, bazı ayrıcalıklar sayesinde askeri yatırımcılarına yüksek kar payları sağlayarak en karlı holdinglerden biri olmuştur. Böylece generaller de ayrıcalıklı bir grup haline gelmişler ve onların çıkarları, statükonun korunmasını gerekli kılmıştır. Bu açıdan herhangi bir parti ya da liderden ziyade önemli olan rejimdi (Ahmad,

"Genç Subaylar Tedirgin" başlıklı haber anlamlıdır. Zamanın Genel Kurmay Başkanı Hilmi Özkök'ün açıklamalarına dayanılan haberde, AKP'nin İslamcı uygulamaları nedeniyle, ordu içinde huzursuzluk olduğu vurgulanmaktadır. Ancak burada Genç Subayların vurgulanması dikkat çeken bir noktadır. Her ne kadar arada zamanın ve şartların getirdiği farklılıklar olsa da, DP'nin Kemalizme ihanet ettiği nedeniyle ordudaki düşük rütbeli subaylar tarafından alaşağı edilmesi ister istemez burada da akıllara gelmektedir (http://garildi.cumhuriyet.com.tr/sayfa.cgi?w+30+/cumhuriyet/cumhuriyet2003/0305/23/t/index.html).

[28] OYAK pek çok alanda yatırımlara ve ortaklıklara girmişti. Bunl arın arasında otomotiv (OYAK – Renault Motorlu araçlar imal ve Satış AŞ.), çimento, petrokimya (PETKİM, YASAŞ), inşaat (özellikle OYAK – Kutlutaş), gıda (Pınar, Eti), elektronik sanayi (Askeri Elektronik Sanayi), tarım (HEKTAŞ), sigorta ve daha pek çokları vardı (Vaner, 2003: 276).

2009b: 22). Bu açıdan ordu, ekonomik alandaki varlığıyla da siyasete ayrılmaz bir biçimde eklemlenmiştir.

1971 müdahalesi gücünü ordunun, devletçi elitistlerle ve CHP'yle işbirliği geleneğine dayandırmıştır. Müdahalenin görünürdeki gerekçesi yine laikliğin ve Kemalist düzenin korunmasıydı. Ayrıca anayasada belirtilen sosyal ve ekonomik reformların da gerçekleştirileceği beklenmesine rağmen hiçbir kalıcı sonuca ulaşılamamıştır (Karpat, 2010: 294). Tersine ordu güvenliği sağlama sırasında, ilerici imajına iyice gölge düşürmüş, ulusal yeniden yapılanma görevi ihmal edilmiş ve değişim halindeki bir uluslar arası sistem içinde, ülkenin çıkarlarını koruyamamışlardı. 1960'lar ulusal ekonominin giderek büyüdüğü, ancak bu büyümeyi enflasyonla ve bağımlı olarak gerçekleştirdiği bir dönem olmuştu. Gerçekten ordu da, NATO, CENTO, MİT ve OYAK aracılığı ile bu bağımlılıkta yerini almıştı. İç güvenlik de tam anlamıyla sağlanamamış, "sağ kanat radikallerin" devlet aygıtının bazı birimleri (MİT ve bazı bakanlıklar) aracılığıyla sağladığı dokunulmazlık ile 1980'e kadar sürekli ve kanlı bir ajitasyon yürütülmüştür (Vaner, 2003: 280). Sonuç olarak da 1971'in yönetime başarısız el koyuşu, aynı yılın sonlarında gerilimi tırmandırmıştır. Bu ortam içinde gerek 1974 Kıbrıs müdahalesi gerek Amerika'nın uyguladığı silah ambargosu ve gerekse artan şiddet olaylarıyla iç düzenin gitgide bozulması 1980'de askerin yeniden siyaset sahnesine çıkışını hazırlamıştır.

Ordu 1980 müdahalesini, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne Türkiye Cumhuriyeti'ni koruma ve kollama görevini veren iç hizmet kanununun 34. maddesine dayanarak gerçekleştirmiştir. Ancak bu, sonraki faaliyetlerle içi doldurulacak bir iddiaydı (Karpat, 2010: 297). 1980'in askerleri, sadece, devletin, ordunun tanımladığı şekliyle varoluşunu tehdit eden bazı unsurları engelleyerek düzeni koruma amacındaydılar. Ancak, bu unsurlar sadece baskı ile ortadan kaldırılabilecek "aktivistler"den ibaret değildi. Toplumun her katmanında varolan, hareketlerini mevcut yapılarla sürdürdüğünü düşünen ve doğrudan gücüne güvenen ordu, "kesin sonuçlar elde edeceğini umduğu bir toplumsal yeniden yapılaşma hareketini başlatmaya karar verdi". Demirel hükümeti tarafından Ocak 1980'de yürürlüğe konan ekonomi programı, karmaşayı önleyecek tedbirler alınamadığı için ordu tarafından devralındı. Söz konusu programda yer alan reform paketleri parlamenter sistemle yürütülebilecek gibi değildir. Dünyadaki neo-liberal politikalara dayanan bir yeniden yapılanma sürecine paralel olarak işleyen böyle bir süreçte "toplumsal adalet ve düşünce özgürlüğü yerine her ne pahasına olursa olsun asayişi sağlamaya yönelmiş otoriter bir iktidar" tercih edilmiştir (Vaner, 2003: 281 – 284).

Yukarıda anlatılanlar ordunun Osmanlı'dan günümüze her zaman siyaset sahnesinde, devleti koruyan olarak yer aldığını göstermiştir ve günümüzde yaşadıklarımız da göstermeye devam etmektedir. 1980 darbesinden sonra 28 Şubat süreci ve 27 Nisan e-muhtırası ordunun, Türkiye'deki konumunun çok da değişmediğinin bir göstergesidir aslında. Timur'un da belirttiği gibi, askerin siyasal, toplumsal ve ekonomik hayata müdahalesi her zaman devleti ve demokrasiyi kurtarmak adına yapılmıştır ve her müdahale döneminde kitlesel baskı uygulanmıştır.

Sonuç olarak da askerlerin, demokrasi adına düzeni koruma çabaları, çok partili düzenin karşısındaki en büyük tehlike olarak, ironik bir şekilde aslında demokrasinin daha da kısıtlanmasına yol açmaktadır (2003: 31). Bu nedenle de Türkiye'de köklü bir sivilleşme "demokrasi"nin en önemli koşulu olarak görünmektedir (Eroğul, 2003: 158).

2.3. 1980 Sonrası İslamcılığın Yükselişi, Kemalizm'in Revizyonu ve AKP

Şeriat tehdidi olarak tanımlanan ve Türkiye'de din kurallarının geçerli olacağı bir devlet kurma isteği olduğu savı yeni ortaya çıkmış bir durum değildir. Daha önce İslami yaşam tarzı benimseyen bir kesimin varlığı söz konusuydu. Ancak bu kesim denetim altında tutulduğu sürece iktidar sahibi güçler, bir başka ifadeyle Kemalist siyasal elitler tarafından bir tehdit olarak algılanmamıştır. Ancak 1950'lerde Demokrat Parti döneminde 'yeşermeye' başlayan bu istek 1997 yılında Refah Partisi'nin iktidara gelerek güç kazanmasıyla, Kemalist güçler açısından bir tehdit oluşturmuştur. Çünkü kuruluştan beri Kemalist devletin meşruluğunu, ulusal birlik ilkesinin geçerli olduğu ulus-devlete dayandıran Kemalist siyasal elitler, İslami grupların iktidar mücadelesinde elinin güçlenmesini devletin meşruluk ilkesine bir tehlike olarak algılamışlardır. Bu tehlike, 28 Şubat 1997 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu'nun toplantısından sonra yapılan açıklama ve sonrasından Sincan'da tankların yürütülmesiyle savuşturulmuştur. 2007'de ise kimliğini "Türk"lükten ziyade "Müslüman"lıkta konumlandıran ve AKP ile simgelenen İslamcılığın, Refah

Partisi'nden daha güçlü bir yükselişle kurumsallaşarak yeniden hegemonya mücadelesinin bir tarafı olması, resmi söylemin toplumu farklılıkların olmadığı kaynaşmış bir bütün olduğu algısını krize sokmuştur.

1950'lerde çok partili hayata geçilmesiyle sınırlı da olsa katılımcı siyasetin gerçekleşmesi İslamcılığın kamusal hayata nüfuz etmesiyle sonuçlanmıştır. 1950'de çok partili sisteme dönük siyasal açılım İslamcılığın sisteme katılmasında önemli bir işlev görmüştür. 1960 darbesi sonrası oluşturulan Anayasanın dernekleşmeye geniş bir olanak tanımasıyla siyasal alan partilerin tekelinden çıkmaya başlamıştır. İslamcılık bu dönemde dernekleşmeden çok parti siyasetine yönelmiştir (Yavuz, 2005: 86). Ancak Cumhuriyet döneminde devletin denetimi ve baskısı nedeniyle gayrımeşru ilan edilen İslamcılık, siyasal sisteme doğrudan kendi kurduğu İslamcı bir partiyle katılmak yerine sağ partiler içinde politika yapmak zorunda kalmıştır (Yılmaz, 2004: 607). DP, hem seçmen tabanını genişletme amacına sahip olması hem de sağ yelpazede yer alması bakımından İslamcılık için uygun bir zemin olarak görülmüştür. İktidar döneminde DP, kentlerdeki işadamı dernekleri, aşiretler ile Nurcu ve Nakşibendi gruplar gibi sivil toplumun temsil edildiği bir siyasal oluşum haline gelmiştir. Böylece seçmen tabanını genişletmek isteyen DP hükümeti Nurcular ve Nakşibendiler gibi belli İslami grupları siyasal sisteme eklemlemiştir. Bu gelişmelerle DP idaresi altında devlet, İslam'ın önemini fark ederek İslamcı yapılanmalara karşı politikalarında bir "normalleşmeye" gitmiştir (Yavuz, 2005: 91).

1970'lerde "İslamcılığın uyanışı" olarak değerlendirilen İslamcı hareketlerin yükselişe geçmesinde dış kaynaklı birçok olayın etkisi olmuştur. Ortadoğu'da elit karaktere sahip Batılılaşma hareketlerinin iflası, Arap – İsrail çatışmasının tetiklediği gelişmeler, 1979'da Sovyet Rusya'nın Afganistan'ı işgal etmesi, İran'daki İslam Devrimi bu olaylara örnektir. İran Devrimi Batı'nın müteffiki olsa da veya çok güçlü olsa da bir siyasi rejimin İslamcılık tarafından tasfiye edebileceğini göstermesi açısından önemli olmuştur. diğer taraftan, İslam dünyasını Sovyetlere karşı ve Sovyetleri Müslüman nüfusunu tahrik etmek için faydalanan ABD'nin "Yeşil Kuşak" projesi de bu uyanışı denetim altına alma düşüncesinin bir parçası olmuştur. Türkiye'de bu yıllarda artan karmaşa ortamı sonucu askeri darbe gerçekleşmiştir (Yılmaz, 2004: 636).

1980 darbesi, Türkiye'de siyasal ve sosyal bölünmelerin üstesinden gelmek ve ekonomiye bir istikrar sağlamak amacıyla, IMF öncülüğündeki neo-liberal politikalar çerçevesinde yapısal uyum programını uygulamak isteyen ordu tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde ordu kendi otoritesine en büyük tehdit olarak gördüğü solcu grupları bastırmak için İslamı devletle eklemleyen "Türk-İslam Sentezi"ni[29] desteklemiştir. Böylece, ordunun İslam'a karşı katı tavrı kırılmıştır. Bu dönemde Kuran kursları açılmış, din öğrenimi devlet okullarında zorunlu hale getirilmiş ve yeni İmam Hatip okulları açılmıştır (Yavuz, 2005: 100 – 101). Diğer taraftan 1980'lerde İslamcılığın etkili olmaya başlamasında, "1970'lerde

[29] 1970 yılında kurulan Aydınlar Ocağı tarafından geliştirilerek Türkiye'nin siyasal hayatın a giren Türk İslam sentezi 1980 darbesi sonrasında siyasal ve toplumsal alanda belirli bir güç kazanarak hegemonikleşmeye yönelen bir ideolojidir.(Dursun, 2003: 59). Bu ideolojinin temel karakteristiği İslamiyet'in Türk olabilmenin koşulunun İslamiyet olmasıdır. Bir başka ifade hakim öğe milliyetçilikten çok İslamcılıktır. Böylece dini kimlik milli kimliğe baskın kılınmıştır (Dursun, 2003: 69).

gecekondularda, kentlerin varoşlarında ve hatta köylerde halka kısmen inmeyi başaran" sol'un darbe sonucu boşalan yerini doldurabilmesi etkili olmuştur (Çaha, 2004: 482). Böylece İslamcılık Türkiye'de yoksulların sözcüsü rolünü üstlenmeye çalışmıştır. Bunu başarabilmelerinin nedeni, kısmen Evren ve Özal hükümetlerinin İslamcı gruplarla etkileşim içine girerek onlara bir meşruiyet kazandırmaları olmuştur (Zürcher, 2009: 417).

1980 sonrası ANAP iktidarı döneminde, neo-liberal uyum süreci çerçevesinde uygulanan politikalarla birlikte İslamcılığın tabanını oluşturan toplumsal kesimlerin ekonomik gücünü arttırdığı görülmüştür. Özelleştirme politikasıyla, eğitim, sağlık, kültür ve sanat alanlarında İslamcılığa bir ivme kazandırmıştır. Özellikle eğitim alanındaki özelleştirmeler İslami grupların bu alana girmesiyle sonuçlanmış ve bu da İslami gruplara hem ekonomik değer hem de nitelik kazandırmıştır (Çaha, 2004: 481). Küreselleşmeyle birlikte dünya pazarlarına da ulaşılabilmesiyle sermaye, ulus devlet kontrolünü kırarak hareketlerinde belli bir serbestlik sağlanmıştır. "Anadolu kaplanları" olarak adlandırılan İslami tabanın hızlı gelişimi "yeşil sermaye"nin oluşumunu ve güçlenmesini sağlamış ve söz konusu ekonomik gücün bir göstergesi olarak, İslami burjuvazinin doğuşunu simgeleyen MÜSİAD[30] kurulmuştur. Bu gelişmeler sonucunda İslamcı sermaye elinde bulundurduğu ekonomik güç oranında siyasi güce de ortak olmak istemiş (Yavuz, 2005) ve böylece de çevreyi oluşturan İslam merkeze yönelmiştir.

[30] MÜSİAD (Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği), 1990 yılında, devlet tarafından ayrıcalık sağlanan ve TÜSİAD tarafından temsil edilen bir kısım işadamına karşı mücadele edebilmek için kurulmuştur. Büyük sermayeye verilen devlet desteğiyle rekabetin önlendiği bir alana karşı MÜSİAD, ekonominin tamamen devlet müdahalesinden arındırılarak liberalleştirilmesini ve özelleştirilmesini savunmaktadır (Yavuz, 2005: 131).

1980'de uygulanan programla beraber Kemalist ilkelerden ekonomide devletçilik tasfiye edilmeye başlamıştır. Türk burjuvazisi, Cumhuriyetin yeniden yapılanma döneminde Cumhuriyetçi rejime bağlı ve hatta onun bir parçası olarak Kemalist devlet tarafından oluşturulmuştur. Bu bakımdan "Türk burjuvazisi, Avrupa burjuvazisinden farklı olarak, devlet öncülüğündeki ekonomik politikaların bir ürünü" olmuştur ve bu açıdan devletçilik uygulamaları Cumhuriyetçi elitlerin çıkarlarıyla örtüşmüştür. 1980 programıyla birlikte Türkiye'de birbiriyle çatışan iki ayrı burjuvazi oluşmuştur. Bunlar bir taraftan "piyasa payları üzerinde rekabet etmekle kalmayıp, aynı zamanda ülkenin ideolojik ve kültürel yönelimi üzerinde de" bir mücadele içindedirler. Bu yeni burjuvazi İslami değerlere daha çok değer veren ve daha az devlet müdahalesi istemekte ve daha fazla demokrasi talep etmektedir. Buna göre Türkiye'de İslamcılık ve Kemalizm arasındaki siyasi ve kültürel çatışma bu iki burjuvazi kesimi arasında ekonomik alana da yansımıştır (Yavuz, 2005: 122 – 124). Tam bu noktada iki burjuvazi arasındaki çatışmanın Cumhuriyet Mitingleri'nde de görünür olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Mitinglerde atılan sloganlar yapılan konuşmalarda AB, ABD ve özelleştirmeler karşıtlığı teması aslında bu çatışma üzerinden temellenmektedir. Buna göre, mitinglerde özelleştirmelere karşı olmak, özelleştirme ihalelerinin "ulusalcı sermaye" yerine "uluslar arası ve İslamcı sermayelere" verilmesinden duyulan rahatsızlığı ifade etmektedir.[31] Diğer taraftan Bora da "şehirli, tahsilli, laik orta sınıfların, iktisadi ve toplumsal statülerini kaybetme endişesi"nin bu mitinglerin gerçekleştirilmesinde etkili olduğunu

[31] 1980 sonrası ekonomide yaşanan neo liberal dönüşümle birlikte gelişmeye başlayan Pazar ekonomisi, aslında İslamcı olarak adlandırılabilecek sermayenin de gelişmesinde etkili olmuştur. Oluşmaya başlayan yeni sermaye, devlet eliyle oluşturulmamış olduğundan, devletin geleneksel değerlerinden uzak olduğu söylenebilir. Cumhuriyet mitinglerinde vurgulanan özelleştirilme karşıtlığının bir boyutu da aslında yeni sermayeye karşı bir tepki olarak nitelenebilir. İstanbul'da yapılması planlanan gökdelenlerin, Dubai'li bir firmaya ihale edilmesi ve Türk Telekom'un Arap sermayeli bir firmaya satılması İslamcı sermayenin uluslar arası bağlantılarla birlikte ülke eknomosini ele geçirmeye başladığına dair tepkileri arttırmıştır.

söylemektedir. Buna göre İslamcı kimliğin ekonomiden kültüre her alana nüfuz etmesi nedeniyle kendilerini toplumun elit kesimi olarak algıları zayıflamaktadır. Bu durum da elit konumlarının daralmasına yol açan ve "yozlaşma"dan sorumlu tutulan bir düşman figürü olarak İslamcılığa karşı bir hınç duygusunun oluşmasına yol açmıştır. Örneğin "Anadolu insanının" da uçakla seyahet edebilmesi ya da büyük alışveriş merkezlerinde "herkes"in gezebilmesi "elit"lik konumlarının tehlikede olduğu algısını yaratmıştır (Bora, 2007: 42). Yine Bora'nın çok yerinde verdiği bir örnek 2007 Genel Seçimlerinin yaz ayında yapılıyor olmasına Kemalist elitlerin verdiği tepkiyle ilgilidir: "Cumhuriyete sahip çıkması beklenenlerin (…) tatil yapma hakkına sahip imtiyazlı zümreler olduğu, Cumhuriyeti tehdit ettiği düşünülen rey potansiyelinin ise zaten tatile gitmeyen/gidemeyenlere dayandığı"nı ima edilmektedir (2007: 44). Böylece Kemalist elitler, İslami kimliğe sahip AKP'nin iktidarını hem ekonomik alandaki çıkarlarına hem de toplumsal alandaki ayrıcalıklarına karşı bir tehdit olarak algılamışlardır.

1990'ların başları Türkiye'de siyasal alandaki yarılmaların arttığı yıllar olmuştur. Bu çerçevede laiklerle İslamcılar arasındaki kutuplaşma da hızlanmıştır. Bu kutuplaşma içinde, bazı Türk entelektüelleri (bunlar arasında birçok eski liberal ve hatta sosyalist de yer almıştır) İslamcılığın kendi yaşam biçimlerini tehdit ettiği noktasında klasik Kemalizm'e dönmeyi önermişlerdir. Diğer taraftan siyasal partilerde de bir bölünme baş göstermiştir. MHP'nin dindar kanadı sayılan bir grup ayrılarak Büyük Birlik Partisi'ni kurmuş, Deniz Baykal'ın CHP'yi tekrar kurması SHP'de bir bölünme yaratmıştır (Zürcher, 2009: 418 – 422).

İslam'ın merkeze yönelimiyle birlikte merkezde konumlanan modernlik değerleriyle İslamcılık arasında bir etkileşim meydana gelmiş ve İslamcılık modernlik değerlerini kendi söylemine eklemlemeyi başarmıştır. Özellikle 28 Şubat sonrası süreçte İslamcılık eski söylemini terk ederek Batılı kavramları hegemonya mücadelesine eklemlemiştir. 1990'lı yıllarla birlikte Refah Partisi'nin içinde meydana gelen "gelenekçiler" ve "yenilikçiler" bölünmesi bu değişimi etkileyen bir olaydır. Böylece İslamcılık, 1990'ların sonlarına kadar sert bir muhalefet gösterdiği modernleşme, AB, ABD karşısındaki tutumunu değiştirmek durumunda kalmıştır. Refah Partisi iktidarı döneminde Batı aleyhindeki düşmanca tavır Türkiye'nin yüzünü Arap ülkelerine dönmesi[32] ve böylece Hıristiyan Avrupa'ya karşı Müslüman Doğu'yu güçlendirme çabası[33] söz konusu olmuştur. 28 Şubat sonrasında kendi içinde bir özeleştiri geliştiren İslamcı harekette bir bölünme yaşanmıştır. Bu bölünmeyle bazıları "dillerini ılımlılaştırıp ulusal ve uluslar arası sistemlere entegre olma" çabası içine girerken, bu çaba içinde "liberal" bir İslamcı söylem benimseme yoluna gitmişlerdir. Yine bu yılların başlarında Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde ortaya çıkan "yenilikçi akım", İslamcılık kimliği korunarak bir kitle patisi haline gelinebilmesi için bir hareket başlatmıştır. Bu gelişmeler sonucunda 20 Temmuz 2001'de gelenekçilerin, Recai Kutan'ın genel başkanlığında Saadet Partisi'ni kurması ile 14 Ağustos 2001'de Erdoğan'ın başkanlığında yenilikçilerin Adalet ve

---

[32] Erbakan başbakan olarak ilk ziyaretini İran'a yaparken bir sonraki tur için ilk durak olarak Mısır ve Libya'yı tercih etmiştir. Herhangi bir Batı ülkesini ziyaret edemeden de iktidardan düşmüştür (Çakır, 2004: 570 – 571).

[33] RP Başkanı Erbakan'ın, Batı karşısında bir güç oluşturmak için Batı'daki kurumların benzerlerini Müslüman dünyasında gerçekleştirmeye yönelik düşüncelere sahipti. Müslüman Ülkeleri Birleşmiş Milletler Teşkilatı (BM), Müslüman Ülkelere Savunma İşbirliği Teşkilatı (NATO), Müslüman Ülkeler Ortak Pazar Teşkilatı ve Birliği (AB), Müslüman Ülkeler Ortak Para Birimi (Euro) ve Müslüman Ülkeler Kültür İşbirliği Teşkilatı (UNESCO) bu kurumlar arasındadır (Çakır, 2004: 566).

Kalkınma Partisi'ni kurmasıyla İslamcılık kendi içinde bölünmüştür (Çakır, 2004: 573 – 574). 28 Şubat sonrası Refah Partisi deneyimini iyi değerlendiren AKP Avrupa'ya karşı tutumunu tersi bir yönde değiştirmiştir. Türkiye'nin önünde önemli bir hedef olan AB'ye giriş süreci bu tutumun olumlu olmasını oldukça etkilemiştir. Bu süreçteki demokratikleşme paketleri bir yandan kimlik farklılıklarına çeşitli imkanlar vermesi açısından diğer yandan da Türkiye'de ordunun siyasal alandaki etkisini kısıtlaması İslamcılığa Kemalizm'i yıpratma olanağı tanımaktadır.[34] Böylece gerek İslamcılığın AB üyelik sürecini desteklemesi gerek AB'nin Türkiye'nin resmi ideolojisi olarak Kemalizm'i fazla sert bularak yumuşatma çabası Kemalist elitleri AB karşıtı bir tutum takınmaya iterken İslamcılar ise Batı'ya uyum sağlama yoluna gitmişlerdir.

Böylece AKP deneyimi, Milli Görüş'ün kendi içinde bölünerek içinden çıkan bir grubun, içinde bulunduğu milliyetçi öğelerden olabildiğince arınıp iktidarda ılımlılaşmasıyla kendini ideolojik olarak dönüştürmesi sürecini içermektedir. İkinci aşamada ise, liberallerle oluşturulan hegemonik blok aracılığıyla Kemalizm'in ve devletçi anlayışın dönüştürülerek küreselleşme sürecine uymayan yönlerinin tasfiye edilmesi gereği konuşulmaya başlanmıştır (Uzgel, 2009: 12).

---

[34] Hollandalı Hıristiyan Demokrat grup üyesi parlamenter Arie Oostlander tarafından hazırlanan yıllık Türkiye Raporu'nda Kemalizm'in AB sürecinde ilerlemeye engel teşkil ettiği şu ifadelerle yer almıştır: "Türk devletinin temel felsefesi olan Kemalizm, Türk devletinin bütünlüğüne yönelik ölçüsüz bir endişe kaynağı oluyor. Kemalizm, Türk kültürünün ve milliyetçiliğinin homojenliği üzerinde duruyor. Devletçilik, ordunun güçlü rolü, dine karşı çok katı bir tavır gibi yaklaşımlara öncelik veren Kemalizm felsefesi, Türkiye'nin AB'ye katılımına köstek oluşturuyor." (http://www.tekadamdevrimi.com/tekadamdevrimi/tad_makale/tad_makale_diger_01.htm)

Soğuk Savaş döneminde gelişen uluslar arası konjonktür, Türkiye'nin kendisini Batı'nın ihtiyaç duyduğu bir müttefik olarak konumlamasına yol açmıştır. Böylelikle hem iç politikada hem de dış politikada ordu rahat bir hareket alanı sağlamıştır. Ancak 1980 sonrası gelişen neoliberal politikalar devletin insan haklarından, ekonomiye kadar pek çok alanda rolünün değişmesine yol açmıştır. Bu noktada kendini devletle özdeşleştirmiş bulunan orta sınıf sivil ve asker yurttaşlar, neoliberal politikaları kendilerine tehdit olarak algılamışlardır. Sonuç olarak daha sonradan "ulusalcı" olarak adlandırılacak olan bu kesim özelleştirmeye ve Batı'ya bir karşıtlık geliştirirken, İslamcılar ise bu değişimi desteklemiş ve Kemalizmin gücünü zayıflatacak bir fırsat olarak görmüşlerdir (Uzgel, 2009: 24-25).

Devletin neoliberal politikalara olan yönelimi, 2000'li yıllarda Türkiye'de yeni bir hegemonik ittifak ilişkisi doğurmuştur. Bu itifakın bir yanında ılımlı İslamcılar, diğer yanında ise görünürde liberal entelektüeller arka planda ise TÜSİAD vardır. Bahsedilen yeni hegemonik blok Türkiye'nin dönüşümünü üstlenmiştir (Uzgel, 2009: 26-27). Burada altı çizilmesi gereken nokta, devletin etkisinin giderek azaltılmasının, yurttaşlar açısından siyasal katılım yollarının açılması ve sivil toplumun geliştirilmesi anlamını taşımamasıdır. Kemalist blok karşısında İslami değerlere sahip kesimin güç kazanması amaçlanmaktadır.

12 Eylül rejiminin Türk- İslam sentezi modelini desteklemesi ve neoliberal politikalara yol açılması ile birlikte Kemalist çevrelerin ise devlete karşı duydukları güven azalmıştır. Bunun sonucunda neo- Kemalist olarak adlandırılabilecek bir

akımın doğduğu söylenebilir (Kışlalı, 1994). Neo Kemalizmin çelişkisi, hem devleti içinde bulunduğu zorluklardan kurtarmak için orduyu göreve çağırma, hem de sivil toplumun cumhuriyet adına harekete geçmesini istemesinde yatmaktadır (Erdoğan, 2006: 588). Sivil toplumun harekete çağırılarak, devleti içinde bulunduğu zorluktan kurtarmada bir rol verilmesi resmi ideolojinin artık sivil topluma da yayılmasına yol açmıştır. "Böylece iktidar, zorlamacı ve ezici olduğu dönemden daha yerleşik bir hale bürünmüştür (Yaşın, 1998: 61). İnsanların vücutlarına yaptırdıkları Kemal Atatürk dövmelerinden, arabalara yapıştırılan Kemalizm etiketlerine kadar gündelik hayata giren pek çok sembol, Kemalist ideolojinin popülerleşmesinin göstergesi olarak sunulabilir.

Sonuç olarak 1980 sonrası dönemde gelişen neoliberal politikalar ve bunun sonucunda 2000'lerde oluşan yeni hegemonik ittifakın, devleti küçütltmeye yönelik politikalar uyguladığı ve bunu yaparken küresel sisteme uyum çabası içinde sırtını Batı'ya yasladığı söylenebilir. Bu durum, önceden Batı ile ilişkilerde ön planda olan ve kendisini devletle birlikte tanımlayan Kemalist blok olarak adlandırılabilecek kesimlerin dışlanmışlık hissi yaşamasına neden olmuştur. Cumhuriyet mitinglerinde somutlaşan durumun, aslında bu çelişki ve kutuplaşmaların bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür.

2.3.1. AKP Döneminde Medyanın Yapısal Dönüşümü

1980'lerde neo-liberal politikaların uygulanması çerçevesinde oluşan yeni ekonomik aktörler "İslami edebiyat, televizyon kanalları, gazeteler ve İslami boş

zaman anlayışı yoluyla Türkiye'de yeni bir sosyal ve kültürel manzarayı biçimlendirmektedirler". Cumhuriyetin başlangıcından beri varolan İslami kimliğin modern bir siyasal kimliğe dönüşmesinde medya oldukça etkili olmuş ve yeni bir Müslüman entelektüel tipinin ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir (Yavuz, 2005: 143).

Diğer taraftan da medya, İslamcı muhalefet için bir ortam sağlamıştır. Örneğin, Necip Fazıl ve arkadaşlarının Büyük Doğu dergisi, DP tarafından CHP'ye muhalefet için kullanılmış ve dergiye destek verilmiştir. "Ancak bu girişim ile İslamcı ideoloji açık bir biçimde bir büyük siyasi parti tarafından rakipleri aleyhine kullanılmak istenmiştir. Bunun giderek yaygınlaşan bir politika yapma biçimi olduğu görülecektir" (Şaylan, 1992: 93). Bu açıdan Türkiye'de medyanın dönüşümünün nasıl gerçekleştiği ve günümüzde medyanın sahiplik yapısına bakmak incelenmek üzere seçilen gazetelerin medyada nereye oturduğunun anlaşılması açısından önemli görülmektedir.

Türkiye'de medyanın yapılanmasının, dünya medyasının geçirdiği dönüşüme benzer bir süreç yaşadığını söylemek yanlış olmayacaktır. 19. yüzyılda basındaki değişim, seçkinci bir tarzı terk ederek kitlelere yönelme ve ticarileşme eğilimi olarak gerçekleşmiştir. Bu eğilim, 1940'ların sonları itibariyle Türkiye'de de kendini göstermiştir. Türkiye'de de yazılı basın, tek parti yönetiminin kontrolünde gazeteyle kitlelere hükmetmek ve belli mesajları iletmek ön planda olmuş ve o dönemde çıkan gazeteler için satış ve ilan gelirleri tali bir rol oynamıştır (Sönmez, 2003: 33). İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen ekonomik değişim ve basım teknolojilerinin

Türkiye'ye girişi ile 1940'ların sonunda çok partili hayata geçişle basının ticarileşme süreci de başlamıştır. Gerek içerdiği metin türleri gerek sunum biçimleri ve gerekse dil özellikleriyle seçkin kitlelere hitap eden ve sınırlı bir tiraja ulaşan yayınların dışında; alt sınıfın ilgisini çekebilecek sıradan insanların ve suç olayları gibi siyaset dışından olayların bir başka ifadeyle toplumsal yaşamın konu edildiği ve yüksek tirajlara ulaşan yayınların ortaya çıkması söz konusu olmuştur (Adaklı, 2006: 111). Diğer taraftan gelişkin basım teknolojilerinin Türkiye'de de kullanılır hale gelmesiyle yayınların fiyatı ucuzlamış, yüksek baskı kalitesine ulaşılmış ve tirajlar artmıştır. Tüm bunların getirisi de reklam pastasının büyümesi, böylece basından maddi kazanç sağlama yolunun açılması olmuştur. 1948 yılında yayınlanmaya başlayan Sedat Simavi'nin Hürriyet ile 1950 yılında yayın hayatına başlayan Ali Naci Karacan'ın Milliyet gazeteleri gazeteci kökenli aile işletmeleri olarak ticari basının ilk örnekleri olmuştur (Adaklı, 2006).

Türk basın tarihinde 1960'ların önemli gelişmelerinden biri gazetelerin kendi dağıtım şirketlerini oluşturmaları olmuştur. Gazetelerin dağıtım işinin düzenlenmesi için ilk olarak 1960'ta Tercüman, Günaydın ve Milliyet gazeteleri tarafından Gameda (Gazete ve Mecmua Dağıtım Limited Şirketi) kurulmuştur. Bir süre sonra Cumhuriyet ve Dünya da bu ortaklığa katılmıştır. Buna karşılık Hürriyet 1962'de Hür Dağıtım'ı oluşturmuştur (Topuz, 2003: 385). Dağıtım şirketlerinin kuruluşuyla bir yandan Türk medya sektöründe "dikey[35] bütünleşme sürecinde önemli bir adım

[35] Burada referans verilen eserde "dikey bütünleşme" yerine "yatay bütünleşme" yazmaktaydı. Ancak yazarın uyarısıyla bu yazımın yanlış olduğunun belirtilmesi üzerine, sözcük "yatay" yerine "dikey" olarak değiştirilmiştir.

gerçekleşirken" (Adaklı, 2006: 123) diğer yandan da gazeteler tüm yurda ulaştırılarak tirajlarda bir artış sağlanmıştır.

1960'lar ve 1970'ler ise genel olarak söylendiğinde medyanın holdingleşmesi ile sektör dışı holdinglerin medyaya girişiyle karakterize edilebilir. Medyanın endüstrileşme sürecinde, sektör dışından elde edilen sermayenin medyaya aktarılması söz konusu olmuş ve kapitalist rekabet koşulları medya sektöründe geçerli hale gelmeye başlamıştır. Bununla birlikte var olabilmek için ihtiyaç duyulan teknolojik donanımın büyük sermaye gerektirmesi gibi nedenlerle de daha küçük sermayeler yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalırken yeni sermayelerin medya alanına girişi de zorlaşmıştır (Adaklı, 2006). Varolan büyük medya gruplarını ise daha da büyümeye zorlayan bir süreç söz konusu olmuştur.

1980'li yıllar ise dünyada esen neo – liberal politika rüzgarlarının Türk basınını da etkisi altına aldığı yıllar olmuştur. Bu dönemin medyanın yapısal dönüşümünü tetikleyen olayları ise 24 Ocak Kararları, 12 Eylül Darbesi olmuştur (Adaklı, 2006; Kaya, 2009). 1979'un sonlarında Turgut Özal tarafından dönemin başbakanı Süleyman Demirel'e sunulan bir raporda 24 Ocak Kararları olarak anılacak neo – liberal programın esasları açıklanmıştır (Boratav, 2003)[36].

---

[36] 24 Ocak 1980'de Demirel Hükümeti tarafından açıklanan programın temel unsurlarını Boratav şöyle ifade etmektedir:"Reel devalüasyonlar doğrultusunda işletilen bir kambiyo politikası; adım adım liberasyona yönelen bir ithalat rejimi; pahalı döviz, ucuz kredi ve vergi iadesi gibi teşvik ve sübvansiyonlarla desteklenen ihracatın bir ulusal öncelik haline getirilmesi; fiyat kontrollerinin ve temel malların çoğundaki sübvansiyonların kaldırılması ve iç talebin daraltılmasına dönük makro politikalar 24 Ocak kararları ile ekonomiye damgasını vuracak olan iktisat politikaları yönelişinin temel unsurlarıdır. …emek aleyhindeki politikalar sadece örgütlü işçi sınıfına dönük değildir: Memur

Buna göre bu dönemin temel özellikleri ihracatın artırılması ile işgücü piyasasının kontrol altında tutularak sermayenin elinin emek karşısında güçlendirilmesi olmuştur. Bu süre boyunca gazete kağıdının en fazla zam gören temel mallardan biri olması söz konusu kararların medyadaki bir görünümü olmuştur. Programın açıklanışından sonra basının temel hammaddesini oluşturan gazete kağıdına yapılan sübvansiyonların kaldırılması ve gazete kağıdına oldukça yüksek bir oranda zam yapılması basının mali yapısını olumsuz yönde etkilemiştir (Adaklı, 2006: 140). 24 Ocak programının ezilen gruplar üzerindeki ekonomik cenderesinden sonra 12 Eylül 1980 darbesinin gerçekleştirilmesiyle demokrasinin askıya alınıp özgürlüklerin de kısıtlanmasıyla muhalif sesler bastırılmıştır. Dolayısıyla 1980 darbesi büyük bir dönüşüm olarak sunulan neo-liberal politikalar aracılığıyla yeni dünya düzenine yapısal uyumun sağlanmasının gerçekleştirilmesini bütünleyen bir süreç olarak görülebilir (Adaklı, 2006; Kaya, 2009; Uzgel, 2009). Gencel – Bek'in de belirttiği gibi böylece devletin ekonomideki rolü azaltılmış ve "devlet, pazar mantığıyla biçimlenirken pazar da politize olmuştur". Bunun medyada görünen etkisi de bir yandan medya patronlarının sermayedar olarak bu süreçten oldukça karlı çıkmaları olurken diğer yandan sürecin kendisinin medya sayfalarında/ekranlarında yer almaması olmuştur (Gencel – Bek, 2010: 110).

1980 sonlarında başlayan 1990'larda yoğunlaşan kamu kurumlarının özelleştirilmesi medya gruplarının da alıcı olarak konumlanmasıyla medya ve devlet

---

maaşlarında, emekli ikramiyeleri ve kıdem tazminatlarında, tarıma dönük destekleme politikalarında da büyük boyutlu reel ve göreli gerilemeler gerçekleşmiştir." (2003: 149).

arasındaki ilişkiler daha da giriftleşmiştir. Bu dönemde gerek teşvik belgeleri, gerek kamu reklam ilanları ve gerekse kamu kurumlarının satışı kaynak transferi yöntemi olarak uygulanmış ve medyanın bu alanlardaki rekabeti küçük sermayenin yok oluşunu tetiklemiştir (Adaklı, 2006).

Bu dönemdeki bir diğer gelişme de gazetelerin plazalara taşınması olmuştur. Aykol'a göre plazaların gazetecilerin daha lüks yerlerde çalışmasından öte bir anlamı vardır. Buna göre birden fazla yayına sahip gazete sahipleri öncelikle ayrı yerlerde çalıştırdıkları kişileri bir araya toplayarak birçok yer için ödenen kiradan kurtulmakta her gazete için ayrı muhabir ve teknik eleman yerine en çok işi en az işgücüyle elde etme imkanına sahip olmaktaydı (Aykol, 2007: 8).

1990'lı yılların belki de en önemli gelişmesi radyo ve televizyon özel yayıncılığının yasallaşması olmuştur. Bununla birlikte büyük sermaye gruplarının bu alana yoğun ilgisi, daha da büyümeyi beraberinde getirirken medyada tekelleşme eğilimi de güçlenmiştir. Bir yandan yeni taşınılan plazaların donanımı için gereken sermaye diğer yandan medya gruplarının televizyon yayıncılığı alanında da olmak istemeleri yeni sermaye kaynaklarına ihtiyaç oluşturmuştur. İhtiyacın karşılanması için de sanayi, turizm, enerji, finans gibi alanlardaki girişimler güçlendirilmiştir. Özellikle 1990'ların sonu ile 2000'lerin başlarında büyük hayal kırıklığı yaratan, medyada sermaye yapısının değişimine yol açan ve yeni safların belirleneceği bankacılık alanındaki girişimler bu dönemde hız kazanmıştır.

Yine bu dönemde elinde bankası bulunan büyük medya gruplarına bakıldığında Uzan Grubu, Doğan Grubu, Çukurova Grubu, Dinç Bilgin Grubu, Doğuş Grubu, İhlas Grubu – Enver Ören, Korkmaz Yiğit gibi isimler yer almıştır. 2001'de, yaşanan bu süreç "sermaye hareketlerinden kaynaklanan bir dalgalanmanın sert bir iniş" (Boratav, 2003: 180) yaşaması sonucu ortaya çıkan krizle, bankacılık ve finans sektörünün çöküşüyle sonuçlanmıştır. Bu çöküşle birlikte finans sektöründe de yer alan medya gruplarının bankalarının zarar görmesiyle medya alanındaki faaliyetleri de ya son bulmuş ya da ciddi darbeler almıştır (Sönmez, 2006). Bunun sonrasında ise medya alanındaki sahiplik yapısında değişim söz konusu olmuştur. Sönmez'e göre "Doğan – Anti Doğan gruplaşması" bu yeni yapılanmanın çerçevesini çizmiştir.

> "Saflaşmanın bir yanında Doğan Medya Grubu ve onlarla ortak hareket eden İş Bankası, Koç Grubu, Sabancı Grubu TÜSİAD'da hakim olan diğer gruplar vardır. Bu grubun medya hakimiyeti kesindir. Hürriyet, Milliyet, Radikal, Posta gibi günlük gazetelere, Kanal D, CNN Türk gibi TV kanallarına Vatan da eklendi.
>
> …Diğer grup temelde Karamehmet, Toprak, Dinç Bilgin'i himaye eden Turgay Ciner ve Star grubundan oluşuyor. …Medya gücü olarak Karamehmet'te, yazılı basın olarak Akşam ve Güneş gazeteleri; TV olarak Show TV, Digitürk ve SkyTürk kanalları var. Ciner – Bilgin ortaklığında Sabah ve ATV; Star grubunda da Star TV'leri ve Star gazetesi var. Bu grup, yazılı ürünlerini ayrı ve ortak oldukları bir dağıtım kanalıyla pazarlamaya başladılar." (Sönmez, 2003: 24 – 25).

Ancak medyadaki bu yeni yapılanma bir süre devam etse de fazla kalıcı olmamış, 2002 seçimlerinde AKP'nin tek başına iktidar olmasıyla medyada sahiplik alanında yeni yapılaşmalar söz konusu olmuştur.

2000'li yıllara girilirken medya sahipliğiyle ilgili önemli bir değişim yabancı sermayenin medya alanına girmesiyle gerçekleşmiştir. ABD'nin en çok izlenen televizyon kanallarından CNN'in yayıncı şirketi AOL Time Warner ile Doğan Yayın Holding'in yaptığı anlaşmayla 1999 yılında yayına başlayan CNN Türk ile Türkiye, medya alanında yabancı sermayeyle tanışmıştır. Daha sonra Doğuş Grubu da yine ABD'de yayın yapan CNBC'yle anlaşmış, Doğuş Grubu'na ait olan Kanal E'nin de isme katılmasıyla CNBC-e olarak yayına başlamıştır. Bu furyaya Çukurova Grubu'nun da katılmasıyla İngiltere'de yayın yapan ve dünyanın en büyük medyasının patronu olan Rupert Murdoch'un Sky televizyonuyla anlaşmaya varılmış ve SkyTürk 2005'te yayın hayatına giriş yapmıştır. Dünyanın medya devi Murdoch bu ortaklıkla yetinmeyerek Türk ortaklarıyla birlikte İhlas Grubu'ndan TGRT'yi almış ve kanal 2007 yılında FOX TV olarak yayına girmiştir (Aykol, 2007: 91 – 92). Bu anlamda yabancı sermayenin Türk ortaklarla birlikte Türkiye'de medya alanına giriş yapması, 2000'li yılların başında yaşanan krizin, bankalı medya gruplarını vurmasıyla, bu grupların zayıflayan mali güçlerini toparlamaları ve pazarda güçlenmeleri için bir fırsat olarak görülmüştür.

AKP iktidarı döneminde de medya, ticaret ve siyaset ilişkileri iç içe devam etmiştir. AKP iktidarı da diğer iktidarlara benzer şekilde medyayı denetimi altına

almak ve medyadan yararlanmak istemiştir. Bu konuda, Adaklı'nın belirttiği gibi, Erdoğan ve Özal'ın medyaya yaklaşımlarında bir benzerlik söz konusudur. Buna göre Erdoğan da Özal'a benzer şekilde medyanın doğrudan desteğinin sağlanmasının hatta gerektiğinde medya alanında doğrudan sahipliğin önemini anlayarak medya stratejisini oluşturduğu görülmektedir (2009: 560). Her dönem iktidarların kendi kanalı gibi kullandıkları TRT'de kendine yakın kadroları işbaşına getirerek alana giriş yapan AKP[37], kriz sonrası TMSF tarafından bazı grupların gazete ve televizyon kanallarına el konularak satışa çıkarılması İslami sermayenin medya alanında güçlenmesinde rol oynamıştır. İktidarına yakın bir medya oluşturmaya çalışan AKP diğer taraftan da kendisine muhalif olan basını susturma çabası içine girmiştir. Bunun için "yeni yasal düzenlemeler, …ilanların dağıtımı, kağıt fiyatı, devlet bankalarının ucuz kredileri, devlet kurumlarının reklam bütçesi, yatırım teşvikleri, ödül olarak gizli ödemeler vb."(Gencel – Bek, 2010: 110) gibi mekanizmalarla medyanın üzerine gitmiştir. Medyanın ticari faaliyetleri kullanılarak bir yandan söz konusu medya grubunun sahip olduğu şirketlere mali incelemeler yapılması, kişilerin hesaplarının incelenmesi vb. gibi işlemlerle cezalandırma yoluna gidilirken diğer yandan da devlet özelleştirmeleri yoluyla ödüllendirilmesi söz konusu olmuştur. Bu konuda en çok ses getiren olaylardan biri Doğan Medya Grubu'na ait POAŞ'ın incelenmesi sonucu yüksek vergi borçlarının fatura edilmesi olmuştur. Bu baskılar sonucu hemen hepsi medya dışı sektörlerden gelerek medya alanına sermayedar olarak giriş yapan ve kar ve güçlerini sürekli arttırmayı hedefleyen bir başka ifadeyle

[37] KESK'e bağlı Haber-Sen'in hazırladığı rapora göre, İbrahim Şahin'in 2007 yılında TRT Genel Müdürlüğü'ne atanması sonrasında çeşitli bakanlıklardan ve kamu kurumlarından yayıncılıkla ilgisi olmayan birçok kişinin TRT'ye geçiş yaptığı belirtilmiştir. Ayrıca yine bu dönemde Zaman, Today's Zaman, Yeni Şafak, Samanyolu TV, Kanal 7 gibi İslami medyada çalışan bazı isimlerin de TRT'ye program yaptıkları görülmüştür. Bir diğer dikkat çeken nokta da, 2009 yılında reklam satışlarını özelleştirme amacıyla TRT'nin açtığı ihaleyi AKP ve Zaman gazetesiyle de iş ortaklığı bulunan Veritas Medya'nın tek başına girerek kazanması olmuştur.

pazar koşullarının geçerli hale geldiği medyadaki patronların geri adım atarak gazete yayın politikalarında ve kadrolarında değişiklik yapmaları söz konusu olmuştur. Eskiden söz konusu medya gruplarında çalışan bazı kişilerin, örneğin Emin Çölaşan (2007, 2009), açıklamaları da bunu ortaya koymaktadır. Zira Hürriyet gazetesi yazarı Emin Çölaşan kovulmasının nedenini, AKP iktidarının baskısı karşısında gazetenin patronu Aydın Doğan'ın ticari çıkarlarının üstün gelmesi olarak yorumlamıştır (2007). Medyada gerçekleştirilen transferler konusunda dikkat çeken bir diğer olay 2008 yılında Başbakanlığın aldığı bir kararla Hürriyet, Milliyet, Vatan, Akşam ve Evrensel gazeteleri ile Star TV'nin Başbakanlık muhabirleri olan yedi gazetecinin akreditasyonunun iptal edilmesiyle bu gazetecilerin Başbakanlığa girmeleri ve Başbakan'ın toplantılarını izlemelerinin yasaklanması sonrasında dönemin Başbakanlık Başdanışmanı ve Basın Sözcüsü olan Akif Beki'nin, görevinden ayrıldıktan sonra Doğan Grubu'na ait Radikal gazetesinde köşe yazarı olmasıdır. Doğan Grubu'nun transfer listesindeki bir diğer tartışmalı isim ise Eyüp Can olmuştur. Zaman gazetesinde gazeteciliğe başlayan Can, 2004 yılında Referans gazetesinin başına getirilmesiyle Doğan Grubu'na transfer olmuştur. Referans gazetesinin genel yayın yönetmenliğini yürütürken Hürriyet gazetesinde de köşe yazarlığı yapmış ve yapmaya devam ederken, daha sonra Referans ile Radikal gazetelerinin birleştirilmesi çalışmaları sürerken Radikal gazetesi genel yayın yönetmenliğini yürüten İsmet Berkan bu görevi 2010 Haziranında Eyüp Can'a devretmiştir (http://haber.sol.org.tr). Genel yayın yönetmeninin değişmesiyle Radikal Gazetesi'nde de bir değişim başlamış eski Genel Yayın Yönetmeni İsmet Berkan ve köşe yazarları Haluk Şahin, Hasan Celal Güzel, Namık Kemal Zeybek, Mehmet Ali Kışlalı, Nur Çintay A. gazeteden ayrılmışlardır (Radikal, 1 – 4.09.2010).

Bu konuda dikkat çeken bir diğer olay ise İslami sermaye olan Albayrak Grubu'na ait Yeni Şafak gazetesinde köşe yazarlığı yapan, ABD'nin Irak işgaline ve İsrail'in politikalarına karşı yazılarıyla bilinen Suriyeli gazeteci Hüsnü Mahalli'nin işine son verilmesi olmuştur. Milliyet Gazetesi'nde köşe yazarlığı yapan Melih Aşık, Hüsnü Mahalli'nin kovulmasını, Yeni Şafak'ın, AKP'nin arasını iyi tutmak istediği ABD'ye bir jesti olarak yorumlamıştır (27.04.2005). Robert L. Pollock, 16 Şubat 2005 tarihli Wall Street Journal gazetesinde yer alan yazısında, Türkiye'de anti-Amerikan bir havanın estiğini vurgulamış ve Türkiye'de "Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın favori gazetesi olan" Yeni Şafak ve "laik basın" olarak görülen Hürriyet ve Sabah gibi gazetelerde de bunu görmenin mümkün olduğunu belirtmiştir. Yazının sonundaysa ABD'nin PKK'yla mücadelede Türkiye'ye destek verdiği, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişi için ABD'nin Avrupa'da Türkiye lehine lobi faaliyetleri gerçekleştirdiği, Erdoğan'ın başbakan seçildiğinde siyasi kimliği tartışılırken Bush'un, Erdoğan'a destek verdiği, Ermeni soykırımıyla mahkum edilen Türkiye'yi ABD yöneticilerinin kongrede azimle savunduğunun Türkiye tarafından unutulduğu vurgulanarak Türk liderlerinin, eğer Amerika'yla iyi ilişkilerin olması önemseniyorsa, anti-Amerikancı tehlikeli söylemler karşısında bir önlem alması gerektiğinin altı çizilmiştir (Pollock, 2005). Bu yazıdan yaklaşık bir ay sonra 20 Mart 2005 tarihinden itibaren Hüsnü Mahalli'nin Yeni Şafak'taki yazılarına son verilmesi bu açıdan oldukça manidardır. Mahalli yaptığı yazılı açıklamada ise kovulma nedenini şöyle açıklamıştır: "Ancak daha ilk günlerden itibaren Yeni Şafak'taki yazılarım İsrail, Amerika ve onların Türkiye'deki dostlarını rahatsız etmeye başlamıştı. Amerikan ve İsrail büyükelçileri gazeteye gelerek benim ve benim gibi

düşünen ve yazan arkadaşların söylemlerinden ne kadar rahatsız olduklarını tekrarlayıp durdular.” (açıkistihbarat, 09.05.2005). Bu olaydan sonra da aynı gazetenin başyazarı Ahmet Taşgetiren AKP hükümetini eleştirdiği için gazeteyle yollarının ayrıldığını ifade ederek Bugün gazetesine geçmiştir. Ve son olarak da yine Yeni Şafak’ın Genel Yayın Yönetmenliği’ni yürüten Selahattin Sadıkoğlu istifa ederek Bugün Gazetesi’nin genel yayın yönetmeni olmuştur. Sonrasında ise gazetenin Genel Yayın Yönetmeni Selahattin Sadıkoğlu, İpek Medya Grup İcra Kurulu Üyeliği'ne getirilmiş, 2009 yılı içinde ise bu görevinden de ayrılmıştır (haber7, 04.05.2009).

Medyaya yüklü tazminat davalarının açılmasına Türkiye’de çok konuşulan Penguen dergisine açılan dava örnektir. Penguen Dergisi’nin 24 Şubat 2005 tarihli kapağında “Tayyipler Alemi” adlı karikatürlere yer verilmiştir. Bunun üzerine karikatürlerin, Başbakan Erdoğan’ın kişilik haklarına saldırı içerdiği iddiasıyla, Penguen Dergisi’nin sahibi Erdil Yaşaroğlu ile Pak Yayıncılık’tan yüklü bir manevi tazminat talep edilmiş sonuçta ise dava reddedilmiştir.

AKP’nin 2002 ve 2007 seçimleri sonrası tek başına iktidar olduğu dönemin medyada yaşanan önemli olayları arasında ticaret ve medya alanından sonra Genç Parti’yi kurarak siyasete de adım atan Uzan Grubu’nun tasfiyesiyle medyadaki mallarına TMSF tarafından el koyulması, önce Dinç Bilgin sonra da Turgay Ciner’in sahip olduğu Sabah gazetesi ile ATV televizyonuna TMSF tarafından el koyulması,

ulusalcıların desteklediği kanal Kanaltürk'ün, Bugün gazetesini de alan İpek – Koza Grubu'na satılması, Erol Aksoy'un Cine5'inin TMSF'ye devri sayılabilir.

Cem Uzan, Ahmet Özal'la birlikte Türkiye'nin ilk özel televizyon kanalı Star TV'yi 1990 yılında kurmuş, Telsim'le birlikte de GSM sektörüne giriş yapmıştır. Daha sonra İmar Bankası ve Adabank'ı da bünyesine katan Uzan Grubu 2002 yılında Cem Uzan'ın Genç Parti'yi kurmasıyla siyasete de giriş yapmıştır. 2003 yılı sonlarında ise Uzan Grubu'nun incelemeye alınması sonucu enerji, çimento, medya, iletişim, bankacılık gibi farklı alanlarda etkinlik gösteren firmalarına el konmuş, TMSF tarafından düzenlenen ihalelerle grubun elindeki Star gazetesi Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a yakınlığıyla bilinen Kıbrıslı işadamı Ali Özmen Safa'ya satılırken, Star TV kanalı da Doğan Grubu'na ihale edilmiştir.

Sabah ve ATV'nin el değiştirmesi de bu dönemde medya sahipliği yapısının değişmesi açısından önemli bir olay olmuştur. Daha önce Dinç Bilgin Grubu'nun bankası Etibank'a 2000 yılında TMSF tarafından el konulmasıyla birlikte Sabah ve ATV de grubun elinden çıkmıştır. 2002 yılında Turgay Ciner, ATV ve Sabah'ı kiralamasından sonra 2005'te TMSF ile anlaşmaya giderek satın almıştır. Ancak 2007 yılında Dinç Bilgin ve Turgay Ciner arasında gizli bir anlaşma olduğu, Ciner'in anlaşmaya uygun davranmadığı nedeniyle Bilgin tarafından açıklanmasıyla ortaya çıkması üzerine TMSF yeniden Sabah ve ATV'ye el koymuştur. Ciner'in Park Grubu'nun TMSF ile anlaşmaya varmasıyla Sabah ve ATV'nin Fon tarafından satılması karşılığında Dinç Bilgin Grubu'ndan aktarılmamış diğer nakit değer ve

şirketlerin iadesine karar verilmiştir. Daha sonra TMSF'nin satışa çıkardığı Sabah ve ATV Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a yakınlığıyla bilinen Ahmet Çalık'ın Çalık Grubu tarafından satın alınmıştır (Esendemir, 2008).

Medya mülkiyetinde el değiştirmeye bir diğer örnek de önceki adıyla Dünden Bugüne Tercüman, yeni adıyla Bugün gazetesinin İpek – Koza Grubu'na geçmesidir. Turgay Ciner'in 2005 yılının ilk aylarında önceki adıyla Dünden Bugüne Olaylara Tercüman gazetesinin yüzde yetmiş hissesini almasıyla birlikte Ciner, Ilıcak ailesiyle ortak olmuştur. Dünden Bugüne Olaylara Tercüman gazetesinin sahibi Ilıcaklar ile Halka ve Olaylara Tercüman gazetesinin sahibi ve Merkez Dağıtım'daki yüzde otuzluk hissesiyle Ciner'in ortağı olan Karamehmet'in 'Tercüman'ın isim hakkı yüzünden mahkemelik olması nedeniyle DB Olaylara Tercüman gazetesinin adı Bugün olarak değiştirilmiştir. Ancak Ilıcak ve Ciner ortaklığının Bugün gazetesi sahipliği fazla uzun sürmemiş ve yine aynı yılın sonlarında Bugün gazetesinin İpek – Koza grubuna satılmasıyla yeni bir grubun medya alanına giriş yapması söz konusu olmuştur (medyatava, 2005). İpek – Koza Grubu, medya alanındaki sahipliğinin sadece gazeteyle kalmasını istememiş, RTL ve Ethem Sancak'la birlikte TMSF'nin ihaleye çıkardığı Sabah ve ATV'yi de satın almak istese de başarılı olamamıştır.

İpek – Koza Grubu'nun bir televizyon kanalı edinerek alanda büyümesini sürdürme isteğini karşılayan kanal ise, ulusalcıların kanalı olarak bilinen ve Cumhuriyet mitinglerinde de oldukça etkili olmuş bir televizyon kanalı olan Yaşam Televizyon Yayın Hizmetleri Anonim Şirketi'ne ait Tuncay Özkan'ın Kanaltürk'ü

olmuştur. Tuncay Özkan, iktidarın vergilerle çok üzerine geldiği ve borçları bulunduğu gerekçesiyle Kanaltürk'ü, Bugün gazetesinin de sahipleri olan ve Fethullah cemaatine yakınlığıyla bilinen İpek – Koza Grubu'na satmıştır. Ulusalcı kanadın büyük tepkisiyle karşılaşan Tuncay Özkan adını, Cumhuriyet mitingleri döneminde başlattıkları hareket olan "Biz kaç kişiyiz?"den alan KanalBiz isimli yeni bir kanal kurmuştur. 2008 yılında ise "Yeni Parti" kurulmuş ve Tuncay Özkan genel başkanlığa seçilmiştir. Ancak Özkan, Ergenekon soruşturması kapsamında gözaltına alınarak tutuklanmıştır ve halen Silivri Cezaevi'nde tutuklu bulunmaktadır.

El değiştirmeden önce Kanaltürk televizyonunun ve bazı çalışanlarının banka hesaplarına 8 Ocak 2007 tarihinde Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi tarafından inceleme başlatılmasıyla, kanala ana muhalefet partisi CHP'den 4 milyon dolar para aktarıldığı ortaya çıkmıştır. CHP hesaplarının incelenmesi sonucu, CHP'nin bu paranın 3 milyon dolarını faturalandıramadığı belirlenmiş ve "CHP'nin kayıp trilyonları" olarak medyada oldukça yer tutmuştur.

Krizden etkilenen bir diğer medya patronu da Erol Aksoy olmuştur. 2004 yılında TMSF Aksoy'un İktisat Bankası borçları nedeniyle Cine5'e el koymuştur. Daha sonra Aksoy ve TMSF anlaşmaya gitmiş ve Cine5 ile diğer medya varlıkları Aksoy'a geri verilmiştir. Ancak 2008 yılında Aksoy anlaşma şartlarını yerine getiremediği için Cine5'e TMSF tarafından yeniden el koyulmuştur ve kanal hala TMSF'dedir.

Bu dönemde bazı aktörler medya alanından silinirken yeni aktörlerin bu alana oyuncu olarak girdiği görülse de Türkiye'de medya alanında Doğan Grubu hala hakim konumdadır.

> "Bu, Doğan Medya Grubu'nun hakim konum sahibi olduğu, düşünce spektrumu bağlamında çoğulculuk ve çeşitlilik sunmayan bir medya ortamıdır. … Günümüzde Türkiye'de siyasal yaşamın temel ekseninin 'laik-İslamist' karşıtlığı çerçevesinde kurulu olması gibi (Kaya, 2003), medyada da iki başat çizgi rahatça görülebilmektedir: Bunların birincisi büyük sermayenin egemenliğindeki medya grupları, ikincisi de İslamcı medyadır." (Kaya, 2009: 261 – 262)

1970'li yıllar İslamcıların varolan sağ partilerde yer almak yerine kendi partisiyle siyaset alanına çıktığı bir dönem olmuştur. Bununla birlikte de 1972 yılında Işıkçılar Cemaati Türkiye gazetesini çıkarmaya başlarken, Necmettin Erbakan'ın başını çektiği milli görüşçüler de 1973 yılında Milli Gazete'yi çıkarmaya başlamışlardır (Aykol, 2008). 1980'lerde ise İslami kesimde, bazı günümüz yıldızı parlayan yazar ve yöneticilerini de içinde barındırmış, çeşitli dergilerin çıkarıldığı bir süreç söz konusu olmuştur (Yalçın, 2009).[38] Dolayısıyla İslamcı medyanın oluşumunun AKP iktidarı döneminde başladığı söylenemese de bu dönemde güç

[38] Fethullah Gülen cemaatine bağlı Sızıntı; Nakşibendi Erenköy cemaatine bağlı Altınoluk; Kadiri Haydar Baş çevresine bağlı Öğüt ve İcmal; Süleymancılara bağlı Fetih ve Genç Akademi; Nurculara bağlı Dava; İslamcı Kürtlerin Girişim; Adnan Oktar çevresinin Rönesans; Nakşibendi İskenderpaşa cemaatine - ki bu cemaatle gönül bağı olan başta eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Korkut Özal, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Maliye Bakanı Kemal Unakıtan, kısa bir dönem de olsa Necmettin Erbakan (Aykol, 2008) gibi siyasetçiler de bulunmaktadır - bağlı İslam dergileri söz konusu dergilerdendir. 2005 ve 2007 yıllarında RTÜK genel başkanlığı ve halen RTÜK üyeliği yapan Zahid Akman İslam dergisinin yazı işleri müdürüyken, bir dönem Milli Gazete ve Zaman gazetelerinde çalışan ve son olarak Yeni Şafak gazetesine geçen, bunun yanında birkaç kanalda program hazırlayan Fehmi Koru ise İslam dergisinin dış haberler sayfasını hazırlamaktaydı (Yalçın, 2009).

kazandığı söylenebilir. Kaya'nın da ifade ettiği üzere "Günümüzde AKP iktidarının hızla oluşturmakta olduğu kendi sermaye tabanının sahip olduğu ve 'neo-besleme basın' olarak nitelendirilebilecek bir medya sektörde ciddi bir varlık haline gelmiştir." (2009: 248). Bu gelişmelerle birlikte, Adaklı'nın belirttiği gibi, 2000'li yıllarda medya alanında oluşan "Doğan – Antidoğan" (Sönmez, 2003) yapılanması AKP iktidarı sonrasında yerini "AKP medyası ve diğerleri" olarak oluşan yeni bir yapılanmaya bırakmıştır (2009: 561). Bu yapılanmada:

> "Her ne kadar bunların dışında da medya organları varsa da, …günümüzde esas olarak iki büyük kamptan söz etmemiz mümkündür. Yöneticisi, Başbakan Tayyip Erdoğan'ın damadı olan, AKP'ye ve çevredeki Anadolu sermayesine yakın duran Çalık grubuna bağlı medya organları gibi (Sabah, ATV) AKP'yi destekleyen İslamcı sermayeden medya grupları (Yeni Şafak, Zaman gazeteleri, STV, TGRT, Kanal 7) ile Aydın Doğan'ın Doğan Grubu ve Cumhuriyet gazetesi gibi Kemalist yayın organlarının da yer aldığı medya grupları günümüzdeki kutuplaşmanın ana aktörleridir." (Gencel – Bek, 2010: 114)

İslami sermayenin gelişiminde tarikat ve cemaat örgütlenmesinin etkili bir rol oynadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu örgütlenmelerin İslam dinini yaymak amacıyla yaptıkları çalışmalar belli bir ekonomik gücü gerektirmektedir. Örneğin fakir ailelerin çocuklarının öğrenim amacıyla gittikleri şehirlerde bedava kalabilecekleri bu örgütlenmelere ait yurtlar işletilmekte ya da başarılı öğrencilere burslar verilmektedir. Ekonomik olarak güçsüzken bu olanaklardan faydalananlar belli bir konuma geldiklerinde bu sefer onlar bu örgütlere maddi kaynak akışını

sağlamaktadırlar. Yani bir devir daim söz konusudur. Ayrıca cemaatlerin ekonomik alışverişlerinin kendi içlerinde yaparak birbirlerini de desteklediklerini eklemek gerekir. Diğer taraftan da aynı cemaat içindekilerin evlilik yoluyla akrabalık kurma, sıkı ilişkiler içinde olması olağandır. Adaklı bu akrabalık ilişkisinin doğrudan bir kontrol gücü sağlamasa da Başbakan'la bu tür bir ilişkinin, karşıt kesimler için bir eleştiri malzemesi olarak kullanıldığı görülmektedir (2009: 583).

Bu yaklaşımın devam ettiği Ülker Holding, Çalık Grubu, Albayraklar, Ethem Sancak'ın sahibi olduğu Hedef Alliance, Remzi Gür'ün başkanlığındaki Gürmen Grup AKP iktidarı döneminde güçlenen ve bazılarının medya alanında da adı duyulmaya başlanan İslami sermayelerdir. Dolayısıyla İslamcı hükümetlerin destek verdiği İslami sermayenin de gücü oranında kendi medyasına sahip olmak isteği beklenebilecek bir durumdur.

Medya alanında Enver Ören'in İhlas Holding'e bağlı Türkiye gazetesi bir dönem İslamcılar için okul işlevi görmüştür denebilir. Ancak grubun kimi kuruluşlarına TMSF tarafından el koyulmasıyla düşüş başlamıştır. O zamana kadar bu grubun sahipliğindeki Türkiye Gazetesi, TGRT televizyon kanalı ve İhlas Haber Ajansı medyada İslami sermaye açısından oldukça büyük görülüyordu (Aykol, 2008). Ancak yaşanan düşüşle birlikte grup TGRT'yi Rupert Murdoch'a satmış ve alana yeni İslami sermayenin de girmesiyle oyun alanı daralmıştır. Diğer taraftan Fethullah Gülen Grubu'na bağlı Zaman gazetesi, televizyon kanalları, radyoları ve Cihan Haber Ajansı ile İslamcı medya grupları arasında en önemlilerindendir. 1995

yılında yayın hayatına başlayan Yeni Şafak gazetesinin şu anki sahibi olan Albayrak Grubu medya alanındaki etkinliklerini televizyon kanalları ve radyolarıyla devam ettirmektedir.

Kıbrıslı işadamı Ali Özmen Safa'nın TMSF'den Star gazetesini aldıktan sonra 24 televizyon kanalı ile yayıncılık alanına da giriş yaparak medya alanında AKP yanlısı yeni bir grubun başına geçse de bu durum fazla uzun sürmemiştir. Hedef Alliance'ın sahibi Ethem Sancak yakın arkadaşı Hasan Doğan'la birlikte, Safa'nın Star gazetesi ve 24 televizyonuna ortak olarak medyaya alanına giriş yapmış, 2008 yılında da denetim onun eline geçmiştir (Adaklı, 2009: 585). Ancak Sancak, bununla yetinmeyerek Sabah ve ATV ihalesini de ortaklarıyla almak istese de bu isteği gerçekleşmemiştir. Sancak'ın ihale ortakları arasında bir başka İslami sermaye olarak bilinen Bugün gazetesinin de sahibi İpek – Koza grubu da bulunmaktadır. Yakın arkadaş sıfatındaki Hasan Doğan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Ekinlik'te tatil yaptığı evin sahibi durumundadır. Bir başka yakınlık da Sancak'ın ablasının Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın çocuklarına burs sağlamasıyla adından sıkça söz ettiren Remzi Gür'le evli olmasıdır (Aykol, 2008). Sancak'ın Star Gazetesi sahipliği çok da uzun sürmemiş 2010 yılında gazete, AKP MKYK üyesi olan, ancak şimdinin Başbakan ve Cumhurbaşkanıyla ilişkileri çok öncesine dayanan Tevhit Karakaya'ya geçmiştir.

Sabah – ATV ihalesini kazanan Çalık Grubu ise AKP döneminde yükselen bir diğer İslami sermaye grubu olmuştur. Böylece Çalık Holding inşaattan enerjiye,

tekstilden finansa birçok alanda faaliyet gösterirken medyaya da hızlı bir giriş yapmıştır. Çalık Grubu'nun Sabah – ATV ihalesine diğer iki grubun – Nurol/Carlyle ile RTL/Sancak/İpek – çekilmesiyle tek başına girmesi ve teklif ettiği fiyatın bir kısmını Vakıfbank ve Halkbank'tan şirket ederinin üzerinde bir ipotekle kredi olarak alması tartışma yaratmıştır. Daha sonra Çalık Holding A.Ş.'nin elindeki Turkuvaz Radyo Televizyon Gazetecilik ve Yayıncılık A.Ş. sermayesinin yüzde 25 hissesi Qatar Investment Authority'e (Katar Yatırım Kurumu) bağlı Lusail International Media Company tarafından satın alınmasıyla Katar'lı şirket, Sabah ve ATV'ye ortak olmuştur (Milliyet, 26.04.2008). Bir diğer tartışma konusu ise Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın damadının Çalık Holding'te genel müdür olması olmuştur.

Özetle bu dönemde 24 televizyon kanalıyla Hedef Alliance'ın sahibi Ethem Sancak; Sabah ve ATV ile Çalık Holding sahibi Ahmet Çalık; Kanaltürk ve Bugün televizyon kanallarıyla aynı zamanda Bugün gazetesinin de sahibi İpek Koza Grubu ve AKP MKYK üyesi Tevhit Karakaya medyaya büyük bir adım atarken, Doğan Grubu da Star televizyon kanalıyla medyadaki varlığını güçlendirmiştir. Böylelikle AKP iktidarı bir yandan TRT ile doğrudan sahiplikle bu pazara giriş yaparken diğer taraftan da İslami sermayenin devlet bankalarından yüksek krediler kullanarak ya da yerli ve yabancı sermayeyle ortaklıklar oluşturarak, devletin ihale ettiği medyaları almasıyla dolaylı yoldan medya alanında güç kazanmıştır.

3. BÖLÜM

CUMHURİYET MİTİNGLERİNİN MEDYADA SUNUMU

3.1. Araştırmanın Örnek Olayı, Evreni ve Yöntem

Bu çalışmada, Nisan 2007 – Mayıs 2007 tarihleri aralığında çeşitli yerlerde meydana gelen Cumhuriyet Mitingleri'nin haberleri incelenmiştir. Mitingler 14 Nisan 2007 Ankara, 29 Nisan 2007 İstanbul, 5 Mayıs 2007 Manisa, Çanakkale ve Marmaris, 13 Mayıs 2007 İzmir ve son olarak 20 Mayıs 2007 Samsun'da gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla dönem olarak da ilk mitingin yapıldığı 14 Nisan ile olayların gazetelerde basılma süresi göz önüne alınarak son Mitingin yapıldığı 20 Mayıs'tan bir gün sonrası alınmıştır. İncelemede Hürriyet, Cumhuriyet, Akşam, Zaman, Yeni Şafak ve Star gazeteleri seçilmiştir. Burada Türkiye'de medyanın yapısıyla ilgili bir parantez açmak incelenmek üzere seçilen gazetelerin medyada nereye oturduğunun anlaşılması açısından önemli görülmektedir.

Cumhuriyet mitinglerinin medyada nasıl sunulduğuna bakılacağı bu araştırmada Türkiye'de medyanın yeni yapısı içinde incelenecek gazeteler, ait oldukları sermaye grupları ile bağlı oldukları ideolojik yapı göz önüne alınarak seçilmiştir. Buna göre Doğan Grubu'na ait Hürriyet ile Çukurova Grubu'na ait Akşam gazeteleri sağ popüler değerleri temsil etmesi; Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş'yi temsilen Cumhuriyet Vakfı adına Orhan Erinç'in imtiyaz sahibi

olduğu Cumhuriyet Gazetesi[39] fikir gazeteciliğini ve Kemalist değerleri temsilen[40]; Feza Gazetecilik adına Ali Akbulut'un sahibi olduğu Fethullah Gülen cemaatine yakın Zaman ve Başbakan Erdoğan'a yakınlığıyla bilinen Albayrak Grubu'na ait Yeni Şafak ile mitingler gerçekleştirilirken Ali Özmen Safa'nın sahibi olduğu Star gazeteleri İslami muhafazakar değerleri temsilen seçilmiştir.

Haberlerin çözümlemesi için Teun A. van Dijk'ın söylem çözümlemesi modeli kullanılmıştır. Bunun yanında haberlere dair nicel verilere de yer verilmiştir. Haberlerin çözümlenmesi bölümüne geçilmeden önce van Dijk'ın modeliyle ilgili bilgi vermek yerinde olacaktır.

Van Dijk, yazılı basın haberlerinin çözümlenmesi için bir model oluşturduğu News as Discourse (1988) adlı çalışmasında, haberleri, kamu söyleminin bir formu olarak ele alır. Haberleri bir söylem biçimi olarak tanımlayan van Dijk, haber söyleminin çözümlenmesinin de disiplinlerarası bir çalışma olduğuna vurgu yapar.

---

[39] Cumhuriyet Gazetesi'nde ortakların paylarının ne kadar olduğu açıklanmasa da bir kısmının Ciner'e bir kısmın ise Karamehmet'e ait olduğu söylenmektedir (Topuz, 2003; Çaplı ve Tuncel'den aktaran Adaklı, 2006). Bir diğer söylenti de Aydın Doğan'ın da payı olduğudur (Aykol, 2008). Hürriyet Gazetesi'nde işten çıkarılan Emin Çölaşan da sonradan çıkardığı kitabında Aydın Doğan'ın Cumhuriyet Gazetesi'ne maddi katkıda bulunduğu için orada çalıştırılmak istenmediğini belirtmiştir (2009: 138).

[40] Cumhuriyet Gazetesi 1924 Mayıs ayında Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda yakın arkadaşı Yunus Nadi tarafından kurulmuştur. İstanbul merkezli bu gazete "cumhuriyet rejiminin en yetkili sözcüsü" olmuş ve bu rejimi halka sevdirmek ve cumhuriyet reformlarını benimsetme rolü üstlenmiştir (Topuz, 2003: 162). Bugüne kadar da yayın politikasında Kemalist değerlerin savunuculuğunu, çeşitli kesintilere rağmen, sürdürmüştür

Yapılacak analizde, Van Dijk'ın söylem çözümlemesi modelinde yaptığı ayrımda haberlerin makro ve mikro yapıları incelenecektir. Makro yapılar olarak tematik hiyerarşi ve şematik biçim ele alınacaktır. Tematik çözümlemede üst başlık, başlık, alt başlık, spot ve haber girişleri incelenir. Bunun sonucunda hangi temaların haberlerde yer aldığı ve hangi temaların öne çıktığı bir başka ifadeyle haberlerin hangi temalar etrafında kapandığına bakılır. Şematik biçimde ise olayın haberlerde ele alınış biçiminde haberlerde kurulan karşıtlıklar ile ardalan ve bağlam bilgilerine bakılacaktır.

Haberin mikro yapısı ise, haber metninin sentaksı, bildirimlerin ve anlamların artarda dizilmesiyle oluşan anlam bütünlüğü ve sözcük seçimlerinin çözümlenmesinden oluşmaktadır. Haber metninin sentaksının çözümlenmesinde haberde kullanılan cümlelerin kısa ya da uzun olup olmadığı, etken mi edilgen mi olduğu, basit veya bileşik mi olduğu incelenir (van Dijk, 1988: 78–81). Anlam bütünlüğünün oluşturulmasında ise birbirini takip eden cümleler ve cümlelerin birbirleriyle olan nedensel, işlevsel ve kavramsal ilişkileri çözümlenir. Nedensel ilişkide izleyen önermeler arasında nedensel bağlar kurulup kurulmadığına bakılırken işlevsel ilişkide örneğin ikinci önermenin birincisine göre belirtme, karşılaştırma ya da örnekleme vb. işlevlere sahip olup olmadığı incelenir. Kavramsal ilişkide ise haberdeki kavramlar ve önermeler arasında 'kopuk bağ'lar olup olmadığına bakılır. Kopuk bağ derken, sadece ipucunun verildiği ve geri kalan bilginin okuyucu tarafından önceden bilindiğinin varsayıldığı anlamsal boşluklar kastedilir ve okuyucunun bu boşlukları doldurması beklenir (Van Dijk, 1988: 65, 2007: 168).

Sözcük seçimleri mikro yapının çözümlenmesinde en önemli bölümlerden biridir. Çünkü van Dijk'a göre bu tür seçimlerin sosyal ve ideolojik imaları çok açık olabilir, ayrıca muhabirin haber aktörleri ve haber olayları hakkındaki görüşlerinin işareti de olabilir (2007: 171). Aynı kişinin terörist veya özgürlük savaşçısı olarak tanımlanması (van Dijk, 1988: 81) ya da bir protesto gösterisinin "demokratik hak arayışı" ya da "marjinal" olarak nitelendirilmesi örnek olarak verilebilir.

3.2. Araştırmanın Bulguları

3.2.1. Nicel Bulgular

Cumhuriyet Mitinglerinin gerçekleştirildiği Nisan 2007 ve Mayıs 2007 döneminde incelenen gazetelerde yayımlanan haber ve fotoğraf sayıları Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1: Cumhuriyet Mitingleri'nin Gazetelerdeki Sunumuna İlişkin Nicel Veriler

Gazeteler	**Haber Sayısı Anasayfa**	**Haber Sayısı İçsayfa**	**Toplam Haber Sayısı**	**Fotoğraf Sayısı Anasayfa**	**Fotoğraf Sayısı İçsayfa**	**Toplam Fotoğraf Sayısı**
Hürriyet	11	36	47	15	78	93
Cumhuriyet	18	74	92	12	136	148
Akşam	7	29	36	11	37	48
Zaman	4	20	24	3	27	30
Yeni Şafak	5	12	17	3	35	38
Star	3	10	13	4	19	23

Tablo 1'de de görüldüğü gibi en çok haber ve fotoğraf Cumhuriyet gazetesinde yer alırken en az haber ve fotoğrafın yer aldığı gazete Star gazetesi olmuştur. Cumhuriyet gazetesinden sonra en çok haber ve fotoğrafa yer veren gazeteler sırasıyla Hürriyet, Akşam, Yeni Şafak ve Zaman gazeteleri olmuştur. Bu veriler, farklı zamanlarda ve farklı yerlerde gerçekleştirilen beş cumhuriyet mitinginin sözü edilen gazetelerde çıkan toplam haberleridir. Bunun yanında gazetelerde mitinglerin sunumuyla ilgili nicel kısımda daha detaylı bir bilgi sağlaması açısından cumhuriyet mitinglerinin gerçekleştiği beş günde gazetelerin ayrı ayrı kaç haber ve fotoğrafa yer verdiğini görmek de önemlidir. Çünkü örneğin Ankara'daki cumhuriyet mitinginin gerçekleştirilmesi öncesi ve sonrasında fazla haber ve fotoğraf yayınlayan bir gazete Samsun mitinginden sonra daha az haber ve fotoğrafa yer verebilmektedir.

Tablo 2: Gazetelere Göre Gerçekleştirilen Beş Cumhuriyet Mitinginde Yayınlanan Haber Sayıları

Gazeteler	**Ankara Mitingi Haberleri**	**İstanbul Mitingi Haberleri**	**Manisa, Marmaris ve Çanakkale Mitingleri Haberleri**	**İzmir Mitingi Haberleri**	**Samsun Mitingi Haberleri**
Hürriyet	11	17	4	12	3
Cumhuriyet	28	22	9	22	11
Akşam	10	11	4	7	4
Zaman	5	3	2	11	2
Yeni Şafak	3	3	1	8	2
Star	3	3	1	4	2

Tablo 3: Gazetelere Göre Gerçekleştirilen Beş Cumhuriyet Mitinginde Kullanılan Fotoğraf Sayısı

Gazeteler	**Ankara Mitingi Fotoğrafları**	**İstanbul Mitingi Fotoğrafları**	**Manisa, Marmaris Çanakkale Mitingleri Fotoğrafları**	**İzmir Mitingi Fotoğrafları**	**Samsun Mitingi Fotoğrafları**
Hürriyet	18	29	9	27	10
Cumhuriyet	34	31	17	46	20
Akşam	8	14	5	13	8
Zaman	8	6	3	10	3
Yeni Şafak	5	4	1	25	3
Star	7	3	3	5	5

Tablolarda görüldüğü üzere gazetelerin bazıları benzer bazılarıysa farklı bir tutum ile cumhuriyet mitingleri haberlerine yer vermişlerdir. Buna göre tüm gazetelerde ortak özellik olarak Manisa, Marmaris, Çanakkale ve Samsun mitinglerinde en az habere ve fotoğrafa yer vermiştir. Bunun bir nedeni Ankara, İstanbul ve İzmir'in Türkiye'nin üç büyük şehri olması ve bu şehirlerde gerçekleştirilen cumhuriyet mitinglerine katılımın yoğun olması bakımından haber değeri taşıması olmuştur.

Hürriyet gazetesi İstanbul'da gerçekleştirilen miting haberleriyle olaya daha ilgili yaklaşarak bu haberlerde daha fazla fotoğrafa yer vermiştir. Cumhuriyet gazetesi ise en çok haberle İstanbul mitingine en çok fotoğrafla da İzmir mitingine

önem vermiştir. Akşam gazetesi ise en çok habere Ankara ve İstanbul mitinglerinde yer vererek Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerine benzer bir duruş sergilerken İzmir mitinginde en çok fotoğrafa yer vermesiyle Cumhuriyet gazetesiyle benzeşmiştir.

Zaman, Yeni Şafak ve Star gazeteleri benzer bir tutumla en çok habere İzmir mitinginde yer vererek ilgi göstermişlerdir. Bu gazetelerde en çok kullanılan fotoğraflara bakıldığında da Zaman ve Yeni Şafak gazetesi yine İzmir mitingi karşısındaki tavırlarıyla benzer özellikler gösterirken, Star gazetesi en çok fotoğrafa Ankara mitingini duyururken yer vermiştir.

Cumhuriyet mitinglerinin öncesinde ve sonrasında olayla ilgili yayınlanan haberlerin nicel verileri, Kemalist elitlerin, Kemalist sistemin meşruluğuna tehdit olarak algıladıkları siyasal İslam karşısında verdikleri mücadeleye duyarlılıkları açısından ele alınmıştır. Buna göre Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde mitinglere daha çok ilgi gösterildiği, önemsendiği; Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise Cumhuriyet mitinglerinin önemsenmediği söylenebilir. Ancak nicel veriler nitel bulgularla birlikte değerlendirilerek daha anlamlı sonuçlara ulaşılabilir. Çalışmanın amacı açısından söylenirse, gazetelerin haber ve fotoğraf sayılırındaki farklılığa rağmen incelenen gazetelerin cumhuriyet mitinglerini nasıl sunduğuna dair farklılıkları ve benzerlikleri ise nitel çözümlemeyle yapılan saptamalarla ortaya konabilecek ve böylece medyanın cumhuriyet mitinglerinin sunumunda nasıl bir rol oynadığı anlaşılabilecektir.

3.2.2. Makroyapısal Analiz

3.2.2.1. Tematik Analiz

Van Dijk'a göre tematik hiyerarşi haber söyleminde oldukça önemlidir. Tematik hiyerarşinin haber içinde kurulduğu yerler başlıklar, alt başlıklar, spotlar, haber girişleri ile fotoğraf ve fotoğraf alt yazılarıdır. Okuyucu, haberde ilk olarak bunlarla karşılaşır. Dolayısıyla haberdeki başlıklar, spotlar, haber girişleri ile fotoğraflar habere dair bir çerçeve kurulmasında önemli bir işleve sahiptir.

Haber söyleminde, habere konu olan olay zamansal bir sıralamaya dayalı olarak verilmez. Okuyucunun bilmesi gerektiği düşünülen en önemli bilgi önce verilir. Başka bir ifadeyle okuyucunun en önemli bilgiye önce ulaşması hedeflenir. Böylece haber metninde neyin önemli olduğu ve olayın hangi çerçeveden ele alınması gerektiği belirlenir.

Habere konu olan olayın özetini içeren haberin makroyapısal öğelerinin analiz edilmesiyle haberde hangi temaların yer aldığı belirlenir. Çalışmanın bu kısmında da Cumhuriyet Mitingleri haberlerinde, gazetelere göre, hangi temaların yer aldığı, hangi temaların öne çıktığı, başka bir ifadeyle Cumhuriyet Mitingleri haberlerinin hangi ana tema etrafında kapandığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca haber başlıkları, giriş ve spotları ile fotoğraf ve fotoğraf alt yazıları incelenirken buralarda kimlerin sözlerine yer verildiğine bakılacaktır. Böylelikle

miting haberlerinde olayla ilgili kimlerin çerçevelerinin kullanıldığı da ortaya konmuş olacaktır.

Hürriyet, Cumhuriyet, Akşam, Zaman, Yeni Şafak ve Star, gazetelerindeki miting haberleri analiz edilerek örneklere yer verilecektir. Son olarak da haberlerin tematik yapısının incelenmesinin sonuçlarına değinilecektir.

3.2.2.1.1. Mitinglere Katılım

Mitinglere katılımın yoğunluğu, incelenen tüm gazetelerde yer alan temalardan biridir. Mitinglere büyük katılım olması teması tüm gazetelerde haber değeri olarak kullanılmıştır.

Örnekler:

"Ankara'daki en görkemli gösteriydi" (Hürriyet, 15 Nisan 2007)

"Milyonlar Çağlayan'a sığmadı" (Cumhuriyet, 30 Nisan 2007)

"Çeşitli sivil toplum örgütlerinin teşebbüsüyle düzenlenen Cumhuriyet mitingi, yoğun katılımla İzmir Gündoğdu Meydanı'nda yapıldı." (Yeni Şafak, 14 Mayıs 2007)

"İzmir'deki Cumhuriyet Mitingi büyük bir katılımla gerçekleşti." (Zaman, 14 Mayıs 2007)

Örneklerde de görüleceği gibi büyük katılım teması incelenen tüm gazetelerde yer alsa da aynı vurguyla verilmemiştir. Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde mitinglere yoğun katılımın gerçekleşmesi daha coşkulu bir vurgu taşımaktadır.

Mitinglere katılımla ilgili bir diğer önemli tema mitinglere katılımın sadece mitingin düzenlendiği kentten olmayıp Türkiye'nin her yerinden katılım olmasıdır.

Örnekler:

"Cumhuriyet yürüyüşü için Türkiye'nin dört bir yanından gelen yüzbinlerce kişi Tandoğan Meydanı'na sığmadı." (Akşam, 15 Nisan 2007)

"Tüm Türkiye'den geldiler" (Hürriyet, 30 Nisan 2007)

"Türkiye'nin dört bir yanından yüz binlerce yurttaş…" (Cumhuriyet, 12 Mayıs 2007)

"Yaşlıların çoğu mitinge katılım gerekçelerini "Manisa'ya gidiyoruz dediler, biz de geldik" şeklinde açıklarken…" (Yeni Şafak, 6 Mayıs 2007)

"Gösteriye katılımı artırmak için kente yurdun dört bir yanından otobüs kaldırıldı." (Zaman, 20 Mayıs 2007)

Akşam, Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinde mitinglere Türkiye'nin her yerinden katılım olması temasının öne çıkarılması diğer gazetelerden farklı olarak mitinglerin meşruiyetiyle ilgilidir. Buna göre mitinglere Türkiye'nin farklı illerinden de katılımın gerçekleşmesiyle büyük çoğunluğun iktidardan rahatsız olduğu savunulmuş ve bu da mitinglerin meşruluğu sağlanmaya çalışılmıştır.

Zaman, Yeni Şafak ve Star gazeteleri bir yandan katılımın büyüklüğünü önemsizleştirirken diğer yandan "eğer çok fazla katılım olduysa bile" halkın değişik kesimlerinin doğal bir akışı değil, "planlı ve doğal olmayan" bir katılım olduğunu savunmaktadır. Bu, Başbakanın "bindirilmiş kıtalar" şeklindeki ifadesinde de somutlaşmaktadır.[41] Buna göre bu gazetelerde, bu temanın öne çıkarılmasıyla iktidar söylemi bu haberlerde yeniden kurulmuştur.

3.2.2.1.2. Mitinglerin Aktörlerinin Siyasal Kimlikleri

Mitinglerin aktörlerinin siyasal kimlikleri incelenen tüm gazetelerde bir kategori olarak yer almıştır. Ancak haberlerde farklı temalar öne çıkmıştır.

Miting aktörlerinin her kesimden kişiler olduğu teması Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde ana tema olarak yer almıştır. Bu çerçevede mitinglerin ADD önderliğinde düzenlendiği ve birçok sivil toplum örgütü ile siyasi parti tarafından desteklendiği, mitinglere katılanların sağ ve sol görüşü temsil ettiği, her yaştan her sınıftan katılımcının mitinglerde olduğu, hem başı açık hem de "başörtülü" kadınların mitinglere geldiği vurgulanmıştır.

---

[41] NTV'nin internet sitesindeki habere göre, Başbakan, mitinge katılımı arttırmak için Türkiye'nin diğer illerinden de katılımcıların getirildiğini, dolayısıyla mitinglerin 'bindirilmiş kıtalar' olduğunu söylemiştir.
"Erdoğan, cumhuriyet mitingine ilişkin de tartışma yaratacak ifadeler kullandı ve mitinge katılanları, "81 vilayetten bindirilmiş kıtalar" olarak niteledi." (17 Nisan 2007)

Örnekler:

"ADD başta olmak üzere sivil toplum örgütlerinin hazırladığı miting…" (Akşam, 13 Mayıs 2007)

"7'DEN 70'E HERKES KATILDI

Kalabalığın içinde sakallı dedelerden, modern görünümlü genç kızlara, başörtülü yaşlı kadınlardan Kuvayı Milliye kalpakları giymiş orta yaşlı kadınlara kadar Türkiye mozaiğini içinde barındıran her tipte insan görüldü. (Akşam, 30 Nisan 2007)

"Kadın, erkek, çocuk, yaşlı, genç, işçi, memur, işveren her kesimden insan 'Çankaya yolları şeriata kapalı' demek için yollara düştü." (Cumhuriyet, 30 Nisan 2007)

"Sade vatandaşından sanatçısına, parti liderine kadar 7'den 70'e herkes bayraklarla Tandoğan'a koştu, meydanlar, caddeler taştı." (Hürriyet, 15 Nisan 2007)

"Siyasal görüşlerine hiç önem vermeden herkes yan yana geldi." (Hürriyet, 16 Nisan 2007)

Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise, Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinden farklı olarak mitinglerin geniş bir siyasi yelpazeyi kapsadığı temasından ziyade sol görüşe sahip dar bir kesimi temsil ettiği teması öne çıkmıştır.

Bu çerçevede, miting haberlerinde siyasi yelpazenin solunda bulunan partilerin katılımının yoğun olmasına karşın sağdaki partilerin katılımının düşük olması, sağ partilerin mitinglere katılmasının mitingleri desteklemekten ziyade oy kapma amaçlı olduğu, mitinglerin gerçekleştirilmesine ADD ve çeşitli sivil toplum örgütleriyle birlikte sol partilerin, özellikle CHP'nin de öncülük etmesi ile mitinglerin CHP mitinglerine dönüşmesi yer almıştır.

Örnekler:

"Türkiye, temmuz ayındaki genel seçimlere hazırlanırken 'AK Parti'nin cumhurbaşkanı seçmemesi' talebiyle başlayan Cumhuriyet mitingleri sol partilerin gövde gösterisi haline geldi." (Zaman, 14 Mayıs 2007)

"Mitinge katılan tek sağcı Yaşar Okuyan'dı" (Zaman, 15 Nisan 2007)

"Pay almaya koştular

İzmir'de bir araya gelen yüz binler başta CHP olmak üzere DSP, SHP ve İP'nin iştahını kabarttı. Yaşar Okuyan'ın bile pozisyon aldığı mitingde…" (Yeni Şafak, 14 Mayıs 2007)

"ADD, ÇYDD, Vatansever Kuvvetler gibi bazı örgütler ile CHP'nin öncülüğünde Ankara, İstanbul ve İzmir'de düzenlenen mitinglerde…" (Yeni Şafak, 16 Mayıs 2007)

"Atatürkçü Düşünce Derneği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve sol partilerin organize ettiği cumhuriyet mitinglerinin sonuncusu Samsun'da yapıldı." (Zaman, 21 Mayıs 2007)

"Sivil toplum örgütleri ve sendikaların katılımıyla dördüncüsü Samsun'da yapılan 'Cumhuriyete Sahip Çıkalım' mitingi CHP mitingine dönüştü." (Yeni Şafak, 21 Mayıs 2007)

Yukarıda yer alan haber başlık ve girişlerine bakıldığında sol partilerin mitinglere yoğun katılımı, hatta mitinglerin organizasyonunda yer aldığı öne çıkmıştır. Buna göre, hem mitinglerin 'sol' partilere hem de sol partilerin mitinglere verdiği desteğin haberlerde öne çıkmasıyla, 'mitinglerin herkesi, her kesimi, her düşünceyi kapsadığı' reddedilmektedir. Bir başka açıdan bakıldığında, sol partilerin mitinglere yoğunluklu katılımının, sol partilerin birleşmesi mesajının ve mitinglerde sağ görüşlü partilerin yer almayışının öne çıkmasıyla cumhuriyet mitinglerinin sadece sol görüşlü kesime hitap ettiği vurgulanmıştır.

Böylece Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde Kemalist devletin en temel ilkelerinden biri olan laiklik tehlikeye düştüğünde Türkiye'de her kesimin buna karşı durmasının vurgulanmasıyla Kemalist ideolojinin birlik, bütünlük söyleminin altı çizilirken; Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise katılımın herkesi kapsamadığının öne çıkmasıyla, Kemalist söyleme herkesin rızasının olmadığı ve dolayısıyla da toplumda farklılıkların da olduğunun altı çizilmiştir.

İncelenen gazeteler arasında öne çıkan diğer bir farklılık da miting aktörlerinin siyasal kimliğiyle ilgili olumlu ve olumsuz imalardır. Buna göre Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde miting aktörleri çağdaş, laik, aydın olarak nitelenmiştir. Hürriyet gazetesinde ise miting aktörlerinin laik cumhuriyete sahip çıkmaları haberlerde yer alarak ulusalcı kimlikleri dolaylı olarak vurgulanmıştır.

Örnekler:

"Tehlikenin farkındaki bu ülkenin aydınlık insanlarının…" (Cumhuriyet, 15 Nisan 2007)

"Çağdaş Türk kadını şeriata geçit vermeyeceğini, laik ve demokratik Cumhuriyetin koruyucusu olduğunu bir kez daha kanıtladı." (Cumhuriyet, 30 Nisan 2007)

"Atatürk'ün sesi" (Akşam, 15 Nisan 2007)

"Ankara Tandoğan'daki mitingin ardından İstanbul Çağlayan'da toplanan 1 milyonu aşkın kişi, laik ve demokratik cumhuriyeti koruma yemini etti." (Hürriyet, 30 Nisan 2007)

Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise miting aktörlerinin darbe yanlısı ve PKK destekçisi olması öne çıkmıştır. Ancak burada söz konusu aktörler mitinglere katılan vatandaşlar değil mitinglerin organizatörleri ile mitinglerde etkinlik gösteren kişiler olarak değerlendirilmiştir.

Örnekler:

"Darbeci miting yapıyor" (Yeni Şafak, 14 Nisan 2007)

" 'Darbeci' imajı Eruygur Paşa'yı susturdu" (Zaman, 15 Nisan 2007)

"Deniz Kuvvetleri eski Komutanı Özden Örnek'in günlüğünde darbe yapıldığında muhtırayı okuması planlanan sanatçı Tolga Çandar, sahneye çıkarak türkü söyledi." (Zaman, 30 Nisan 2007)

"NEO KOMİTACILAR " (Star, 15 Nisan 2007)

"PKK konserlerinden cumhuriyet mitinglerine

Son günlerde çeşitli şehirlerde düzenlenen cumhuriyet mitinglerinin favori sanatçıları arasına giren Edip Akbayram'ın, Almanya, İngiltere ve diğer birçok yerde verdiği konserlerde ve yaptığı açıklamalar ile PKK yanlısı etkinliklerin de vazgeçilmez ismi olduğu ortaya çıktı." (Yeni Şafak, 16 Mayıs 2007)

3.2.2.1.2.1. Cumhuriyet Mitinglerinde Kadınların Rolü

Miting aktörleriyle ilgili bir diğer önemli tema Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde kadınların mitinglere yoğun katılımı olmuştur. Bu tema çevresinde kapanan haberlerde kadınların mitingin öncülüğünü yaptığı, cumhuriyete ve laikliğe kadınların sahip çıktığı, kadınların Cumhuriyet devriminin aydınlık yüzü olduğu ve kadınların mitinglerde Atatürk posterleri ve bayrak ile çeşitli dövizler taşımaları öne çıkmıştır.

Örnekler:

"Çoğunluğu kadın katılımcılar, Türk bayrakları, Atatürk posterleri ve 'Cumhuriyet için birleşin', 'Yarın çok geç olacak', 'Türkiye laiktir laik kalacak' yazılı dövizler taşıdılar." (Hürriyet, 15 Nisan 2007)

"Çağlayan'da kadın devrimi" (Hürriyet, 30 Nisan 2007)

"İşte kızların Atam

...Dünkü mitinglerde de genç kızlar ve kadınlar en ön safta yürüyerek 'Ata'nın kızları olduklarını gösterdiler" (Hürriyet, 6 Mayıs 2007)

"ÖNDER KADINLAR" (Cumhuriyet, 30 Nisan 2007)

"Kadınların kararlılığı

Çağlayan Meydanı'ndan dün yükselen Türkiye'nin aydınlık sesinin içinde 'kadınların sesi' daha yüksek tınladı. Cumhuriyet Devrimi'nin açtığı yolda ilerleyen Türkiye'nin kadınları… " (Cumhuriyet, 30 Nisan 2007)

"Kadınlar alanlarda öncü

Tandoğan'daki mitingde olduğu gibi Çağlayan'da da cumhuriyetin ve laikliğin savunucuları oldular." (Cumhuriyet, 30 Nisan 2007)

"Kadınlar bayrak açtı" (Akşam, 30 Nisan 2007)

"… Coşkulu geçen mitingde Türk bayraklı giysiler giyen kadınlar en ön sıradaydı. " (Akşam, 21 Mayıs 2007)

Bu gazetelerde kadınlar başları açık, çağdaş bazen "Atatürk kızları" (Cumhuriyet, 6 Mayıs 2007) bazen de "Cumhuriyetin yorgun savaşçıları" (Hürriyet, 30 Nisan 2007) olarak tanımlanmaktadırlar. Bu, tam da Kemalist söylem içinden kurulan bir anlatımdır. Buna göre:

> " 'Cumhuriyet kadını' konusu, yani kadınların militarizmle, militarist yaklaşımla ittifakı Türkiye'de 1925'lere dayanmaktadır. Özellikle 1927'de Nutukla ve sonrasında biçimlenen tarih yazınında kadınlara da bir rol biçilmiştir. Buna göre Türkiye'de kadınlar, milletin annesi olarak çocuklarını vatansever evlatlar olarak yetiştirecekler ve bu ölçüde de okutulacaklardı." (Gülbahar, Üstündağ, Sirman, Özar, Kutluata ve Demirler, 2007).

Kemalist modernleşme projesi kadının özgürleşmesini modernleşmenin bir göstergesi olarak görmüştür. Bu özgürleşmenin sağlanması için en önemli adım da kadının eğitimi olmuştur. Kadınların eğitim görmesi bir yandan üst ve orta sınıftan kadınların saygın bir konumda ve iyi ücretli işlerde çalışmasını sağlayarak kadının kamusal görünürlüğünü arttırmıştır (Kandiyoti, 1998: 113). Ancak söz konusu durum tüm kadınlar için geçerli olmamıştır. Buna göre bir grup seçkin kadın kamusal yaşamda yer alabilirken çoğunluğu oluşturan kadınların faaliyetleri özel alanla sınırlanmıştır. Buna göre de eğitimin gerçek amacı kadınların özgürleşmesini sağlamaktan çok çocuklarını yeni devlete uyumlu birer yurttaş olarak yetiştirmelerini

sağlamaktır. Böylece eğitimli kadınlar tarafından yetiştirilen çocuklar "devlete ve millete yararlı birer vatandaş" haline geleceklerdir. Bu açıdan kadınların eğitimi ulusun ilerlemesi anlamına gelmektedir (Göle, 1998: 75; Kubilay, 2010: 60). Böylece yeni modern devlette, biri kamusal alanda boy gösteren ve iyi ücretle çalışan seçkin kadın ile diğer özel alanda aile ilişkileri içinde eş ve anne olarak kadına dair ikili bir bakış açısı oluşmuştur. Ortak oldukları nokta ise modernleşen ülkeye hizmet etmeleri olmuştur (Arat, 1998: 88).

Kadınların kamusal alanda görünürlüğünü sağlama açısından laiklik ilkesi oldukça önemlidir. Eğitim ve hukuk sistemini laikleştirici reformlarla birlikte kadının İslamla bağlarının koparılması amaçlanmıştır. Kadınlar aldıkları eğitim ve yeni giyim kuşamlarıyla laikliği temsil eder hale gelmişlerdir. 1980 sonrası İslamcılığın yükselişiyle Kemalist elit kadınlar işte bu ilkeye dayanarak daha doğrusu laik devlete dayanarak, onun adına İslamcı harekete karşı örgütlenme yoluna gitmişlerdir[42] (Arat, 1998: 97 – 98).

Böylece Kemalist ideolojide kadının rolü kadının özgürleşmesi açısından çok, cumhuriyet ilkelerini içselleştiren yurttaşlar yetiştirme ve laik devleti savunma olarak, ulusal çıkarlar bağlamında belirlenmiştir. Haberlerden alınan örneklerde görüldüğü üzere kadınlar laikliğin savunucuları olarak görünürlük kazanmışlardır. Yani kadınlar alanlarda kendi adlarına değil devlet adına var olmuşlardır.

[42] Cumhuriyet mitinglerinin organizatörleri arasında yer alan Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği söz konusu örgütlerden biridir. Fakir çocuklara burs sağlayarak eğitim imkanı tanıyan dernek Kemalist modernleşmenin kadınların eğitilmesi misyonunu devam ettiren derneklerden biridir.

Kadınların resmi tarih anlatısındaki bu konumlarına çağrılışları ilk kez cumhuriyet mitinglerinde olmamıştır. Örneğin 1999 – 2004 arasındaki demokratikleşme döneminde de kadınların belli bir ideolojiye çağrılmaları söz konusu olmuştur. Avrupa Birliği içinde kadınların ön planda tutulması da Türkiye'nin modern görüntüsünün etkisiyle gerçekleştirilmiştir (Gülbahar vd., 2007).

Tekeli ve Yaraman'a göre de kadınlar Türkiye'de çağdaşlığın, demokratikliğin bir göstergesi olmuşlardır bir başka ifadeyle kadınlar kritik durumlarda siyasi simge olarak kullanılmışlardır. Tekeli'ye göre tek parti döneminde kadınların seçme ve seçilme haklarına sahip olacakları bir rejimin demokratik olarak kabul görmesi, kadınlara siyasal hakların verilmesinde etkili olmuştur. Buna göre de 1935 – 43 seçim devrelerinde kadınların parlamentoda temsil edilmeleri, yaratılmak istenen imgeye hizmet edebilmek için gerekliydi. Diğer taraftan Türkiye'nin 1946'da çok partili demokrasiye geçişiyle birlikte, kadınların bu tarihe kadar demokratikliği simgeleme işlevleri de son bulmuştur (Tekeli, 1982: 296 – 297). Bundan başka, 12 Mart 1971 döneminde ilk kez iki kadın bakanın atanması ile 12 Eylül 1980'i izleyen ilk seçimlerde de %3 oranında kadının meclise girmesi örnek olarak verilebilir. Dolayısıyla askeri ara rejimlerden sivil siyasete geçiş yapıldığı bu iki dönemde kadınlar demokratik rejimin ortadan kalkmadığını gösteren bir simge olarak kullanılmışlardır (Yaraman, 1999: 56). Buna göre sözü edilen gazetelerde kadınların katılımının öne çıkmasıyla, kadınlar belli bir konuma çağrılarak ve siyasal bir simge olarak kullanılarak süregelen bu Kemalist anlatı bir kez daha tekrarlanmıştır. Böylece

resmi tarih anlatısının yeniden üretilmesiyle tehdit olarak algılanan İslam karşısında Kemalist düzenin meşruluğu sağlanmaya çalışılmıştır. Kemalistlerin siyasal İslamcıları türbanı siyasal bir simgeye dönüştürerek kadın üzerinden siyaset yapmaları eleştirilerinin benzerini Kemalist elitlere yöneltmek bu noktada mümkün görünmektedir.

3.2.2.1.3. Mitinglerin Amacı ve Mesajı

İncelenen gazetelerde mitinglerin amacı ve mitinglerde verilen mesaj bazı haberlerde sıkça yer alırken bazı haberlerde ya hiç yer almamış ya da yüzeysel olarak geçilmiştir. Buna göre Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde yer alan miting haberlerinde muhalefetteki sağ ve sol partilerin yapılacak seçimlerde birleşmeleri, AKP'den bir kişinin cumhurbaşkanı olmaması mitinglerin amacını oluştururken halkın laik cumhuriyete bağlılığı ve tam bağımsızlık mitinglerin mesajı olarak haberlerde yer almıştır. Halkın laik cumhuriyete bağlılığının mitinglerin mesajı olarak öne çıkmasıyla rejim tehdidi vurgulanmıştır. Ayrıca Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde yer alan miting organizatörlerinin 'darbe yanlısı' olduğu ifadelerine karşılık, Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde halkın laik ve demokratik cumhuriyete sahip çıktığı mesajının yer almasıyla, bir yandan darbeci imajı silinmeye çalışılırken diğer yandan da böylelikle mitinglerin meşruluğu halka dayandırılmıştır. Sonuç olarak mitinglerin demokratik karakteri vurgulanmıştır.

Örnekler:

“ ‘Şeriata, bölücülüğe, darbeye, ırkçılığa karşı birlik ve kardeşlik içinde Atatürk ilke ve devrimleri doğrultusunda Cumhuriyetimize sahip çıkıyoruz’ mesajının verileceği mitinge…” (Cumhuriyet, 28 Nisan 2007)

“Tam bağımsız Türkiye için kenetlenen kitleler Cumhuriyete sahip çıktı” (Cumhuriyet, 14 Mayıs 2007)

“Çağlayan mesajı

…Mitinge, yüz binlerce kişinin sağda ve solda birlik çağrısı damgasını vurdu.” (Hürriyet, 30 Nisan 2007)

“…İstanbul’da yüz binlerce kişi hem laik cumhuriyet hem de demokrasiye sahip çıktı. Çözüm darbe değil, seçimde…” (Akşam, 30 Nisan 2007)

Cumhuriyet mitingleri İslami ideolojinin iktidarına karşı gerçekleştirilen Kemalist elitlerin içinde bulunulan krize tepkisel bir hareketidir. Dolayısıyla Cumhuriyet Mitinglerinin gerçekleştirilme nedenleri doğrultusunda, mitinglerde Türkiye’nin laik ve demokratik bir ülke olduğu, cumhuriyetin ve bu ilkelerin vazgeçilemez olduğu, mevcut iktidarın İslami ideolojisinin Türkiye Cumhuriyeti için tehlike oluşturduğu ve dolayısıyla muhalefette gerçekleştirilecek bir birleşmenin seçimlerde galip gelerek ülkeyi kurtaracağı öne çıkmıştır. Bununla birlikte “birlik, kardeşlik, kitlelerin kenetlenmesi” gibi vurgularla Kemalist devleti tehdit eden şeriata karşı halkın bir bütün olarak karşı duruşunun öne çıkmasıyla Kemalizmin

toplumun sınıfsız, farklılıkların olmadığı, kaynaşmış bir bütün olduğu söylemi yeniden üretilmiştir.

Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde yer alan haberlerde, mitinglerde sol muhalefete birleşmeleri yönünde mesaj verilmesi öne çıkarak rejim tehdidi mitinglerin nedeni olarak yer almamıştır. Star gazetesinde yer alan haberlerde ise mitinglerin, cumhuriyete sahip çıkılması amacından saparak CHP ve DSP'yi birleştirmek olduğu yer almıştır.

Örnekler:

"Solu, İzmir'deki miting de birleştiremedi

Sol partilerin birleşmesi yönündeki talebin ön plana çıktığı mitingde…" (Zaman, 14 Mayıs 2007)

"Mitingde solda birlik mesajı

Sola birleşin çağrısı (Yeni Şafak, 15 Nisan 2007)

"Cumhuriyete sahip çıkılmasını öngören ancak daha çok CHP ile DSP'nin birleşmesi çağrılarına dönüşen mitingin…" (Star, 21 Mayıs 2007)

3.2.2.1.4. Konuşmalar, Pankartlar, Sloganlar

Cumhuriyet mitingleri haberlerinde mitinglerde yapılan konuşmalar, atılan sloganlar ve taşınan pankartlara bakıldığında Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde, iktidar partisi AKP'nin İslami ideolojisi ve Türkiye'de varolan düzen için büyük bir tehlike olarak görülen şeriat tehdidinin varlığı, tam bağımsızlık vurgusu ve muhalefet partilerinin birleşmeleri talebi öne çıkmaktadır. Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise yapılan konuşmaların marjinal ve darbe yanlısı olarak tanımlanmasıyla şeriat tehdidinin yerini darbe tehdidi almıştır. Bu gazetelerde yer verilen konuşmalar, pankart ve sloganlarda sol partilerin birleşmesi talebi öne çıkarken AB ve ABD aleyhine ifadelere yer verilmesiyle Batı'ya karşıtlık sıkça vurgulanmıştır.

Örnekler:

"Ilımlı İslamın geleneksel gerici akımlardan farkı nerede? Söyleyeyim size, bir fark var: Bunlar emperyalizme teslim olmuş İslam'dır." (Cumhuriyet, 15 Nisan 2007)

"Biz, tam bağımsızlıktan ödün vermeyen, ulus devlete sahip çıkan bir cumhurbaşkanı istiyoruz." (Cumhuriyet, 15 Nisan 2007)

"Prof.Necla Arat 'Laik rejimi sinsi bir biçimde ve adım adım değiştirmek isteyenleri durdurmak için buradayız" (Hürriyet, 30 Nisan 2007)

"Prof. Nur Serter Ordumuz 27 Nisan'da cumhuriyetimize sahip çıktı" (Hürriyet, 30 Nisan 2007)

"Daha sonra konuşma yapan düzenleme komitesi üyelerinden Prof. Dr. Necla Arat, 'Ne şeriat istiyoruz, ne darbe istiyoruz, tam demokratik Türkiye istiyoruz' diye kalabalığa hitap etti." (Akşam, 30 Nisan 2007)

"Mitingde sık sık siyasi partilere yönelik 'Birleşin' sloganı atıldı." (Cumhuriyet, 15 Nisan 2007)

"Yaşasın tam bağımsız Türkiye" (Cumhuriyet, 11 Mayıs 2007)

" 'Türkiye laiktir laik kalacak', 'Çankaya yolları şeriata kapalı' sloganları atan coşkulu kalabalık sakin bir şekilde dağıldı." (Hürriyet, 30 Nisan 2007)

" 'Artık birleşin yarın geç olacak' sloganları susmadı" (Akşam, 14 Mayıs 2007)

"…yurttaşlar, üzerinde 'Çankaya'da şeyhler, tarikatlar oturamaz' yazılı pankartları taşıdı." (Cumhuriyet, 15 Nisan 2007)

"Taşınan pankartlarda, "Yurtseverim, cumhuriyetçiyim", "Çankaya'da türban istemiyoruz yazılıydı." (Cumhuriyet, 6 Mayıs 2007)

"Pankart mesajları

…Cumhuriyet için birleşin yarın çok geç olacak, Hayrunisa Gül seni beden eğitiminden sonra Çankaya'dan da muaf tutuyoruz…" (Hürriyet, 30 Nisan 2007)

Haberlerde yer alan, şeriatçı tehdit – karşıdevrim ve laiklik temasının öne çıktığı yapılan miting konuşmalarına, sloganlara ve pankartlara bakıldığında iki tarafın konumlandığı görülmektedir. Buna göre şeriatçı tehdidi oluşturan iktidarken bu tehdide karşı duran ve bir karşı devrimin olmasını engelleyen ve engelleyecek olan da büyük çoğunluğu oluşturan laik halktır. Cumhuriyet Mitingleri'nin gerçekleşme nedenlerinin en önemlilerinden biri olarak şeriatçı tehdidin adının konmasıyla laik – anti laik karşıtlığı oluşturulmuştur. Tehdidin hedefi demokratik ve laik unsurlardır ve Cumhuriyet Mitingleri de bu unsurları korumak bir başka ifadeyle Kemalist düzenin devamlılığını sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Siyasal ve ekonomik bağımsızlığı ifade eden Kemalist hedeflerin arasında sayılan "Tam bağımsızlık" vurgulanmakta ve İslamcı iktidar emperyalizme teslim olmakla suçlanmaktadır.

Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde mitinglerde yapılan konuşmaların, atılan sloganların ve taşınan pankartların haberlerde yer alışına bakıldığında konuşmalarda darbe yanlısı ifadeler öne çıkarken Genel Kurmay'ın 27 Nisan'daki postmodern darbe olarak tanımlanan açıklamasının desteklendiği yer almıştır. Ayrıca sol partilerin birleşmesi talebi yine konuşmalar, sloganlar ve pankartlarda yer almıştır. Dikkat çeken bir nokta da Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde yer almayan Batı'yı eleştiren konuşma, slogan ve pankartların özellikle Yeni Şafak gazetesinde sıkça yer alması olmuştur.

Örnekler:

“Darbe yapacak yeni ordu istedi

Darbe yapmadığı için TSK’ya kızan Tuncay Özkan, darbe yapmak için yeni bir ordu kurulmasını istedi.” (Star, 15 Nisan 2007)

“Darbelere övgü

…cumhuriyet mitingi darbe çağrıları ve övgülerinin gölgesinde kaldı.” (Star, 15 Nisan 2007)

“Mitingde konuşma yapan STK Başkanı Prof. Dr. Necla Arat ‘…Türkiye’nin laik yapısını kararlılık ve cesaretle savunmak için buradayız. Sağda ve solda bulunanlara yeter artık birleşin demek için buradayız’ dedi.” (Yeni Şafak, 30 Nisan 2007)

“Mitingde konuşulanlar marjinal kaldı

…Kürsüde marjinal konuşmalar yapılırken, hükümet, AB ve ABD aleyhine sloganlar atıldı. Medyaya ‘satılmış’ sıfatı verilirken, konuşmacılar Genel Kurmay Başkanlığı tarafından yapılan açıklamayı destekledi.” (Zaman, 30 Nisan 2007)

“Kutlu Doğum’lar için ‘şov’hakareti

…ÇYDD Başkanı Türkan Saylan, AB sürecini eleştirdi. Yaradılış için ‘hurafe’ diyen Saylan… Kutlu Doğum haftası kutlamalarına da ‘şov’ diyen Saylan…” (Zaman, 30 Nisan 2007)

“…Necla Arat, ülke kaynaklarının yağmalandığını savunarak ‘Küresel efendilere ve yerli işbirlikçilerine hayır demek için buradayız. Yer altı ve yerüstü

kaynaklarımızın yağmalanmasına izin vermeyeceğimizi haykırmak üzere buradayız…' şeklinde konuştu." (Zaman, 30 Nisan 2007)

" 'Birleşin' sloganı atıldı" (Yeni Şafak, 6 Mayıs 2007)

"İçe kapanış sloganları ağır basıyor

…Ankara, İstanbul ve İzmir'deki mitingleri düzenleyenlerin ürettiği sloganların ırkçılığa varması, AB ve dünya ile bağları kopararak yeni bir Demirperde arkasına kapanmayı hedeflemesi tepki topladı." (Yeni Şafak, 16 Mayıs 2007)

"Mitinglere katılanların 'AB sermayesine geçit yok, Ne ABD ne AB' sloganlarıyla Türkiye'nin son yıllarda edindiği ekonomik ve diplomatik kazanımlara karşı yönlendirilmeye çalışılması dikkat çekti."

"Fethullah çocukları Amerikan uşakları

Katil ABD işbirlikçi AKP

Kahrolsun Amerikan Emperyalizmi" (Yeni Şafak, 16 Mayıs 2007)

"…AK Parti'nin sık sık yuhalatıldığı mitingde…" (Zaman, 30 Nisan 2007)

Örneklere bakılarak şu saptamaları çıkarmak mümkün: Öncelikle mitinglerde yapılan konuşmalarda darbe çağrısı yapıldığı vurgulanarak mitinglerin "darbe yanlısı" olduğu üzerinde durulmuştur. Böylece mitingleri gerçekleştiren Kemalistlerin "anti-demokratik"liğinin altı çizilmiştir. Dolayısıyla asıl tehlike, "şeriat

tehdidi" olarak değil, demokrasiyi rafa kaldıracak olan "darbe tehdidi" olarak kodlanmıştır.

İkinci olarak yine miting konuşmalarına atıf yapılarak ÇYDD Başkanı Türkan Saylan'ın "Kutlu Doğum"[43] kutlamalarına yönelik olumsuz ifadelerine dayanılarak özelde Saylan'ın genelde ise laikliği savunan Kemalistlerin dine saygı duymadıkları vurgulanmıştır. Bu çerçevede dini yaşamın bir anlamda engellendiği ima edilmiştir. Böylece de Kemalistlerin farklılıkları yok saydığı daha doğru bir ifadeyle baskıladığının altı çizilmiştir[44].

Bir üçüncüsü miting konuşmalarında ve sloganlardan Kemalistlerin küreselleşme karşıtlığı, AB ve ABD aleyhine ifadeleri öne çıkmıştır. Kemalistlerin Batı'ya karşıtlığının altı çizilerek, Türkiye'yi dünyadan soyutlayan fikirlere sahip olduğu vurgulanmıştır. Böylece de Kemalizmin, Türkiye'nin AKP döneminde elde edilen ekonomik ve diplomatik kazanımlarını tehlikeye düşürdüğünü ve küreselleşme sürecindeki gelişmelere uyum sağlayamadığı noktasında "gerici" olduğu ima edilmiştir. Buna göre, söz konusu gazetelerde, Kemalizmin küreselleşen dünyadaki gelişmelere ayak uyduramaması noktasında statükocu ve gerici olarak kodlanması ve buna karşın İslami ideolojinin geleneksel değerlerini kaybetmeden

[43] Kutlu Doğum Haftası, Türkiye Diyanet Vakfı'nın 1989 yılından bu yana her yıl İslam Peygamberi Muhammed bin Abdullah'ın doğum tarihi olarak genel kabul gören 20 Nisan tarihini içine alan Pazartesiden Pazara kadar olan sürenin çeşitli dini etkinliklerle kutlandığı gelenek olarak tanımlanır (http://www.diyanetvakfi.org.tr/hakkimizda/hizmetler/yurtici/kulhizm.htm).

[44] Ancak burada belirtilmesi gereken Kemalist devlet tarafından baskı altına alınan farklılıklar toplum içindeki etnik unsurlardan ya da genel olarak dinsel (Hıristiyan, Musevi, Alevi vb.) farklılıklardan çok İslami unsurlardır. Yani İslamcı söylemin, Kemalist söylemin homojen bir toplum tahayyülüne karşı getirdiği eleştiri İslamı dışlaması bakımındandır. Dolayısıyla İslamcılığın da dışlayıcı bir karaktere sahip olduğu görülmektedir.

dünyadaki gelişmelerle eklemlenerek Türkiye'yi "muasır medeniyetler seviyesine" taşıması anlamında "ilerici" olarak anlamlandırılmasıdır.

Ayrıca belirtilmesi gereken bir konu da Batı ve küreselleşme karşıtı sloganların mitinglere katılan halkın kendiliğinden atmadığı, bu tür gerici sloganların mitingleri düzenleyen Kemalist elitler tarafından üretildiğinin ve mitinglerde halkın gerçeklerine uymayan konuşmalar yapıldığının vurgulanmasıyla halk – Kemalist elitler karşıtlığı oluşturulmuştur. Buna göre mitinglerde konuşan Kemalist elitler halkın görüşlerine önem vermemekte ve onlar adına belirledikleri çıkarlar doğrultusunda konuşmaktadırlar.

Son olarak değinilmesi gereken, Cumhuriyet mitinglerini destekleyen ve Cumhuriyet mitinglerine karşıt gösterilerin, incelenen gazetelerde haber olarak yer almasıdır. Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde, cumhurbaşkanlığı seçiminde toplumsal uzlaşmanın öneminin öne çıktığı farklı eylemlere yer verilmesiyle Cumhuriyet mitingleri desteklenmiş ve mitinglerin önemi ve meşruiyeti artmıştır.

Örnekler:

"Dün de Ankara'da kalabalık bir grup Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığı makamına aday gösterilmesini protesto etti." (Akşam, 29 Nisan 2007)

"ODTÜ mezunları Derneği'nin, cumhurbaşkanının toplumsal uzlaşmayla seçilmesi amacıyla… yürüttüğü kampanyaya katılan kuruluşların sayısı 153'e ulaştı. …Kampanya çerçevesinde her gün Kızılay'da yapılan 'yakalarda kırmızı-beyaz kurdeleler ile yarım saatlik buluşma" eylemi de sürüyor." (Cumhuriyet, 20 Nisan 2007)

"Çankaya laiktir, laik kalacak eylemi

AKP'nin cumhurbaşkanı adayı olarak Abdullah Gül'ü belirlemesini protesto eden ve çoğunluğu kadınlardan oluşan, ellerinde Türk bayrakları ve Atatürk posterleri olan bir grup önceki akşam Çankaya Köşkü 1 Numaralı kapısı önünde toplandı." (Hürriyet, 26 Nisan 2007)

"Cumhuriyet sahipsiz değil

Türkiye Gençlik Birliği adlı kuruluşun öncülüğünde düzenlenen 'Atatürk Gençliği Buluşması Mitingi'ne katılan üniversiteli gençler, 'Abdullah Gül Çankaya'ya çıkmayacak diye slogan attı." (Hürriyet, 29 Nisan 2007)

Diğer taraftan Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi üzerinde toplumsal uzlaşı sağlanan kavramları ve Cumhuriyet mitinglerinin darbeci söylemlerini olumsuzlayan ifadeleri öne çıkaran başka eylemler yer almıştır. Böylelikle Cumhuriyet mitinglerinin, çoğunluğun ortak görüşü olarak ortaya çıkmadığı vurgulanarak önemi ve meşruiyeti azalmıştır.

Örnekler:

“Cumhurbaşkanı sokak gösterileriyle seçilmez

110 sivil toplum örgütü, Türkiye Gönüllü Teşekküller çatısı altında ortak bir bildiri yayımladı. Bildiride “Hukuka aykırı bir şekilde halkı tahrik edecek beyanlarla, çağrılarla, sokak gösterileriyle cumhurbaşkanı seçilemez” denildi. (Yeni Şafak, 14 Nisan 2007)

“Katılımcıları demokrasi ve milli iradeye saygı pankartları karşılayacak” (Zaman, 14 Nisan 2007)

“Rahatsız Genç Siviller eylemde

Ankara’da dün gerçekleştirilen ve darbe çağrılarının yapıldığı Cumhuriyet Mitingi’ne karşı olan Genç Siviller İstanbul’daki Miniatürk’teki Anıtkabir minyatüründe eylem yaptı.” (Star, 15 Nisan 2007)

3.2.2.1.5. Mitinglerin Sonuçları

Ele alınan gazetelerde mitinglerin sonuçları olarak mitinglerde herhangi bir “olay” yaşanmaması, polisin güvenliği sağlaması ve böylece görevini layıkıyla yerine getirmesi ve destek görmesi ile CHP ve DSP arasında anlaşma sağlanması olarak özetlenebilir. Bunun dışında Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde mitinglerin dış basında büyük yankı uyandırması da mitinglerin bir sonucu olarak haberlerde yer almıştır.

İncelenen tüm gazetelerde, mitinglerin olaysız geçmesi ortak temalardan biridir. Gerçekleştirilen mitinglerde polis ve göstericiler arasında yaşanan çatışmalar, haberlerde genellikle "olay çıktı, olaylı miting" gibi ifadeler kullanılarak verilir. Dolayısıyla başlıklarda, alt başlıklarda veya haber girişlerinde bu ifadelerle karşılaşan okuyucu, gerçekleştirilen gösteride polisle göstericiler arasında "yine" çatışma çıktığını, göstericilerin polise saldırdığını, taş attığını; polisin ise göstericilere müdahale ederek göstericileri copladığını, gözaltına aldığını, göz yaşartıcı bomba kullanarak kontrolü ele geçirdiğini ve "güvenliği sağladığını" anlar. Buna göre Cumhuriyet Mitingleri haberlerinde mitinglerin olaysız geçişi haberlerin çerçevelendirilmesinde kullanılırken, polisle mitinge katılanlar arasında herhangi bir çatışmanın çıkmadığı vurgulanmaktadır.

Örnekler:

"Yürüyüşte taşkınlık yaşanmadı" (Zaman, 15 Nisan 2007)

"Türkiye'nin çeşitli şehirlerinden yüz binlerin katıldığı mitingde herhangi bir taşkınlık yaşanmadı." (Yeni Şafak, 15 Nisan 2007)

"Yüz binlerin katıldığı mitingde sadece bir olay polise intikal etti." (Hürriyet, 15 Nisan 2007)

Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde yer alan haberlerde mitinglerin olaysız geçmesi vurgulanmakla birlikte yaşanan olumsuzluklara, özellikle mitingleri düzenleyenler arasındaki gerilimlere, geniş yer verilmiştir.

Örnekler:

"Tuncay Özkan'ın provokasyonu ADD'yi bile kızdırdı" (Zaman, 15 Nisan 2007)

"… Özkan'ın 'Selam verip kürsüden ineceğim' diyerek başladığı konuşması esnasında ADD'liler yumruklaştı. Kavganın büyümesi üzerine ise Özkan'ın konuşması kesilip yüksek sesle müzik yayını verilerek, katılımcıların olayları duyması engellendi." (Zaman, 15 Nisan 2007)

"Miting Düzenleme Kurulu: Livaneli, bizi tehdit etti!" (Zaman, 18 Mayıs 2007)

"ÖZKAN KRİZİ

Tuncay Özkan… yuhalandı ve kürsüye yürüyen bir grup tarafından indirildi. Polis Özkan'ı koruma altına aldı." (Yeni Şafak, 15 Nisan 2007)

"Livaneli, CHP ve Özkan'ı suçladı

CHP'lilere ve mitinglerin gediklisi Tuncay Özkan'a ağır ithamlarda bulunan Livaneli, meydandakilere "Bunlara izin vermeyin" diye seslendi. (Yeni Şafak, 14 Mayıs 2007)

Mitingler sırasında polisin gerekli güvenlik önlemlerini alarak görevini yerine getirdiği teması mitinglerin sonuçları kategorisinde, incelenen gazete haberlerinin ortaklaştığı bir diğer temadır. Burada vurgu, polisin davranışları üzerinedir. Polisin gerekli önlemleri alarak görevini yerine getirdiği ve böylece katılımın yoğun olduğu bir mitingde olay çıkmasını engellediği vurgulanmıştır. Dolayısıyla devlete bağlı güvenlik güçlerinin, görevlerini yerine getirdiğinin vurgulanmasıyla meşruiyeti yeniden kurulmuştur.

Buna göre polis üstüne düşen görevi yaparak güvenliği sağlarken miting düzenleyicilerinin emniyet güçleriyle işbirliği yapması da Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde öne çıkmıştır. Böylece mitinglerin legal olduğu vurgulanmıştır. Çünkü miting haberlerinde genellikle mitingi düzenleyenler ve mitinge katılanlar olay çıkaran, huzursuzluk yaratan, polisle çatışarak güvenliği bozanlar olarak haberlerde çerçevelendirilmektedir. Böyle bir çerçevelendirme mitinglerin yasal olmadığı ve mitinglere katılımın tehlikeli olduğu anlamını taşır. Oysa buradaki cumhuriyet mitingleri haberlerinde mitingi düzenleyenlerin güvenlik güçleriyle işbirliği içinde olmasının öne çıkarılması "bu miting legaldir, bu mitinge katılım gösterilebilir" kanısını oluşturmaktadır.

Örnekler:

"Alanda 7 bin polis görev yaptı" (Zaman, 30 Nisan 2007)

"Mitingin güvenliğini 10 bin polis sağladı." (Star, 15 Nisan 2007)

"İstanbul Kadın Kuruluşları Birliği Başkanı Nazan Moroğlu, mitingde gerekli güvenliğin sağlanması için İstanbul Emniyet Müdürlüğü ile işbirliği içinde olduklarını belirtti." (Hürriyet, 27 Nisan 2007)

"MAKSİMUM GÜVENLİK

GÜVENLİK ARTIYOR" (Akşam, 13 Mayıs 2007)

Cumhuriyet mitinglerinin dış basında yankı uyandırması ve dünya tarafından da ilgiyle takip edilmesi mitinglerin bir sonucu olarak sadece Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde yer almıştır. Böylece mitingin önemi arttırılmış ve özellikle Batı ülkelerindeki gazetelerin olumlu yazılarına yer verilerek mitinglere Batı'nın destek verdiği ön plana çıkmıştır.

Örnekler:

"Miting dünya basınında: Türkiye Ayaktaydı" (Cumhuriyet, 16 Nisan 2007)

"Dış basında yankılar sürüyor" (Cumhuriyet, 17 Nisan 2007)

"Dünyada manşet

Çağlayan'daki laik cumhuriyet ve demokrasi mitingi, dünyada büyük yankı uyandırdı. Birçok ülke basının ilk haber yaptığı miting, dünya siyasi çevrelerini de şaşırttı." (Hürriyet, 1 Mayıs 2007)

"Dünyanın gözü mitingdeydi" (Akşam, 14 Mayıs 2007)

Mitinglerin sonuçlarından biri de CHP ve DSP arasındaki mitingler boyunca gündeme gelen işbirliğinin sağlanması olmuştur. CHP ve DSP'nin işbirliğine gitmesi sonucu tüm gazetelerde, özellikle son miting olan Samsun mitinginden sonraki haberlerde, farklı bakış açısıyla yer almıştır. Buna göre Hürriyet, Cumhuriyet, Akşam ve Zaman gazetelerinde CHP ve DSP'nin seçimde işbirliği yapacak olmaları iki partinin anlaşma sağladığı yönünde verilirken Yeni Şafak ve Star gazetelerinde iki partinin seçimlerde işbirliği gerçekleştirmeye karar vermelerine rağmen tam bir anlaşma sağlanamadığına yönelik farklı görüşlere sahip oldukları belirtilmiştir.

Örnekler:

"El ele Samsun'da

Mitinglerde dile getirilen birleşme çağrıları üzerine güç birliğine giden CHP ve DSP liderleri, Samsun'da buluştu." (Cumhuriyet, 21 Mayıs 2007)

"Samsun'daki mitinge birleşik sol damgası" (Hürriyet, 21 Mayıs 2007)

"Solda birlik fotoğrafı son mitinge yetişti" (Akşam, 21 Mayıs 2007)

"Alanda Farklı Mitingde Farklı

Tandoğan'da başlayan ve CHP ile DSP'yi birleştirme etkinliklerine dönüşen Cumhuriyet Mitingleri'nin sonuncusunda Baykal ile Sezer el ele geldi. Ama yine zıt açıklama yaptılar." (Star, 21 Mayıs 2007)

"Baykal: Birleştik

Sezer: Birleşmedik

CHP ve DSP'nin seçim işbirliği iki parti liderince farklı yansıtıldı." (Yeni Şafak, 21 Mayıs 2007)

"Cumhuriyet Mitingi'ne sol ittifak damgası

...Konuşmacılar solda birlik hedefini gerçekleştirdikleri için Baykal ve Sezer'e teşekkür etti." (Zaman, 21 Mayıs 2007)

3.2.2.1.7. Haber Fotoğrafları

Yazılı basında görsel öğeler olarak kullanılan fotoğraflar ideolojik düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde etkili olabilmektedir. Ayrıca inandırıcılığı sağlamak ve haberde söylenenleri kanıtlamak açısından da fotoğrafların biçimsel özellikleri önemlidir. Hall'a göre haber fotoğrafları kendilerini gerçek dünyanın bire bir kopyası olarak sunarak ideolojik boyutu bastırırlar. Böylece söz konusu olayın gerçekliğine şahitlik ederler. Buna göre haberlerde kullanılan tüm fotoğraflar, kendi içlerinde olayın gerçekliğinin delili olduklarını içeren bir "meta – mesaj" taşımaktadır (Hall, 2005: 260). Örneğin Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde, mitinglere katılımın büyüklüğünün vurgulandığı haberlerde kullanılan fotoğrafların büyük ve geniş açılı olduğu görülmüştür. Böylelikle uzaktan ve geniş açıyla çekilen fotoğraflarda daha fazla katılımcının bir kareye sığmasıyla mitinglere yoğun katılım olduğu kanıtlanmıştır. Yine örneğin Yeni Şafak gazetesinde "Miting pastası" başlıklı haberde geniş açılı ve büyük bir fotoğrafa yer verilerek siyasi parti

liderlerinin vesikalık fotoğrafları da bu fotoğraf üzerine yerleştirilmiştir. Böylece parti liderlerinin mitinglere oy kapmak amacıyla katıldıkları ifadesi desteklenmiş bir başka ifadeyle kanıtlanarak inandırıcılığı sağlanmıştır.

Yazılı basın anlatı yapısı bir bütün olarak ele alındığında haberlerde kullanılan fotoğrafların olayın haberlerdeki sunumunu desteklemesi beklenir. Bu incelemede, yapılan tematik analiz açısından kullanılan fotoğraf ve fotoğraf altı yazıları birlikte değerlendirildiğinde, bunların cumhuriyet mitinglerinin çerçevelendirilmesinde kullanılan temaları destekler nitelikte olduğu görülmüştür. Buna göre de farklı temalar etrafında kapanan gazetelerde kullanılan fotoğraf ve alt yazılarının da farklı ideolojik içerimlere sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Birbirine benzer temaların yer aldığı Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde kullanılan fotoğrafların ve fotoğraf altı yazıların mitinglere büyük katılım, miting aktörleri olarak kadınların öne çıkması, miting aktörlerinin her kesimden kişiler olması, mitinglerin mesajı olarak laik cumhuriyete sahip çıkılması temalarını desteklediği görülmüştür. Mitinglere büyük katılım temasının desteklendiği fotoğraflar, yukarıda da belirtildiği gibi uzaktan ve geniş açıyla çekilmiş fotoğraflardır.

Miting aktörleri olarak kadınların öne çıkması temasının desteklendiği haberlerde kullanılan fotoğraflarda ise kadınlar ya bayrak ve Atatürk posteri ya da pankart taşırken görüntülenmişlerdir. Kadınların kullanıldığı fotoğraflarda genç, orta

yaşlı ve yaşlı kadınların fotoğrafları yan yana verilerek her yaştan kadının mitinglere katılımı öne çıkmıştır.

MİTİNGDEN İZLENİMLER

16

İŞTE 'GAVUR İZMİR

BEN İZMİR'LİYİM

Hasan Tahsin'in ilk sıktığı kurşun gibi

EĞLENCEYE DÖNÜŞTÜ

Livaneli kargaşası

Vatandaşın yaratıcı pankart yarış

DÜNYADA MANŞET

ağlayan'daki ilk Cumhuriyet ve demokrasi mitingi, dünyada büyük yankı uyandırdı.
çok ülke basınının ilk haber yaptığı miting, dünya siyasi çevrelerini de şaşırttı.

GÜNDEM MİTİNG

Meydan okuma

Sıra Manisa ve İzmir'de

Hürriyet

1 Mayıs 2007 Salı

Bundan başka, kadın fotoğraflarında türbansız, başı açık kadınların sıkça kullanıldığı görülmüştür. Ancak Akşam gazetesinde yer alan bazı fotoğraflarda türbanlı kadınların da haber fotoğraflarında yer almasıyla mitinglere her kesimden katılım gerçekleştiği teması da desteklenmiştir. Buna göre Akşam gazetesinin türban konusundaki yaklaşımının Hürriyet ve Cumhuriyet gazeteleri kadar kesin bir karşıtlık olmadığı bunun yerine türbanı siyasete alet etmesi bakımından AKP'ye karşı bir olumsuz yaklaşımı olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla mitinglerde türbanlı kadınların da olması ve Atatürk posterleri taşıması aslında AKP'nin bu kesimlerin rızasını alma konusunda sıkıntı yaşadığını vurgulamaktadır.

14 PAZARTESİ 30 NİSAN 2007 İSTANBUL'DA TARİHİ MİTİNG

'ÇAĞLAYAN' YÜZ BİNLER

Ellerinde Türk bayraklarıyla sabahın erken saatlerinde Manisa'da toplanan yaklaşık 150 bin kişi, Arınç'a seslenerek, "Meclis Başkanı, Atatürk düşmanı" şeklinde slogan attı. Miting nedeniyle bazı bağlantı yolları trafiğe kapatıldı. DSP Genel Başkanı Zeki Sezer, Hürparti Genel Başkanı Yaşar Okuyan, Atatürkçü Düşünce Genel Başkan Yardımcısı Ali Ezcan ile İzmirli belediye başkanları, çok sayıda sivil toplum temsilcisi ve binlerce vatandaş mitinge katıldı.

ARINÇ'IN EVİ

"Türkiye ayıldı, imam bayıldı", "Karanlığa karşı ittifak", "Tayyip

TÜRBANLILAR DA VARDI Manisa'daki mitinge katılanlar arasında, tıpkı Ankara ve İstanbul'da olduğu gibi türbanlı kadınların da bulunması ve ellerindeki Atatürk posterleri dikkat çekti.

Söz konusu temalar bir yandan kullanılan fotoğraflarla desteklenirken diğer yandan da fotoğraf altı yazılarıyla pekiştirilmiştir. Bir başka ifadeyle okuyucunun fotoğrafları nasıl okuması gerektiği fotoğraf altı yazılarıyla belirtilmiştir. Ayrıca fotoğraf altı yazılarında mitinglerin mesajı olarak halkın laik cumhuriyete sahip çıkması teması da yer almıştır.

Örnekler:

"Önce Tandoğan, sonra Çağlayan, bugün Gündoğdu Meydanı. Yine kadınlar önde olacak." (Hürriyet, 13 Mayıs 2007)

"Sabah erken saatlerde Cumhuriyet Meydanı'nı doldurup arka cadde ve sokaklara taşan on binlerce Samsunlu, marşlar ve sloganlarla cumhuriyete sahip çıktı." (Hürriyet, 21 Mayıs 2007)

"Mitinge 7'den 70'e her yaştan ve her kesimden yurttaşlar katıldı." (Cumhuriyet, 14 Mayıs 2007)

"Manisa'daki mitinge katılanlar arasında, tıpkı Ankara ve İstanbul'da olduğu gibi türbanlı kadınların da bulunması ve ellerindeki Atatürk posterleri dikkat çekti." (Akşam, 6 Mayıs 2007)

Bunun dışında Cumhuriyet gazetesinde miting aktörlerini olumlayıcı tanımlamalar içeren fotoğraf alt yazılarına da rastlanmıştır. Buna göre, tehdit

oluşturan taraf yani iktidar gerici, karanlık olarak nitelenirken diğer tarafta bunun karşısında bulunan halk aydınlığı temsil ederek pozitif bir konuma yerleşmiştir.

Örnekler:

"İzmir dün karanlığa karşı aydınlığın kuşatması altındaydı." (Cumhuriyet, 14 Mayıs 2007)

"Sabahın erken saatlerinde Cumhuriyet Meydanı'nı dolduran yurttaşlar, gericiliğe ve bölücülüğe hayır dediler." (Cumhuriyet, 21 Mayıs 2007)

Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde kullanılan fotoğraflar genel olarak, mitinglere katılım, miting aktörleri arasındaki gerilim ile polisin güvenlik önlemlerini alması temalarını desteklemektedir. Zaman ve Star gazetelerinde fotoğraflar, alt yazılarla pekiştirilirken Yeni Şafak gazetesinde çok az fotoğraf alt yazısı kullanıldığı görülmüştür. Mitinglere katılımı gösteren fotoğraflar genellikle dar açı ve yakından çekimdir. Uzaktan kalabalık fotoğrafların kullanımında ise küçük fotoğraflar seçilmiştir. Miting aktörleri arasındaki gerilim temasının desteklendiği fotoğraflarda ise çatışmanın aktörlerinden olan Tuncay Özkan ile Zülfü Livaneli'nin fotoğrafları kullanılırken bazılarında da yumruklaşan insanların görüntüleri yer almıştır.

Örnekler:

"Sanatçı Zülfü Livaneli'nin, İzmir Gündoğdu Meydanı'ndaki mitingde şarkı söylemesi de engellenmişti." (Zaman, 18 Mayıs 2007)

"Mitingde güvenliği sağlamak için İstanbul Emniyeti'ne bağlı 7 bin polis görev yaptı." (Zaman, 30 Nisan 2007)

"Tuncay Özkan konuşurken kavga çıktı. Özkan'ın korumaları CHP'li gençlerle yumruklaştı." (Star, 15 Nisan 2007)

Özkan krizi

Ben hırsızın şahıyım!

Mitingde konuşan Nur Serter, programda olmamasına rağmen kürsüye Tuncay Özkan'ı çağırdı. Özkan, "Kanaltürk'e 17 milyon dolar verdiği" yönündeki sözleri ve CHP'den 3 milyon dolar almasıyla ilgili tepkileri işaret ederek, "Ben hırsızların şahıyım şahı" diye bağırınca yuhalandı ve kürsüye yürüyen bir grup tarafından indirildi. Polis Özkan'ı koruma altına aldı.

Özkan'ın provokasyonu ADD'lileri kızdırdı

Mitingde konuşulanların her kesimin görüşünü temsil etmediği temasıyla ilgili olarak Zaman gazetesinde bir fotoğraf yer almıştır. Fotoğraf altı yazısıyla da desteklenen fotoğrafta Tuncay Özkan miting kürsüsünde konuşurken görüntülenmiştir. Fotoğrafın alt yazısı ise şöyledir:

" 'Cumhuriyet Mitingleri'nde kürsüde kullanılan üslup, mitinge katılan ve mitingi destekleyen birçok kimse tarafından da eleştirildi." (Zaman, 14 Mayıs 2007)

Ayrıca Yeni Şafak gazetesinde yer alan miting aktörlerinden Edip Akbayram'ın mitingde şarkı söylerken çekilmiş bir fotoğrafının altyazısında miting aktörü olarak negatif bir konuma yerleşmiştir.

“Akbayram’ın mitinglerde söylediği şarkılar da tartışılıyor.” (Yeni Şafak, 30 Nisan 2007)

İncelenen gazetelerdeki cumhuriyet mitingleri haberlerinde sıkça yer alan fotoğraflardan biri de mitinglerde taşınan pankartların görüntüleri olmuştur. Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde, şeriat tehdidi ve halkın laik cumhuriyete sahip çıkması temalarına gönderme yapan ve AKP’nin özelleştirmelerini eleştiren pankart fotoğraflarına sıkça rastlanmıştır.

Örnekler:

“Başlangıçta Almanya’da Naziler, İran’da ‘MOLLALAR’ da demokrattı” (Hürriyet, 14 Mayıs 2007)

“Başbakanlık yan gelip satma yeri değildir” (Hürriyet, 21 Mayıs 2007)

“Cemaat değil, halk

Ümmet değil, ulus

Biz Türk Silahsız Kuvvetler Ordusuyuz” (Akşam, 30 Nisan 2007)

Tandoğan'daki mitingi görmezden gelen dinci basın tutumunu Çağlayan'da da sürdürdü

Dinci basın yine çarpıttı

CUMHURİYET MİTİNGİ YURDA YAYILIYOR

VAKİT'E GÖRE 'GÜRÜLTÜCÜ AZINLIK'

MİTİNG DÜNYA BASININDA

'Türkler Gül'e karşı sokaklarda'

Dünya liderleri Çağlayan mitingini ve TSK'nin bildirisini değerlendirdi

'Laikliğe sahip çıktılar'

TESK: GÜL ÇEKİLMELİ

Sabancı: Mitingle gurur duyuyorum

“Türkiye’yi Türkiye’den yönetenler kurtarır” (Cumhuriyet, 14 Nisan 2007)

“Türkiye laiktir laik kalacak” (Cumhuriyet, 14 Mayıs 2007)

“Çankaya’nın yolları şeriata kapalı” (Cumhuriyet, 21 Mayıs 2007)

Star gazetesinde pankart fotoğrafı yer almazken Zaman gazetesinde CHP’nin eleştirildiği bir pankart fotoğrafı ile Yeni Şafak gazetesinde cumhuriyet mitinglerinin Türkiye’yi kendi içine kapatan bir söylemi olduğu ifadesini desteklemek amacıyla bazı pankart fotoğrafları yer almıştır.

Örnekler:

“Devrim yasaları uygulansın” (Zaman, 15 Nisan 2007)

“Sn. Baykal ve ekibi, Atatürk’ün partisini Halka devredin” (Zaman, 6 Mayıs 2007)

Manisa'ya gidiyoruz dediler biz de geldik

Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD) öncülüğünde Manisa ve Çanakkale'de "Cumhuriyete sahip çık" mitingi düzenlendi. Yaşlıların çoğu mitinge katılım gerekçelerini "Manisa'ya gidiyoruz dediler, biz de geldik" şeklinde açıklarken, katılımcıların büyük bir kısmının miting alanını erken terk ettiği gözlendi. Miting için Manisa'nın yanısıra İzmir, Uşak, Afyonkarahisar, Denizli, Aydın, Antalya ve Kütahya başta olmak üzere çevre il ve ilçelerden gelenler öğretmenevi önünde toplandı. Bu arada, miting için çevre illerden katılımcıların yanı sıra yüzlerce seyyar satıcı da geldi. İzmir'den gelen takviye Çevik Kuvvet ekipleriyle birlikte Manisa'da bin 600 polis görev yaptı. Güvenlik güçleri, TBMM Başkanı Bülent Arınç'ın evinin önünde geniş güvenlik önlemi aldı.

'BİRLEŞİN' SLOGANI ATILDI

CHP'li milletvekillerinin alana geldiğinin anons edilmesi üzerine kalabalık "birleşin" sloganları attı. Mitinge DSP Genel Başkanı Zeki Sezer, Hür Parti Genel Başkanı Yaşar Okuyan, İşçi Partisi Genel Başkan Yardımcısı Yaşar Müldeci, ADD Genel Başkan Yardımcısı Ali Ercan, CHP İzmir, Muğla, Aydın ve Manisa milletvekilleri, çeşitli ilçe ve belde belediye başkanları ile baro başkanlarının katılışı görüldü. ■ MANİSA

"AB'YE HAYIR

LOZAN TC.NİN TAPU SENEDİDİR

Ne ABD'ye ne de kuklalarına yer-tesis vermiyoruz" (Yeni Şafak, 30 Nisan 2007)

Gazetelerde kullanılan fotoğraflara bakıldığında ayrıca fotoğrafların habere konu olan kişilerin bir başka ifadeyle olayın aktörlerinin kimliğini belirlemek ve vurgulamak ile haberlerde sözlerine yer verilen kişilerin yani haber kaynaklarının kimliklerini belirlemek ve kaynak söylemlerinin pekiştirilmesini sağlamak amaçlarıyla kullanıldığı görülmüştür. Buna göre çeşitli siyasi parti liderleri hem olayın aktörleri hem de haber kaynağı olarak incelenen tüm gazetelerde yer alırken,

Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinde bazı sanatçıların da mitinglerin aktörü olarak fotoğrafları kullanılmıştır.

Mitinge katılan yurttaşlar, Tandoğan Meydanı'na çıkan bütün yolları doldurdu. CHP Genel Başkanı Deniz Baykal mitingi torunuyla birlikte izlerken DSP Genel Başkanı Zeki Sezer, Yargıtay Onursal Başsavcısı Vural Savaş ve ADD Genel Başkanı emekli Orgeneral Şener Eruygur da alandaki yerlerini aldılar.

Hall'ın da belirttiği üzere, haberlerde kullanılan miting aktörlerinin fotoğrafları tek başına değerlendirildiğinde ideolojik bir tema üretmiyormuş gibi görünebilir. Ancak haberde olayla ilgili ayrıntılara, kişinin olayda nasıl belirdiğine ve hakkında ne söylendiğine bakıldığında bir başka ifadeyle ideolojik temaya bir kez işaret edildiğinde fotoğraf da kendi anlamlandırıcı gücüne sahip olur. Böylece fotoğraf ideolojik temayı işaretler (2005: 261). Haberlerde yer alan miting

aktörlerinin fotoğrafları ele alındığında bu açıklamayı destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde mitinglerin aktörlerinden olan Tuncay Özkan'ın fotoğraflarının yer aldığı haberlerde kendisi katılımcıları kışkırtan, tahrik eden, provoke eden kişi olarak tanımlanmıştır. Bu haberlerde kullanılan fotoğraflarda Tuncay Özkan bir elinde mikrofon tutarken diğer elini havaya kaldırmış ve sert bir ifadeyle bir şeyler haykırırken görüntülenmiştir. Buna göre bu fotoğraflar Tuncay Özkan'ın Cumhuriyet mitinglerinde halkı tahrik edici konuşmalar yaptığını, provokatör olduğunu ve bu adamın tehlikeli olduğunu gösterir.

Tuncay Özkan'ın programda olmamasına rağmen konuşma yapması kavgaya yol açtı.

Cumhuriyet mitingleri haberlerinde kullanılan fotoğraflarla ilgili son olarak belirtilmesi gereken Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerindeki bayrak vurgusudur. Bu gazetelerde yer alan ve miting aktörleri ile haber kaynaklarının fotoğraflarının dışında yer alan hemen tüm fotoğraflarda Türk bayrakları gerek

katılımcıların ellerinde gerek evlerde balkonlara asılmış bir şekilde ve gerekse fotoğrafa iliştirilmiş bir şekilde öne çıkmıştır.

GÜNCEL

SIRA İZMİR'DE

Her yer kırmızı beyaz

İzmir üçüncü büyük Cumhuriyet Mitingi'ne hazır. ADD başta olmak üzere sivil toplum örgütlerinin hazırladığı miting için özellikle Ege bölgesinden rekor sayıda katılımcı bekleniyor

Füsun ÇAĞLAR İZMİR

MAKSİMUM GÜVENLİK

Bu vurgu bizi Hall'ın belirttiği biçimde fotoğrafsal işaretin ideolojik seviyesine götürür. İdeolojik seviye, olayın ima edilen temaları ve yorumları açısından ayrıntılandırılmasıdır. Burada kullanılan fotoğraflar çağrımsal anlam değerinin kullanıldığı bir yoruma bağlıdır. Yani söz konusu işaretin başka bir ifadeyle fotoğrafın, çağrımsal anlamı yardımıyla bir grup tema ya da kavramla bağlanmasıyla ideolojik bir işarete dönüşmesinden bahsedilebilir (Hall, 2005). Benzer şekilde Barthes de göstergeleri düz anlam ve yan anlam olarak ikiye ayırır ve

ideolojinin, anlamlandırmanın ikinci düzeyinde yani göstergenin yan anlamında işlediğini söyler. Fransız bayrağını selamlayan zenci bir askeri örnek olarak veren Barthes, bir göstergenin başka bir göstergenin göstereni haline geldiğinden bahseder. Buna göre Fransız bayrağını selamlayan zenci asker resmi düz anlamı ifade ederken, bu düz anlam ikinci bir anlama karşılık gelmektedir; Fransa'nın büyük bir imparatorluk olduğu ve renk ayrımı olmaksızın herkesin bu bayrak altında hizmet vererek "sözde sömürgecilik suçlayıcılarına" verdiği mesajdır (2003: 185). Böylece gösterge (Fransız bayrağını selamlayan zenci), başka bir göstergenin (sömürgecilik) göstereni haline gelmiştir.

Kalaycı'ya göre Türk bayrağı başta ulusun bir simgesiyken artık bağlamına göre birçok şey temsil eder hale gelmiştir. Bayrak bir yandan şeriata karşı laik devleti savunma aracı haline gelirken bir yandan da dışlama aracı olabilmektedir (1998).

Cumhuriyet mitingleri haberlerindeki bayrak fotoğraflarının kullanımına bakıldığında bayrak, mitinglerin meşruluk aracı haline gelmektedir. Buna göre mitinglerde katılımcıların, özellikle vurgulanan kadınların, Türk bayrağı taşıması, Türk bayrağına sarınması vb. fotoğraflar düz anlamı ifade ederken, bu gösterge ideolojik temalarla bağlantı kurduğunda – Türkiye Cumhuriyeti, laiklik, devletin kutsallığı, ait olma, sahiplik vb. – ikinci bir anlama karşılık gelir; bu bayrak ve ülke laik cumhuriyetçi Kemalistlerindir, İslami ideolojiye sahip "ötekiler" ise ülkenin bütünlüğünü ve düzeni bozmayı amaçlayanlar olarak bu ülkenin düşmanlarıdır.

Dolayısıyla bayrak birliği ve bütünlüğü simgelemek yerine İslamcı Türkü dışarıda bırakan dışlayıcı bir göstergeye dönüşmektedir.

Diğer tarafta yine Kayalı'nın belirttiği üzere İslamcıların mücadele simgelerinden olan yeşil bayrak ve türbana karşı, Laik Kemalistlerin de bayrağı bir mücadele simgesi haline getirmeleri ilginç bir durumdur (1998: 161). Şu açıdan: Kemalist laikçi anlayış için "türban"ın siyasal İslamı simgelemesi gibi, bayrak da, cumhuriyet mitinglerinde Kemalist devletin dini olarak laikliği simgelemesi açısından kadınların "türbanı" haline getirilmiştir.

Diğer taraftan Stevenson da Hall'ın "doğalcı yanılsama" (naturalistic illusion) kavramından yola çıkarak medyanın gerçekte gerçekliği kurarken onu yansıtıyormuş gibi göründüğünü söyler. Buna göre "haberlerde, Başkan Bush'un Beyaz Saray'ın dışında el sallayışını izlediğimde, bu görüntülerin yalnızca gerçekliği aktardığını sanabilirim. Bunun muhtemelen devlet meşruiyetini desteklemek için planlanmış bir reklam hilesi olduğunun hemen farkına varamam. Ulus krize doğru sürüklenirken Başkan Bush'un Beyaz Saray'ın dışında el sallayışı işlerin normal seyrinde olduğu hissini uyandırma amaçlı boş bir çaba olabilir." (Stevenson, 2008: 71). Böylelikle bayrak ve Atatürk posterlerinin, Cumhuriyet Mitingleri haberlerinde vurgulanmasıyla bir yandan bayrak ulusu, birlik ve bütünlüğü temsil etmekten çıkıp bir dışlama aracına dönüşürken bir yandan da Hall'ın belirttiği "doğalcı yanılsama"nın yaratıldığı görülmektedir. Buna göre Türk bayrağı ve Atatürk posterlerinin öne çıkmasıyla Kemalist devlet ve ilkeler üzerindeki uzlaşımın

devamlılığı vurgulanmakta böylece Kemalist devletin yaşadığı meşruiyet krizi, üstü örtülerek gizlenmektedir.

Zaman ve Yeni Şafak gazetelerinde ise miting haberlerinde bayrak fotoğrafları vurgulanmaktan kaçınılarak bayrağın Kemalist mitinglere maledilmesi karşısında izlenen bir strateji olmuştur[45]. Star gazetesinde ise bayrak, Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerindeki kadar fotoğraflarda vurgulanmasa da Zaman ve Yeni Şafak gazeteleri gibi de bir tutum takınmamış ve haber fotoğraflarında bayraklara yer vermiştir. Bu fotoğrafların kullanıldığı haberlerde de şu başlık ve altyazılar yer almıştır:

[45] Zaman gazetesinde izlenen bu stratejiye ek olarak bayrağın Kemalist elitler tarafından sahiplenilmesini eleştiren, bayrağın dini içeriğine vurgu yapan ve dolayısıyla bayrağın Türkiye'den herkesi simgelediğini vurgulayan çeşitli köşe yazıları da yer almıştır. Ancak araştırmaya sadece haber metinleri dahil edildiğinden köşe yazıları inceleme dışında bırakılmıştır. 13 Mayıs 2007 tarihli Burhan Eken'in yazısı ile 15 Mayıs 2007 tarihli Mümtaz'er Türköne'nin yazısı sözkonusu köşe yazılarına örnek olarak verilebilir.

“Bayrak Denizi” (30 Nisan 2007 – anabaşlık)

“Türkiye’de öğretmenlik yapan Samuel Soetan isimli bir Nijeryalı elindeki Türk bayrağıyla söylenen şarkılara eşlik etti.” (30 Nisan 2007 – Fotoğraf altyazısı)

“Bayrak şöleni” (6 Mayıs 2007 – Başlık)

“Geniş güvenlik önlemleri altında yapılan mitingler bayrak şölenine dönüştü. Her yer Türk bayraklarıyla donatıldı. Kalabalıklar zaman zaman çalınan 10. Yıl Marşı’yla coştu.” (6 Mayıs 2007 – Fotoğraf altyazısı)

“Samsun Cumhuriyet Meydanı’ndaki mitinge katılanlar bayrak denizi oluşturdu.” (21 Mayıs 2007 – Fotoğraf altyazısı)

Burada gazetenin vurguladığı, bayraktan herhangi bir rahatsızlık duyulmadığıdır, çünkü bayrak, aslında sadece mitingciler için değil Türkiye'den olan herkes için kutsaldır. Buna göre de bayrağın taşınmasından rahatsızlık duyulmasından ziyade memnun olunmaktadır. Ayrıca gazetedeki haberlerde mitinglerin nedenlerinin ve taleplerinin haber metinlerinde yer almaması, mitinglere

katılanların marşlar ve şarkılar eşliğinde coşması gibi vurgular mitinglerin bir karşı duruştan çok bayram kutlaması olduğu anlamını doğurmaktadır.

3.2.2.1.8. Haber Kaynakları

Cumhuriyet mitingleri haberlerinde yer alan temaların ve kullanılan fotoğrafların analiz edilmesinden sonra son olarak, cumhuriyet mitinglerinin oturtulduğu bağlamın hangi kaynakların kullanılmasıyla kurulduğunu da analiz etmek çalışmanın amacı açısından önem taşımaktadır. Buna göre tematik hiyerarşide öne çıkan temaların kimlerin çerçeveleriyle kurulduğuna bakılacaktır.

Haber üzerine yapılan birçok çalışmada, akredite kaynaklar olarak iktidar uygulayıcılarının haber kaynağı olarak kullanıldığı ortaya çıkarılmıştır (Halloran, Elliot ve Murdock, 1970; GUMG, 1976; Hall vd., 1978; Molotch ve Lester, 1981). Dolayısıyla toplum içinde belli bir statüye sahip ve belli bir gücü elinde tutan kişi, grup ve/veya kurumların olaylarla ilgili düşünceleri, yorumları ve durum tanımları haberlerde temsil olanağı bulmaktadır. Hangi haber kaynağının kullanılacağına ise gazetenin yayın politikasına ve bağlı olduğu ideolojik yapıya göre karar verilmektedir. Haber kaynağının sözleri haber metni içinde verilebileceği gibi haberin başlığında da kullanılabilir. İncelenen tüm gazetelerde, görüşlerine yer verilen kişilerin sözleri çoğunlukla haberlerin başlığına çıkarılarak açıklamaların geri kalanına haber metninde yer verilmiştir.

Haberlerde görüşlerine yer verilen haber kaynaklarının sözel tepkileri genellikle iki biçimde başlıkta kullanılmaktadır. Bunlardan ilki tırnak içinde ya da alıntı yapılan kişinin adı verilerek haber kaynağının görüşlerine atıfta bulunulmasıdır. İkincisi ise alıntının kimden yapıldığı başlıkta belirtilmeden kaynağın görüşlerinin kullanılmasıdır. Yani başlıkta kullanılan ifadenin bir kişinin sözleri olduğu anlaşılmaz, bunun anlaşılması için haberin devamının da okunması gerekir. Böylelikle haber kaynaklarının durum tanımları olayları çerçeveleyecek biçimde haberlere girer. Bu iki yöntemden ikincisinin daha ideolojik bir tercih olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü alıntının kaynağının belli olmayacak şekilde kullanılmasıyla, kaynağın durum tanımı kişisel olmaktan çıkarak halkın sözüne dönüşmekte ve bu da anlamsal kapanmaya neden olmaktadır (İnal, 1995).

Örnekler 1:

"Cumhuriyet mitinglerinde, PKK için şarkı söyleyenler halkın huzuruna çıkarıldı" (Zaman, 18 Mayıs 2007)

"Ankara'daki en görkemli gösteriydi" (Hürriyet, 15 Nisan 2007)

"Millet tehlikeyi gördü" (Cumhuriyet, 16 Nisan 2007)

Örnekler 2:

Paker: Kürsüdekiler halkın temsilcisi değil (Zaman, 9 Mayıs 2007)

Sezer: Üzerimize düşeni yapmalıyız (Cumhuriyet, 21 Mayıs 2007)

Fatsa: Cumhuriyet değil solu birleştirme mitingleri (Akşam, 18 Mayıs 2007)

Örnekler 3:

Meydandaki kalabalığa değil, küsünün arkasındaki organize güçlere dikkat! (Zaman, 18 Mayıs 2007)

Miting faşist eğilimleri dışlıyor (Star, 14 Mayıs 2007)

Demokrasilerde duygu bastırılmaz (Akşam, 15 Nisan 2007)

Tepki için son fırsat (Hürriyet, 14 Nisan 2007)

Aydınlık rejimin bir reçetesi (Cumhuriyet, 15 Nisan 2007)

İlk iki gruptaki örneklere bakıldığında gerek yapılan alıntının tırnak içine alınması ve gerekse başlıkta alıntı yapılan kişinin adının belirtilmesiyle başlığın bir kişinin görüşü olduğu belli olmaktadır. Ancak son grup örneğe bakıldığında başlığın alıntı olduğu hiçbir şekilde anlaşılmamaktadır. Böylelikle ideolojik bir tercihle başlıkta belirtilen görüşler halkın sözüne dönüşmüştür.

İncelenen gazetelerde habere konu olan olayın tanımlanmasında kimlerin görüşlerine başvurulduğuna bakıldığında siyasetçiler, sivil toplum kuruluşu yetkilileri, miting organizatörleri ve mitinglerde konuşma yapanlar, bazı gazeteci ve

yazarlar, güvenlik güçleri ile yabancı resmi yetkililer haber kaynağı olarak kullanılmıştır. Mitinglere katılan vatandaşların görüşleri ise hiçbir gazetede yer almamıştır. Sadece mitinglerde atılan sloganlar ve taşınan pankartlara atıf yapılmıştır. Ancak bu aktarımların olayla ilgili genel çerçeveyi belirleyen genel temaya vurgu yapmaları göz önünde bulundurulması gereken bir ayrıntıdır. Cumhuriyet mitinglerinin incelendiği gazetelerde akredite kaynaklara olayları çerçeveleyecek biçimde yer verilmiştir. Dolayısıyla Hall ve diğerlerinin de belirttiği gibi birincil tanımlayıcılar bu gazetelerde de ele alınan konuyu tanımlayarak sorunun çerçevesini oluşturmuşlardır ve devamında olayla ilgili tartışmalar bu sorun etrafında ele alınmıştır (Hall vd., 1978 : 59).

Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde siyasetçilerden CHP Genel Başkanı Deniz Baykal ile DSP Genel Başkanı Zeki Sezer'in görüşleri haber başlık ve girişlerinde yer alırken Hürriyet gazetesinde CHP, DSP genel başkanları ile BCP Genel Başkanı Mümtaz Soysal ve Hür Parti Genel Başkanı Yaşar Okuyan'ın; Cumhuriyet gazetesinde CHP, DSP genel başkanları ile CHP İstanbul Milletvekili Bülent Tanla ve AKP Grup Başkan Vekili Eyüp Fatsa ile Bakan Abdüllatif Şener'in sözlerine; Akşam gazetesinde ise CHP, DSP genel başkanları ile başbakan yardımcısı Abdüllatif Şener, AKP Genel Başkan Yardımcısı Dengir Mir Mehmet Fırat ve yine AKP Grup Başkan Vekili Eyüp Fatsa'nın da görüşleri yer almıştır. Buna göre Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde olayın karşı taraflarının görüşlerine de yer verilmiş görünmekle birlikte iktidarın mitinglerle ilgili kendi arasında görüş ayrılığı yaşaması ile iktidar temsilcilerinin mitinglerle ilgili olumlu görüşleri öne çıkmıştır.

Örnekler:

“AKP’de farklı sesler

Fatsa, Cumhuriyet mitinginin ‘milli iradeye karşı çıkış’ olduğunu ileri sürerken Şener ‘Demokratik bir süreç, ne istiyorlar diye düşünülmeli’ dedi.” (Cumhuriyet, 17 Nisan 2007)

“ ‘Onlar’ göz ardı etti Fırat ‘muazzam’ dedi” (Akşam, 1 Mayıs 2007)

Haber kaynaklarının kullanımında bir diğer önemli nokta da haber kaynaklarının hangi açıklamalarının vurgulandığıdır. Çünkü analiz edilen gazetelerde, farklı gazetelerin aynı kaynağın yaptığı, aynı açıklamanın farklı kısımlarını başlığa taşımasıyla farklı anlamlar oluşmuştur.

Örnekler:

“Siz istediniz biz birleştik sıra sizde yürek solda” (Hürriyet, 21 Mayıs 2007)

“Biz birleştik sıra millette” (Cumhuriyet, 21 Mayıs 2007)

“Sıra Sandıkta” (Akşam, 21 Mayıs 2007)

“Baykal: Mitingler görevini yerine getirdi” (Zaman, 21 Mayıs 2007)

“Baykal: Birleştik

Sezer: Birleşmedik" (Yeni Şafak, 21 Mayıs 2007)

"İki lider miting yolunda farklı konuştu. Baykal 'Birleştik, görev millette', Sezer ise 'Birleşme değil, DSP seçime katılmama tavrını ortaya koydu' dedi." (Star, 21 Mayıs 2007)

Yukarıdaki örneklere bakıldığında Yeni Şafak ve Star gazeteleri ile Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde benzer vurguları başlığa taşınmıştır. Buna göre Yeni Şafak ve Star gazetelerinde CHP ve DSP liderlerinin farklı açıklamaları ön plandayken Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde vurgu iki partinin birleşmesi üzerindedir. Yeni Şafak ve Star gazeteleri DSP lideri Zeki Sezer'in de görüşlerini başlığa taşırken diğer söz konusu gazeteler sadece CHP lideri Deniz Baykal'ın sözlerini başlık ve spot girişe taşımıştır. Ancak bu ifadelerin sadece CHP liderine ait olduğu haberin devamı okunduğunda anlaşılmakta sadece başlık ele alındığında ise iki liderin ortak açıklaması gibi algılanmaktadır. Zaman gazetesinde ise daha farklı bir durum söz konusudur. 21 Mayıs günlü gazetenin ilk sayfasında yer alan ve CHP lideri Deniz Baykal'ın sözlerine yer verilen ana başlığın, sol görüşlü muhalefet partilerinin birleşmesi yönündeki mitingin mesajı temasıyla bir bütünlük oluşturduğu söylenebilir. Zaman Gazetesi'nin miting haberlerinde, mitinglerin mesajı, sol partilerin seçimde işbirliğine gitmeleri olarak verilmiştir. Bu açıdan bakıldığında mitingin yapılış amacı, muhalefet partisi lideri Deniz Baykal'ın sözleriyle tanımlanmış ve anlam sabitlenmiştir.

Zaman, Yeni Şafak ve Akşam gazetelerinde çeşitli köşe yazarlarının, sivil toplum kuruluşu yetkililerinin ve toplumda bilirkişi olarak görülebilecek uzman kişilerin mitinglerle ilgili görüşlerine de sıklıkla yer verilmiştir. Gazetelerde farklı kişilerin görüşlerine yer verilmesi çeşitlilik olarak algılanabilir. Ancak burada önemli olan olayla ilgili durum tanımı yapanların sayıca fazlalığından ziyade iktidarla olan ilişkileri[46] ve ne söyledikleridir. Buna göre haberlerde farklı kaynaklar kullanılsa da benzer yaklaşımlar öne çıkmıştır. Van Dijk'ın da belirttiği gibi (2005) 'simgesel seçkinler' içinde yer alan gazeteciler, yazarlar ile sivil toplum örgütü yöneticileri başlıkları, üslubu ve sunumu belirlemişlerdir.

Örnekler:

"Kerinçsiz: Türkan Saylan ordu kışkırtıcılığı yaptı" (Zaman, 30 Nisan 2007)

"Paker: Kürsüdekiler halkın temsilcisi değil

...Paker kürsüde konuşanların aşırı laik, ulusalcı, Avrupa Birliği düşmanı ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarına özlem duyan kişiler olduğunu kaydetti." (Zaman, 9 Mayıs 2007)

Mitinglerdeki sloganlar dindar kitleleri rencide etti (Zaman, 9 Mayıs 2007)

"Sesi gür çıkan azınlık grup" (Yeni Şafak, 16 Mayıs 2007)

[46] Bu konuda dikkat çeken bir nokta Zaman gazetesinde kaynak olarak kullanılan Cem Paker'in Yönetim Kurulu Başkanı olarak temsil ettiği TESEV (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı)'in iktidardaki AKP ile ilişkisidir. Türkiye'de büyük tartışma yaratan BOP (Büyük Ortadoğu Projesi) süreci devam ederken, Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Girişimi çerçevesinde bölgedeki sivil toplum örgütlerinin gelişimi için Türkiye'de çeşitli toplantılar yapılmıştır. TESEV de bu süreçte sivil toplum kuruluşu olarak Türkiye'yi resmen temsil etmesi için seçilmiştir (Uzgel, 2009: 37).

“Halktan hazzetmiyorlar

Perihan Mağden bu yaklaşımı ‘demokratik değerlerin ayaklar altına alınması’ diye nitelerken, Umur Talu ‘Bu mitingleri düzenleyenler halktan hazzetmiyorlar’ ifadesini kullandı.” (Yeni Şafak, 16 Mayıs 2007)

“Küçük bir grup işi

EDAM Başkanı Sinan Ülgen ‘Cumhuriyet mitinglerinde atılan AB karşıtı sloganları genelleştirmenin çok uygun olduğunu düşünmüyorum. Mitinglere gelenlerin çoğunun bu düşünceleri paylaştığına inanmıyorum.’ ” (Yeni Şafak, 16 Mayıs 2007)

“Tutarlı değiller

Profesör Eser Karakaş: ‘Mitinglerin temel özelliği çağdaşlık iddiasıydı. Ancak çağdaşlık iddiasıyla meydana toplananların AB karşıtı attığı sloganlar çok tutarlı bir pozisyon değildi. Bu talepler muasır medeniyet ölçülerine uymuyor.’” (Yeni Şafak, 16 Mayıs 2007)

Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde yer alan cumhuriyet mitingleri haberleri siyasi partilerin, mitinglerin düzenlenmesinde payı olan sivil toplum örgütleri ile miting konuşmacılarının mitingleri destekleyen söylemleriyle kapanmıştır. Yine bu gazetelerde karşı taraf olan iktidardan, mitingleri olumlayan kişilerin görüşleri yer almıştır, miting katılımcılarının ifadeleri ise haberlerin kapandığı söylemleri destekleyecek şekilde slogan ve pankartlara atıf yapılarak kullanılmıştır. Dolayısıyla ne AKP’nin ne de mitingleri desteklemeyen aydınların

görüşleri bu gazetelerdeki miting haberlerinde yer almamıştır. Bunlara ek olarak yabancı resmi yetkililerin, özellikle laiklik vurgusu taşıyan görüşleri de haberlerde dolaşıma sokulmuştur. Böylece Yeni Şafak gazetesinde mitinglerin AB ve ABD aleyhindeki konuşma, pankart ve sloganlarının vurgulanmasıyla ve haber kaynağıyla dolaşıma sokulan bu taleplerin Kemalizm'in "muasır medeniyetler seviyesine ulaşma" amacıyla çelişki yarattığının öne çıkması ve mitingleri "gerici bir hareket" olarak olumsuzlaması karşısında Batı'nın Cumhuriyet Mitinglerinin taleplerini desteklediğinin resmi kaynaklar yoluyla öne çıkarılması buna karşı bir strateji olarak görülmektedir.

Örnekler:

"Türk demokrasisine güveniyoruz"

"Laikliğin mirasını savundular"

"Laik demokrasi yükselen değerdir" (Hürriyet, 1 Mayıs 2007)

"Abramowitz: Türkiye'de asker darbe yapmaz"

"ABD'den laiklik desteği" (Akşam, 29 Nisan 2007)

Genel olarak söylendiğinde ise Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde kaynak söylemleriyle mitinglerin büyüklüğü, şeriat tehdidi, mitinglerin her kesimi ve düşünceyi kapsadığı ve dolayısıyla çoğunluğu temsil ettiği ile mitinglerin "ilerici" özelliğinin altı çizilmiştir. Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise bunun tersi söylemler dolaşıma sokularak mitinglerin sadece sol kesime hitap ettiği ve dolayısıyla azınlığı temsil ettiği, darbe tehdidi, mitinglerin elitist ve "gerici" karakteri vurgulanmıştır.

3.2.2.1.9. Tematik Analiz Sonucu Elde Edilen Bulguların Değerlendirilmesi

İncelenen gazetelerde cumhuriyet mitingleri haberlerinde kurulan temalara bakıldığında ortak temalar olmakla birlikte farklı temaların yer aldığı görülmüştür. Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri haberlerinde benzer temalar yer alırken, Zaman, Yeni Şafak ve Star gazeteleri de haberlerde yer alan temalar açısından birbirine benzer görünmektedir. Ancak gazetelerin sunuş biçimlerindeki farklılıklar da göz önüne alınmalıdır. Örneğin miting konuşmaları, pankartlar ve sloganların incelendiği kısımda Cumhuriyet Gazetesi'nde şeriatçı tehdit dikkat çekici bir şekilde vurgulanırken, Hürriyet Gazetesi'nde şeriatçı tehdidin varlığı ima edilmiştir. Benzer şekilde Yeni Şafak ve Star gazetelerinde darbe tehdidi teması gazetenin kullandığı sansasyonel başlıklarla vurgulanırken Zaman gazetesinde ise haber kaynağına dayandırılarak öne çıkmıştır.

Mitinglere katılımın büyüklüğü, mitinglerde olay çıkmayışı ile polisin gerekli önlemleri almasıyla güvenliği sağlayarak görevini yerine getirdiği temaları tüm gazetelerde bulunan ortak temalar olmuştur.

Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde cumhuriyet mitinglerine büyük katılım gerçekleşmesi haber değeri olarak kullanılmakla birlikte ideolojik bir anlama da sahiptir. Buna göre mitinglere çok sayıda insanın katılması, AKP ve onu destekleyenlerin aslında azınlıkta olduğunun ve çoğunluğun AKP ideolojisinden rahatsızlık duyduğunun bir kanıtıdır. Ayrıca öne çıkan bu tema, söz konusu mitinglere Türkiye'nin her yerinden katılımcının gelmesi temasıyla desteklenerek meşruiyeti arttırılmıştır. Diğer tarafta Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise mitinglerde çok sayıda katılımcının olması haber değeri olarak kullanılırken, mitinglere Türkiye'nin her yerinden insanın gelmesinin kendiliğinden ve bilinçli bir katılım olmadığı vurgusuyla desteklenerek mitinglerin meşruiyeti sorgulanmıştır.

Polisle mitingciler arasında herhangi bir çatışmanın çıkmadığını anlatan mitinglerin olaysız geçmesi teması incelenen tüm gazetelerde yer alan ortak temalardan biridir. Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde cumhuriyet mitinglerinde olay çıkmayışı mitinglerin olumlu bir özelliği olarak sunulmuştur. Mitinglerin olaysız geçişi mitinglere katılanların bir başarısı olarak bu gazetelerde vurgulanarak cumhuriyet mitinglerinin, daha önce gerçekleştirilen gösterilerden farklı olarak demokratik olduğu vurgulanmıştır. Bu vurguyla aslında bir yandan da

gazetelerdeki gösteri haberlerindeki gösterici imajı desteklenmektedir. Çünkü gazetelerde yer alan bu tip haberlerde, göstericiler genellikle polise saldırarak çatışmayı çıkaran taraf olarak gösterilmektedir. Cumhuriyet mitingleri haberlerinde de alışılagelmiş biçimde göstericilerin olay çıkarması beklenirken, miting katılımcılarının demokratik bir tavır sergiledikleri vurgulanarak olumlanmıştır.

Zaman Yeni Şafak ve Star gazetelerinde mitingcilerin kendi aralarında yaşadıkları sözlü ve fiziki çatışma da haberlerde tema olarak yer almıştır. Böylelikle mitingcileri olumsuzlayan bir yaklaşım sergilenmiştir. Olayın taşıdığı değer de yine günümüz haberciliğinde sıklıkla kullanılan olumsuzluğa dayandırılmıştır.

Polisin güvenliği sağlayarak görevini yerine getirdiği teması, cumhuriyet mitingleri haberlerinde ortak olan bir diğer temadır. Buna göre polis, mitinglerde gerekli önlemleri almış ve görevini layıkıyla yerine getirmiştir. Böylelikle devlete bağlı olan güvenlik güçlerinin meşruiyeti bir kez daha kurulmuştur. Zaman, Yeni Şafak, Star ve Akşam gazetelerinde dikkat polisin davranışları üzerinde toplanırken Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinde mitingleri düzenleyenlerin polis güçleriyle işbirliği içinde çalıştığı da vurgulanmıştır. Böylelikle mitinglerin yasallığı öne çıkmıştır.

Gazetelerde olayın çerçevelenmesinde ağırlıklı temalar, Hürriyet Gazetesi'nde mitinglere büyük katılım, kadınların yoğunluklu katılımı ile laik

cumhuriyete bağlılık; Cumhuriyet Gazetesi'nde mitinglere katılımın yoğunluğu, şeriatçı tehdit, halkın laik ve demokratik cumhuriyete sahip çıkması ile kadınların mitinglerde öncü rol oynaması; Akşam gazetesinde mitinglere büyük katılım gerçekleşmesi, mitinglerin her kesimden insanı bir araya getirebilmesi ve halkın laik cumhuriyete sahip çıkması; Zaman Gazetesi'nde mitinglerde olay çıkmaması, mitinglerde yer alan konuşmacıların ve yapılan konuşmaların katılımcı halkı temsil etmediği ve mitinglerin sol görüşlü partilere yakın olduğu, dolayısıyla her düşünceyi kapsamadığı; Yeni Şafak Gazetesi'nde mitinglerin darbe yanlısı olduğu, mitingleri sol partilerin desteklediği ve bu yüzden her düşünceyi temsil edemeyeceği ve son olarak Star Gazetesi'nde mitinglerin darbe yanlısı olduğu ve mitingleri düzenleyenler ile mitinglerde etkinlik gösterenlerin kendi aralarında yaşadıkları gerilim temalarıdır.

Gazetelerde kullanılan fotoğraf ve fotoğraf altı yazılarına bakıldığında incelenen tüm gazetelerde bunların olayların çerçevelenmesinde kullanılan temaları destekleyecek biçimde kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca haberlerde olayın aktörleri ile sözlerine yer verilen kişilerin fotoğraflarının kullanılmasıyla, kaynak kimliğinin ortaya konması ve kaynak söyleminin pekiştirilmesi sağlanmıştır.

Tüm gazetelerde ortak tema olan mitinglere büyük katılımı destekleyen fotoğrafların gazetelerde kullanımında farklılıklar olduğu görülmüştür. Buna göre Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde katılımcıları gösteren fotoğraflar küçük kareler halinde ve diğerlerine göre daha yakın bir perspektiften yer alırken Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerindeki fotoğraflar yarım sayfadan bir sayfaya kadar kaplayacak şekilde ve uzaktan çekim yapılarak kareye daha çok katılımcının

sığdırıldığı fotoğraflar kullanılarak vurgu arttırılmıştır. Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde bayrak fotoğrafları odağa alınarak tüm fotoğraflarda kullanılmıştır. Bayrak, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir simgesi olarak mitingler tarafından sahiplenilmiştir. Böylece bayrak bir ulusu simgelemekten ziyade Laik cumhuriyetçi elitleri simgeler hale gelerek bir dışlama aracı olarak bu haberlerde yer almıştır.

Gazetelerin haberlerinde akredite kaynaklar olarak siyasi partiler, sivil toplum örgütleri, yazarlar, miting organizatörleri ile miting konuşmacıları yer almıştır. Miting katılımcıları olayları çerçeveleyecek biçimde haberlerde kaynak olarak yer almazken, Zaman, Yeni Şafak, Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinde taşıdıkları pankartlara ve attıkları sloganlara atıf yapılarak haber başlık ve girişlerinde yer alsalar da olayla ilgili kurulan genel çerçeveyi destekleyecek biçimde kullanılmışlardır. Haberlerin kapandığı ana temalar, kaynak olarak kullanılan toplumda belli bir konuma ve güce sahip iktidar uygulayıcılarının söylemlerine dayandırılmış ve konuyla ilgili daha sonraki olaylar bu çerçeveden ele alınmıştır.

Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde, siyasi partilerden CHP ve DSP'nin birbirleriyle çelişen ifadelerine yer verilirken; Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde ise bu iki partinin birbiriyle bütünlük oluşturan ifadelerine yer verilirken AKP içinden yetkililerin birbirinden farklı olan görüşleri öne çıkmıştır. Ayrıca yine bu gazetelerde başka siyasi partilerin de mitingleri olumlayan görüşleri haberlerde yer almıştır.

Zaman ve Yeni Şafak gazetelerinde cumhuriyet mitinglerini olumsuz yönde eleştiren çeşitli yazar ve gazeteciler haber kaynağı olarak kullanılmıştır. Ayrıca yine bu gazetelerde AKP iktidarıyla yakınlığı bilinen çeşitli sivil toplum örgütü yetkililerinin görüşleri de yer almıştır. Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde ise mitingleri düzenleyen ya da desteklediği bilinen sivil toplum örgütlerinin görüşlerine haberlerde yer verilmiştir.

Genel olarak söylendiğinde yazılı basın Cumhuriyet Mitingi haberlerinde gazeteler olayları tanımlamaktan ziyade çeşitli durum tanımlarının aktarıcısı olarak işlev görmüşlerdir. Bir başka ifadeyle "birincil tanımlayıcıların" (Hall vd., 1978) durum tanımlarından oluşan bir çerçeveden haberleri sunmuştur. Bu açıdan gazeteler, olayların anlamlandırılmasında ikincil bir rol üstlenmiştir.

Haberlerde yer alan temalar, fotoğraf ve fotoğraf altı yazıları ile haber başlık ve girişlerinde haber kaynağı olarak kimlerin sözlerine yer verildiği birlikte değerlendirildiğinde, incelenen gazetelerin cumhuriyet mitinglerini farklı haber tekniklerini kullanarak farklı açılardan sunduğu görülmüştür. Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde Gitlin'in (2003) medyada 1960'lardaki öğrenci hareketlerini incelediği araştırmasında bulguladığı haber tekniklerinden bazılarının kullanıldığı görülmüştür. Gitlin'in bu araştırmasında belirlediği haber tekniklerinden bazıları, haberlerde karşıt gösterilere yer vererek kutuplaşma (polarization) yaratmak; yaşanan içsel çatışmaları öne çıkarmak; öğrenci hareketlerindeki katılımcıları temsil

etmemek, temsil ettiğindeyse onları anormal, sapkın kişiler olarak göstererek marjinalleştirmek (marginalization); harekete katılan öğrenci sayısını az göstererek etkililiğini azaltmak; bu hareketlere katılan komünistlerin varlığını vurgulamak ile haberlerde kaynak olarak resmi yetkililer ve diğer otoritelerin ifadelerine dayanmaktır (2003: 27 – 28). Buna göre Zaman Gazetesi'nde katılımcıların sol görüşlü olarak temsil edilmesi, mitinglerin düzenlenmesinde solcu partilerin desteğinin olduğunun öne çıkması ve mitinglerin sol partilerin gövde gösterisi olarak tanımlanmasıyla mitinglerin herkesi temsil ettiği görüşüne karşı çıkılmıştır. Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde mitinglere büyük katılım olduğu, haber değeri taşımasından dolayı haberlerde bir tema olarak yer alsa da katılımcıların mitingleri organize eden sivil toplum örgütlerince katılımının sağlandığı ve mitingleri destekleyen sol siyasi partilerin destekçileri olarak orada bulunduklarını öne çıkararak mitinglerin meşruiyeti sorgulanmıştır. Yine bu gazetelerde cumhuriyet mitinglerine karşıt gösterilere de yer verilerek kutuplaşma yaratılmıştır. Yeni Şafak ve Star gazetelerinde en çok üzerinde durulan ise mitinglerin darbe yanlısı söylemleri olmuştur. Buna göre mitinglerin temsil ettiği, demokrasiyi içselleştiremeyen, darbeyi savunan bir zihniyettir. Dolayısıyla burada asıl tehlikede olan demokrasidir. Ve varolan çatışma demokrasiyi savunan muhafazakâr kesim ile darbe yanlısı ve baskıcı Kemalist elitler arasındadır.

Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde ise tam tersi bir sunum söz konusudur. Bu gazetelerde mitinglere büyük katılım olduğu gerek sansasyonel başlıklar kullanılarak gerekse fotoğraflarda ön planda tutularak mitinglerin meşruiyeti arttırılmıştır. Mitinglere her kesimden ve her düşünceden insanın katılımı

vurgusunun öne çıkmasıyla da mitinglerin kapsayıcılığı genişletilmiştir. Ayrıca farklı düşüncelere sahip olsalar da insanların Kemalizm'in en önemli ilkelerinden biri olan "laiklik" ilkesini korumak adına bir araya gelebiliyor olmaları Kemalist ideolojinin başarısını göstermektedir. Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde karşı gösterilere yer verilirken Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde de cumhuriyet mitingleriyle aynı amacı güden farklı gösterilerin haberlerine, cumhuriyet mitingleri haberleriyle aynı sayfada yer verilerek mitingler desteklenmiştir. Cumhuriyet mitinglerinin sunumunda bir diğer öne çıkan nokta da söz konusu gazetelerde şeriat tehdidinin haberlerde yer almasıdır. Bu gazetelerde çatışma İslam ideolojisini benimseyenler ile cumhuriyeti korumaya çalışan Kemalist, laik, çağdaş aydınlar ve halk arasındadır. Böylelikle çatışma şeriat tehdidi eksenine oturtulmuştur. Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde mitingler laik, ilerici, devrimci, aydınlık birer halk hareketi olarak nitelendirilerek Kemalist elitlerin durum tanımları somutlaştırılmıştır.

3.2.2.2. Ana Olayın Sunumu

İncelenen haberlerde ana olay, iktidar partisi AKP'den bir kişinin – ki bu kişinin ilk miting sırasında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan olacağı düşünülürken daha sonra, ikinci miting öncesinde AKP, cumhurbaşkanı adayı olarak Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ü açıklamıştır – olası cumhurbaşkanlığı adaylığına karşı Cumhuriyet Mitingleri'nin düzenlenmesidir.

Ana olayın gazete haberlerinde ele alınışına bakıldığında tüm gazetelerde genellikle, farklı nitelikte de olsa, çeşitli vurguların öne çıktığı ve karşıtlıklardan yararlanıldığı görülmüştür. Bu açıdan gazeteler arasındaki ilişkiye bakıldığında Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinin benzer vurgular taşıdığı ve benzer karşıtlıklardan yararlandığı söylenebilir. Diğer taraftan Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise sözü edilen üç gazeteden farklı bir sunuma gidildiği söylenebilir.

Haber söylemlerinde karşıtlıklardan yararlanılması varolan çatışmaların yeniden üretilmesiyle ilgilidir. Çünkü kullanılan bu ayrımlar toplumsal hayatta yaşanan çatışmaların bir izdüşümü gibidir. Haberler incelendiğinde şu karşıtlıkların yer aldığı görülmüştür:

- Laik – Anti laik
- Cumhuriyetçi – Şeriatçı
- Halk – İktidar
- Darbeci – Demokrat

İlk üç karşıtlık Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde yer alırken Darbeci – Demokrat ayrımı Zaman, Yeni Şafak ve Star gazeteleri, son karşıtlık da Zaman gazetesi tarafından kullanılmıştır. Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde miting katılımcıları halk olarak genellenmiş ve böylece halkın, iktidara

karşı olduğu vurgusu yapılmıştır. Laik – Anti laik karşıtlığının ise en çok Cumhuriyet gazetesinde vurgulandığı görülmüştür. Böylelikle, laik – anti laik çatışmasının burada yeniden üretildiğini söyleyebiliriz. Bu çatışmada da mitinge katılan halk laik güç olarak tanımlanırken iktidar ve yandaşları anti-laik olarak vurgulanmıştır.

Cumhuriyetçi – şeriatçı karşıtlığında da aynı durum söz konusudur. Buna göre karşı taraf (iktidar), Kemalist cumhuriyet düzeni yerine din kurallarına dayalı şeriat düzeni istemektedir. Buna göre bir yanda demokrasi ve laiklik, diğer yanda ise teokrasi ve şeriat olmak üzere bölünmüş iki dünya arasındaki karşıtlık vurgulanmaktadır.

Zaman, Yeni Şafak ve Star gazeteleri ise ana olayla ilgili bilgiler verirken darbeci – demokrat karşıtlığına başvurmuştur. Mitingin düzenleyicileri arasında bulunan ADD'nin genel Başkanı Emekli Orgeneral Şener Eruygur'un üç yıl önce yapılması düşünülmüş olan ve Nokta Dergisi'nin yayımladığı darbenin planlayıcıları arasında olduğu belirtilmiş ve diğer miting konuşmacılarıyla sıkı ilişkilerine yer verilmiştir. Ayrıca Yeni Şafak ve Star gazetelerinde mitinglerde darbeyi destekleyen konuşmaların yapıldığı öne çıkmıştır. Benzer bir ayrımı Hürriyet gazetesinin haberlerinde görmek mümkün. Miting sırasında taşınan "Ordu millet el ele", "Ordu'nun erleriyiz" gibi pankartlar darbe yanlısı olarak değerlendirilirken, "Halk göreve, ordu kışlaya", "Ne darbe, ne şeriat" yazılı pankartların daha demokratik olduğu vurgulanmıştır (Hürriyet, 30 Nisan 2007). Burada darbeci olarak sunulan mitinglere katılan halktan ziyade mitingleri organize edenler ile miting konuşmacıları

olmuştur. Buna karşı bu gazetelerde cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde AKP yasalar çerçevesinde hareket ettiği için bu sürecin demokratik bir süreç olduğu yer almıştır. Ayrıca demokratik olan bu sürece, karşı çıkılması anti-demokratik olarak görülmüştür.

Zaman ve Yeni Şafak gazeteleri haberlerinde dikkati çeken bir ayrım miting katılımcıları ile mitingi düzenleyenler arasında yapılmıştır. Buna göre Zaman gazetesinde miting konuşmacılarının söylediklerinin, miting katılımcılarının görüşlerini yansıtmadığı, bu açıdan konuşmacılarla katılımcılar arasında derin görüş ayrılıkları olduğu belirtilmiştir. Yeni Şafak gazetesinde de benzer şekilde mitinglere katılan kitlelerin mitingleri düzenleyen komitenin belirlediği slogan ve konuşmaların içeriğine katılmadıkları çeşitli yazarlara dayandırılarak verilmiştir.

Genel olarak söylemek gerekirse incelenen haberlerin farklı vurgular taşıması, analize dahil edilen gazetelerin bağlı olduğu farklı ideolojik yapılardan kaynaklanmaktadır. Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinde kurulan karşıtlıklar daha belirginken Akşam gazetesinde bu kadar açık değildir. Benzer şekilde Yeni Şafak ve Star gazetelerinde kullanılan darbeci – demokrat karşıtlığı daha keskinken Zaman Gazetesi'nde daha imaya dayalı görünmektedir. Örneğin Zaman Gazetesi, Cumhuriyet Mitinglerinin organizatörlerini doğrudan darbeci olarak sunmak yerine daha önceki haklarında çıkan iddialara başvurarak dolaylı bir sunuma gitmiştir. Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise "Gazeteci içeride darbeci meydanda" (Yeni Şafak, 15

Nisan 2007), “Darbelere Övgü”, “Neo Komitacılar” (Star, 15 Nisan 2007) şeklinde doğrudan başlığa taşınmıştır.

Hürriyet ve özellikle Cumhuriyet gazeteleri ile Yeni Şafak ve Star gazetelerinde keskin karşıtlıkların kurulması iktidar mücadelesinden kaynaklanan bir çatışmanın yaşandığı bir dönemde devlet içindeki yarılmaların sergilenmesi ve Kemalizm’in yaşadığı meşruiyet krizinin görünür olması açısından da dikkat çekici olmuştur.

3.2.2.3. Bağlam ve Arkaplan Bilgisi

Ardalan bilgisinde olayların sosyal ve siyasal arka planına bakılır (Van Dijk, 2007: 171). Bağlam, daha kapsayıcı, yapısal ve tarihsel olan ardalandan farklılık gösterir. Ardalan bilgisinin bir parçası olarak ana olayın tarihi ve bağlamından söz edilebilir (van Dijk, 1988: 54). Olay öncesi gelişmelerle ilgili bilgi verilmesi haberin okuyucu için daha anlaşılır hale gelmesini sağlayabilir. Diğer taraftan olaylara ve aktörlere yönelik ardalan bilgilerinin verilmemesi okuyucunun olaylarla ilgili kendi bakış açısını oluşturmasını engeller.

Cumhuriyet mitinglerinin gerçekleştirilme nedenleri Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde nispeten daha ayrıntılı olarak ele alınırken Zaman ve Star

gazetelerinde sadece olayın gerçekleşmesi verilmiş, nedenler üzerinde durulmamıştır. Hürriyet, Cumhuriyet ve akşam gazetesinde olayın gerçekleştirilme nedeni AKP'den birinin cumhurbaşkanı olma olasılığı olarak verilirken Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinde ayrıca laik cumhuriyeti şeriat tehdidine karşı korumak gibi nedenler de belirtilmiştir. Yeni Şafak gazetesinde olayın gerçekleştirilme nedeni ilk mitingde AKP'den birinin cumhurbaşkanı olması ihtimali iken daha sonraki miting haberlerinde AKP'nin bir daha iktidara gelmemesi için sol partileri birleştirmek olarak belirtilmiştir.

Bunun dışında haberlerde bazı olaylara gönderme yapılmasına rağmen o süreçler hakkında bir bilgiye yer verilmediği görülmektedir.

Örnekler:

"Cumhurbaşkanlığı seçim sürecindeki toplumsal hareketlenme sürüyor" (Cumhuriyet, 15 Nisan 2007).

"Erdoğan'ın yaptığı 'gavur İzmir' iması, mitingin de ana gündemiydi" (Hürriyet, 14 Mayıs 2007).

"Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Birgül Ayman Güler, 'Eğer Türkiye parçalanmak isteniyorsa, Kemalist ordunun, üniversitenin, yargının konuşacağını' belirtti." (Hürriyet, 15 Nisan 2007)

“Özden Örnek’in günlüklerinde 2004’te darbe planladığı iddia edilen emekli Oramiral Şener Eruygur’un başkanı olduğu Atatürkçü Düşünce Derneği’nin düzenlediği…” (Star, 15 Nisan 2007)

İlk örnekte seçim sürecinden bahsedilmiş, ancak bu süreçte neler olduğu, gibi bilgiler haberin geri kalanında da eksik bırakılmıştır. Yine ikinci örnekte Başbakan Erdoğan’ın daha önce yaptığı ‘gavur İzmir’ imasından bahsedilmektedir. Ancak bu imayı ne zaman yapmıştır, nerede yapmıştır, mitingler devam ederken mi yapmıştır gibi bilgiler yine bir boşluk yaratmaktadır. Üçüncü örnekte ise alıntılanan bir konuşma söz konusudur. Bu konuşmada ordunun, üniversitenin, yargının konuşacağı vurgusu, mitinglerden önce gerçekleşen ve sözü edilen kurumların yaptığı konuşmalara gönderme yapmaktadır. Ancak bu haberde bu kurumların yaptığı açıklamalara dair bilgiler yer almamıştır. Son örnekte ise ADD Genel Başkanının 2004’te darbe planladığına dair Özden Örnek’in günlüklerinde bilgiler olduğu belirtilmiştir. Aslında bu, mitingler sırasında devam eden ve oldukça tartışma yaratan bir süreçtir. Buna atıf yapılmasına rağmen bu olayla ilgili herhangi bir bilgi haber metninde yer almamıştır.

Cumhuriyet Gazetesi’nde yer alan en önemli temalardan birinin şeriatçı tehdit teması olduğu tematik analiz kısmında bulgulanmıştı. Ancak bu temanın öne çıktığı haber metinlerine bakıldığında tehdidin nedenleriyle ilgili ayrıntılı bir bilgi yoktur. Sadece iktidarın ‘anti-laikliği’nden kaynaklanan bir tehdit olarak görülmüştür. İktidarın anti-laikliği, ise cumhurbaşkanlığı adaylığı konuşulan Başbakan Erdoğan ile

daha sonradan adaylığı açıklanan Gül'ün eşlerinin türbanlı olmalarıyla açıklanmıştır. Dolayısıyla şeriat tehdidi bir anlamda türbana bağlanmıştır.

Örnek:

"AKP'nin cumhurbaşkanı adayı olarak, eşi türbanlı Abdullah Gül'ü belirlemesinin ardından, Çankaya'ya Cumhuriyetin temel değerleriyle çatışma halinde olan bir anlayışın hakim olmaması için Ankara'da 14 Nisan'da yakılan ateş dalga dalga yayılıyor." (Cumhuriyet, 27 Nisan 2007)

Olayın aktörleriyle ilgili Zaman ve Yeni Şafak gazetelerinde bazı bilgilere yer verilirken bu bilgiler Hürriyet, Cumhuriyet, Akşam ve Star gazetelerinde yer almamıştır.

Örnekler:

"Son günlerde çeşitli şehirlerde düzenlenen cumhuriyet mitinglerinin favori sanatçıları arasına giren Edip Akbayram'ın Almanya, İngiltere ve diğer birçok yerde verdiği konserler ve yaptığı açıklamalar ile PKK yanlısı etkinliklerin de vazgeçilmez ismi olduğu ortaya çıktı." (Yeni Şafak, 16 Mayıs 2007)

"Şaibeli Aktörler

Mitingi düzenleyen ADD'ye Cumhurbaşkanı Sezer tarafından 221 bin YTL yardım yapıldığını Yeni Şafak duyurmuştu. ... Mitingin kürsüden indirilen aktörü

Tuncay Özkan'ın da '17 milyon dolarım vardı, Kanaltürkü kurdum' demiş, ancak paranın kaynağını açıklayamamıştı." (Yeni Şafak, 15 Nisan 2007)

"Darbeci imajı Eruygur Paşayı susturdu

Eruygur organizatör olmasına rağmen konuşma yapmadı. Bunda hakkında çıkan darbeci suçlamalarının etkili olduğu belirtildi." (Zaman, 15 Nisan 2007)

Genel olarak denebilir ki incelemeye alınan tüm gazetelerde cumhuriyet mitinglerinin arka planında işleyen süreçlere dair bilgiler haberlerde yer almamıştır. Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde mitinglerin yapılış nedeniyle ilgili bilgi verilse de arkada işleyen süreçle ilgili ve aktörlerle ilgili herhangi bir bilgi olmayışı okuyucunun kendi perspektifini oluşturmasını engellemekte ve okuyucuyu birincil tanımlayıcıların durum tanımlarına ve gazetenin bakış açısına bağımlı kılmaktadır. Benzer şekilde Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde de olayla ilgili arka plan bilgilerinin eksik olduğu görülmüştür. Bu üç gazetede de mitinglerin yapılış nedeni üzerinde durulmamış iktidarı eleştirmek, AKP'nin yeniden iktidar olmasını engellemek için sol partileri birleştirmek olarak belirtilmiştir.

3.2.3. Mikroyapısal Analiz

3.2.3.1. Sentaktik Analiz

Van Dijk’ın söylem çözümlemesi modeli tanıtılırken belirtildiği gibi, sentaktik analizde haberde kullanılan cümlelerin etken mi edilgen mi olduğu, basit veya bileşik mi olduğu incelenir (van Dijk, 1988: 78–81). Etken ve edilgen yapıların çözümlenmesinde eylemi yapanı saptamak hedeflenir. Haberlerde sorumlunun açıkça belirtilip belirtilmediği önemlidir. Negatif eylemlerin faillerinin, özellikle bu failler yetkililer olduğunda, dışarıda bırakılması durumu buna örnek gösterilebilir (Van Dijk, 2007: 172). Dolayısıyla haberlerde kimlerin ya da hangi kurumların eylemlerinin aktif ya da pasif yapıyla verildiği ideolojik bir tercihi de içinde barındırır. Diğer taraftan haberlerde kullanılan bazı cümleler, yan cümleciklerle birden fazla bilgi verirler.

Örnek:

Kadın Sivil Toplum Örgütlerinin önderliğinde düzenlenecek ve 200’ü aşkın dernek ile birçok üniversitenin destekleyeceği, 29 Nisan’daki İstanbul “Çağlayan Mitingi”nin, Türkiye’nin bugüne kadar yapılan en büyük “kadın” mitingi olması bekleniyor (Hürriyet, 27 Nisan 2007).

Bu cümleye bakıldığında birden fazla ifadeye karşılaşılmaktadır; 29 Nisan'da İstanbul'da Çağlayan Mitingi düzenlenecektir, bu mitingin düzenlenmesine Kadın Sivil Toplum Örgütleri önderlik edecektir, 200'ü aşkın dernek ve üniversite bu mitingi destekleyecektir, bu mitingin Türkiye'nin bugüne kadar yapılmış en büyük kadın mitingi olması beklenmektedir.

İncelenen haberlerde cümlelerin etken-edilgenliğine bakıldığında polisin eylemlerinin etken cümlelerle verildiği görülmüştür. Van Dijk'ın belirttiği gibi, negatif eylemlerin failleri yetkililer olduğunda genellikler pasif cümleler kullanılmaktadır. Ancak burada herhangi bir negatif eylemlilik durumu yoktur. Aksine örneklere bakıldığında daha iyi anlaşılacağı gibi polisin görevini yaptığı başka bir ifadeyle halkın güvenliğini sağladığı etken cümlelerle vurgulanmaktadır.

Örnekler:

"Polis helikopteri, miting başladığı dakikalardan kalabalık dağılıncaya kadar bölgede uçuşunu sürdürdü." (Hürriyet, 15 Nisan 2007)

"Geniş güvenlik önlemlerinin alındığı mitingde 500'ü çevre illerden 1500'ü ise genel müdürlük kadrosundan takviye olarak alınan toplam on bin polis görev yaptı." (Cumhuriyet, 15 Nisan 2007)

"Alanda yedi bin polis görev yaptı" (Zaman, 30 Nisan 2007)

"Güvenlik güçleri, TBMM Başkanı Bülent Arınç'ın evinin önünde geniş güvenlik önlemi aldı." (Yeni Şafak, 6 Mayıs 2007)

Örneklerden de anlaşılacağı üzere durum güvenlik güçlerinin kontrolü altındadır. Polis görevini yapmakta ve düzeni sağlamaktadır, düzenin bozulması ihtimaline karşı önlemlerini almıştır. Farklı bir açıdan bakarsak, eğer mitingde göstericilerle polis arasında herhangi bir çatışma yaşansaydı ve sonucunda polis göstericilerden birini yaralasaydı cümle muhtemelen pasif olacaktı. Yani, şöyle olabilirdi: Mitingde çıkan çatışmada iki gösterici yaralandı. Tam tersi bir durum söz konusu olsaydı, yani çıkan çatışmada, göstericiler polisi yaralasaydı haberde etken cümle kullanılması ihtimali yüksek olurdu: Çıkan çatışmada göstericiler iki polisi yaraladı.

Diğer taraftan miting katılımcılarının eylemlerinin etken mi yoksa edilgen cümlelerle mi verildiğine bakıldığında Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde göstericilerin eylemlerinin etken cümlelerle verildiği görülürken, Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde eylemlerin verilmesinde genellikle pasif cümlelerin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu cümlelerde sözde özne kullanılması diğer bir deyişle eylemde bulunanın örtük olarak verilmesi eyleme bir kendiliğindenlik anlamı katmaktadır.

Örnekler:

"Sade vatandaşından sanatçısına, parti liderine kadar 7'den 70'e herkes, bayraklarla Tandoğan'a koştu, meydanlar, caddeler taştı. Anıtkabir'de 370 bin kişi saygı geçişi yaptı." (Hürriyet, 15 Nisan 2007)

"Anıtkabir'e akın ettiler" (Akşam, 15 Nisan 2007)

"Ankara Tandoğan Meydanı'nda 14 Nisan'da yüz binlerin Cumhuriyete sahip çıktığı mitingden sonra İstanbul'da dün kadın-erkek, yaşlı-genç, yüz binlerce yurttaş, Atatürk'ün koltuğunun şeriata kapalı olduğunu Çağlayan Meydanı'nda haykırdı." (Cumhuriyet, 30 Nisan 2007)

"Platformdaki anonslar eşliğinde 'Türkiye laiktir laik kalacak' sloganları atıldı." (Zaman, 15 Nisan 2007)

"Darbe girişimi iddialarıyla gündeme gelen Eruygur'un başkanlığını yaptığı dernek tarafından düzenlenen miting dün gerçekleştirildi." (Yeni Şafak, 15 Nisan 2007)

"Mitingde, uzunluğu iki kilometre olduğu belirtilen bir Türk bayrağı da taşındı." (Star, 15 Nisan 2007)

Örneklerde görüldüğü gibi Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde "koştu, yaptı, akın etti, sahip çıktığı, haykırdı" gibi fiillerle göstericiler etkin kılınmıştır. Diğer taraftan Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde "sloganlar atıldı, düzenlenen, gerçekleştirildi, taşındı" fiilleriyle olaya bir kendiliğinden oluş anlamı katılarak verilmiştir.

Bir diğer öne çıkan nokta da Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde olayın aktörlerinin olumsuz görülen davranışlarının etken cümle yapısıyla verilmesi olmuştur.

Örnekler:

" …Tuncay Özkan'ın 'Selam verip kürsüden ineceğim' diyerek başladığı konuşması esnasında ise ADD'liler yumruklaştı." (Zaman, 15 Nisan 2007)

"… ADD'nin düzenlediği cumhuriyet mitinginde 'darbe isteyen' Tuncay Özkan 'korsan' konuşma yaptı. CHP'liler Özkan'ı indirdi." (Star, 15 Nisan 2007)

"Livaneli CHP ve Özkan'ı suçladı" (Yeni Şafak, 14 Mayıs 2007)

Genel olarak bakıldığında Kemalizm ile İslami ideolojinin mücadelesinin haberdeki cümle yapılarının kuruluşuna da yansıdığı görülmektedir. Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde olayın aktörlerinin eylemliliği vurgulanarak mitinglerin meşruluğu arttırılırken; Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise mitinglerin aktörü olarak katılımcı halkın eylemliliği gözden uzaklaştırılırken, bazı aktörlerin olumsuzluk içeren davranışları etken yapıyla verilerek anormal olarak tanımlanmış ve kişiselleştirilmiştir. Bunda, bu gazetelerde mitinglere katılan halk ile mitingleri düzenleyenler ve konuşmacılar arasında yapılan ayrımın da etkisi söz konusudur.

3.2.3.2. Anlam Bütünlüğünün Kuruluşu

Haber söyleminde özel bilgi verme, genelleme, zıtlıklar, açıklama, zamansal, nedensel ve koşulsal olan işlevsel bağlar yoğun olarak kullanılır. İletişimin alt yapısı olan oluşturulmuş bilgi ve inançlar bütünü, önermeler arasındaki ilişkilerin konu bütünlüğünü sağlamadaki rolüne önemli ölçüde katkıda bulunurlar (Ülkü, 2004: 377). Bu açıdan bakıldığında haberde birbirini izleyen kelimeler ve cümleler arası ilişkiler oldukça önemlidir. Nedensel ilişkide nedensel bağların kurulup kurulmadığına bakılır; işlevsel ilişkide ise ikinci önermenin, birinci önermeyi belirtme, açıklama, karşılaştırma ya da örneklemesi açısından önermeler ele alınır. Haber metinlerindeki önermeler genellikle bir belirtme ilişkisiyle birbirine bağlanmıştır. Başka bir ifadeyle genel önermeleri daha çok ayrıntı veren daha belirli önermeler izler (Van Dijk, 2007: 168). Kavramsal ilişkide ise haberdeki kavramlar ve önermeler arasında, sadece ipucunun verildiği ve geri kalan bilginin okuyucu tarafından önceden bilindiğinin varsayıldığı anlamsal boşluklar yani 'kopuk bağ'lar olup olmadığına bakılır.

Cumhuriyet Mitingleriyle ilgili haberlerde, cümleler arasında hem güçlü hem de zayıf nedensel bağlar olduğu görülmüştür.

Örnekler:

“Çankaya’ya anti-laik bir ismin çıkması olasılığına karşı tepki amacıyla düzenlenen mitinge, kadınlar ve gençler damgasını vurdu” (Cumhuriyet, 15 Nisan 2007).

“İstanbul’da düzenlenen ‘Cumhuriyet Mitingi’nin televizyondan verilmesini engellemek için çeşitli illerde kasıtlı olarak elektrik kesintisi yapıldığı ileri sürüldü” (Hürriyet, 30 Nisan 2007).

“Ulusalcı örgütlerin Çağlayan’da düzenlediği miting, olaysız sona erdi. 7 bin polisin görev yaptığı mitingde bombalı saldırı ihtimaline karşı cep telefonu görüşmeleri bloke edildi.” (Yeni Şafak, 30 Nisan 2007).

Örneklere bakıldığında ilk iki örneğin cümleleri arasında güçlü bir nedensellik bağı bulunurken son cümlede nedensellik bağının daha belirsiz olduğu görülebilir. İlk cümlede mitingin düzenlenme nedeni anti-laik bir kişinin cumhurbaşkanı olması olasılığıdır. İkinci cümlede çeşitli illerde yapıldığı öne sürülen elektrik kesintisinin nedeni cumhuriyet mitinginin yayınlanmasını engellemek olarak görülür. Son cümlede ise polisin güvenliği sağlayarak görevini yapmasıyla mitingin olaysız geçtiği daha belirsiz bir nedensellik bağıyla verilmiştir.

Zaman ve Star gazetelerinde Cumhuriyet Mitinglerinin yapılış nedenlerine bakıldığında zayıf nedensellik bağları kurulmakla birlikte, birçok haberde yapılış nedeni yer almamıştır. Çoğunlukla mitinglerde sol partilere birleşme mesajının verildiği vurgulanarak mitinglerin yapılış nedeninin, sol partilerin birleşmesini

sağlamak olduğu kanısı yaratılmıştır denebilir. Yeni Şafak gazetesinde ise mitinglerin nedeni ilk mitingde iktidarı eleştirmek iken sonraki miting haberlerinde AKP'nin iktidarını engellemek için sol partilerin birleşmesini sağlamak olduğu açıkça belirtilmiştir.

Hürriyet ve Akşam gazetelerinde ise mitinglerin gerçekleştirilme nedenleri Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile daha sonradan Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığı adaylıklarına itiraz olarak haber metinlerinde açıkça belirtilirken, bu karşı çıkışın nedenleri belirtilmemiştir. Ancak "Laik Türkiye için Çağlayan'a" (Hürriyet, 29 Nisan 2007), "Cumhuriyete sahip çıkmak için…" (Hürriyet, 14 Mayıs 2007), "Meydanlar cumhuriyet için doldu" (Akşam, 6 Mayıs 2007) gibi cümlelerle zayıf nedensellik bağları kurularak, karşı çıkılan adayların laik cumhuriyet için birer tehdit oluşturdukları ima edilerek şeriat tehdidine dikkat çekilmiştir.

Cumhuriyet gazetesinde ise mitinglerin nedeni iktidarda olan AKP'den bir kişinin cumhurbaşkanı olma ihtimali üzerinden laik cumhuriyete yönelik şeriatçı tehdit olarak belirlenmiştir. Gazeteye göre, Cumhurbaşkanı olacak kişinin eşinin türbanlı olması ise şeriat özleminin açık bir belirtisidir. Buna göre de Türkiye Cumhuriyeti'nin en yüksek makamı olan ve Mustafa Kemal'in yeri olarak tanımlanan Çankaya Köşkü'nde türbanın varlığı, Cumhuriyetin kuruluş ilkeleriyle sınırları özel alanla çizilmiş din olgusunun kamusal alana taşması anlamına gelmektedir. Bu da Kemalist elitler tarafından devlete bir meydan okuma olarak algılanmaktadır.

Aslında şeriat tehdidi olarak tanımlanan ve Türkiye'de din kurallarının geçerli olacağı bir devlet kurma isteği sadece bu dönemde ortaya çıkmış bir durum değildir. Daha önce de İslami yaşam tarzı benimseyen bir kesimin varlığı söz konusuydu. Ancak bu kesim denetim altında tutulduğu sürece iktidar sahibi güçler, bir başka ifadeyle Kemalist siyasal elitler tarafından bir tehdit olarak algılanmamıştır. Ancak 1950'lerde Demokrat Parti döneminde 'yeşermeye' başlayan bu istek 1997 yılında Refah Partisi'nin iktidara gelerek güç kazanmasıyla, Kemalist güçler açısından bir tehdit oluşturmuştur. Çünkü kuruluştan beri Kemalist devletin meşruluğunu ulusal birlik ilkesinin geçerli olduğu ulus-devlete dayandıran Kemalist siyasal elitler, İslami grupların iktidar mücadelesinde elinin güçlenmesiyle devletin meşruluk ilkesinin tehlikede olduğunu savundular. Bu tehlike, 28 Şubat 1997 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu'nun toplantısından sonra yapılan açıklama ve sonrasından Sincan'da tankların yürütülmesiyle savuşturulmuştur. Bu dönemde de kimliğini "Türk"lükten ziyade "Müslüman"lıkta konumlandıran ve AKP ile simgelenen İslami hareketin, Refah Partisi'nden daha güçlü bir yükselişle kurumsallaşarak yeniden iktidar mücadelesinin bir tarafı olması, resmi söylemin toplumu farklılıkların olmadığı kaynaşmış bir bütün olduğu algısını krize sokmuştur. İşte cumhuriyetin siyasal elitlerinin buna verdiği tepki olarak ortaya çıkan cumhuriyet mitingleri, ele alınan gazetelerde farklı biçimlerde sunularak iktidar mücadelesinden kaynaklanan çatışma keskin bir biçimde yeniden üretilmiştir. Bu da aslında gizlenmek istenen meşruiyet krizinin varlığını görünür kılmıştır.

Haberlerdeki önermelerin işlevsel uyumluluğuna bakılırken, yukarıda da belirtildiği gibi, ilk önermeden sonra gelen önermenin ya da önermelerin birinciyi belirtme, açıklama, karşılaştırma ya da örneklendirme işlevleri incelenir. Birinciden sonraki cümlelerde kim, neyi, nasıl, nerde, ne zaman yaptı gibi bilgiler verilebilirken, bazen de ilk cümlenin açımlamaları sonraki cümlelerde görülebilir.

Örnekler:

Binlerce kişi üzerlerindeki ve ellerindeki Türk bayraklarıyla sabah saat 10.00 sıralarında Marmaris'teki Emniyet Kavşağı'nda toplandı. Grup 11.00'de kortej oluşturarak 3 km. uzaklıktaki Atatürk Heykeli'ne doğru yürümeye başladı (Hürriyet, 6 Mayıs 2007).

Atatürkçü Düşünce Derneği'nin Ankara Tandoğan'da yaptığı mitingin ikincisi dün İstanbul'da gerçekleştirildi. Çeşitli illerden gelen çok sayıda vatandaş, Çağlayan Meydanı'nı doldurdu. Herhangi bir taşkınlığın yaşanmadığı gösteride, muhalefet partilerine birleşin mesajı verildi. AK Parti aleyhine sloganlar atan katılımcılar, hükümeti protesto eden döviz ve pankartla taşıdı (Zaman, 30 Nisan 2007).

Örneklerin hepsinde işlevsel ilişkinin söz konusu olduğu söylenebilir. Birinci örneğin ilk cümlesinde; olay (toplanma), kim (binlerce kişi), ne zaman (sabah 10.00), nerde (Marmaris'te), nasıl (ellerinde bayraklarla) bilgileri verilirken ikinci cümle

toplanma sonrasında ne yapıldığı hakkında bir bilgi içermesi bakımından ilk cümleyi işlevsel olarak tamamlamıştır.

İkinci örneğin ilk cümlesi olayın olduğu bilgisini vermektedir (İstanbul'da ikinci miting yapılmıştır). İkinci cümlede İstanbul olarak belirtilen miting yeri daha belirgin hale getirilmiş (Çağlayan Meydanı) ve olayın aktörleri (çeşitli illerden gelen çok sayıda vatandaş) belirtilmiştir. Üçüncü ve dördüncü cümlelerde ise mitingin detayları verilmiş (taşkınlık yaşanmamıştır, muhalefete birleşin mesajı verilmiştir, hükümet eleştirilmiştir) ve mitingin yapılma biçimiyle ilgili bilgi verilmiştir (sloganlar atarak, döviz ve pankart taşıyarak).

Daha önce bilindiği varsayılan bilgiler, haber metinlerindeki kavramlar ve önermeler arasında 'kopuk bağ'ların oluşmasına neden olur. Dünya bilgisine ve inançlarına böyle bir bağlılık, kavramsal uyumu aynı zamanda öznel ve ideolojik de yapar. Gazeteci için uyumlu olan şey okuyucu için olmayabilir (Van Dijk, 2007: 168).

Örnek:

Her biri kendi dallarında uzman bilim, hukuk kadınları, yüz binlere önderlik ederek Türkiye'de dinin, inançların siyasete alet edilmesine en önemlisi de kadının kullanılmasına karşı duvar ördüler (Cumhuriyet, 30 Nisan 2007).

Bu örnekte “Türkiye’de dinin, inançların siyasete alet edilmesine en önemlisi de kadının kullanılmasına karşı” bölümünde doldurulması gereken bir bilgi boşluğu olduğu görülebilir. Buna göre kadının kullanılması, türbana işaret eden bir ipucudur. Bilgi ise, türbanın kamusal alana çıkabilirliğini savunmak hem dini siyasete alet etmektir hem de kadın üzerinden siyaset yapmaya işaret etmektedir.

Örnekler:

“Miting olaysız dağıldı” (Star, 30 Nisan 2007).

Herhangi bir taşkınlığın yaşanmadığı gösteride, muhalefet partilerine “birleşin” mesajı verildi (Zaman, 30 Nisan 2007).

Buradaki örneklere bakıldığında “…olaysız…” ve “Herhangi bir taşkınlığın yaşanmadığı gösteride…” ifadelerinde yer alan üzerinde uzlaşılmış bilginin; miting, gösteri, eylem gibi hareketlerde olay çıkar ve taşkınlığı çıkaran göstericilerdir olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet Gazetesi’nde Türkiye’nin dış düşmanlarının varlığı ve içinde bulunulan durumdan bu dış düşmanların da sorumlu olduğu ve bu dış güçlerin içerideki düşmanlarla işbirliği içinde olduğu belirtilmiştir. Ancak Türkiye’ye karşı işbirliğinde olan bu iç ve dış düşmanların kimler olduğu haberlerde yer almamıştır.

Dolayısıyla "*içten ve dıştan dayatılan tehlike*", "*Türkiye'ye karşı hareket eden küresel güçler ve uşakları*" gibi ifadeler bir anlamsal boşluk oluşturarak okuyucunun içinde konumlandığı kültürel ve ideolojik yapıya göre bu boşlukları doldurması beklenir (İnal, 1995). Örneğin bu tehlike yaratan güçler kimine göre ABD, kimine göre Yunanistan, kimine göre de rejime tehdit olarak algılanan İslami hareketler vb. olabilir. Diğer taraftan bu ifade Kemalist söylem içinde kurulan anlatıya denk düşmektedir. Resmi söylemce sunulduğu üzere Türkiye'nin içte ve dışta düşmanları vardır ve olacaktır. Bu anlatı Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ndeki "*İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek, dahilî ve haricî bedhahların olacaktır*" ifadesinde somutlaşmaktadır. Dolayısıyla resmi anlatının haber metinlerinde yeniden üretilmesi, Cumhuriyet elitlerinin Kemalist devletin meşruluğu açısından bir tehdit olarak gördükleri İslamcılık'a karşı verdikleri hegemonya mücadelesinde meşruluğu sağlama çabası olarak ortaya çıkmaktadır.

3.2.3.3. Sözcük Seçimleri

Haberin mikro yapılarının çözümlenmesinde sözcük seçimleri oldukça önemlidir. Van Dijk'ın da belirttiği gibi haber içinde sözcük tercihleri ideolojik bir tavrı da yansıtmaktadır. Haber metinlerinde bir kişinin terörist veya özgürlük savaşçısı olarak tanımlanmasında ideolojik bir seçim söz konusudur. Dolayısıyla sözcük seçimleri, haber söyleminde anlamın oluşmasında oldukça önemlidir. Farklı sözcük seçimleriyle habere konu olan olaylar ve olayın aktörleri hakkındaki bakış

açıları ortaya konabilmektedir. İncelenen haberlerde de gerek olay gerekse olayın aktörleri hakkında farklı tanımlamalara işaret eden sözcük seçimlerine rastlanmıştır.

Örnekler:

Olayla ilgili

"Her yerden insanı bir araya getiren miting…" (Hürriyet, 15 Nisan 2007)

"Laik cumhuriyet ve demokrasi mitingi…" (Hürriyet, 30 Nisan 2007)

"Cumhuriyetimize sahip çıkalım mitingi…" (Hürriyet, 14 Mayıs 2007)

"Samsun'daki coşku" (Hürriyet, 21 Mayıs 2007)

"Ulusal uyanış" (Cumhuriyet, 15 Nisan 2007)

"Çağlayan Meydanı'ndan dün yükselen Türkiye'nin aydınlık sesi…" (Cumhuriyet, 30 Nisan 2007)

"…coşku seli" (Cumhuriyet, 6 Mayıs 2007)

"…sivil uyarı" (Akşam, 30 Nisan 2007)

"ADD'nin köşk seçimleri öncesinde Ankara'da düzenlediği miting…" (Zaman, 15 Nisan 2007)

"Cumhuriyet mitingi…" (Zaman, 6 Mayıs 2007)

“CHP ile DSP’yi birleştirme etkinliklerine dönüşen Cumhuriyet Mitingleri’nin…” (Star, 21 Mayıs 2007)

Olayın aktörleriyle ilgili

“yüz binler

sade vatandaş” (Hürriyet, 15 Nisan 2007)

“Cumhuriyete sahip çıkanlar

1,5 milyon” (Hürriyet, 30 Nisan 2007)

“Milyonlar

Halk” (Cumhuriyet, 30 Nisan 2007)

“Kalpleri cumhuriyet için atan yüz binlerce vatandaş…” (Akşam, 14 Mayıs 2007)

“İki sol partinin tabanının oluşturduğu kalabalık” (Zaman, 15 Nisan 2007)

“Çeşitli illerden gelen çok sayıda vatandaş” (Zaman, 30 Nisan 2007)

“Ulusalcı örgütlerin düzenlediği…” (Yeni Şafak, 30 Nisan 2007)

“...gruplar halinde meydana ulaşan kalabalık…” (Yeni Şafak, 30 Nisan 2007)

“…’darbe kışkırtıcısı’ Kanaltürk Genel Yayın Yönetmeni Tuncay Özkan…” (Star, 15 Nisan 2007)

“Neo Komitacılar” (Star, 15 Nisan 2007)

Yukarıdaki örnekler incelendiğinde bazı benzerlikler olduğu gibi bazı farklılıklar olduğu da görülebilir. Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde olaylar ve olayın aktörleriyle ilgili benzer vurgular taşıyan sözcükler kullanılmıştır. Genel olarak bu gazetelere bakıldığında Cumhuriyet Mitingleri bir halk hareketidir, Türkiye'nin aydınlık sesidir. 1.5 milyon, yüz binler, on binler gibi sayısal ifadeler kullanılarak mitinglere halkın büyük çoğunluğunun katıldığı vurgulanmaktadır. "Sade vatandaş" ile kast edilen ise herhangi bir örgüte, sivil toplum kuruluşuna, partiye üye olmayan kişilerin mitinge katıldığıdır. Dolayısıyla bu mitinglerin, halkın büyük çoğunluğunu temsil ettiği vurgulanmaktadır. Diğer taraftan Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinin olayla ilgili sözcük seçimlerinde daha farklı olduğu söylenebilir. Zaman gazetesinin olayın aktörleri için "İki sol partinin tabanının oluşturduğu kalabalık" tanımlaması "sade vatandaş" tanımına zıt bir sunumdur. Buna göre mitinglere katılanlar halkın çoğunluğu değil, halkın bir kısmını oluşturan sol görüşlü kişilerdir, dolayısıyla tüm halka genellenemeyeceği vurgulanmaktadır. Bu vurguyla mitingin meşruluğunun azaltılmaya çalışıldığı söylenebilir. Bu vurgu farklılığına dair şu örneğe bakıldığında söylenmek istenen açıkça görülecektir:

…her yerden insanı bir araya getiren miting, "Cumhuriyete sahip çıkanların" gövde gösterisine dönüştü (Hürriyet, 30 Nisan 2007)

… 'AK Parti'nin Cumhurbaşkanı seçmemesi' talebiyle başlayan Cumhuriyet Mitingleri, sol partilerin gövde gösterisi haline geldi (Zaman, 14 Mayıs 2007).

Ayrıca haberlerde kaynak olarak kullanılan toplumda güçlü bir konuma sahip, iktidarı elinde bulunduran kişi ve kurumların söylemlerinin bir parçası olan sözcüklerin kullanıldığı söylenebilir. Örneğin Hürriyet Gazete'sinde olayla ilgili "Cumhuriyetimize sahip çıkalım mitingi" ile olayın aktörleriyle ilgili kullanılan "Cumhuriyete sahip çıkanlar" tanımlamaları, Kemalist siyasal elitlerin "Halkın laik Cumhuriyete sahip çıkmaları" söyleminin bir parçası olarak görülebilir. Konuyla ilgili diğer bir örnek, Cumhuriyet Gazete'sinde olayla ilgili kullanılan "Çağlayan Meydanı'ndan dün yükselen Türkiye'nin aydınlık sesi…" nitelemesinde 'aydınlık' sözcüğünün de yine Kemalizmin "cumhuriyetçi, laik, demokratik, ilerici, devrimci, aydınlık… vb." sözcük dağarcığına ait olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu sözcüklerin olayı ve olayın aktörlerinin tanımlanmasında öne çıkmasında, İslamcı hareketin güçlü bir şekilde iktidar mücadelesinin bir tarafı olması sonucunda toplumun, resmi söylemde anlatıldığı gibi aslında türdeş olmadığının görülmesiyle ortaya çıkan Kemalizm'in krizi karşısında, Kemalist siyasal elitlerin meşruluk kaygısı etkili olmuştur. Böylelikle resmi anlatının haber söyleminde yeniden üretimi, meşruluğun yeniden sağlanmasında mücadelenin bir parçasını oluşturmaktadır.

Ayrıca mitinglerin Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde genel olarak "sivil uyarı" olarak adlandırılması, katılımcıların "halk, yurttaş, vatandaş" olarak tanımlanması ve mitinglerin düzenleyicileri olarak "sivil toplum kuruluşları"nın sıklıkla vurgulanması da sözcük seçimlerine dair ideolojik bir vurgudur. Bu sözcüklerle anlatılmak istenen Kemalist ideolojinin devletten çıkıp

sivil toplumun iradesine geçmiş olduğudur. Buna göre devletin ideolojisi, devlet katından dayatılmamakta, devletten bağımsız sivil toplum alanında, mitingler aracılığıyla halk tarafından kendiliğinden istendiğinin altının çizilmesiyle Kemalizm'in meşruluk talepleri de haklı bir zemine oturtulmaktadır (Navaro – Yaşın, 1998).

İncelenen gazetelerde eylemin biçimiyle ilgili vurgulara da rastlanmıştır.

Örnekler:

"1.5 milyon haykırdı" (Hürriyet, 30 Nisan 2007)

"Yurttaşlar ... seslerini yükseltecekler." (Cumhuriyet, 15 Nisan 2007)

"Tam bağımsız Türkiye için kenetlenen kitleler Cumhuriyete sahip çıktı" (Cumhuriyet, 14 Mayıs 2007)

"Asker ve hükümet sonrası bu kez de sokağın sesi yükseldi" (Akşam, 15 Nisan 2007)

"Mitinge katılanlar hep bir ağızdan İstiklal Marşı'nı okudu." (Akşam, 15 Nisan 2007)

"Muhalefet partilerine birleşin mesajı verildi" (Zaman, 30 Nisan 2007)

"Mitingde sol partilere 'birleşin' çağrısı yapıldı." (Yeni Şafak, 30 Nisan 2007)

“Katılımcılar Anıtkabir’de de slogan atmaya devam ettiler.” (Star, 15 Nisan 2007)

“Saygı duruşu ve İstiklal Marşı’nın ardından meydanda bulunanlar 10. Yıl Marşı’nı söyledi.” (Star, 30 Nisan 2007)

“Gündoğdu Meydanı’na gelen yüz binlerce kişi Cumhuriyete karşı duyarlılıklarını dile getirirken…” (Star, 14 Mayıs 2007)

Bu örneklerde görülen ses yükseltmek, haykırmak, sahip çıkmak gibi sözcükler, mesaj vermek, slogan atmak, çağrı yapmak, dile getirmek gibi sözcüklerden daha sert bir protestoya işaret etmektedir. Bu anlamda ilk grup sözcüklerin kullanıldığı gazetelerde mitinglerin meşruluğu vurgulanmış, milyonlar gibi güçlendirici sözcüklerle protestonun haklılığı pekiştirilmiştir. Ayrıca haberlerde kullanılan farklı sözcüklerle farklı ideolojik anlamların oluşturulmasına Akşam gazetesinde “İstiklal Marşı’nın *hep bir ağızdan* okunması” ile Star gazetesinde kullanılan “İstiklal Marşı’nın ardından” ifadeleri örnek olarak verilebilir. Buna göre Akşam gazetesinde Türkiye ulus-devletinin bir simgesi olan İstiklal Marşı’nın okunmasında hep bir ağızdan vurgusu birlik, bütünlük anlamını oluşturarak Kemalist anlatıya gönderme yapmaktadır. Star gazetesinde ise İstiklal Marşı’nın okunmasının sıradan bir eylem olduğu anlamı taşımaktadır.

Ayrıca eylemin oluşuyla ilgili kullanılan aşağıdaki sözcükler de ideolojik bir vurguya sahiptir.

Örnekler:

"Gündoğdu… Hep uyandılar

Alsancak'a dayandılar" (Hürriyet, 14 Mayıs 2007)[47]

"Bazı aydınlar mitinge gemiyle çıkarma yapacak" (Akşam, 15 Mayıs 2007)

"Samsun çıkartması" (Akşam, 20 Mayıs 2007)

Bu cümlelerde kullanılan "çıkarma" sözcüğü düşmana karşı asker gönderme anlamına gelmektedir. Buna göre içinde bulunulan durumda İslamcılık bir düşman olarak ülkeyi ele geçirmek üzereyken Kemalist aydınlar bir asker olarak konumlanarak ülke için savaşmaktadırlar.

Mitinglere Türkiye'nin her yerinden katılım teması Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinde ortak tema olmasına rağmen kullanılan sözcüklere göre farklı vurgular taşıması sözcük seçimi açısından ilginç bir örnektir.

---

[47] Hürriyet gazetesinde kullanılan bu başlık, askeri bir marşın sözlerine atıfla kullanılmıştır. Bu marş 1960'larda gençlik hareketinin bir bölümü tarafından değiştirilerek kullanılmıştır. askeri versiyonu şöyledir: Gündoğdu hep uyandık siperlere dayandık / İstiklalin uğruna da al kanlara boyadık / Ülkemiz Türk ülkesi aşık eder herkesi / Üstümüzden eksilmesin al bayrağın gölgesi / Sandılar Türk uyudu, Ata cenge buyurdu / Türk'ün asker olduğunu dünyalara duyurdu. Devrimci versiyonu: Gündoğdu hep uyandık siperlere dayandık / Bağımsızlık uğruna al kanlara boyandık / Yolumuz devrim yolu / Gelin kardeşler gelin / Yurdumuz faş,st dolmuş / Vurun kardeşler vurun / İşçi, köylü hep hazırız / Bozuk düzene karşı / Halk savaşı vereceğiz / Emperyalizme karşı.

“…Çeşitli illerden gelen çok sayıda vatandaş, Çağlayan Meydanı’nı doldurdu.” (Zaman, 29 Nisan 2007)

“Gösteriye katılımı artırmak için kente yurdun dört bir yanından otobüs kaldırıldı.” (Zaman, 20 Mayıs 2007)

“Yurtiçinden ve yurtdışından başkente akın eden yaklaşık 1 milyon yurttaş…” (Cumhuriyet, 15 Nisan 2007)

“Türkiye’nin her köşesinden, İstanbul’un her semtinden, yüz binlerce Cumhuriyet çocuğu…” (Cumhuriyet, 30 Nisan 2007)

“Yüz binlerce yurttaş yurdun dört bir yanından İzmir'e aktı” (Cumhuriyet, 13 Mayıs 2007)

Örneklere bakıldığında Cumhuriyet Gazetesi’nde kullanılan “akın eden, cumhuriyet çocuğu, aktı” gibi sözcükler, Zaman Gazetesi’nde kullanılan “doldurdu, katıldı” sözcüklerine göre daha coşkulu, istekli bir katılımı ifade etmektedir. Buna göre yurdun her yerinden gelenlerin kendi istekleriyle mitinglere katıldıklarının altı çizilmektedir. Böylelikle iktidara olan tepkinin büyüklüğü vurgulanmaktadır. Zaman gazetesinde özellikle “doldurdu” sözcüğü sanki başka yerlerden gelen kişilerin mitinglere katılmak için bir istekleri, hedefleri yokmuş ama birileri onları getirmiş anlamını vermektedir. Zaten sonraki örnekteki “gösteriye katılımı arttırmak için” ifadesi de bu anlamı tamamlar niteliktedir.

Haberlerde kullanılan kaynak alıntılarında, cümlelerin başında veya sonunda kullanılan ve alıntılanan kaynağa ya da kaynağın görüşüne dair muhabirin ve gazetenin görüşünün ortaya konması açısından kullanılan sözcükler de oldukça önemlidir. Buna göre "savundu, ileri sürdü, iddia etti, öne sürdü… vb." sözcüklerin kullanılması, kaynağa ve görüşlerine uzak bir tavır sergilendiğini göstermesi açısından önemlidir. Diğer taraftan kullanılan alıntılarda "dedi, söyledi, kaydetti… vb." anlamı destekleyen sözcüklerin kullanılması ise kullanılan ifadelerin pekiştirilmesini sağlamaktadır. Böylelikle de haberde kullanılan belli bir güce sahip iktidar odaklarının durum tanımları sorgulanmayacak biçimde aktarılır (İnal, 1995).

Örnekler:

"ADD Genel Başkan Yardımcısı Nur Seter de Türk ordusunun 27 Nisan'da yaptığı açıklama ile kendilerinin sesine sahip çıktığını iddia etti." (Zaman, 30 Nisan 2007)

"Çağlayan'daki mitinge katılan Büyük Hukukçular Birliği Başkanı Kemal Kerinçsiz, kürsüden yapılan konuşmalardan rahatsızlık duyduğunu söyledi." (Zaman, 30 Nisan 2007)

"ÇYDD Başkanı Prof. Dr. Türkan Saylan meydanı dolduranlara… coşkuyla hitap etti." (Akşam, 15 Nisan 2007)

"AKP Grup Başkan Vekili Eyüp Fatsa, mitingin 'milli iradeye karşı çıkış' olduğunu ileri sürerken Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdüllatif Şener,

‘Demokratik bir süreç, ne istiyorlar diye düşünülmeli’ dedi.” (Cumhuriyet, 17 Nisan 2007)

Yukarıdaki örneklere bakıldığında Cumhuriyet Gazete’sinden alınan son örnekte yukarıda anlatılanlar açık bir şekilde görülmektedir. AKP Grup Başkan Vekili Eyüp Fatsa’nın mitingle ilgili olumsuz görüşleri “ileri sürerken” sözcüğü kullanılarak verilirken, Abdüllatif Şener’in nispeten daha olumlu görüşleri “dedi” sözcüğüyle alıntılanmıştır. Bu da gazetenin hangi görüşleri benimseyip hangilerini dışladığını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

3.3. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yapılan nicel ve nitel araştırmalar sonucunda Cumhuriyet Mitingleri incelenen gazetelerde farklı biçimlerde yer almıştır. Buna göre Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri farklı vurgularla birlikte olayı benzer bir çerçeveden sunarken; Zaman, Yeni Şafak ve Star gazeteleri de vurgu farklılıklarıyla birlikte olaya benzer bir yaklaşım sergilemişlerdir. Bu açıdan Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri Cumhuriyet Mitingleri’ni haber söylemlerinde “olumlu” bir bakış açısıyla inşa ederken; Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise mitingler “olumsuz” bir bakış açısından haberleştirilmiştir.

Yapılan nicel analizde Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri daha çok haber ve fotoğrafa yer vererek mitingleri önemserken, Zaman, Yeni Şafak ve Star gazeteleri daha az haber ve fotoğrafla mitinglere daha mesafeli yaklaşmıştır.

vanDijk'ın söylem analizinin uygulandığı araştırmanın diğer kısmında ise Cumhuriyet Mitingleri haberlerinde hangi temaların öne çıktığı, haberlerde hangi fotoğrafların kullanıldığı, haberlerin hangi kaynakların söylemleriyle kapandığı, olayın sunumunda hangi ideolojik stratejilerin kullanıldığı, hangi karşıtlıkların haberlerde yeniden üretildiği, olaylarla ilgili arkada işleyen süreçlere değinilip değinilmediği, olayın haberleştirilmesinde kurulan cümlelerin etken- edilgen olup olmadığı ve böylelikler de kimlerin eylemlerinin vurgulandığı, haberlerde seçilen sözcükleri ve ideolojik anlamları anlaşılmaya çalışılmıştır.

Tematik analizde tüm gazetelerde yer alan ortak temalardan bahsetmek mümkündür. Ancak söz konusu ortak temalar gazetelerde farklı biçimlerde vurgulanarak farklı anlamlar oluşturulmuştur. Buna göre mitinglere büyük katılım olması, mitinglerde olay çıkmaması ile polisin güvenliği sağlayarak görevini yerine getirmesi temaları tüm gazetelerde yer almıştır. mitinglere büyük katılım temasının yer aldığı haberler Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde, incelenen diğer gazetelere göre sansasyonel başlıklar kullanılarak coşkulu bir şekilde vurgulanmıştır. Ayrıca yine aynı gazetelerde mitinglere katılımdan bahsedilirken sayısal değerlerle vurgu artırılmıştır. Bununla birlikte mitinglere büyük katılımdan bahsedilirken, coğrafi olarak Türkiye'nin her yerinden katılımcının olduğu Hürriyet, Cumhuriyet ve

Akşam gazetelerinde vurgulanarak mitinglerin meşruluğuna dikkat çekilmiştir. Diğer taraftan, söz konusu geniş coğrafi katılımın kendiliğinden ve doğal olmayan bir katılım olduğunun Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde vurgulanmasıyla mitinglerin meşruluğu azaltılmıştır. Yine kullanılan haber fotoğraflarında da gazetelerin mitinglere katılım konusundaki tutumunu desteklediği görülmüştür. Örneğin, Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde mitinglere katılımın büyüklüğünü vurgulayan geniş açılı ve uzaktan çekilmiş büyük fotoğraflarla katılım önemli bir hale gelirken, Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise dar açılı ve yakından çekilmiş küçük fotoğraflarla mitinglere katılım azımsanmıştır.

Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde miting katılımcılarının her kesimden ve düşünceden insanlardan oluşmasıyla mitinglerin çoğunluğu temsil ettiği vurgulanmış böylece mitinglere ve mitingler nezdinde Kemalizme meşruluk sağlanmaya çalışılmıştır. Buna karşı Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise katılımcıların CHP ve DSP'lilerden oluştuğu vurgulanarak mitinglerin sol görüşlü kişilere hitap ettiği ve dolayısıyla da azınlığı temsil edebileceği görüşü öne çıkmıştır. Böylece de devletin resmi ideolojisi olan Kemalizm'e herkesin rıza göstermediğinin altı çizilmiştir.

Yapılan analizde önemli bir nokta miting aktörlerinin nasıl tanımlandığıdır. Buna göre Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde aktörler "çağdaş, laik, demokratik, aydın" olarak nitelenirken Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde "solcu, darbeci ve bölücü" olarak tanımlanmışlardır. Ancak son tanımlamalar mitinglere katılan halktan ziyade mitingleri düzenleyen sivil toplum kuruluşu

yetkilileri ile mitinglerde etkinlikte bulunan aktörler için kullanılmıştır. Böylece Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri miting aktörlerinin Kemalist ideolojiyle yaratılmak istenen "yeni modern insan" söylemi içinden kurulmasıyla olumlu bir konuma yerleştirirken, Zaman, Yeni Şafak ve Star gazeteleri miting aktörlerine olumsuz bir yaklaşım sergilenmiştir. Diğer taraftan mitingleri düzenleyenler ve mitinglerde etkinlik gösterenler ile halk arasında yapılan ayrımla da Kemalist seçkinler/halk karşıtlığı haber söylemlerinde yeniden üretilmiştir.

Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde miting aktörleriyle ilgili öne çıkan bir nokta kadınların mitinglere katılımının yoğunluğu olmuştur. Kadınlar sarındıkları bayraklar ve taşıdıkları Atatürk posterleriyle siyasal bir simge haline getirilmişlerdir. Kadın, asker, laik, Kemalist cumhuriyetçi kavramları gazetelerin söyleminde birbiriyle bağıntılı bir ilişkiye işaret etmektedir. Bu ilişkide Kemalist tarih anlatısında kadınların laik cumhuriyeti koruma kollama rolüne işaret edilmektedir. Buna göre kadınlar milletin annesidir. Sonuç olarak kadınların bu konuma yerleştirilmesiyle bu gazetelerin söyleminde Kemalist anlatı yeniden üretilmiştir. Bir diğer vurgu da kadınların cumhuriyet mitingleri çerçevesinde Kemalist modernliğin/çağdaşlığın bir simgesi haline gelmeleridir.

Gazetelerin haber söylemlerinin farklılaştığı bir diğer nokta da mitinglerin amacı ve verilen mesajla ilgili olmuştur. Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde mitinglerin gerçekleştirilme nedeni rejim tehdidi olarak belirirken, amaçları AKP'li birinin cumhurbaşkanı olmasını engellemek ve muhalefet

partilerinin seçimlerde işbirliği yapması olarak yer alırken muhalefet partilerinin birleşmesi ile laik cumhuriyete bağlılık mitinglerin mesajı olarak yer almıştır. Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise mitinglerin nedenleri üzerinde fazla durulmamış mitinglerin amaç ve mesajı ise sol muhalefetin birleşmesi olarak öne çıkmıştır.

Mitinglerde yapılan konuşmalar, taşınan pankartlar ile atılan sloganlar haber söylemlerinin mitinglerin sunumunda farklılaştığı önemli bir tema kategorisidir. Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde şeriat tehdidi, tam bağımsızlık, muhalefet partilerinin birleşmeleri, AKP'nin emperyalizmle işbirliği halinde olması ve özelleştirme politikaları miting konuşmalarına, pankartlara ve sloganlara haberlerde yer verilirken öne çıkan temalar olmuştur. Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise miting konuşmaları, pankartlar ve sloganlara yer verilirken darbe yanlısı, AB ve ABD aleyhindeki, dine ve geleneklere karşı ifadeler öne çıkmıştır. Böylece Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde vurgulanan şeriat tehdidinin yerini Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde darbe tehdidi almıştır. Buna göre tehdidin hedefi demokrasidir ve toplumdaki farklılıklardır. AB ve ABD karşıtlığının, fotoğraflarla da desteklenerek vurgulanmasıyla Kemalist bir hareket olarak ortaya çıkan cumhuriyet mitingleri çerçevesinde Kemalizm, küreselleşen dünyadaki gelişmelere ayak uyduramaması bağlamında "statükocu" ve "gerici" olarak tanımlanmıştır. Diğer taraftan mitingcilerin dine ve geleneklere saygı duymadıkları vurgulanarak Kemalizm'in farklılıkları baskı altına aldığının altı çizilmiştir. Böylece Kemalizm'in "anti – demokratik" olduğu ifade edilmiştir. Bu dönemde AKP nezdinde temsil edilen İslamcılık ise geleneksel ve dini değerleri kaybetmeden

dünyadaki gelişmelerle eklemlenerek ülkeyi geliştirmesi anlamında "ilerici" olarak tanımlanmıştır. Buna göre "çağdaş medeniyete ulaşma amacı" için dini dışlamak gerekmediği, sahip olunan geleneksel ve dinsel değerlerden taviz vermeden de çağdaşlaşılabileceği vurgulanmaktadır. Ayrıca bu gazetelerde Cumhuriyet mitinglerini darbeci olarak olumsuzlayan karşıt eylemlere de yer verilerek kurulan karşıtlıklar desteklenmiş ve mitinglerin meşruluğu azaltılmıştır. Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde ise şeriat tehdidinin altı çizilerek, mitingleri destekleyen farklı gösterilere yer verilerek mitinglerin meşruluğu arttırılmış ve söz konusu gazetelerde kurulan karşıtlıklar desteklenmiştir. Bu gösterilerle birlikte Cumhuriyet Mitingleri'nde tehdidin hedefinin demokratik unsurlar olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla Cumhuriyet Mitingleri de bu unsurların korunması bir başka ifadeyle Kemalist devleti korumak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Kemalizm'in geçerliliğini koruduğu, çağa uygu olduğu, mitinglerin dış basında büyük yankı uyandırdığının belirtilmesi ve haber söylemlerinde yabancı resmi kaynakların, laiklik vurgusunun öne çıktığı mitingleri olumlayan ifadelerine yer verilerek mitinglerin sonuçları arasında vurgulanmıştır. Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde mitinglerin AB ve ABD aleyhindeki ifadelerin konuşma, pankart ve sloganlara dayanılarak vurgulanmasıyla ve haber kaynağıyla dolaşıma sokulan bu taleplerin Kemalizm'in "muasır medeniyetler seviyesine ulaşma" amacıyla çelişki yarattığının öne çıkması ve mitinglerin "gerici bir hareket" olarak olumsuzlanması karşısında; Batı'nın mitinglerin taleplerini desteklediğinin resmi kaynaklara dayandırılarak öne çıkarılması Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde buna karşı bir strateji olarak kullanılmıştır.

Mitinglerde olay çıkmayışı yani polisle mitingciler arasında bir çatışma yaşanmaması, mitinglerin bir sonucu olarak farklı vurgularla birlikte tüm gazetelerde yer almıştır. Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri olay yaşanmayışını mitingcilerin demokratik karakterine bağlarken, Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde bu durum polisin bir başarısı olarak sunulmaktadır. Bu gazetelerde ayrıca mitingcilerin kendi aralarında yaşadıkları gerilimler, sözlü ve fiziki çatışma gibi, mitinglerde yaşanan olumsuzluklar etken cümle yapısıyla verilip fotoğraflarla da desteklenerek yer almıştır. Böylece mitingleri düzenleyenlerin kendi aralarında bir uyum, birlik sağlayamazken mitinglerin tüm ülkeyi temsil ettiği savının geçersizliği anlatılmış ve mitinglerin meşruluğu sorgulanmıştır. Diğer gazetelerle karşılaştırıldığında ise mitingcilerin demokratik karakterine karşılık bu gazetelerde mitinglerin çatışmacı karakteri vurgulanmıştır.

Haberlerde kullanılan fotoğraf ve fotoğraf altı yazıları gazetelerde mitinglerin çerçevelenmesinde kullanılan temaları destekler niteliktedir. Ayrıca miting aktörlerinin kimliğini belirlemek ve haber kaynaklarının söylemlerinin pekiştirilmesini sağlamak açısından da fotoğraflara yer verilmiştir. Bunun dışında Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde bayrakların ön planda olduğu birçok fotoğraf da haberlerde yer almıştır. Böylece bayrak, bir yandan mitinglerin meşruluğunu sağlama diğer yandan laik cumhuriyetçi Türk'ü simgeleyerek İslamcı Türk'ü dışlama aracı olarak kullanılmıştır. Ayrıca da devletin resmi ideolojisi olarak Kemalizm üzerindeki uzlaşım yeniden üretilmiştir.

Haberlerde dolaşıma sokulan kaynak söylemlerine bakıldığında ise Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde siyasi partilerin, mitingleri düzenleyen sivil toplum örgütleri ile mitinglerde etkinlik gösterenlerin mitingleri destekleyen ifadeleri kullanılırken karşı tarafın görüşlerine Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde yer verilmiş görünmekle birlikte söz konusu kaynakların – örneğin AKP yetkililerinin – mitingleri olumlayan görüşleri habere girebilmiştir. Bu gazetelerde kaynak söylemleriyle mitinglerin meşruiyeti, şeriat tehdidi, mitinglerin çoğunluğu temsil ettiği ile mitinglerin ilerici karakterinin altı çizilerek Kemalist elitlerin durum tanımları somutlaştırılmıştır.

Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise siyasi partiler, köşe yazarları, sivil toplum kuruluşları yetkilileri ile uzman kişilerin mitingleri olumsuz eleştirileri haberlerde dolaşıma sokulmuştur. Kaynak söylemleriyle mitinglerin azınlığı temsil ettiği, darbe tehdidi, mitinglerin elitist ve anti – demokratik ve gerici nitelikleri vurgulanmıştır.

İslamcı ve Kemalist ideolojilerin süregelen mücadelesi Cumhuriyet Mitingleriyle keskinleşerek yeniden toplumsal alanda görünür hale gelmiştir. İslamcıların eli güçlendikçe ve mücadele keskinleştikçe de Kemalizm'in meşruluk dayanaklarının zayıflığı gün yüzüne çıkmıştır. Mitinglerin medyada yer almasıyla birlikte iki ideolojinin mücadele pratikleri de medyaya yansımıştır. Toplumsal alanda İslamcı ve Kemalist ideolojilerin mücadele pratikleri içinde kurulan karşıtlıklar böylece medyada yeniden üretilmektedir. Olayın sunumunda gazeteler tarafından

yeniden üretilen karşıtlıklar da gazetelerin bağlı oldukları ideolojik yapılara göre farklılık göstermiştir. Buna göre Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde Kemalist ideoloji içinde kurulan karşıtlıklar yeniden üretilirken Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise İslamcı ideoloji içinde oluşturulan karşıtlıkların yeniden üretildiği görülmüştür. Buna göre Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde temelde Laik – Anti laik, Cumhuriyetçi – Şeriatçı ve Modern – Geleneksel karşıtlıkları bir ötekileştirme stratejisi olarak kullanılmıştır. Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde ise temelde Dini ve geleneksel değerleri dışlayan – Geleneksel ve dini değerlere sahip çıkan, Kemalist elitler (azınlık) – Halk (çoğunluk) ve Statükocu – Gelişmelere açık karşıtlıkları da bu gazetelerin ötekileştirme stratejisi olarak ortaya çıkmıştır.

Kemalizm kopuş teorisi bağlamında Osmanlı ve İslam'la olan bağları koparmayı amaçlamıştır. Böylece de Osmanlı ve İslam'a ait geleneği yok saymıştır. Bu açıdan geleneklere Kemalizm'de olumsuz bir anlam yüklenmiş geleneğin karşısına "modernlik" çıkarılmıştır. Böylece Kemalist söylem, toplumu bu iki karşıtlık üzerinden kutuplaştırmıştır. İslamcılık ise Kemalizm'le sürdürdüğü hegemonya mücadelesinde "geleneklere" olumlu bir anlam yüklemiş, "bizi biz yapan" değerlere atıfta bulunarak gelenekleri kutsallaştırmıştır. Bu düzlemde de geleneklerimizi, bizlik değerlerimizi yitirmeden de ülkenin gelişebileceği, ileri gidebileceği yani Kemalizm'in belirlediği "çağdaş medeniyetler seviyesi" ne ulaşılabileceği vurgulanmaktadır. Ancak bunun için Kemalizm'in iddia ettiği gibi geçmişten kopmaya, "değerlerimizden –geleneklerimizden" vazgeçmeye gerek yoktur. İşte Kemalizm ile İslamcılık arasındaki hegemonik mücadelenin bu düzeyi

"gelenek" kavramının anlamlandırılmasına yönelik bir mücadeleyi içermektedir. Bu açıdan İslamcı söylemde, geçmişten ve dinden kopuşu amaçlayan laikleşmeye yönelik reformlar eleştirilmektedir. Böylece geleneğin olumlu bir anlam yüklenmesiyle, Kemalist söylemde "gelenek – gericilik – çağdışılık" arasındaki olumsuz anlamdaki özdeşlik kırılmaya çalışılarak "İslamcılık – geleneklere sahip çıkma – gelişme/ilerleme" arasında yeni bir özdeşlik kurulmaktadır. Burada dikkat çeken bir nokta İslamcılığın 1990'lardan sonraki Batı'nın modernlik projesi karşısındaki olumsuz tavrının değişiminin, söylemini İslamcı ideoloji içinden oluşturan Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerine miting haberler çerçevesinde yansıması olmuştur. Buna göre eskiden İslamcı ideoloji geleneklere olumlu bir anlam yüklemekle birlikte geleneksellliği modernliğin tam karşısında konumlandırmaktaydı. Ancak 90'lar sonrasında küreselleşme ve neo-liberal sürece eklemlenen İslamcılık modernleşmenin tam karşısında konumlanmaktan ziyade modernleşmeyi kendine uyarlamıştır.

1980 sonrası neo-liberal uyum süreci çerçevesinde uygulanan politikalarla birlikte İslamcılığın tabanını oluşturan toplumsal kesimlerin ekonomik gücünü arttırdığı görülmüştür. Küreselleşmeyle birlikte dünya pazarlarına da ulaşılabilmesiyle sermaye, ulus devlet kontrolünü kırarak hareketlerinde belli bir serbestlik sağlanmıştır. "Anadolu kaplanları" olarak adlandırılan İslami tabanın hızlı gelişimi "yeşil sermaye"nin oluşumunu ve güçlenmesini sağlamış ve söz konusu ekonomik gücün bir göstergesi olarak, İslami burjuvazinin doğuşunu simgeleyen MÜSİAD kurulmuştur. Bu gelişmeler sonucunda İslamcı sermaye elinde bulundurduğu ekonomik güç oranında siyasi güce de ortak olmak istemiş ve böylece

de çevreyi oluşturan İslam merkeze yönelmiştir. Bu yönelimle birilikte merkezde konumlanan modernlik değerleriyle İslamcılık arasında bir etkileşim meydana gelmiş ve İslamcılık modernlik değerlerini kendi söylemine eklemlemeyi başarmıştır. Özellikle 28 Şubat sonrası süreçte İslamcılık eski söylemini terk ederek Batılı kavramları hegemonya mücadelesine eklemlemiştir. Özellikle "laiklik", "demokrasi" ve "çağdaşlık" gibi Kemalizm'in ideolojik bir anlamsal kapanma sağladığı kavramların anlamlarını değiştirmeye çalışmıştır. Buna göre Kemalizm içinde kurulan Laik – Antil-aik karşıtlığının Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde yeninde üretilerek İslamcıların anti laik olarak olumsuzlanması karşısında İslamcı söylem içinden konuşan gazetelerde, Türkiye'de uygulanan laikliğin gerçek anlamıyla laiklik olmadığı, bunun yerine dini ve gelenekleri inkar eden dinsizlik olan "Ortodoks" bir laiklik anlayışı olduğu vurgulanmıştır. Bu açıdan Kemalistlerin laiklik kavramındaki anlam kapanması kırılmaya çalışılmıştır. Böylece laiklik kavramının kendisi olumsuzlanmaktan çok Kemalizm'deki laiklik anlamı olumsuzlanmıştır.

İslamcılık ve Kemalizm arasındaki hegemonya mücadelesinin, Cumhuriyet mitingleri haberleri çerçevesinde sürdürüldüğü kavramlardan biri de demokrasi olmuştur. Cumhuriyet mitingleri haberleri çerçevesinde Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde darbe yanlısı konuşmalar yapılması ve miting aktörlerinin darbeci olarak olumsuzlanmasıyla mitinglerin ideolojisi olan Kemalizm'in demokratik olmadığı gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca söz konusu gazetelerde Kemalizm'in farklılıklara izin vermeyen, homojen bir kimlik dayatması bağlamında toplumsal yaşamda kişilerin İslami kimliklerini baskılayan Kemalizm'in antidemokratik bir

karakter sergilediği vurgulanmıştır. Burada dikkati çeken bir nokta İslamcı söylemin Kemalizm'in farklılıklara izin vermeyen yapısını aşma yönünde sadece İslami kimliğe vurgu yapıyor olmasıdır. Bu bakış açısından İslamcılığın, Hristiyan kimliğini, etnik kimlikleri ya da toplumsal cinsiyet temelinde tanımlanan kimlikleri mücadelesinde içermiyor olması Kemalizm'e yönelttiği farklılıkları dışlama eleştirisinin benzerini İslamcı ideolojiye de yöneltmek mümkündür.

Miting haberlerinde Kemalist ve İslamcı ideolojileri arasındaki hegemonya mücadelesinin yaşandığı bir diğer düzey de küreselleşme ve Batı karşısında benimsenen tutumdur. Türkiye'de Refah Partisi deneyiminden sonra İslamcı ideoloji karşı hegemonya kurma mücadelesinde yeni bir söylemsel strateji oluşturmaya zorlanmıştır. 1990'ların sonlarına kadar sert bir muhalefet gösterdiği modernleşme, AB, ABD karşısındaki tutumunu değiştirmek durumunda kalmıştır. Refah Partisi iktidarı döneminde Batı aleyhindeki düşmanca tavır Türkiye'nin yüzünü Arap ülkelerine dönmesi ve böylece Hıristiyan Avrupa'ya karşı Müslüman Doğu'yu güçlendirme çabası söz konusu olmuştur. ancak 28 Şubat sonrası Refah Partisi deneyimini iyi değerlendiren İslamcılık Avrupa'ya karşı tutumunu tersi bir yönde değiştirmiştir. Türkiye'nin önünde önemli bir hedef olan AB'ye giriş süreci bu tutumun olumlu olmasını oldukça etkilemiştir. Bu süreçteki demokratikleşme paketleri bir yandan kimlik farklılıklarına çeşitli imkanlar vermesi açısından diğer yandan da Türkiye'de ordunun siyasal alandaki etkisini kısıtlaması İslamcılığa Kemalizm'i yıpratma olanağı tanımaktadır.[48] Böylece gerek İslamcılığın AB üyelik

---

[48] Hollandalı Hıristiyan Demokrat grup üyesi parlamenter Arie Oostlander tarafından hazırlanan yıllık Türkiye Raporu'nda Kemalizm'in AB sürecinde ilerlemeye engel teşkil ettiği şu ifadelerle yer

sürecini desteklemesi gerek AB'nin Türkiye'nin resmi ideolojisi olarak Kemalizm'i fazla sert bularak yumuşatma çabası Kemalist elitlerin AB karşıtı bir tutum takınmaya iterken İslamcılar ise Batı'ya uyum sağlama yoluna gitmişlerdir.

Diğer taraftan 1980 sonrasında neo-liberal uyum süreci ve küreselleşme, dünyada devletlerin rolünün yeniden tanımlanmasını da beraberinde getirmiştir. Devletin işlevi "toplum, siyaset, ekonomi, güvenlik, insan hakları, laiklik, kimlik" gibi alanlarda yeniden belirlenmiştir (Uzgel, 2009: 25). Neo-liberal politikaların uygulanabilirliği açısından devletin söz konusu alanlardaki rolünün azaltılması gerekmiştir. Ancak Türkiye'de devleti önceleyen bir anlayışa sahip ve ekonomiden kültüre birçok alanda devletin belirleyiciliğinin güçlü olduğu ve milliyetçi bir dünya görüşüne sahip Kemalizm söz konusu gelişmeleri devlete yöneltilmiş bir tehdit olarak algılayarak muhalif bir tutum takınmıştır. Dolayısıyla da devletin ekonomiden çekilmesine, özelleştirmelere, kimlik farklılığı siyasetine karşı çıkarak Batı karşıtı bir tavra yönelmiştir (Uzgel, 2009). İşte bu açıdan bakıldığında Batı'nın Kemalizm'i gelişimin önünde bir engel olarak görmesi ve bazı keskin yönlerinin yumuşatılmaya çalışılmasının temelinde neo-liberal politikalara uyum süreci yatmaktadır. İslamcılık ise bu süreçte payına düşeni almakta ve Kemalizm'i yıpratma stratejisinde Batı'nın Kemalizm karşıtı söylemini kendi söylemine eklemlemektedir.

Tam da bu çerçeve içinde Cumhuriyet mitingleri haberleri çerçevesinde, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde mitinglerde atılan AB ve ABD karşıtı sloganların ve

almıştır: "Türk devletinin temel felsefesi olan Kemalizm, Türk devletinin bütünlüğüne yönelik ölçüsüz bir endişe kaynağı oluyor. Kemalizm, Türk kültürünün ve milliyetçiliğinin homojenliği üzerinde duruyor. Devletçilik, ordunun güçlü rolü, dine karşı çok katı bir tavır gibi yaklaşımlara öncelik veren Kemalizm felsefesi, Türkiye'nin AB'ye katılımına köstek oluşturuyor." (http://www.tekadamdevrimi.com/tekadamdevrimi/tad_makale/tad_makale_diger_01.htm)

konuşmaların öne çıkmasıyla Kemalizm'in ülkeyi kendi içine kapattığı, dünyadan soyutladığı vurgulanarak ulusun çıkarını savunamadığı çerçevesinde Kemalizm'in meşruluğunu sorunlaştırmıştır.

Diğer taraftan Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde ise, özelleştirmeler eleştirilerek İslamcılığın Batı'yla işbirliği içinde ülkeyi sattığı vurgulanarak Kemalist anlatının "içte ve dışta olan düşmanlar" ifadesine göndermede bulunulmaktadır. Böylece Kemalist anlatı söz konusu haber söylemlerinde yeniden üretilmektedir. Bu bağlamada Kemalizm'in hedeflerinden biri olan "tam bağımsızlığın" vurgulanmasıyla hem siyasi hem de ekonomik bağımsızlığın öne çıktığı görülmektedir. Burada Kemalist söylemin vurguladığı şey aslında, tıpkı Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde İslamı temsil eden padişah ve saray çevresinin emperyalist Batı ülkeleriyle işbirliği içinde ülkeyi bölmesi, parçalaması gibi günümüzde de "İslamcı" parti AKP, Batı'yla işbirliği içinde – özelleştirmeler, kimlik politikaları vs. ile – Batı'nın emperyalist planlarına çanak tutmasıdır. Dolayısıyla burada Osmanlı'nın padişah ve saray çevresi ile AKP ve Osmanlı'yı işgal edip parçalayan emperyalist ülkeler ile AB, ABD arasında bir özdeşlik kurulmaktadır. Bu açıdan AKP ile İslamcılığın meşruluğu sorgulanmakta, Kemalist anlatının yeniden üretimiyle bu kötü durumdan çıkış yolu olarak Kemalist ilke ve hedefler gösterilmektedir. Böylece Kemalizm ulusun ortak çıkarını temsil eden bir ideoloji olarak hegemonyasını pekiştirmeye çalışmaktadır.

İslamcılığın hegemonya mücadelesinde kullandığı önemli bir karşıtlık Kemalist elitler / halk karşıtlığı olmuştur. Buna göre Zaman, Yeni Şafak ve Star gazetelerinde gerek katılımcıların mitinglere katılımının kendiliğinden olmadığının öne çıkarılması, gerek atılan sloganların miting düzenleyicileri tarafından belirlendiği ve mitinglerde yapılan konuşmaların halkın çoğunluğunu temsil etmediği vurgulanarak mitingleri düzenleyen Kemalist elitlerin baskın karakterinin altı çizilmiş ve azınlık olarak tanımlanmışlardır. Kaynaklara dayanılarak öne çıkarılan "sesi gür çıkan azınlık"[49], "halktan hazzetmiyorlar"[50] gibi ifadelerle Kemalist elit azınlığın halktan kopuk bir biçimde halkın geleneksel ve dini değerlerine aykırı söylemler geliştirerek bunları halka dayattığı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla mitinglerin talepleri azınlığın çoğunluğa dayatması olarak bu gazetelerde vurgulanmaktadır. Buna karşı Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri ise cumhuriyet mitinglerinde, katılımcıların eylemlerini etkin kılarak, mitingleri "halk hareketi" olarak adlandırarak, miting katılımcıları olarak halkın, "laik cumhuriyete sahip çıkma" çerçevesinde "çoğunluk"la eşdeğer kılınmasıyla devletin resmi ideolojisi olarak Kemalizm üzerindeki toplumsal uzlaşımın devam ettiği vurgulanmaktadır. Bu noktada Kemalizm'in meşruiyeti ulusal çıkarı temsil etmesine dayandırılmaktadır.

[49] Yeni Şafak, 16 Mayıs 2007.
[50] Yeni şafak, 16 Mayıs 2007

SONUÇ

Bu çalışmada haberlerin Cumhuriyet Mitingleri çerçevesinde Kemalist ve İslamcı ideolojileri nasıl temsil ettiği incelenmiştir.

Bir ideolojinin egemen hale gelmesi toplumdaki tüm çıkarları kendi ideolojisinde birleştirerek meşru gösterebilmesine bağlıdır. Bu da kendi dışındakilerin rızasını kazanmasına bağlıdır. Bir ideolojiyi hegemonik hale getiren güç ve rızadır. Bu noktada medyayı, rızaya dayalı ortak duyunun inşasına hizmet eden hegemonik bir araç olarak ele almak, liberal çoğulcu yaklaşımda savunulduğu gibi olgu ve olayları, olduğu gibi aktaran bir medya anlayışından uzaklaşılarak toplumsal gerçeği kuran, tanımlayan, anlamı inşa eden bir medya anlayışını gerekli kılmaktadır. Medya gerçekliğin ve anlamın inşasında, dili kullanır. Dolayısıyla dil, kendi dışındaki gerçekliği yansıtan bir araç olarak ele alınmaktan ziyade o gerçekliğin inşasına katılan toplumsal bir pratik olarak anlaşılır. Anlamın tek bir noktada sabitlenememesi ve bağlamına göre farklılaşması, aynı olaylara farklı anlamlar yüklenmesi sonucunu doğurur. Anlamın oluşturulduğu ve değişime uğratıldığı bir alan olarak anlamlandırma sürecinde etkin bir konuma sahip olan medya, bazı anlamları düzenli olarak üreterek bir oydaşma sağlar. Böylece egemen bir söylem inşa edilmiş olur. Bir ideolojinin hegemonik hale gelmesinde, olgu ve olayları tanımlama iktidarına da sahip olması çok önemlidir. Ancak bir hegemonyanın kuruluşu onun sonsuza kadar sürmesini gerektirmez. Hegemonya anlam üzerinde sürekli bir mücadeleyi gerektirir. Bu bağlamda Kemalizm ve

İslamcılık arasındaki hegemonik mücadele anlam üzerinde verilen bir ideolojik mücadeledir.

Kemalizm bağımsızlık Savaşı sonrası devlet ve toplumu yeniden inşa ederken güç ve rızaya dayanmıştır. Bir yandan toplumdaki çıkarları, Kemalist ilkeler çerçevesinde kendi ideolojisi içinde birleştirirken diğer yandan öteki olarak konumlandırdığı ve kendi hegemonyasına bir tehdit olarak algıladığı İslamcılığı zora dayanarak bastırmıştır. Ancak 1980 sonrasında küreselleşmeyle demokrasi talepleri, insan hakları söylemi ve sivil toplum tartışmaları gündeme gelmiştir. Diğer taraftan sermayenin uluslar arası alanda serbest hareketleri ile IMF, Dünya Bankası, AB gibi uluslar arası kuruluşlara bağlılık ulus devletlerin sınırlarını aşındırmış ve bir kriz durumu yaratmıştır. Çeşitli etnik unsurları içinde barındıran Türkiye'de de 1980 sonrasında demokrasi talepleri çerçevesinde gerek Kürt hareketinin ve gerekse İslamcılık hareketinin gündeme gelmesi kurucu ideoloji olarak benimsen Kemalizm'in meşruiyet krizine neden olmuştur. Özellikle Türkiye'nin bağımsızlık savaşı sonrası, devletin ve toplumun Kemalist ilkeler doğrultusunda yeniden yapılandırılması döneminden itibaren Kemalizm ve İslamcılık arasında zaman zaman azalıp artsa da sürekli bir hegemonya mücadelesi baş göstermiştir. 2000 sonrasında AKP'nin üç kez üst üste iktidar olması çerçevesinde İslamcılığın siyasal edilgenlikten etkinliğe geçmesi ve Kemalist ilkelerle şekillenen toplumsal yapıda bir değişiklik oluşturan talepleri, Türkiye'nin kurucu ideolojisi olan Kemalizm'in ulusal çıkarları temsil edemediği noktasında bir hegemonya bunalımına neden olmuştur. Hem devleti bir aygıt olarak bütünleştiren hem de toplumsal farklılıkları sabitleyip düzenleyen Kemalist hegemonyanın krize girmesiyle kutuplaşmalar ortaya çıkmıştır.

Kemalizm ve İslamcılık da yaşanan krizde iki kutbu temsil etmektedir. Böyle bir dönemde, Kemalist elitlerin Kemalizm'in içinde bulunduğu hegemonya krizi karşısında gösterdikleri bir refleks olarak gerçekleştirdikleri Cumhuriyet Mitingleri'nin medyada hangi ideolojik çerçeve içinde sunulduğuna bakarak krizin medyaya ne açıdan yansıdığını araştırmak, medya-sermaye-ideoloji ilişkilerini anlamak bakımından önemlidir.

Bu çalışmada Kemalist devletin krizinin bir görüngüsü olarak Cumhuriyet Mitingleri örnek olayı çerçevesinde, Kemalist ve İslamcı ideolojilerin medyada temsilinde hangi stratejilerin kullanıldığı araştırmanın konusunu oluşturmuştur. Haberlerdeki söylemsel stratejileri açığa çıkarmak için anlamların üretiminde çok önemli olan, mitinglerle ilgili haberlerde çerçevelendirmenin nasıl oluşturulduğu, kimlerin çerçevelerinin haberlerde kullanıldığı, hangi karşıtlıkların kurulduğu, ne tür meşrulaştırmalar yapıldığı, sözcüklerin seçimi, nedensellik ilişkilerinin nasıl kurulduğu, cümle yapılarıyla nelerin vurgulandığı araştırılmıştır. Araştırmada 14 Nisan 2007 ile 22 Mayıs 2007 tarihleri arasında altı farklı gazete Hürriyet, Cumhuriyet, Akşam, Zaman, Yeni Şafak ve Star gazeteleri analiz edilmiştir. Bunun için öncelikle haberler nicel bir analize tabi tutulduktan sonra vanDijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi modeli kullanılarak nitel bir araştırma da yapılmıştır.

Çalışmanın örnek olayını oluşturan Cumhuriyet Mitingleri, altı ayrı gazetede farklı söylemsel stratejiler kullanılarak sunulmuştur. İncelenen gazetelerin bağlı oldukları ideolojik yapı ile paralel bir biçimde, genellikle benzer söylemsel

stratejileri kullanmışlardır. Bir başka deyişle gazeteler içinde konumlandıkları ideoloji içinde söylemlerini üretmişlerdir. Bu bakımdan Hürriyet, Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri söylemlerini, vurgu farklılıklarıyla birlikte Kemalist ideoloji içinden oluştururken; Zaman, Yeni Şafak ve Star gazeteleri ise söylemlerini, yine farklı vurgularla birlikte İslamcı ideoloji içinden üretmişlerdir. Buna göre Kemalist bloku oluşturan gazetelerde mitingler haberleştirilirken olumlayıcı bir dil kullanılmış, Cumhuriyet Mitinglerinde dile getirilen şeriat tehdidi, laik cumhuriyete sahip çıkılması gibi endişe ve mesajlar bu gazeteler tarafından da paylaşılmıştır. Diğer taraftan "İslamcı" blok içinde yer alan gazeteler ise – bağlı olunan ideolojik yapı diğer blokla tamamen farklı olduğundan – Cumhuriyet Mitinglerinin sunumunda olumsuz bir dil kullanılmıştır. Ayrıca İslamcı ideoloji içinde konumlanan bu gazeteler, Cumhuriyet Mitinglerinde dile getirilen Cumhuriyet rejimini ortadan kaldıracak "şeriat tehdidi" endişesine karşı, mitinglerde konuşulanların ve atılan sloganların darbe yanlısı olduğu ile mitingi düzenleyenlerin darbeye destek veren kişiler olduğu vurgusuyla asıl tehdidin demokrasiye karşı "darbe tehdidi" olduğu haber söylemlerinde üretilmiştir.

Mitingleri meşrulaştırmaya ve marjinalleştirmeye çalışma medyada Cumhuriyet Mitingleri'nin haberleştirilmesinde kullanılan bir diğer söylemsel stratejidir. Söylemini Kemalist ideoloji içinden kuran gazetelerde, mitinglere büyük katılımın gerçekleştiği, gerek sansasyonel haber başlıkları gerek sayısal değerlerin çokça kullanılması ve gerekse geniş açılı ve büyük boy haber fotoğraflarının kullanılmasıyla vurgulanmıştır. Ayrıca mitinglere her kesimden, her yaştan ve her düşünceden insanın katıldığının altı çizilmiş böylece mitinglerin çoğunluğu temsil

ettiği noktasında mitingler meşrulaştırılmıştır. Bir yandan da mitinglere katılanlar halk, yurttaş, vatandaş olarak tanımlanarak ve mitinglerin her kesimi temsil ettiği vurgusu çerçevesinde, mitinglerde savunulanları herkes için geçerli kılarak mitinglerin belirleyici ideolojisi olan Kemalizm'e de bir meşruluk zemini sağlanmaktadır. Buna paralel olarak da mitinglerin çoğunluğu temsil etmesi temelinde çoğunluğun AKP'nin siyasetinden rahatsızlık duyduğu noktasında İslamcılığın meşruluğu sorgulanmaktadır. İslamcı ideoloji içinde konumlanan gazetelerde ise, hem mitinglerin 'sol' partilere hem de sol partilerin mitinglere verdiği desteğin haberlerde öne çıkmasıyla, 'mitinglerin herkesi, her kesimi, her düşünceyi kapsadığı' reddedilmektedir. Bir başka açıdan bakıldığında, sol partilerin mitinglere yoğunluklu katılımının, sol partilerin birleşmesi mesajının ve mitinglerde sağ görüşlü partilerin yer almayışının vurgulanmasıyla cumhuriyet mitinglerinin sadece sol görüşlü kesime hitap ettiği ve Türkiye'de "sol" kavramının marjinalliği nedeniyle mitinglerin de marjinalleştirilmesi söz konusu olmuştur.

Cumhuriyet Mitingleri'nin anlamı da iki kutup gazete için farklı olmuştur. Kemalist kutupta yer alan gazetelerde, mitingler şeriat tehdidine karşı laik Cumhuriyeti korumak için halkın gerçekleştirdiği anlamlı bir tepkiyi ifade etmektedir. Bu çerçevede miting aktörleri "çağdaş, laik, aydın" yurttaşlar olarak olumlanmaktadır. Ayrıca mitinglerin demokratik karakteri de haber söylemlerinde altı çizilen bir nokta olmuştur. Bunun dışında araştırmada kimlerin çerçevelerinin sunulduğunun ortaya çıkarılması amacıyla haber kaynaklarına bakıldığında söz konusu bu gazetelerde mitinglere Kemalist elitler ile çatışmanın "İslamcı" bir kutbunu oluşturan AKP'den kişilerin mitingleri olumlayan söylemlerinin haberde

dolaşıma sokulduğu görülmüştür. Oysa mitinglere katılan vatandaşların görüşleri pankart ve sloganlar dışında hiçbir gazetede yer almamıştır. İslamcı kutupta yer alan gazeteler ise Cumhuriyet Mitinglerini düzenleyen ve mitinglerde konuşma yapan kişileri darbe yanlılığının yanı sıra PKK destekçisi olarak da tanımlamış ve bu kişilerin olumsuz eylemleri üzerinde durarak anti-demokratik bir hareket olarak nitelemişlerdir. Ancak gazeteler katılımcı halk ile mitingi düzenleyen ve konuşma yapan kişileri birbirinden ayırmıştır. Böylece mitingleri olumlama ve olumsuzlama Kemalist ve İslamcı ideolojilerin medyaya taşınan hegemonya mücadelesinde söylemsel bir strateji olarak kullanılmıştır.

Söylemini Kemalizm içinden kuran gazetelerde Kemalist ideoloji içinde kurulan karşıtlıklar yeniden üretilirken, İslamcı söylem içinde yer alan gazetelerde ise İslamcı ideoloji içinde oluşturulan karşıtlıkların yeniden üretildiği görülmüştür. Buna göre ilk grup gazetede temelde Laik – Anti laik, Cumhuriyetçi – Şeriatçı ve Modern – Geleneksel karşıtlıkları bir ötekileştirme stratejisi olarak kullanılmıştır. İkinci grup gazetelerde ise temelde Dini ve geleneksel değerleri dışlayan – Geleneksel ve dini değerlere sahip çıkan, Kemalist elitler (azınlık) – Halk (çoğunluk) ve Statükocu – Gelişmelere açık karşıtlıkları da bu gazetelerin ötekileştirme stratejisi olarak ortaya çıkmıştır. Böylece medyada bir söylemsel strateji olarak karşıtlıkların kurulmasıyla Kemalist ve İslamcı ideolojiler arasındaki çatışma yeniden üretilmiştir.

Kemalizm ve İslamcılığın hegemonya mücadelesinde kullanılan bir diğer söylemsel strateji de, iki grup gazetenin de bazı kavramları içinde konumlandıkları

ideolojiler içinde anlamlandırmalarıdır. Buna göre, özellikle İslamcı ideoloji, “laiklik”, “demokrasi” ve “çağdaşlık” gibi Kemalizm’in ideolojik bir anlamsal kapanma sağladığı kavramların anlamlarını değiştirmeye çalışmıştır. Kemalizm içinde kurulan Laik – Anti-laik karşıtlığının, söylemlerini Kemalist ideoloji içinde oluşturan gazetelerde yeniden üretilerek İslamcıların anti laik olarak olumsuzlanması karşısında, İslamcı söylem içinden konuşan gazetelerde, Türkiye’de uygulanan laikliğin gerçek anlamıyla laiklik olmadığı, bunun yerine dini ve gelenekleri inkar eden dinsizlik olan “Ortodoks” bir laiklik anlayışı olduğu vurgulanmıştır. Bu açıdan Kemalistlerin laiklik kavramındaki anlam kapanması kırılmaya çalışılmıştır. Böylece laiklik kavramının kendisi olumsuzlanmaktan çok Kemalizm’deki laiklik anlamı olumsuzlanmıştır.

İslamcılık ve Kemalizm arasındaki hegemonya mücadelesinin, Cumhuriyet mitingleri haberleri çerçevesinde sürdürüldüğü kavramlardan biri de demokrasi olmuştur. İslamcılığın şeriat tehdidine karşı laik Cumhuriyete sahip çıkmak amacıyla gerçekleştirilen Cumhuriyet Mitingleri’ni “demokratik” olarak niteleyen Kemalist ideoloji içinde konumlanan gazetelerde “demokrasi” böylece Kemalist sözcük dağarcığı içine alınarak Kemalizm’le bitiştirilmiştir. İslamcılık ise, darbe yanlısı konuşmalar yapılması ve miting aktörlerinin darbeci olarak olumsuzlanmasıyla mitinglerin ideolojisi olan Kemalizm’in demokratik olmadığı gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca söz konusu gazetelerde Kemalizm’in farklılıklara izin vermeyen, homojen bir kimlik dayatması bağlamında toplumsal yaşamda kişilerin İslami kimliklerini baskılayan Kemalizm’in antidemokratik bir karakter sergilediği vurgulanmıştır. Burada dikkati çeken bir nokta İslamcı söylemin Kemalizm’in

farklılıklara izin vermeyen yapısını aşma yönünde sadece İslami kimliğe vurgu yapıyor olmasıdır. Bu bakış açısından İslamcılığın, Hristiyan kimliğini, etnik kimlikleri ya da toplumsal cinsiyet temelinde tanımlanan kimlikleri mücadelesinde içermiyor olması Kemalizm'e yöneltttiği farklılıkları dışlama eleştirisinin benzerini İslamcı ideolojiye de yöneltmek mümkündür.

Cumhuriyet Mitingleri'nin sunumu bağlamında, üzerinde anlam oluşturma mücadelesinin görüldüğü bir diğer kavram da "çağdaşlık" olmuştur. Haber söylemlerini Kemalizm içinden üreten gazetelerde, Cumhuriyet Mitinglerinin aktörlerinin "çağdaş" olarak tanımlanması Bağımsızlık Savaşı sonrası Türkiye'nin Kemalist ilkeler doğrultusunda yeniden yapılandığı dönemdeki anlamını içermektedir. Bu dönemde "muasır medeniyetler" seviyesine ulaşmanın yolu olarak çağdaşlaşmak görülmüştür. Çağdaşlaşmanın yolu da Batılı değerlerin tümden kabulü olarak belirlenmiştir. Buna göre burada, çağdaş olan aktörler, Kemalist dönemde çağdaşlaşma yolunda gerçekleştirilen Batılı değerleri benimsemeleri anlamında çağdaştırlar. Bunun karşısında "gerici" sözcüğü ise bu değerleri benimsemeyen kimseleri tanımlamak için kullanılmıştır. İslamcı ideoloji içinde konumlanan gazetelerde ise mitinglerde atılan AB, ABD ve özelleştirme karşıtı sloganların ve konuşmaların öne çıkmasıyla Kemalizm'in ülkeyi kendi içine kapattığı, dünyadan soyutladığı vurgulanarak "çağdaş" küresel ekonomik sistemle uyum sağlayamadığının altı çizilmektedir. Buna göre burada "çağdaşlık" zamanın gelişmelerine ayak uydurmak olarak nitelenmekte bu noktada Kemalizm gerici olmakla suçlanmakta ve ulusun çıkarlarını temsil etmediği gerekçesiyle meşruluğu sorgulanmaktadır. Burada vurgulanması gereken bir nokta da Cumhuriyet Mitingleri

haberlerinin sunarken, mitinglerin özelleştirme karşıtı söylemlerinin öne çıkarılmasıyla Kemalizm'in "devletçilik" ilkesinin sorgulanmasıdır. Devletçilik ilkesi Kemalizm'de devletin ekonomik alana müdahalesini ifade etmesi bağlamında, İslamcılık içinden kurulan söylem, neo-liberal politikalara uyum sürecinde Batı'nın Kemalizm'e getirdiği eleştirileri yeniden üretmiştir. Bunun karşısında haber söylemini Kemalist ideolojiye paralel olarak oluşturan gazetelerde, Cumhuriyet Mitinglerinde özelleştirme karşıtı pankart ve konuşmalara vurgu yapılarak, AKP nezdinde İslamcılığın, Batı'yla işbirliği içinde – özelleştirmeler, kimlik politikaları vs. ile – Batı'nın emperyalist planlarını desteklemekle eleştirilmiştir. Bu da aslında Kemalist tarih anlatısında yer alan "içte ve dışta olan düşmanlar" söyleminin yeniden üretilmesidir.

Diğer taraftan kaynaklara dayanılarak Kemalist elit azınlığın halktan kopuk bir biçimde halkın geleneksel ve dini değerlerine aykırı söylemler geliştirerek bunları halka dayattığı vurgulanması noktasında yine Kemalizm'in devletçilik ilkesi, "fikri önderlik" işlevi çerçevesinde sorgulanmakta ve demokrasi kavramıyla çelişkisinin altı çizilmektedir. Dolayısıyla mitinglerin talepleri azınlığın çoğunluğa dayatması olarak bu gazetelerde vurgulanmaktadır. Buna karşı Kemalist söylem içinden konuşan gazetelerin miting haberlerinde ise, Cumhuriyet Mitingleri'nin halk hareketi olduğunun vurgulanmasıyla Kemalist ideolojinin devletten çıkıp sivil toplumun iradesine geçtiği belirtilmektedir. Buna göre devletin ideolojisi, devlet katından dayatılmamakta, devletten bağımsız sivil toplum alanında, mitingler aracılığıyla halk tarafından kendiliğinden istendiğinin altının çizilmesiyle Kemalizm'in meşruluk talepleri de haklı bir zemine oturtulmaktadır. İnsanların vücutlarına yaptırdıkları

Kemal Atatürk dövmelerinden, arabalara yapıştırılan Kemalizm etiketlerine kadar gündelik hayata giren pek çok sembol, Kemalist ideolojinin popülerleşmesinin göstergesi olarak sunulabilir.

Böylece söylemini Kemalist ideoloji içinden kuran gazetelerde gerek resmi tarih anlatısı ve gerekse kurucu ilkelere gönderme yaparak Kemalist ideoloji yeniden üretilmiş ve şeriat tehdidi karşısında tutulması gereken bir yol olarak meşrulaştırılmıştır. İslamcı ideoloji içinde konumlanan gazeteler ise söylemlerinde, İslamcılığın Kemalizm'e getirdiği eleştirileri miting haberleri bağlamında öne çıkararak İslamcı ideolojiyi yeniden üretmişlerdir.

Cumhuriyet Mitingleri haberlerinin sunumu çerçevesinde, hegemonya mücadelesinde Kemalizm ve İslamcılık medyada, – olumlama/olumsuzlama, mitingleri meşrulaştırma/marjinalleştirme, ikili karşıtlıklar kurma/ötekileştirme, laiklik-demokrasi-çağdaşlık kavramlarını mücadele pratiklerine eklemleme olarak – farklı içeriğe sahip olsa da vatandaşın görüşlerinin hiçbir gazetede yer almaması, olayın arka planının bütün gazetelerde eksik sunulması bakımlarından benzer söylemsel stratejileri kullandıkları görülmüştür. Bu da haberin yapısal yanlılığı üzerinden ele alınabilir. Bu çerçevede haberin günlük pratikler içinde üretimi, haber söylemini güç/iktidarın ürettiği söylemleri dolaşıma sokmasını beraberinde getirmektedir. Böylece haber medyası bu odakların söylemlerine meşruluk kazandırarak varolan toplumsal yapıya yönelik rızanın oluşumunda etkili olmaktadır. Medya Cumhuriyet mitinglerinin sunumunda hegemonik işlev görmüş, Kemalizm ve

İslamcılık arasındaki hegemonya mücadelesinin Cumhuriyet Mitingleri haberleri bağlamında, bu söylemsel stratejiler çerçevesinde medyaya yansımasıyla Kemalizm'in meşruiyet krizi de görünür hale gelmiştir.

Bu çalışma olanın eleştirisini sunmasıyla birlikte, gazetecilik pratikleri açısından iki kutbun dışında kalan alternatifliğin olma zorunluluğuna da işaret etme amacını taşımaktadır. Bu açıdan gazetecilik pratikleri bağlamında kamusal alanda söylemsel kutuplaşma yerine açılıma, farklılığa olanak tanıyan bir gazetecilik türünün medyanın bir güç odağı olarak işlemesinden ziyade halkın da medya söyleminde iktidar mücadelesinin bir tarafı olarak var olmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Adaklı, G. (2006) *Türkiye'de Medya Endüstrisi: Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Adaklı, G. (2009) "2002 – 2008: Türk Medyasında AKP Etkisi" *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu* içinde, İ.Uzgel ve B. Duru (Der.), Ankara: Phoenix Yayınevi, ss. 559 – 614.

Ahmad, F. (2009a) *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, N.Yavuz (Çev.) İstanbul: Kaynak Yayınları. Ahmad, F.(2009b) *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Y.Alogan (Çev.), 8. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Akçura, Y. (1976) *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII.Dizi, Sa.73.

Akşin, S. (1998) *Jön Türkler ve İttihat Terakki*, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Alemdar, K. Ve Erdoğan, İ. (2005) *Öteki Kuram*, 2.Baskı. Ankara: Erk Yayınları.

Alkan, M.Ö. (2004) "Resmî İdeolojinin Doğuşu ve Evrimi Üzerine Bir Deneme", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce C6* içinde, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Althusser, L. (2006) *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları,* 2.Baskı. A.Tümertekin (Çev.) İstanbul:İthaki Yayınları.

Anderson, P. (2007) *Gramsci: Hegemonya Doğu-Batı Sorunu ve Strateji,* T. Günersel (Çev.) İstanbul: Salyangoz Yayınları.

Arat, Y. (1998) “Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* içinde, S. Bozdoğan ve R.Kasaba (Ed.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss. 82 – 92.

Aykol, H. (2008) *Haber Basınından İslamcı Medyaya*, İstanbul: Agora Kitaplığı.

Barret, M. (2004**)** *Marx’tan Foucault’ya İdeoloji,* A.Fethi (çev.) İstanbul: Doruk Yayımcılık.

Barthes, R. (2003) *Çağdaş Söylenler*, 3.Baskı. T.Yücel (Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Bora, T. (1996) “İnşa Döneminde Türk Milli Kimliği”, *Toplum ve Bilim*, Sayı:71, Kış, 168- 192.

Bora, T. (2007) “Tandoğan, Çağlayan İzmir Mitingleri ve Sol, Çılgın Kalabalıktan Uzakta…” *Birikim*, Sayı:218 (Haziran), ss. 38-45.

Boratav, K. (2003) *Türkiye İktisat Tarihi: 1908 – 2002*, 7.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Bottomore, T. (1997**)** *Frankfurt Okulu,* A. Çiğdem (Çev.) Ankara: Vadi Yayınları.

Bulaç, A. (2004) “İslâm’ın Üç Siyaset Tarzı veya İslâmcıların Üç Nesli”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* C6 içinde, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Coward, R. Ve Ellis, J. (2008) *Dil ve Maddecilik*, V. Kılıç (Çev.). İstanbul: Toroslu Kitaplığı.

Curran, J. ve Gurevitch, M. ve Woollacott, J. (1991) "İletişim Araçları Üzerine Çalışma:

Kuramsal Yaklaşımlar" M.Özbek (Çev.) *İlef Yıllık,* ss. 228-253.

Curran, J. (2005) "Kitle İletişimi Araştırmasında Yeni Revizyonizm: Bir Yeniden Değerlendirme Çabası" *Medya, İktidar, İdeoloji* içinde,3.Baskı. M. Küçük (Der. Ve Çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, ss. 377 – 413.

Çaha, Ö. (2004) "Ana Temalarıyla 1980 Sonrası İslami uyanış" *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce C6* içinde, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları ss. 476-493.

Çakır, R. (2004) "Milli Görüş Hareketi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce C6* içinde, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 544-576.

Çeçen, A. (2007), *Kemalizm*, 7.Baskı, Ankara: Fark Yayınları.

Çelik, N.B. (2006) "Kemalizm: Hegemonik Bir Söylem" *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* C2 içinde, 5. Baskı, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 75 – 92.

Çetinkaya, G. (1998) "Türkiye'de Laikleşme Süreci: Zarfa ya da Mazrufa Bakmak", *Birikim*, Sayı:105-106 (Ocak-Şubat), ss. 107-111.

Çınar, M. (2004) "Kemalist Cumhuriyetçilik ve İslamcı Kemalizm", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* C6 içinde, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 157-178.

Çiğdem, A. (2004) "İslamcılık ve Türkiye Üzerine Bazı Notlar", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* C6 içinde, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 26-34.

Çölaşan, E. (2007) *Kovulduk Ey Halkım Unutma Bizi: Bir Medya Belgeseli,* 2.Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Çölaşan, E. (2009) *Sakıncalı Gazeteci,* 3.Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Duran, B. (2004) "Cumhuriyet Dönemi İslamcılığı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* C6 içinde, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Dursun, Ç. (2001) *Tv Haberlerinde İdeoloji* Ankara: İmge Kitabevi.

Dursun, Ç. (2003) "Türk-İslam Sentezi İdeolojisi ve Öznesi", *Doğu-Batı,* Sayı: 25, ss. 59-82.

Dursun, Ç. (2007) "Hak Haberciliğinin Doğası ve Olanağı" *İnsan Hakları Haberciliği* içinde, S. Alankuş (Haz.), İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, ss. 105 – 127.

Eagleton,T. (2005) *İdeoloji* 2. Baskı. M. Özcan (Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Edgar, A. ve Sedgwick, P. (2007) *Kültürel Kuramda Anahtar Kavramlar***,** M.Karaşahan (Çev.) İstanbul: Açılımkitap.

Efe, A. (2008) "II. Meşrutiyet Dönemi (1908 – 1925) İslamcıları ve Çağdaşlaşma Görüşleri", *Doğu Batı*, Sayı 46, ss.

Elliott, P., Murdock, G., Schlesinger, P. (1986) “Terrorism and the state: a case study of the discourses of television” R.Collins (Ed.), *Media, Culture and Society: A Critical Reader,* London: Sage, p.264 – 287.

Eroğul, C. (2003) “Çok Partili Düzenin Kuruluşu”, *Geçiş Sürecinde Türkiye* içinde, İ.C.Schick ve E.A.Tonak (Der.), 4. Baskı, İstanbul: Belge Yayınları, ss. 112 – 159.

Esendemir, K. (2008) *İlahi Elkoyuş,* İstanbul: Cadde Yayınları.

Fejes, F. (2005) “Eleştirel Kitle İletişimi Araştırması ve Medya Etkileri: Yok Olan İzleyici Sorunu” *Medya, İktidar, İdeoloji* içinde,3.Baskı. M. Küçük (Der. Ve Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, ss. 295 – 315.

Fiske, J. (1996) *İletişim Çalışmalarına Giriş*, S. İrvan (Çev.). Ankara: Ark Yayınları.

Foucault, M. (2005) *Özne ve İktidar: Seçme Yazılar 2*, 2. Baskı, I.Ergüden ve O.Akınhay (Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Galtung, J. ve Ruge, M. (1981) “Structuring and selecting news” S.Cohen ve J.Young (Eds.), *The Manufacture of News,* Revised Edition, London: Sage, p.52 – 64.

Gencel Bek, M. (2010) “Karşılaştırmalı Perspektiften Türkiye’de Medya Sistemi” *Dünya’da ve Türkiye’de Medya: Kültür, İdeoloji ve Politika Sorunları* içinde, Mülkiye, Kış 2010, Ankara: Mülkiyeliler Birliği, ss. 101 – 127.

Gitlin, T. (2003) *The Whole World is Watching,* London: University of California Pres. Glasgow Media Group (1976) *Bad News,* London: Routledge. Golding, P. ve Murdock, G. (2002) “Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik” *Medya, Kültür,*

Siyaset içinde, 2.Baskı.S.İrvan (Der.) B.Kejanlıoğlu (Çev.)Ankara: Alp Yayınevi, ss. 59 – 101.

Göle, N. (1998) "Modernleşme Bağlamında İslami Kimlik Arayışı" *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* içinde, S. Bozdoğan ve R.Kasaba (Ed.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss. 70 – 82.

Göle, N. (1999) "Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine, *Toplum ve Bilim*, Sayı: 80 (Bahar), ss. 128-142.

Hackett, R.A. (1998) "Bir Paradigmanın Önemini Yitirişi: Haber Medyası Çalışmalarında Yanlılık ve Nesnellik" M.A. İnal (Çev.), *İLEF Yıllık 1997 – 1998* içinde, Ankara: İLEF, ss. 31 – 72.

Hall, S., Critcher, C., Jefferson, T., Clarke, J. ve Roberts, B. (1978) *Policing The Crisis: Mugging, the State, and Law and Order,* New York: Palgrave Macmillan.

Hall, S.(2002) "İdeoloji ve İletişim Kuramı" *Medya, Kültür, Siyaset* içinde, 2.Baskı. S.İrvan (Der.) A.Gürata (Çev.) Ankara: Alp Yayınevi, ss. 101-127.

Hall, S. (2003) "Kodlama ve Kodaçım" *Söylem ve İdeoloji* içinde, B.Çoban ve Z.Özarslan (Haz.), B.Çoban (Çev.), İstanbul: Su Yayınları, ss. 309 – 327.

Hall, S.(2005a) "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü" *Medya, İktidar, İdeoloji* içinde,3.Baskı. M. Küçük (Der. Ve Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, ss. 73-123

Hall, S.(2005b) "Kültür, Medya ve 'İdeolojik' Etki" *Medya, İktidar, İdeoloji* içinde, 3.Baskı. M. Küçük (Der. Ve Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, ss. 191-235.

Hall, S. (2005c) “Anlamlandırma, Temsil, İdeoloji: Althusser ve Post-Yapısalcı Tartışmalar” *Kitle İletişim Kuramları* içinde, E.Mutlu(Der. ve Çev.) Ankara: Ütopya Yayınevi. ss. 359-395.

Hallin, D.C. (2005) “Eleştirel Kuram Perspektifinden Amerikan Haber Medyası” *Kitle İletişim Kuramları* içinde, E.Mutlu(Der. ve Çev.) Ankara: Ütopya Yayınevi. ss. 291– 320.

Halloran, J.D., Elliott, P. ve Murdock, G. (1970) *Demonstrations and Communication: A Case Study,* Harmondsworth: Penguin Books.

Hocaoğlu, B. (2008) “II. Meşrutiyetin İlanı Sırasında İki Tarz-ı Siyaset: Merkeziyetçiler ile Adem-i Merkeziyetçiler Mücadelesi”, *Doğu Batı*, Sayı 46, ss. 133 – 143.

İnal, M.A. (1994) “Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım” *İLEF Yıllık’93* içinde, Ankara: İLEF, ss. 155 – 177.

İnal, M.A. (1995) “Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu” *Toplum ve Bilim,* İstanbul: Birikim Yayınları.

İnal, M.A. (1996) *Haberi Okumak* İstanbul: Temuçin Yayınları.

İnal, M.A. (1999) “Medya, Dil ve İktidar Sorunu” *İletişim 3* içinde. Ss. 13-36.

İnal, M.A. (2005) “Medyanın “etkisi” sorunsalına başka bir bakış” *Medya ve Toplum,*

2.Baskı, S. Alankuş (Der.), İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, ss.: 65 – 81.

İnsel, A. (2006) “Giriş”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* C2 içinde, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, ss.17-29.

Kandiyoti, D. (1998) “Modernin Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* içinde, S. Bozdoğan ve R.Kasaba (Ed.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss. 99 – 118.

Kansu, A. (2009) *1908 Devrimi*, 2.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kara, İ. (2004) “İslam Düşüncesinde Paradigma Değişimi: Hem Batılılaşalım Hem de Müslüman Kalalım”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* C1 içinde, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Karaömerlioğlu, M.A. (2006) “Tek Parti Döneminde Halkçılık” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* C2 içinde, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, ss.272-283.

Karpat, H.K. (2010) *Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Kaya, A.R. (2009) *İktidar Yumağı: Medya, Sermaye, Devlet,* Ankara: İmge Kitabevi.
Kayalı, K. “Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri ve Ordu”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.5, ss.1250–1258.

Kejanlıoğlu, B. (2005) *Frankfurt Okulu’nun Eleştirel Bir Uğrağı: İletişim ve Medya,* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. Keskin, F. (2005) “Sunuş: Özne ve İktidar” *Özne ve İktidar: Seçme Yazılar 2 içinde*, 2.

Baskı, I.Ergüden ve O.Akınhay (Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss. 11 – 25.

Keyder, Ç. (1998) “1990’larda Türkiye’de Modernleşmenin Doğrultusu”, Türkiye’de *Modernleşme ve Ulusal Kimlik* içinde, S.Bozdoğan ve R. Kasaba (Der.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Keyder, Ç. (2003) “Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politiği”, *Geçiş Sürecinde Türkiye* içinde, İ.C.Schick ve E.A.Tonak (Der.), 4. Baskı, İstanbul: Belge Yayınları, ss. 38 – 76.

Kılıçbay, M.A. (1994) “Laiklik ya da Bu Dünyayı Yaşayabilmek”, *Cogito*, Sayı: 1, ss. 13-21.

Kışlalı, A. T. (1999) *Ben Demokrat Değilim*, 4. Baskı, Ankara: İmge.

Köker, L. (1996) “Kimlik krizinden meşruluk krizine: Kemalizm ve sonrası”, *Toplum ve Bilim*, 71, Kış, ss. 150 – 165.

Köker, L. (2006) “Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* C2 içinde, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 97 – 119.

Köker, L. (2009) *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, 11. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kubilay, Ç. (2010) *İslamcı Söylemde Kamusal Alan ve Türban Tartışmaları: Karşıtlıklar, kırılmalar ve uzlaşmalar,* İstanbul: Libra Kitap.

Kurtoğlu, Z. (2004), “Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi ve Siyaset”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* C6 içinde, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Laclau, E. Ve Mouffe, C.(2001) *Hegemonya ve Sosyalist Strateji***,** A. Kardam ve D. Şahiner (Çev.) İstanbul: Birikim Yayınları.

Laçiner, Ö. (1998) "Cumhuriyet Devrim mi?", *Birikim*, Sayı 115, ss. 14 – 19.

Lechte, J. (2006) *Elli Çağdaş Düşünür*, B. Yıldırım (Çev.). İstanbul: Açılım Kitap.

Lewis, J. (2005) "İzlerkitle" *Kitle İletişim Kuramları* içinde, E.Mutlu(Der. ve Çev.) Ankara: Ütopya Yayınevi. ss. 344 – 359.

Mardin, Ş. (1995) *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Marx, K. (2005) *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, 6.Baskı. S.Belli (Çev.). Ankara: Sol Yayınları.

Mattelart, A. ve Mattelart, M. (2006) *İletişim Kuramları Tarihi,* 3. Baskı. M.Zıllıoğlu (Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Mert, N. (1998) "Gericilik", *Doğu-Batı*, Yıl:1, Sayı:3, ss. 9-19.

Mert,N. (2004) "Türkiye İslamcılığına Tarihsel Bir Bakış", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* C6 içinde, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 411-420.

Mert, N. (2006) "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Laiklik ve Karşı Laikliğin Düşünsel Boyutu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* C2 içinde, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, ss.197-209.

Michel, T. , S.J (1994) "Laisizme Katolik Bir Bakış", *Cogito,* Sayı: 1, ss. 101-109.

Molotch, H. ve Lester, M. (1981) “News as purposive behaviour: on the strategic use of routine events, accidents and scandals” *The Manufacture of News,* Revised Edition, London: Sage, p.118 – 138.

Murdock, G. (1981) “Political deviance: the pres presentation of a militant mass demonstration” *The Manufacture of News,* Revised Edition, London: Sage, p.206 – 226.

Mutlu, E. (1998) *İletişim Sözlüğü*, 3.Basım. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Oran, B. (1997) *Atatürk Milliyetçiliği,* 4.Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Palacı, H. (1998) *Yazılı Basın Memur Eylemleri: Egemen Söylemin Yeniden İnşası Üzerine Bir Örnek Olay Çalışması,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Portelli, H. (1982) *Gramsci ve Tarihsel Blok*, Kaan Somer (Çev.), Ankara: Savaş Yayınları.

Rifat, M. (1990) *Dilbilim ve Göstergebilimin Çağdaş Kuramları*, İstanbul: Düzlem Yayınları.

Saussure, F. (1998) *Genel Dilbilim Dersleri*, B.Vardar (Çev.). İstanbul: Multilingual.

Schudson, M. (1994) “Haber Üretiminin Sosyolojisi” *İLEF Yıllık’94* içinde, A. Altun ve M. Ağduk – Gevrek (Çev.), Ankara: İLEF, ss. 307 – 326.

Serdar, A. (2001)“Marksist Kültür Çalışmaları ve Edebiyat Eleştirisi Çerçevesinde Bakhtin ve Çevresi” *Praksis 4* içinde. ss. 218-241.

Shoemaker, J. Ve Reese, S. (2002) “İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi” *Medya, Kültür, Siyaset* içinde. 2. Baskı. S.İrvan (Der.) Ankara: Alp Yayınevi, ss. 127-181.

Stevenson, N. (2008) *Medya Kültürleri*, G.Orhon ve B.E.Aksoy (Çev.), Ankara: Ütopya Yayınevi.

Şaylan, G. (1992) *Türkiye’de İslamcı Siyaset,* Ankara: Verso Yayınları.

Şaylan, G. (2006) *Postmodernizm*, 3. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.

Therborn, G. (2008) *İktidarın İdeolojisi ve İdeolojinin İktidarı* İstanbul: İletişim Yayınları.

Toprak, B. (2003) “Dinci Sağ”, *Geçiş Sürecinde Türkiye* içinde, İ.C. Schick- E.A. Tonak (Der.), İstanbul: Belge Yayınları, ss. 237-255.

Topuz, H. (2003) *Türk Basın Tarihi: II. Mahmut’tan Holdinglere*, 2.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Timur, T. (2003) “Osmanlı Mirası”, *Geçiş Sürecinde Türkiye* içinde, İ.C.Schick ve E.A.Tonak (Der.), 4. Baskı, İstanbul: Belge Yayınları, ss. 12 – 38.

Tuchman, G. (1978) *Making News: A Study in the Construction of Reality,* New York: The Free Pres.

Tunaya, T.Z. (2003) *İslamcılık Akımı*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tunçay, M. (2005) *Eleştirel Tarih Yazıları*, Ankara: Liberte Yayınları.

Tunçay, M. (2006) "İkna (İnandırma) Yerine Tecebbür (Zorlama)", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* C2 içinde, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, ss.92-96.

Türkoğlu, N. (2004) *İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim: Tanımlar, Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar* İstanbul: Babil Yayınları.

Uzgel, İ. (2009) "AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü" *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün*

Bilançosu içinde, İ.Uzgel ve B.Duru (Der.), Ankara: Phoeniz Yayınevi, ss.11 – 40.

Üşür, S. (1997) *İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme,* Ankara: İmge Kitabevi.

Van Dijk, A.T. (1985) "Structures of News in the Pres" *Discourse and Communication,* Van Dijk A.T. (Ed.), Berlin: De Gruyter, ss: 69 – 93.

Van Dijk, A.T. (1988) *News as Discourse,* New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publication.

Van Dijk, A.T. (2005) "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları" *Medya, İktidar, İdeoloji* içinde. 3.Baskı. M. Küçük (Der. Ve Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. Ss. 315-377.

Van Dijk, A.T. (2007) "Bir Söylem Olarak Haberin Disiplinlerarası Çözümlenmesi" *Medya Metinlerini Çözümlemek* içinde, G.Ş. Atabek ve Ü. Atabek (Der.), Ü. Atabek

(Çev.), Ankara: Siyasal Kitabevi.

Vaner, S. (2003) “Ordu”, *Geçiş Sürecinde Türkiye* içinde, İ.C.Schick ve E.A.Tonak (Der.), 4. Baskı, İstanbul: Belge Yayınları, ss. 255 – 285.

Voloşinov, V.N. (2001) *Marksizm ve Dil Felsefesi*, M. Küçük (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Yalçın, S. (2009) *Bu Dinciler O Müslümanlara Benzemez*, İstanbul: Doğan Kitap.

Yaşın, Y. N. (1998) “Bir İktidar Söylemi Olarak Sivil Toplum”, *Birikim*, Sayı: 105-106 (Ocak-Şubat), ss. 57-62.

Yavuz, H. (2005) *Modernleşen Müslümanlar*, A.Yıldız (Çev.), İstanbul: Kitap Yayınevi.

Yerasimos, S. (2003) “Tek Parti Dönemi”, *Geçiş Sürecinde Türkiye* içinde, İ.C.Schick ve E.A.Tonak (Der.), 4. Baskı, İstanbul: Belge Yayınları, ss. 76 – 112.

Yılmaz, M. (2004) “Darbeler ve İslamcılık”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* C6 içinde, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılmaz, N. (2004) “İslamcılık, AKP, Siyaset”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* C6 içinde, T. Bora ve M. Gültekingil (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, ss.604-620.

Yurdsever Ateş, N. (2008) “Şura-yı Ümmet Gazetesinin Selanik Nüsha-i Fevkaladesi Işığında 31 Mart Hadisesine Bir Bakış”, *Doğu Batı*, Sayı 46, ss. 178 – 207.

Zürcher, E.J. (2009) *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi,* Y. Gönen (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Yararlanılan İnternet Kaynakları:

http://www.cumhuriyet.com.tr/?im=yhs&hn=22426

http://www.patronlardunyasi.com/haber/TRT-ihalesi-Ak-Parti-li-sirkete/68818

http://www.odatv.com/n.php?n=trtnin-reklm-ihalesini-kim-aldi-1502101200

http://www.ahiworld.com/press_releases/021705.html

http://www.medyatava.com/haber.asp?id=40753

http://www.medyatava.com/haber.asp?id=30384

http://www.medyatava.com/haber.asp?id=30950

http://www.medyatava.com/haber.asp?id=17976

http://www.medyatava.com/haber.asp?id=23617

http://www.acikistihbarat.com/Haberler.asp?haber=936

http://www.haber7.com/haber/20090504/Selahattin-Sadikoglu-istifa-etti.php

http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=521094

http://www.feministyaklasimlar.org/magazine.php?act=viewall&cid=97

EKLER:

EK 1.

Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi[51]

Ey Türk Gençliği!

Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin, en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek, dahilî ve haricî bedhahların olacaktır. Bir gün, İstiklâl ve Cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şerâitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerâit, çok nâmüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve Cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın, bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şerâitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr ü zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerâit içinde dahi, vazifen; Türk İstiklâl ve Cumhuriyetini kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur!

Mustafa Kemal Atatürk

20 Ekim 1927

[51] http://www.ataturkungencligehitabesi.com/ (Son erişim tarihi: 13 Temmuz 2011).

EK 2:

TARIH : 27 Nisan 2007

NO : BA - 08 / 07

Türkiye Cumhuriyeti devletinin, başta laiklik olmak üzere, temel değerlerini aşındırmak için bitmez tükenmez bir çaba içinde olan bir kısım çevrelerin, bu gayretlerini son dönemde artırdıkları müşahede edilmektedir. Uygun ortamlarda ilgili makamların, sürekli dikkatine sunulmakta olan bu faaliyetler; temel değerlerin sorgulanarak yeniden tanımlanması isteklerinden, devletimizin bağımsızlığı ile ulusumuzun birlik ve beraberliğinin simgesi olan milli bayramlarımıza alternatif kutlamalar tertip etmeye kadar değişen geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

Bu faaliyetlere girişenler, halkımızın kutsal dini duygularını istismar etmekten çekinmemekte, devlete açık bir meydan okumaya dönüşen bu çabaları din kisvesi arkasına saklayarak, asıl amaçlarını gizlemeye çalışmaktadırlar. Özellikle kadınların ve küçük çocukların bu tür faaliyetlerde ön plana çıkarılması, ülkemizin birlik ve bütünlüğüne karşı yürütülen yıkıcı ve bölücü eylemlerle şaşırtıcı bir benzerlik taşımaktadır.

Bu bağlamda;

Ankara'da 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamaları ile aynı günde Kur'an okuma yarışması tertiplenmiş, ancak duyarlı medya ve kamuoyu baskıları sonucu bu faaliyet iptal edilmiştir.

22 Nisan 2007 tarihinde Şanlıurfa'da; Mardin, Gaziantep ve Diyarbakır illerinden gelen bazı grupların da katılımı ile, o saatte yataklarında olması gereken ve yaşları ile uygun olmayan çağ dışı kıyafetler giydirilmiş küçük kız çocuklarından oluşan bir koroya ilahiler okutulmuş, bu sırada Atatürk resimleri ve Türk bayraklarının indirilmesine teşebbüs edilerek geceyi tertipleyenlerin gerçek amaç ve niyetleri açıkça ortaya konulmuştur.

Ayrıca, Ankara'nın Altındağ ilçesinde "Kutlu Doğum Şöleni" için ilçede bulunan tüm okul müdürlerine katılım emri verildiği, Denizli'de İl Müftülüğü ile bir siyasi partinin ortaklaşa düzenlediği etkinlikte ilköğretim okulu öğrencilerinin başları kapalı olarak ilahiler söylediği, Denizli'nin Tavas ilçesine bağlı Nikfer beldesinde dört cami bulunmasına rağmen, Atatürk İlköğretim Okulunda kadınlara yönelik vaaz ve dini söyleşi yapıldığı yolunda haberler de kaygıyla izlenmiştir.

Okullarda kutlanacak etkinlikler, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili yönergelerinde belirtilmiştir. Ancak, bu tür kutlamaların yönerge dışı talimatlarla yerine getirildiği tespit edilmiş ve Genelkurmay Başkanlığınca yetkili kurumlar bilgilendirilmesine rağmen herhangi bir önleyici tedbir alınmadığı gözlenmiştir.

Anılan faaliyetlerin önemli bir kısmının bu tür olaylara müdahale etmesi ve engel olması gereken mülki makamların müsaadesi ile ve bilgisi dahilinde yapılmış olması meseleyi daha da vahim hale getirmektedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Cumhuriyet karşıtı olan ve devletimizin temel niteliklerini aşındırmaktan başka amaç taşımayan bu irticai anlayış, son günlerdeki bazı gelişmeler ve söylemlerden de cesaret almakta ve faaliyetlerinin kapsamını genişletmektedir.

Bölgemizdeki gelişmeler, din ile oynamanın ve inancın siyasi bir söyleme ve amaca alet edilmesinin yol açabileceği felaketlerin ibret alınması gereken örnekleri ile doludur. Kutsal bir inancın üzerine yüklenmeye çalışılan siyasi bir söylem veya ideolojinin inancı ortadan kaldırarak, başka bir şeye dönüştüğü, ülkemizde ve ülke dışında görülebilmektedir. Malatya'da ortaya çıkan olayın bunun çarpıcı bir örneği olduğu ifade edilebilir. Türkiye Cumhuriyeti devletinin çağdaş bir demokrasi olarak, huzur ve istikrar içinde yaşamasının tek şartının, devletin Anayasamızda belirlenmiş olan temel niteliklerine sahip çıkmaktan geçtiği şüphesizdir.

Bu tür davranış ve uygulamaların, Sn. Genelkurmay Başkanı'nın 12 Nisan 2007 tarihinde yaptığı basın toplantısında ifade ettiği "Cumhuriyet rejimine sözde değil özde bağlı olmak ve bunu davranışlarına yansıtmak" ilkesi ile tamamen çeliştiği ve Anayasanın temel nitelikleri ile hükümlerini ihlal ettiği açık bir gerçektir.

Son günlerde, Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde öne çıkan sorun, laikliğin tartışılması konusuna odaklanmış durumdadır. Bu durum, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından endişe ile izlenmektedir. Unutulmamalıdır ki, Türk Silahlı Kuvvetleri bu tartışmalarda taraftır ve laikliğin kesin savunucusudur. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetleri yapılmakta olan tartışmaların ve olumsuz yöndeki yorumların kesin olarak karşısındadır, gerektiğinde tavrını

ve davranışlarını açık ve net bir şekilde ortaya koyacaktır. Bundan kimsenin şüphesinin olmaması gerekir.

Özetle, Cumhuriyetimizin kurucusu Ulu Önder Atatürk'ün, "Ne mutlu Türküm diyene!" anlayışına karşı çıkan herkes Türkiye Cumhuriyeti'nin düşmanıdır ve öyle kalacaktır.

Türk Silahlı Kuvvetleri, bu niteliklerin korunması için kendisine kanunlarla verilmiş olan açık görevleri eksiksiz yerine getirme konusundaki sarsılmaz kararlılığını muhafaza etmektedir ve bu kararlılığa olan bağlılığı ile inancı kesindir.

Kamuoyuna saygı ile duyurulur.[52]

---

52 http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2007/BA_08.html (son erişim tarihi: 13 Temmuz 2011).

ÖZET

Aygün, Esin, Yazılı Basın Haber Söylemlerinde Cumhuriyet Mitingleri, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mine Gencel Bek, 297 s.

1980 sonrasında insan hakları, sivil toplum ve demokratikleşme söylemleri çerçevesinde, farklı kimliklerin demokratik talepleri ile neo liberal politikalara uyum sürecinin yarattığı tahribat nedeniyle, modern ulus devletler bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Bu krizin Türkiye'deki yansıması yine 1980 sonrasında etnik kökenli Kürt hareketi ile, dini kaynaklı İslamcı hareketin yükselişiyle, Türkiye'nin kurucu ideolojisi olan Kemalizmin meşruiyet krizinin ortaya çıkması şeklinde olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'de ulus devletin içinde bulunduğu meşruiyet krizinin, Cumhuriyet mitingleri çerçevesinde medyada hangi mekanizmalarla görünür hale geldiği, bu tezin sorunsalını oluşturmaktadır. Dolayısıyla yaşanan krizin bir görüngüsü olarak Kemalist ve İslamcı söylemde hegemonik mücadelenin gerçekleşme biçiminin ortaya serilmesi amaçlanmaktadır. Böylece Kemalist ideoloji ile İslami ideolojinin hegemonik mücadele pratikleri içinde ortaya çıkan Cumhuriyet mitinglerinin medyada sunuluş biçimlerinin açığa çıkarılmasıyla, Kemalist devletin yaşadığı meşruiyet krizinin medyada nasıl görünür hale geldiği ortaya konulacaktır. Devletin yaşadığı kriz durumunda bir yandan resmi tarih söyleminin medyada yeniden üretimi, bir yandan da medyada demokrasi, özgürlük, laiklik gibi kavramların anlamları üzerinden meşruiyet sağlama mücadelesi anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın konusu, altı gazetede (Hürriyet, Cumhuriyet, Akşam. Zaman. Yeni Şafak ve Star) 2007 yılı içinde düzenlenen "Cumhuriyet Mitingleri" nin nasıl haberleştirildiği ve söz konusu haberlerdeki söylemsel stratejilerdir. Bu çerçevede, anlamların üretiminde önemli olan, mitinglerle ilgili haberlerde çerçevelendirmenin nasıl oluşturulduğuna, kimlerin çerçevelerinin haberlerde kullanıldığına, hangi karşıtlıkların kurulduğuna, ne tür meşrulaştırmalar yapıldığına, sözcüklerin seçimine, cümle yapılarıyla nelerin vurgulandığına bakılmıştır. Bu bakımdan bu ideolojilerin, haberlerde nasıl sunulduğu Van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi kullanılarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu analiz sonucunda, Cumhuriyet mitinglerinin seçilen gazetelerde nasıl farklı veya benzer biçimlerde kurulduğunu görmek mümkün olacaktır. Böylece haberin yapısal özelliklerine ilişkin de bir tartışma yürütülerek, Cumhuriyet Mitingleri'nin medyada temsili çerçevesinde, medyanın güç iktidar odaklarıyla ilişkileri bakımından işlevine dair bir bakış açısı geliştirilebilecektir.

Anahtar Sözcükler: Kemalizm, İslamcılık, Hegemonya, İdeoloji, Eleştirel Söylem Çözümlemesi.

ABSTRACT

Aygün, Esin, <u>Republic Demonstrations on the Print Media News Discourse</u>, Master's Thesis, Advisor: Prof. Dr. Mine Gencel Bek, 297 p.

Within 1980s, the modern nation-states faced with a legitimacy crisis, because of human rights, civil society and democratic demands of different identities within the discourse of democratization process in compliance with the neo-liberal policies. The emergence of the Kemalist legitimacy crisis originated from the Kurdish and Islamic movements. In this context, the problem of this thesis is the legitimacy crisis in the nation-state, within the framework of the "Cumhuriyet Mitingleri" have become visible in the media sphere. Thus, the purpose of thesis is to define the hegemonic strugle about Kemalist and Islamist discourse which transmited through media. Consequently, this strugle which presented in the media, become visible. İn conclusion this study try to explain how the official state history discourse reproduced in the media, and also how legitimacy struggle was given in the media over the meaning of concepts such as democracy, freedom, secularism in crisis time.

In this study, six newspaper (Hurriyet, Cumhuriyet, Akşam, Zaman, Yeni Şafak ve Star) in the year 2007 was analysed to reveal how Cumhuriyet Mitingleri took place in the media and the discursive strategies used in the news. In this context, study focused on the production of meanings that are important, the creation of framing the news related to the meetings, who reports the use of frames, which is set up oppositions, to legitimize what was done, the choice of words, sentence structures . In this regard, these ideologies was tried to analysed through Van Dijk's critical discourse analysis methodology. As a result of this analysis, selected newspapers, the rallies will be able to see how different or similar to the established ways. Thus, with a discussion on the structural features of the news and within the framework of the representation of Cumhuriyet Mitingleri in the media, a vision is tried to settle on how media is related to power elits.

Key words: Kemalism, İslamism, Hegemony, İdeology, Critical Discourse Analysis.